

הפרשת תרומות ומעשרות במערכת הצ'יבורית

בעיות ופתרונות

מאת: עזריאל אריאל

בהוצאת מכון התורה והארץ
מכון תורני מדעי למחקר, יישום
והסברת המצוות התלויות בארץ
כפר דרום, ד. נ. חוף עזה
טל. 051-847324
פקס. 051-847055

מהדורה נסיונית - אייר תשנ"ב

(כל הזכויות שמורות)

סדר ודפוס: דפוס צבאן, נתיבות.

חוברת זו מוקדשת לזכרו של חברנו
הרב **שמעון צבי בירן** הי"ד

רבה של כפר דרום

שהיה שותף מרכזי ביצירתה של החוברת
ונרצח בידי בן עוולה בשערי מכון התורה והארץ
ביום כ"ד באייר תשנ"ב

ת. נ. צ. ב. ה.

ת ו כ ן

שער ראשון: סמכות להפרשה

- 17 פרק א' – בעלות.....
- 27 פרק ב' – דיני שליחות.....
- 32 פרק ג' – מינוי השליח.....

שער שני: חובת ההפרשה

- 43 פרק ד' – מכירת טבל.....
- 46 פרק ה' – גמר המלאכה.....

שער שלישי: פטור וחיוב

- 51 פרק ו' – סוגי פטור וחיוב.....
- 57 פרק ז' – פטור וחיוב בידי גוי.....
- 63 פרק ח' – פטור וחיוב באזורים שונים.....
- 70 פרק ט' – תערובות פטור וחיוב.....
- 77 פרק י' – מניעת מכשול מהקונים.....

שער רביעי: המעשר והתרומה

- 81 פרק י"א – הפרשת התרומה.....
- 85 פרק י"ב – הפרשה מן המוקף.....
- 94 פרק י"ג – התנהגות בתרומה.....
- 103 פרק י"ד – המעשרות.....

שער חמישי: סדרי ההפרשה

- 109 פרק ט"ו – הפרשה מראש.....
- 115 פרק ט"ז – ברירה.....
- 123 פרק י"ז – הפרשת כמות חסרה.....
- 129 פרק י"ח – בעיות בסדר ההפרשה.....
- 136 פרק י"ט – שנות המעשר.....

שער ששי: הנחיות מעשיות

- 141 תקציר: תהליך מעשי לקביעת סדרי הפרשה במקומות ציבוריים.....
- 161 נספחים.....

ת ו כ ן מ פ ו ר ט

שער ראשון: סמכות להפרשה

17 פרק א' – בעלות

1. מיהו הבעלים
2. בעלות מיוחדת להפרשה
3. הפרשה בהפקר
4. הפרשה בגוי
5. הפרשה בשותפים
6. חברה בע"מ ומוסד ציבורי
7. שליטה בנכסים
8. שלו ואינו ברשותו

27 פרק ב' – דיני שליחות

1. הפרשה ע"י שליח
2. הבנת המשלח
3. שליחות להפרשה מאחד לשני
4. נאמנות השליח
5. ביטול השליחות

32 פרק ג' – מינוי השליח

1. שליחות ללא מינוי
2. דבר שלא בא לעולם
3. שליח עושה שליח
4. שליחות לדבר עבירה
5. מינוי פועל להפרשה
6. נוסח שטר שליחות

שער שני: חובת ההפרשה

43 פרק ד' – מכירת טבל

1. איסור מכירת טבל
2. מכירת טבל בדיעבד

46

פרק ה' — גמר המלאכה

1. משמעות גמר המלאכה
2. מהו גמר המלאכה
3. הפרשה לפני גמר המלאכה
4. אכילת העוברים

שער שלישי: פטור וחיוב

51

פרק ו' — סוגי פטור וחיוב

1. הפרשה מן הפטור על החיוב ולהיפך
2. הפרשה בהפקר
3. חר ותריר דרבנן
4. תרי ותלת דרבנן
5. גידול במצע מנותק ובחממות
6. ערלה ונטע רבעי

57

פרק ז' — פטור וחיוב בידי גוי

1. מירוח הגוי
2. מירוח בבעלות הגוי
3. הפרשה ממירוח גוי על מירוח ישראל
4. הפרשה במירוח בעלים שונים

63

פרק ח' — פטור וחיוב באזורים שונים

1. תרומ' בפירות חו"ל
2. חיוב תרומ' ביצוא וביבוא
3. הפרשה משוק מקומי ויצוא ביחד
4. הפרשת פירות מאזורים שונים ביחד
5. מקום גמר המלאכה
6. הפרשה מפירות שונים שנתמרחו ביחד

70

פרק ט' — תערובות פטור וחיוב

1. ביטול ברוב
2. ביטול טבל בתרומה
3. הפרשה ממקום אחר
4. דין "בילה"
5. התנהגות בתערובת
6. שאלה על ההפרשה

77

פרק י' — מניעת מכשול מהקונים

1. חשש לתערובות בחנויות
2. מניעת מכשול מהקונים
3. תנאי למניעת המכשול
4. נוסח התנאי

שער רביעי: המעשר והתרומה

81

פרק י"א — הפרשת התרומה

1. הפרשת תרומה מן היפה
2. תרומה מן הפסולת
3. חלקים אחרים של הפרי
4. שיעור תרומה גדולה ותרומת מעשר

85

פרק י"ב — הפרשה מן המוקף

1. דין "מוקף"
2. תרומת מעשר מן המוקף
3. מוקף בדיעבד ובשעת הרחק
4. מוקף בשעת האמירה
5. צירוף בית
6. צירוף שדה
7. כלי אריזה

94

פרק י"ג — התנהגות בתרומה

1. שמירת התרומה
2. התנהגות בתרומה טמאה
3. נתינת התרומה
4. תרומה לבהמת כהן
5. ביטול התרומה

103

פרק י"ד — המעשרות

1. מעשרות מן היפה
2. נוסח הפרשת מעשר ראשון
3. חילול מעשר שני ורבעי
4. תוספת חומש לחילול
5. נתינת המעשרות

שער חמישי: סדרי ההפרשה

109

פרק ט"ו — הפרשה מראש

1. הפרשה עתידית
2. חלות בבת אחת
3. הפרשה מראש במחובר
4. שליחות להפרשה במחובר
5. הפרשה בהחלפת בעלים
6. ברכה בהפרשה מראש

115

פרק ט"ז — הפרשה בדרך "ברירה"

1. הפרשה בדרך "ברירה"
2. ברירה בדרגות חיוב שונות
3. בירור בשעת החלות
4. מקרים בהם ברירה מועילה
5. ברירה במימד הזמן
6. מקרים בהם ברירה אינה מועילה
7. חילול המעשר בדרך "ברירה"

123

פרק י"ז — הפרשת כמות חסרה

1. מניעת כמות חסרה
2. דין הפרשת כמות חסרה
3. בעיית כמות חסרה — למעשה
4. תנאי לחשש כמות חסרה
5. נוסח התנאי

129

פרק י"ח — בעיות בסדר ההפרשה

1. הבנת סדר ההפרשה
2. דברים שלא נאמרים בפירוש
3. תרומה ומעשר במחשבה
4. ראשית ששייריה ניכרים
5. תוצרת בתנועה
6. הפרשה שחלקה אינו מועיל
7. ברכה על ההפרשה

136

ברק י"ט – שנות המעשר

1. המעבר בין שנות המעשר
2. בעיות מעשיות בשנות המעשר
3. תערוכת שנים שונות

שער ששי הנחיות מעשיות

141

תקציר**חובת ההפרשה**

- א. גידולים החייבים בתרו"מ
- ב. גידולים הפטורים מתרו"מ
- ג. חובת הפרשה מספק
- ד. גמר המלאכה
- ה. אכילה ללא הפרשה
- ו. מכירת טבל

סמכות להפרשה

- ז. בעלות
- ח. שליחות

הקדמה לנוסח ההפרשה

- ט. הקדמה להפרשה
- י. המועד המוקדם ביותר להפרשה
- יא. המועד המאוחר ביותר להפרשה
- יב. הצורך בהפרשה מראש
- יג. סדר הפרשה מראש
- יד. תנאים בהפרשה

נוסח ההפרשה

- טו. הפרשת תרומה גדולה
- טז. תרומה מן המוקף
- יז. הפרשת המעשרות
- יח. שנות המעשר
- יט. חילול מעשר שני
- כ. ברירה

סדר ההפרשה

- כא. הפרדת התרומה
- כב. ברכה על ההפרשה
- כג. אמירת נוסח ההפרשה

לאחר ההפרשה

- כד. נתינת המתנות
- כה. התנהגות בתרומה טהורה
- כו. התנהגות בתרומה טמאה
- כז. תרומה לבהמת כהן
- כח. פיקוח על ההפרשה

תקלות בהפרשה

- כט. פטור וחיוב
- ל. בעיית תערובות פטור וחייב
- לא. תערובת שרובה טבל
- לב. תערובת שרובה חולין
- לג. הפרשה משנה על חברתה
- לד. תערובת שנים שונות
- לה. עבר ומכר טבל

נספחים

- א. הסכם להגדרת הבעלות והסמכות להפרשה
- ב. נוסח שטר שליחות
- ג. תנאי למניעת מכשול מהקונים
- ד. תנאי לחשש כמות חסרה
- ה. דוגמא לטופס מעקב
- ו. נוסח פשוט להפרשה בבית
- ז. סדר הפרשה בחנות ירקות
- ח. סדר הפרשה בבית אריזה לחסה "עלי קטיף"
- ט. סדר הפרשה בבית אריזה לעגבניות "י.ק.ל."
- י. הפרשת תרומת בשרה חמניות
- יא. נוסח הפרשה לאורח ולערב שבת
- יב. נוסח הפרשה מראש לגינה ביתית

הקדמה

חוברת זו מוקדשת לזכרו של חברנו הקדוש, הרב שמעון בירן הי"ד. במשך ארבע שנים עסקנו יחדו בלימוד המצוות התלויות בארץ. בצוות המכון היה הוא הראשון שהחל לעסוק בהלכות תרומות ומעשרות. ליבו היה פתוח אל הציבור הרחב. הוא הוטרד מכך שנוסח ההפרשה המקובל אינו מובן לכול (ראה בחוברת פרק י"ח). מתוך כך ישב וכתב מאמר גדול ומקיף על מקורותיו של נוסח ההפרשה. בסיכומי של המאמר הציע נוסח חדש, קצר ושווה לכל נפש. מאמר זה ראה אור בספר "התורה והארץ" חלק א' (בירורים אלו נידונו בחוברת זו בפרק י"א ובפרק י"ח). בענוותו לא רצה להורות הלכה בעצמו עד שתישמע דעתם של גדולי הפוסקים שליט"א. ואף בביתו המשיך להשתמש בנוסח המקובל.

במשך הזמן פנו גורמים שונים אלינו, למכון התורה והארץ, ובקשו הדרכה מעשית להפרשת תרומות ומעשרות. יחד עסקנו בסוגיות סבוכות אלו ובהכנת סדרי הפרשה למקומות שונים. אחד מהם, שנועד לפרסם ההדורים של מושב "ניר גלים", פורסם על ידו בחוברת מיוחדת. שם הוסיף וביאר את הנימוקים ההלכתיים והמעשיים לכל פרט בסדר הפרשה זה. פעילות זו העלתה שאלות רבות בדיני ההפרשה, והרב בירן נטל על עצמו משימה שניה: לברר את הסוגיות העמומות של גמר המלאכה למעשרות. בירור זה היה כפול: ממתי חייבים להפריש וממתי מותר להפריש. בנושאים אלו נכתבו על ידו ארבעה מאמרים, שראו אור בספר "התורה והארץ" חלק ב' (ראה בחוברת זו, פרק ה'). עבודתו האחרונה בהלכות תרומות ומעשרות היתה בירור דין הפרשת תרומה מדבר הראוי למאכל רק ע"י הדחק (סיכום הדברים מופיע בחוברת, בפרק י"א).

מאחר ונוכחנו לדעת שהבעיות של הפרשת תרו"מ במערכות הציבוריות דורשות עיון מקיף יותר, שיביא בחשבון את כל הבעיות האפשריות. חותמו של הרב בירן ניכר בכל חלקיה של החוברת. את שיטת העריכה, את סידור הדברים ואת סגנון הכתיבה — ממנו ומעצתו למדתי. וזאת מלבד אותם נושאים שנכתבו בהשתתפותו ועל פי מה שכתב במאמריו. בהוצאתה לאור של חוברת זו, בעיצומה של תקופת האבל על חברנו הי"ד, רואים אנו את קיום צוואתו הקדושה.

ולתוכנה של החוברת:

כתב בעל "ספר חרדים" (פרק נ"ב סעי' ט"ז): "ומי שאינו בקי בטיב תרומות ומעשרות — אסור לו להיות בהם עסק". במיוחד אמורים הדברים בהפרשת תרומה במערכות ציבוריות גדולות, בהן יש בעיות קשות וסבוכות בהפרשה. בעיות אלה גורמות לכך, שההפרשה לא תמיד מועילה, ומשגיחי הכשרות עלולים להכשיל את הרבים באכילת טבל.

הקושי המיוחד בהפרשת תרומות ומעשרות נובע ממספר גורמים:

א. הגלות הארוכה, אשר השכיחה את המסורת החיה לקיומן של מצוות אלו.

ב. העדר משנה סדורה בסוגיות אלו. בהלכות תרומות אין שו"ע מפורט כמו בשאר חלקי התורה, ופסקי האחרונים מפוזרים בעשרות רבות של ספרים, שגם תלמידי חכמים מובהקים מתקשים ללקטם מכל מקורותיהם.

ג. המורכבות הרבה של הבעיות בהפרשה. לצורך הפרשה אחת של תרומות ומעשרות, יש להביא בחשבון עשרות רבות של בעיות והיבטים, שרק מסיכום של כולם יחדיו ניתן להגיע לסדרי הפרשה תקינים.

ד. העדר לימוד קבוע בהלכות תרומה בציבור רחב, הגורם למודעות נמוכה לבעיות הקיימות.

חוברת זו באה לסייע לעוסקים במלאכת הקודש להגבר על קשיים אלו. החוברת מיועדת לאחראים על סדרי ההפרשה במערכות הציבוריות הגדולות. בדברים אלו לא באנו לפסוק הלכה אלא להצביע על הבעיות הקיימות ולהציע להן פתרונות. מסיבה זו בנויה החוברת כאוסף של בעיות, המחולק לפי נושאים, ולא בתור אוסף פסקי הלכה. בחלק מן הבעיות, בהן היה נראה שההלכה הוכרעה — נקטנו את הכרעת ההלכה. במקומות אחרים הסתפקנו בהצגת הדעות השונות והצדדים השונים לבעיה, בבחינת "מראה מקום הוא לו", תוך נסיון להצביע על פתרונות אפשריים. יש להדגיש, שבגלל מורכבות הבעיות, לא ניתן למנוע תקלות הלכתיות ללא לימוד מעמיק ומקיף של כל הנושאים ההלכתיים הנידונים. וודאי שאין להזדרז ולקבוע סדרי הפרשה מתוך עיון בתקציר שבסוף החוברת. תקציר זה מיועד למי שעבר על החוברת כולה ומעוניין בסיכום הדברים, כדי שיוכל לקבוע סדרי הפרשה מבלי להחסיר שום פרט.

בעבודה זו השתדלנו לאסוף את החומר ההלכתי שנכתב בדורות האחרונים בנושאים אלו של הפרשת תרומה, עד כמה שהיד מגעת, ולרכז אותו תחת קורת גג אחת. נפגשנו עם כמה מגדולי הפוסקים בדורנו, ובראשם עם הרבנים הראשיים לישראל, שליט"א, והצגנו בפניהם הרבה מן השאלות שביררנו. כמו כן הגשנו את החוברת לעיונם של כמה רבנים בכדי שיעירו את הערותיהם. ביניהם הרב יהושע י. נויבירט, הרב אביגדור נבנצאל, אמו"ר הרב יעקב אריאל, הרב דוב ליאור, הרב יחזקאל דאום ועוד.

חלק גדול מהנכתב בחוברת זו מבוסס על עבודה שנעשתה בשנתיים האחרונות ע"י חברי מכון התורה והארץ: הרב יהודה הלוי עמיחי, הרב יואל פרידמן והרב שמעון בירן הי"ד. חלק מן הדברים נדפס בספרים שיצאו ע"י המכון: "התורה והארץ" חלקים א' וב'. חלק אחר יראה אור בספר "התורה והארץ" ג', שיצא בקרוב, אי"ה. בנושאים אלו לא הארכנו בדיון, ורק ציינו את ההפניה לדיון באותם ספרים.

מהדורה זו של החוברת היא מהדורה נסיונית. נשמח לקבל הערות והארות שיוכלו לסייע בידינו לברר את ההלכה עד תומה לקראת הוצאת המהדורה הסופית.

עזריאל אריאל

מכון התורה והארץ, כ"ט אייר תשנ"ב

פרק א' - בעלות להפרשת תרומה

1. מיהו הבעלים
2. בעלות מיוחדת להפרשה
3. הפרשה בהפקר
4. הפרשה בגוי
5. הפרשה בשותפים
6. חברה בע"מ ומוסד ציבורי
7. שליטה בנכסים
8. שלו ואינו ברשותו

**"עשר תעשר את כל תבואת
זרעך היוצא השדה שנה
שנה" (דברים י"ד כ"ב). זרעך
- המיוחד לך (ירושלמי
מעשרות פ"א ה"א).**

1. מיהו הבעלים
לפי ההלכה, רק הבעלים על התוצרת החקלאית יכול להפריש תרומות ומעשרות, או למנות את המשגיח כשליח לשם כך.² לכן יש לבדוק מיהו הבעלים על אותה התוצרת. בנושא זה ישנם קשיים רבים, המקשים על קביעת הבעלות. לשם כך יש להגדיר את המושג "בעלות" בהלכה, ואת הזיקה בינו לבין מושג הבעלות המקובל כמנהג המדינה.

הבעלות יכולה להתבטא במספר דברים:

1. ע"י תרומות פ"א מ"א; קידושין מ"א ע"ב. וע"י שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קס"ג, שאורח אינו יכול להפריש ממה שמגיש לו בעה"ב, אם המארח מקפיד על כך. וע"י מאמרו של הרב יוסף אפרתי, "הליכות שדה" 54 עמ' 19 ואילך.
2. לדיני שליחות, ראה פרקים ב'-ג'.
3. ע"י מאמרו של אמר"ר הרב יעקב אריאל שליט"א בספר "הקיבוץ בהלכה" עמ' 157-158.
4. ניתן להביא שיקול נוסף להגדרת הבעלות, והוא: שיטת הקביעה של המחיר. אם המחיר נקבע עפ"י תעריף קבוע מראש - הדבר נותן ביטוי חזק יותר לקנייה ע"י המשווק. אך אם המחיר נקבע עפ"י מה שיתקבל בשוק, מסתבר שהמשווק אינו קונה את התוצרת. הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א העירנו שבשיטה של קביעת המחיר תלויה גם שאלה חמורה של ריבית, שיש לה השלכה גם לגר"ד.

א. הסכמה בין הצדדים מיהו הבעלים, ללא קשר למשמעויות של הבעלות.

ב. האחריות לנזק.

ג. הזכות למכור.

בעיות אלו, של הגדרת הבעלות, מצויות בעיקר כאשר מדובר בבתי אריזה ובסיטונאים.

2. בעלות מיוחדת להפרשה

לפתרון בעיית הבעלות במקרים הגבוליים מוצע להוסיף סעיף בהסכם שבין הצדדים, ויקבע בפירוש מיהו הבעלים לענין הפרשת תרומה, וממתי עד מתי הוא בעלים לענין זה. סעיף זה יודפס על כל חוזה התקשרות, תעודת משלוח או טופס קבלת סחורה במערכת הציבורית, ויקבע מיהו הבעלים לענין ההפרשה. לסעיף זה יש משמעות רק כאשר אין חסרון של מעשה קנין. דרך זו מועילה כדין

5. על כך יש להעיר מן הגמ' בנדרים מ"ח ע"א, שכל קני על מנת להקנות - אינו מועיל. ו"כל מתנה שאם הקדישה אינה מוקדשת - אינה מתנה. ומכאן שבעלות פיקטיבית שאין עמה כל משמעות מעשית - אינה כלום. ועי' שו"ע, חו"מ סי' רמ"א סעי' ה', דהיינו דווקא כשנתן לו סתם. אבל אם נתן לו בפירוש למטרה מוגדרת ומוגבלת - הו"א מתנה. וראה לקמן סעי' 2 הע' 10.
6. האחריות לנזק יכולה לתת ביטוי לבעלות. עי' תוס' פסחים ל"א ע"ב ד"ה שקונה. מאידך היא יכולה להיות ביטוי להסכם ביטוח, כדין שומר. הרה"ג אביגדור נבנצאל העירנו, שקשה לסמוך על סברא זו לקולא.
7. עי' יבמות ס"ו ע"ב; נדרים מ"ח ע"א; שו"ע או"ח סי' רמ"ז סעי' ד' ובהגרי"א שם ד"ה וי"א. ממקורות אלו משמע, שהיכולת למכור ולהקדיש היא המגדירה בעלות. וכן כתב בב"ה ל"ס' תרנ"ח סעי' ד' ד"ה ומותר, בשם דרך החיים, אך דחה את דבריו. מאידך, זכות למכור יכולה להיות גם שליחות בלעדית, ואינה הוכחה גמורה לבעלות.
8. בד"ק קנין לזמן, אם הוא בעלות, עי' בב"ה ל"ס' תרנ"ח סעי' ג' ד"ה דהוי, וקצוה"ח, סי' רמ"א ס"ק ד', שמועיל לענין אתרוג, שלא כדברי המחבר בסי' תרנ"ח שם. יש לציין שבתרומה הדבר פשוט יותר, מפני שמסתבר שלהפרשתם די בקנין פירות.
9. הערת הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א.

כל מתנה למטרה מוגבלת, שהיא מתנה גמורה¹⁰.

הנוסח המוצע הוא:

"מוסכם בין הצדדים כי יהיה הבעלים על התוצרת הנ"ל לענין הפרשת תרומות ומעשרות מ / עד זמנה של הבעלות ייקבע עפ"י שיקולים הלכתיים רבים, כגון: מיהו המפריש או המשלח, מיהו הבעלים על הפסולת, מתי אומרים את נוסח ההפרשה, מתי הוא חל, האם יש בעיה של מכירת טבל ועוד.

דרך נוספת היא לבקש משני הצדדים לתת ייפוי כוח לאותו משגיח, שידאג להפרשה¹¹.

3. הפרשה בהפקר

בדרך כלל משתדלים להפריש את התרומה מן הפסולת¹² הנשארת בסוף העבודה בשדה או במפעל. אם הפסולת מופקרת יש בהפרשה זו שתי בעיות:

א. במקרים רבים ההפקר פטור מתרו"מ¹³.

10. ע"י שו"ע חו"מ סי' רמ"א סעי' ה'. מכיון שהפרשת תרו"מ היא זכות ממון, מסתבר ש"ש"יור בקנין" יועיל. ואף שנאמר בגמ' בנדרים, מ"ח ע"א, שבעלות שאינה מאפשרת להקדיש אינה מועילה, כדין "קני על מנת להקנות" - נד"ד שאנ"י: ע"י תוס' סוכה מ"א ע"ב ד"ה הילך. לתירוצם הראשון - כל בעלות שאין בה טוה"ג איננה בעלות; וכאן - כאשר מדובר בזכות להפריש 20% כתרומות ומעשרות ואף לתת את התרומה לכהן - יש טוה"ג. ולתירוץ השני - דין "קני ע"מ להקנות" נאמר רק לענין איסור הנאה בנדרים. וע"י רשבים, ב"ב קל"ז סוף ע"א ד"ה עד כאן, תחילת ע"א ד"ה דאי, שהמקנה אתרוג לחברו ע"מ שיצא בו יד"ח בלבד - יצא, דהוי כשלו לענין זה. ומכאן שרק בעלות שאין עמה שום זכות, ואינה אלא פיקציה משפטית, היא שאינה כלום. וע"י בה"ל סי' תרנ"ח סעי' ד' ד"ה ומותר, שהביא את דברי הרשבים להלכה. על כך יש להעיר, שדברי הרשבים אמורים במקרה שהמקבל קיבל לידיו את הבעלות המוגבלת, בעוד שהנותן לא נשאר בעלים כלל אלא על הזכות לקבל בחזרה את האתרוג. לעומת זאת, בנדר"ד, הבעלים הראשון נשאר בעלים לכל דבר, מלבד הזכות שמסר לשני לדאוג להפרשת תרו"מ. אך מדברי הסמ"ע, לשו"ע חו"מ שם סי' ק"א, משמע שאין לחלק בין המקרים. אך אף אם נאמר שהסכמה זו לא יכולה למסור כוח בעלות, מ"מ לא גרעה מגילוי דעת שנזכר לו שידאג בשבילו להפרשת תרומות ומעשרות: ראה פרק ג' סעי' 1.

11. הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א העירנו שדרך זו עדיפה. אך אם הולכים בדרך של הפרשה מראש, יכולה להיווצר בעיה של הפרשה בדשלב"ל: ראה פרק ט"ו סעי' 5.

12. ראה פרק י"א סעי' 1.

13. ראה פרק ו' סעי' 2.

ב. גם אם הפסולת המופקרת חייבת בתרו"מ, הרי היא לא שייכת למפריש.

בהפרשת תרו"מ בהפקר מסתפק הירושלמי¹⁴. רבים מן האחרונים¹⁵ מסיקים מדברי הירושלמי שאי אפשר לקרוא שם תרומה להפקר, מפני שיש הכרח בבעלות על הפירות לצורך ההפרשה. לסוברים שלשם הפרשת תרו"מ אין צורך בבעלות, ודי בכך שהבעלים אינו מתנגד להפרשה¹⁶, יתכן שאפשר לתרום גם הפקר¹⁷, אם הוא אכן חייב בתרו"מ¹⁸. ויש שהסתפקו בשאלה זו¹⁹.

לכן יש להבטיח שהפסולת המשמשת לתרומה לא תהיה הפקר. יש לבדוק מיהו הבעלים עליה ולקבל גם מממנו הרשאה להפרשה. מסתבר, שכאשר בעה"ב אומר למשגיח להפריש תרו"מ - כלולה בכך באופן אוטומטי הכרזה שהפסולת איננה הפקר. מכיון שלא היתה פעולת הפקר מפורשת אלא מסתמא, די בכך בכדי שלא יהיה זה הפקר.

4. הפרשה בגוי

תבואת הגוי פטורה ממעשרות²⁰. אך ישנם מצבים, בהם גוי קונה פירות שגדלו בקרקע של ישראל, שהם חייבים במעשרות²¹, ומשווק אותם בעצמו או דרך מערכות השיווק הציבוריות, כאשר הוא נשאר בעלים עליהם. אמנם, מדרבנן, תרומת הגוי תרומה²², אך הוא אינו

14. תרומות פ"א ה"א.

15. עי' מנ"ח מצוה שצ"ה; אור שמח תרומות פ"ד ה"ב.

16. הגרש"ז אויערבך, הגר"ז מלצר והמערכות חיים. ראה פרק ג' סעי' 1. ועי' שו"ת שארית ישראל יו"ד סי' ס"ז סעי' ג'.

17. מעדני ארץ תרומות פ"ד ה"א אות א'; לאפרתשי מאיסורא סי' א' אות ז'; מערכות חיים זכיה סי' ג' סעי' ו'.

18. מעיל שמואל (להגרשי"א יודלביץ זצ"ל) דף כ"ז-כ"ז. ועי' המעשר והתרומה פרק ד' ס"ק ה'.

19. רמב"ם תרומות פ"א ה"א. וראה פרק ז' סעי' 1.

20. עי' רמב"ם שם ה"ג.

21. עי' תרומות פ"ג מ"ט. ועי' רמב"ם תרומות פ"ד ה"ט, שהפרשת הגוי חלה רק מדרבנן. לעומת זאת במקומות רבים משמע שתרומתו תרומה מדאורייתא: עי' רמב"ם בפיה"מ למשנה תרומות שם; גמ' קידושין מ"א ע"ב, תוס' ד"ה העובר ופניי שם; מהרי"י קורקוס לרמב"ם שם; שו"ת שארית ישראל סי' ס"ז סעי' א'. בשו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' מ"ד, הוכרעה ההלכה שתרומתו תרומה מדרבנן. ועי' מעדנ"א, תרומות שם אות ב' ד"ה וברעת, שגוי שהפריש תרו"מ מפירות החייבים בתרו"מ - תרומתו תרומה מדאורייתא.

יכול למנות שליח להפרשה²². לסוברים שאין צורך בשליחות לשם הפרשת תרו"מ ודי בכך שהבעלים אינו מתנגד להפרשה¹⁶ - אפשר להפריש גם לגוי²³.

האחרונים²⁴ מציעים שתי דרכים להפרשה לכתחילה בפירות שבבעלות הגוי:

א. שהמשגיח יקנה²⁵ מהגוי את הפירות באמצעות קנין²⁶ משיכה או חצר. ויש המצריכים גם קנין כסף²⁷. ויש הסוברים²⁸, שדי בכך שהמשגיח יקנה את הפירות המיועדים לתרומה ומעשר.
ב. שהגוי יאמר בפירוש שמסכים לכל מה שהמשגיח יאמר, שיחול לפי דיני ישראל²⁹.

כאשר מדובר בפירות שייתכן שהם רבעי, יש לקנות את כולם מן הגוי כדי שיהיה אפשר לפדותם³⁰.
אדם שאינו שומר מצוות - אין דינו כגוי, והוא יכול להפריש ולמנות שליח להפרשה³¹.

22. ירושלמי תרומות פ"א ה"א; רמב"ם שלוחין ושותפין פ"ב ה"א. וכך נוקטים האחרונים: הגר"צ פראנק, הר צבי זרעים ח"א סי' נ"ט סעי' ב'; כרם ציון פרק ל', גאון צבי ס"ק א'; שו"ת שארית ישראל יו"ד סי' ס"ז בתחילתו.

לענין ישראל שתרום משלו על של נכרי, ע"י תורת הארץ ח"א פרק ב' ס"ק ח' (דף מ"ד-מ"ז): הר צבי זרעים ח"א סי' ס"א; שו"ת שארית ישראל שם.
23. מעדני ארץ תרומות פ"ד ה"א; לאפרושי מאיסורא סי' א' סעי' ז'. וע"י שו"ת שארית ישראל יו"ד סי' ס"ז, שהעלה כמה סברות נוספות להקל בהפרשה זו:

א. עפ"י דברי החת"ס (א"ח סי' קע"ו), שהפרשה ע"י שליח גוי מועילה מדין הפרשה במחשבה. וע"י בדברי הגר"צ פראנק שם, שדחה סברא זו.
ב. עפ"י דברי החת"ס (יו"ד סי' רצ"ו), שגוי אינו זקוק לשליחות בדבר שאינו מצווה בו.

24. שו"ת שארית ישראל סי' ס"ז בסופו. וראה במקורות שבהערות הבאות.

25. וכן במשפט כהן סי' נ"א סעי' ג'.

26. ע"י משפט כהן שם, שדי בקנין כסף.

27. הערת הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א. וע"י משנה ברורה סי' תמ"ח ס"ק י"ז, בדין מכירת חמץ.

28. משפט כהן שם; כרם ציון פרק ב' גאון צבי ס"ק י"ב.

29. ע"י הר צבי זרעים ח"א סי' נ"ט סעי' ב'. וע"י מהר"י קורקוס לרמב"ם שם, שאף אם תרומת הגוי תרומה, הפירות נשארים בטבלם. וע"י מעדניא שם אות ב' ד"ה ובדעת.

30. הערת הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א.

31. ערוה"ש זרעים סי' ס"ג סעי' ה'; מעיל שמואל דף כ"ב; כרם ציון פרק כ"ט סעי' ה'.

5. הפרשה בשותפים

שותף יכול להפריש תרו"מ ללא קבלת רשות מפורשת משאר השותפים³². עם זאת, אי אפשר למנות שליח ללא קבלת רשות מכל השותפים³³. אם השותפים מינו אדם שיטפל בפירות, ואחד מהם ביקש ממנו להפריש תרו"מ - מסתבר שאין צורך ברשות מפורשת מכל אחד ואחד³⁴.

בגדר הפרשה בשותפים נחלקו המפרשים אם היא מכוח נוחותא³⁵ או מדין מנהג בעלות³⁶. לשאלה זו יש השלכה לשותפות ישראל וגוי: שכן, אם שותף מפריש מכוח נוחותא, שהיא מדין שליחות³⁵ - לא יוכל להפריש לגוי. אבל אם הוא מפריש מדין כוח בעלות - אין בכך בעיה.

מה שנאמר, ששותף יכול להפריש שלא מדעת שאר השותפים, לא מצאנו שיהיה מוגבל בכמות. וא"כ, גם שותף בחלק מזורי יכול להפריש תרו"מ, ובלבד שיהיה לו שוה פרוטה באותם פירות³⁷. מתוך כך יש לשקול את הדרך המעשית לעשות את המשגיח לשותף בעסק של בעל הפירות, וע"י כך לפתור כמה מהבעיות הקשות שיש בשליחות³⁸.

32. סמ"ג עשין מצוה קמ"א; רמב"ם תרומות פ"ד ה"ח; שו"ע יו"ד סי' שכ"ח סעי' ג'; סי' של"א סעי' ל"ה.

33. סמ"ג עשין סוף מצוה קמ"א. וכך פסקו הב"י והרמ"א, יו"ד סי' שכ"ח סעי' ג'. שני נימוקים נאמרו לכך:

א. מפני שאין שליח עושה שליח: עי' לאפרושי מאיסורא, סי' ו' סעי' ב', בשם מלוא העומר והלבוש.

ב. מפני שמסתמא השותפים אינם מסכימים לכך שאדם זר יעסוק בנכסיהם ללא בקשת רשותם: עי' ישועות מלכו קרית ארבע תרומות פ"ד ה"א; מעדנ"א תרומות פ"ד ה"א אות ג' ד"ה יש.

34. עפ"י הטעם של הישועות מלכו יש מקום לומר, שאם המפריש הוא אדם שבין כה וכה עוסק בפירות אלו, אין להניח שהשותפים יקפידו על כך שהוא יפריש מהם תרו"מ.

35. שי"ך יו"ד סי' של"א ס"ק ס"ה. וראה פרק ג' סעי' 1.

36. חלת לחם סי' ז' ס"ק כ"א; מעדני ארץ שם. ראה לקמן סעי' 7.

37. כך הורה אמו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א.

38. לקמן פרק ב' סעי' 2-3 ופרק ג' סעי' 2-5.

6. חברה בע"מ ומוסד ציבורי

הגדרתה ההלכתית של חברה בע"מ תלויה במחלוקת³⁹, אם זוהי ישות עצמאית או שותפות. אם החברה בע"מ היא שותפות - הרי שניתן למנות לה שליח להפרשת תרומה ממה שברשותה. אך אם היא ישות עצמאית - לא מצאנו שנתחדש בה דין שליחות, ויתכן שדינה כגוי⁴⁰. כמו כן לא ברור חיובו של גוף זה במצוות, ואם מותר לו למכור טבל⁴¹. בבתי הדין הרבניים⁴² מקובל לראות את החברה בע"מ כשותפות, שממנה המדינה אין בעליה נושאים באחריות אישית. בעיה חמורה יותר יש בעמותות, שאין לחבריהן כל זכות לקבל טובת הנאה מנכסיהן. במערכות אלו יש מקום להפריש מכוח סמכותו של המנהל⁴³ או בהסתמך על הדעות הסוברות שאין צורך בשליחות לשם הפרשת תרומה⁴⁴.

הפוסקים דנים בדין הפרשת תרומה מתוצרת חקלאית הנמצאת בבעלות המדינה, ואם ציבור הוא שותפות או ישות משפטית עצמאית⁴⁵, שביכולתה גם למנות שליח⁴⁶. להלכה מקובל, שפקידי הממשלה, הממונים על פעולותיה, הם המוסמכים לדאוג להפרשת תרומה מהיבול שבבעלות המדינה⁴⁷.

למעשה נראה שצריך לבקש מינוי שיחתם ע"י מורשי החתימה של הגוף המשפטי בו מדובר.

39. ע"י מפענח צפונות (להגרמ"מ כשר, לביאור דברי הרונגאציובי) פרק ד'; גבורות שמונים (למהר"י ענגיל) דף יח ע"א אות ל"ז וזהו; שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' א'; שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קע"ב; מועדים וזמנים ח"ג סי' רס"ט. וע"י מאמרים בספר "הקיבוץ בהלכה" עמ' 142, 180, 189.

40. ראה לעיל סעי' 4.

41. לקמן פרק ד' סעי' 1.

42. ע"י פסקי בתי דין רבניים ח"ז עמ' 322 (וע"י ח"י עמ' 273, 285). וע"י "הקיבוץ בהלכה" עמ' 156, 180, 190.

43. ראה לקמן סעי' 7.

44. ראה פרק ג' סעי' 1.

45. ע"י צפונות הרונגאציובי עמ' 89; משפט כהן סי' קכ"ד עמ' רע"ג; שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' א'; "הקיבוץ בהלכה" עמ' 147.

46. ע"י יומא י"ט ע"א, שלמ"ד יחני כהני שלוחי דידן, היה לקרבנות ציבור.

47. שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' א'; שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קע"ב; שו"ת ישועת משה ח"ד סי' ד'. וכך נוהגת הרבנות הראשית לישראל בהפרשת תרומה מיבול החיטה של המדינה.

7. שליטה בנכסים

ישנו מצב בו החקלאי מוסר את התוצרת החקלאית לרשות המשווק או בית האריזה כאשר הוא נשאר בעלים עליה⁴⁸. מאידך גיסא, המשווק, המחזיק את התוצרת ברשותו, נוהג בה מנהג בעלים. הדבר מתבטא בכך שהוא מבטח את התוצרת מכל נזק או אי קבלת תמורה, והוא המוסמך הבלעדי על השיווק. האם המשווק מוסמך גם להפריש תרו"מ במצב כזה? לשאלה זו תהיה השלכה למקרה בו הבעלים הוא גוי, שאינו יכול למנות שליח להפרשה⁴⁹, למקרה בו לבעלים אין כל ענין בהפרשה ולשליח העושה שליח⁵⁰.

בהלכה מצאנו מספר דוגמאות לאדם המפריש תרו"מ כאשר הוא נוהג מנהג בעלים בפירות. ונחלקו המפרשים אם אנשים אלו מפרישים מכוח מנהג הבעלות או מכוח הסכמת הבעלים להפרשה, שהיא כמינוי שליחות. המדובר בשותף⁵¹, באפוטרופוס⁵² ובאשתו של אדם⁵³. לעומת זאת גולן, אף שהוא נוהג מנהג בעלים⁵⁴ - אינו יכול להפריש שלא מכוח קנייני גזילה⁵⁵. בגזבר ההקדש⁵⁶, שהוא המקרה הדומה ביותר לנד"ר, כתבו האחרונים⁵⁷ שיכול להפריש.

48. ראה סעי' 1.

49. לעיל סעי' 4.

50. ראה פרק ג' סעי' 3.

51. ראה סעי' 5 והע' 36.

52. גיטין נ"ב ע"ב; רמב"ם תרומות פ"ד ה"י, נחלות פ"א ה"ט; שו"ע יו"ד סי' שלא סעי' ל"ח, חו"מ סי' ר"צ סעי' י"ד. ישנה מחלוקת בין הראשונים אם אפוטרופוס מפריש מכוח תקנה או מכוח אפוטרופסותו. להלכה נפסק ברמב"ם ובשו"ע כרעה השניה.

53. תוספתא תרומות פ"א ה"ז; יבמות פ"ו ע"א; רמב"ם תרומות פ"ד ה"ב; שו"ע יו"ד סי' שלא סעי' מ"א. באופן פשוט היא מפרישה מכוח הסכמתו של בעלה. ויש הסוברים שהיא מפרישה מכוח העובדה שזוהי מצוה שלה. ועי' שו"ת ישכיל עבדי ח"א יו"ד סי' י"ז, שהביא את דעת היזכור לאברהם יו"ד סי' י"ב, שהבעל מקנה לאשה את הקמה ממנו עושים את העיסה, לענין זה של הפרשת חלה.

54. עי' ב"ק ס"ז ע"א; רמב"ם גזילה פ"א ה"ה.

55. תוספתא תרומות פ"א ה"ז; רמב"ם תרומות פ"ד ה"א; שו"ע יו"ד סי' שלא סעי' ל"ט.

56. עי' ירושלמי תרומות פ"א ה"א.

57. שו"ת עונג יו"ט סי' קי"ב; שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קע"ב סעי' ד'. והוכיחו שכן גם דעת התוס', מנחות ס"ו ע"ב ד"ה אומר, והשטמ"ק שם אות י"ח. ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קע"ב, ואלו דבריו: "דכל מי שיש בידו שליטה עפ"ה", ובידו לעשות עם הדבר כאוות נפשו: למכור ולתת במתנה באין מוחה - זהו גדר בעלות, ויכולים להקדיש ולהפריש תרו"מ. ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' קי"א.

מתוך כך יש לעיין בסמכותו של המשווק או מנהל המפעל להפריש תרו"מ מן הפירות שברשותו, מבלי לבקש את הסכמתם של הבעלים. הרב יהושע משה אהרונסון⁵⁸ דן בשאלה זו, ומסיק שלמנהל עסקים יש דין בעלים לצורך ההפרשה. וכך משמע גם מדבריהם של פוסקים אחרים⁵⁹. ומסתבר, שכל מי שהוסמך ע"י הבעלים לעשות כל מה שדרוש באותם פירות, מוסמך גם לדאוג להפרשת תרו"מ, אא"כ הבעלים מוחים בפירוש.

סיטונאים רבים אינם קונים את התוצרת שהם משווקים⁶⁰ אלא פועלים בקומיסיון, שהוא שירות שיווק בלבד. במקרה זה הורו האחרונים⁶¹, שהסיטונאי אינו מוסמך להפריש. אך מסתבר שיוכל להפריש במקרה בו ההפרשה משפרת את סיכויי המכירה או מסייעת להעלאת מחיר התוצרת, מפני שאז ישנה אומדנא מספקת שהבעלים מעוניינים בהפרשה⁶².

8. שלו ואינו ברשותו

הירושלמי⁶³ דן בנגזל הרוצה להפריש תרו"מ מן התבואה שביד הגזולן, ומסיק שאין תרומתו תרומה. טעם הדבר מוסבר במפרשים שם, שהוא כמו הקדש, שאינו יכול לחול אם החפץ לא נמצא ברשותו של המקדיש⁶⁴. מתוך כך יש מקום לברר אם אדם יכול לתקן פירות שלו שיצאו משליטתו לאחר שנמסרו לרשותו של אדם אחר.

מאידך מצאנו במשנה⁶⁵, שבשותפים שחלקו ביניהם פירות דמאי, יכול כל אחד מהם להפריש מחלקו המקורי שהגיע ליד שותפו, למרות שאיבד לחלוטין את השליטה עליו. וכך נפסק להלכה⁶⁶. אך יש מקום לחלק בין מעשר ודאי למעשר דמאי⁶⁷.

58. ישועת משה ח"ד סי' ג' סעי' ג'-ד'.

59. שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' קי"ג; שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קע"ב סעי' ז'.

60. הרב יחזקאל דאום, רבה של "תנובה", אמר לנו ש"תנובה" אכן קונה את התוצרת מן החקלאים, ואינה פועלת בקומיסיון.

61. הר צבי זרעים סי' נ"ב סעי' א'; שו"ת שארית ישראל יו"ד סוף סי' ס"ו.

62. ראה פרק ג' סעי' ו' בענין שליחות ללא מינוי, ופרק ב' סעי' 2 בענין הבנת הבעלים.

63. ביכורים פ"א ה"ב.

64. ב"ק ס"ח ע"ב; רמב"ם ערכין פ"ו ה"ב.

65. דמאי פ"ו מ"ו. ועי' ריש שם וחזו"א שביעית ד' ח'.

66. רמב"ם מעשר פ"ט ה"ג.

67. בדמאי אדם יכול להפריש גם מה שאינו שלו. עי' דמאי פ"ז מ"א; רמב"ם מעשר פ"ט ה"ז.

מסתבר, שבעל מניות אינו יכול להפריש תרו"מ מפירות שברשות החברה⁶⁸, אף אם נאמר שהם שלו⁶⁹, ובמיוחד אם אין לו זכות הצבעה⁷⁰. וה"ה לחבר עמותה, שאינו יכול להפריש תרו"מ מפירות שבבעלות העמותה.

חקלאים רבים מוסרים את תוצרתם לשיווק ע"י בית האריזה או הסיטונאי, ובכך מאבדים, למעשה, את השליטה עליה. יש לדון א"כ, אם תוצרת זו נחשבת כ"ברשותו" של החקלאי לענין ההפרשה. במיוחד יש קושי במצב זה להפריש מעשר ראשון ועני, כאשר הקנאתם לשבט הלויים או לעניים סותרת את ההסכם שבין החקלאי לבין המשווק. לכן⁷¹ יש להגדיר בחוזה בפירוש מיהו הבעלים לענין הפרשת תרו"מ או לבקש משני הצדדים למנות את השליח להפרשה.

68. ע"י מאמרו של אמו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א בספר "הקיבוץ בהלכה" עמ' 155, שדן באיסור חמץ בכה"ג.

69. ראה לעיל סעי' 6.

70. ע"י שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' א'; מועדים וזמנים השלם ח"ה סי' רס"ט.

71. ראה לעיל סעי' 2.

פרק ב' - דיני שליחות

1. הפרשה ע"י שליח
2. הבנת המשלח
3. שליחות להפרשה מאחד לשני
4. נאמנות השליח
5. ביטול השליחות

**"כן תרימו גם אתם תרומת
ה' מכל מעשרותיכם" (במדבר
י"ח כ"ב). גם אתם - לרבות
את השליח (קידושין מ"א
ע"ב).**

1. הפרשה ע"י שליח

אדם יכול למנות שליח להפרשת תרו"מ. מקורה של הלכה זו הוא הפסוק **"כן תרימו גם אתם"** (במדבר יח כג). ועל כך דורשת הגמרא: **"גם - לרבות את השליח"**². אעפ"כ נאמר בגמרא³: **"מצוה בו יותר מבשלוחו"**.

אם השליח הפריש באופן שברור שבעל הפירות אינו מסכים לו - השליחות בטלה וההפרשה לא חלה⁴.

בהפרשה ע"י שליח, השליח הוא המברך⁵.

כאשר מפרישים ע"י שליח יש לבדוק היטב שאכן השליחות חלה. בראש ובראשונה יש לוודא שהבעלים או מי שהוסמך מטעמם הוא הממנה את השליח (ראה פרק א). כן יש לוודא שהבעלות על המפעל או בית העסק לא הוחלפה מבלי שהאחראי על ההפרשה ידע על כך. בנוסף לכך יש לתת את הדעת על הבעיות בהן נדון בסעיפים הבאים.

1. קידושין מ"א ע"ב; ב"מ כ"ב ע"א.
2. רמב"ם תרומות פ"ד ה"א; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' כ"ט.
3. קידושין מ"א ע"א. ועי' הערת הגרצ"פ פראנק, הר צבי זרעים ח"א עמ' קצ"ה סעי' כ"ט, שבתרו"מ ההפרשה ע"י שליח היא לכתחילה.
4. ב"מ כ"ב ע"א וראשונים שם; רמב"ם תרומות פ"ד ה"ג. ועי' מעדניא לרמב"ם שם, אות ד'. ועי' משפט כהן סי' מ"א, שדן בביטול כל ההפרשה עקב שינוי מדעת הבעלים במתנה אחת.
5. חלת לחם סי' ז' ס"ק ג'; המעשר והתרומה פרק ד' ס"ק א'; כרם ציון פרק י"ט סעי' ח'. ומקורם ברמב"ם ברכות פ"א ה"י. לנוסח הברכה, ראה פרק י"ח סעי' 7.

2. הבנת המשלח

הגרש"ז אויערבך, מעיר, שאם הבעלים אינו מבין כלל את תוכנה של השליחות, שמדובר בפעולה קניינית, המפקיעה ממנו כ-20% מפירותיו, והוא רואה בהפרשת תרו"מ רק פעולה איסורית - אין תוקף למינוי. החזו"א⁶ חולק על כך ואומר שהדבר איננו מעכב, וכך הורה הגר"מ אליהו. עם זאת, כולם מודים שלכתחילה יש להקפיד על כך שהמשלח יבין במה מדובר.

להרשאה בכתב יש תוקף מחייב גם כאשר החותם אינו מבין בדיוק מהי משמעותו של המסמך עליו חתם⁷. אך הגרש"ז אויערבך⁸ אומר שהדברים אמורים רק כאשר החותם מבין שאכן מדובר בהתחייבות, אף שאינו מודע לתוכנה המדויקת.

כאשר מדובר בבעלים שומרי מצוות, מסתבר שהשליחות חלה בכל אופן, מפני שהם מכירים באופן כללי את המושגים של הפרשת תרו"מ.

לרווחא דמילתא כדאי להוסיף בנוסח ההרשאה את המשפט הבא⁹: "ידוע לי כי הפרשת תרומות ומעשרות היא פעולה קניינית היכולה להפקיע ממני כ-20% מן היבול". כדי שלא להרתיע את החותמים, ניתן להוסיף בסוגריים, שבדרך כלל אין לכך משמעות מעשית.

3. שליחות להפרשה מאחד לשני

במקום בו נמצאת תוצרת השייכת לבעלים שונים, לא די בהרשאה סתמית להפרשת תרו"מ. אם ההפרשה היא כללית, לכל הפירות ביחד, נוצר מצב בו מפרישים מעשרות מתוצרת של אדם אחד על תוצרת של אדם אחר. הפרשה כזאת איננה מועילה¹⁰. לכן נדרש כל אחד מבעלי הפירות להביע את הסכמתו לכך שיפרישו משלו על של חבריו¹¹. יש להעיר, שבמצב זה צריך לוודא שכל התוצרת היא מאותה דרגת חיוב¹².

6. מנחת שלמה סי' נ"ג וסי' ס"א סעי' א'.
7. ועי' "לאפרושי מאיסורא" סי' ה'; כרם ציון פרק י"ז, גאון צבי ס"ק ב'.
8. דמאי ט"ז ו' ד"ה וכן.
9. שו"ע חו"מ סי' מ"ה סעי' ג', סי' ס"א סעי' י"ג.
10. ראה נוסח ההרשאה לקמן, פרק ג' סעי' 6.
11. עי' כרם ציון פרק ל', גאון צבי ס"ק ד'.
12. משפט כהן סי' נ"א. ועי' לאפרושי מאיסורא סי' ו' אות ב', שיתכן שיש בכך בעיה משום שליח עושה שליח (פרק ג' סעי' 3), מפני שבעל המעשר מתקן את הפירות של חבריו מכוח זכיה שמטעם שליחות (פרק ג' סעי' 1).
13. ראה פרק ו' סעי' 1, 3, 4.

במקרה בו אין אפשרות להחתים את הבעלים על הרשאה להפריש על של חבירו, יש להתנות שההפרשה תחול מיבולו של כל אחד מהם בנפרד. דרך זו יכולה להועיל רק אם מוציאים יותר מאחוז לתרומה מכל אחד מהם בנפרד, כגון: כאשר במיון יש מספיק פסולת מיבולו של כל אחד מהם.

4. נאמנות השליח

בדרך כלל בעל הפירות או הרב, הנותן את ההכשר, אינם פוגשים את המשגיח ואינם שואלים אותו אם תיקן את הפירות. כיצד א"כ, יכולים הם לסמוך על כך שהמשגיח אכן הפריש תרו"מ כדין מן הפירות שנתבקש לתקנם?

הגמרא¹⁴ מבחינה בין מקרים שונים בדין "חזקה שליח עושה שליחותו": באיסורי תורה ההלכה היא שאין לסמוך על חזקה זו¹⁵, ואילו באיסורי דרבנן יש לסמוך על כך שמן הסתם עשה השליח את שליחותו¹⁶.

בהפרשת תרו"מ נחלקו הפוסקים: יש אומרים¹⁷, שאף שהפרשת תרו"מ בזה"ז היא מדרבנן¹⁸, אין לסמוך על חזקה זו, מפני שעיקרה של המצוה הוא מדאורייתא¹⁹. ויש הסוברים שאין לתרו"מ בזה"ז דין "דבר שעיקרו מן התורה"¹⁹, וא"כ ניתן לסמוך על החזקה ש"שליח עושה שליחותו"²⁰.

בפוסקים מובאים כמה מקרים בהם ניתן לסמוך על החזקה ששליח עושה שליחותו:
א. כאשר מדובר בפועל²¹.

14. עירובין ל"א ע"ב.
15. רמב"ם תרומות פ"ד ה"ז, מעשר פ"א ה"ח. ועי' רמב"ם מעשר פ"י ה"י, שאין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. אבל כאן, כאשר לא החבר הוא המוכר אלא בעה"ב, קשה לסמוך על חזקה זו. וצ"ע.
16. שו"ע או"ח סי' ת"ט סעי' ח' ומ"ב שם ס"ק נ'.
17. תוס' עירובין ל"ב ע"א ד"ה תאנים; משלי"ם בכורות פ"ד ה"א ד"ה ומלבר; חכ"א שע"צ סי' ח' סעי' ח'; ערוה"ש זרעים סי' ס"ג סעי' י"ט-כ'. ועי' חזו"א, מעשרות ז' ט"ז, שיש להחמיר אף בתלת דרבנן לענין זה.
18. רמב"ם תרומות פ"א ה"כ"ו; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' ב'.
19. ראה פרק ט"ז סעי' 1-2.
20. הערת אמור' הרב יעקב אריאל שליט"א.
21. הגדה של פסח לוית חן, מכירת חמץ אות ו'; סדר מכירת חמץ כהלכתו פרק י"ז סעי' י"ז וס"ק כ"ד. וראה פרק ג' סעי' 5.

ב. כאשר היוזמה להפרשה באה מצד השליח²².
 ג. אם ידוע שהשליח עשה את שליחותו אך לא בדקנו אם עשה זאת כראוי²³.
 ד. יש הסוברים²⁴ שניתן לסמוך על חוקה זו במקום שהשליח עלול להכשיל את המשלח במקרה שלא יבצע את השליחות. נטיית ההלכה במקרה זה היא לחומרא²⁵.
 על כל פנים, מכיון שהתקלות הן שכיחות, מוצע לקיים מערכת דיווח ובקרה, שתאפשר לוודא שאכן המשגיח הפריש תרומה בכל פעם. מוצע לדרוש מהמשגיח מילוי טופס מעקב (ראה נספח ה') שניתן לבדוק לעיתים קרובות. כן מוצע לדרוש ציון על גבי תעודת המשלוח המאשר את ההפרשה, כדי שהמקבל יוכל לדעת שאכן הופרשו תרומה מתוצרת זו.

5. ביטול השליחות

במקרה של תקלה בהפרשה אפשר להישאל על ההפרשה²⁶. כאשר ההפרשה היתה ע"י שליח, נחלקו האחרונים בשאלה מי צריך לבוא להישאל עליה: יש הסוברים²⁷ שעל הבעלים להישאל. לדעה זו עליהם להישאל על מינוי השליח²⁸. ויש הסוברים שעל השליח להישאל על ההפרשה²⁹. ומהיות טוב שיישאלו שניהם³⁰ או שהשליח יקבל רשות מן הבעלים להישאל³¹.

22. רמב"ם מעשר פ"א ה"ח; חזו"א מעשרות ז' י"ז.
23. מג"א אורח סי' ת"ט ס"ק י"ז; מ"ב שם ס"ק נ'.
24. ע"י תוס' עירובין שם ד"ה רב; טור יו"ד סי' של"א דף רע"ד; נוב"י קמא אה"ע סי' ב'.
25. ע"י משל"מ תרומות פ"ד ה"ו, בכורות פ"ד ה"א; בהג"א יו"ד סי' של"א ס"ק פ'.
26. ראה פרק ט' סעי' 6.
27. שו"ת חת"ם סופר יו"ד סי' ש"כ, מובא בפת"ש יו"ד סי' של"א ס"ק ו'; כתב סופר יו"ד סי' קס"ז; או"ש לרמב"ם תרומות פ"ד ה"ז.
28. חת"ם סופר שם.
29. שו"ת עונג יו"ט סי' קי"ג; שו"ת אחיעזר ח"ב סי' ל"ז סעי' ב', וע"י שו"ת ישכיל עבדי ח"א יו"ד סי' י"ז, שד"ן באשה שהפרישה חלה ונתערבה - אם יש לה מעמד שונה: ראה פרק א' סעי' 7.
30. שו"ת חת"ם סופר שם; שו"ת ישכיל עבדי שם; שו"ת "זכור לאברהם" יו"ד סי' י"ב (מובא בשו"ת ישכיל עבדי שם).
31. במשגיח הממונה לעשות כל הדרוש לשם תיקון התוצרת שבבית האריזה - מסתבר שיש להקל גם לדעה זו.

בשעת הרוחק יש לסמוך על הסוברים³² שבמקרה זה יכול הבעלים לבטל את השליחות למפרע בטענת "לתיקוני שדרתיך ולא לעיוותי". בכדי לצאת ידי כל הדעות ולאפשר ביטול של השליחות במקרה של תקלה - מוצע להוסיף לנוסח ההרשאה את המשפט הבא³³: "אם המשגיח יקלקל בהפרשה שיעשה, אני מודיע מראש שלא יהיה שליח לאותה הפרשה"³⁴.

32. הר צבי זרעים ח"א סי' מ"ט אות ה'; מעדנ"א תרומות פ"ד ה"ז אות ד'. ועי' משפט כהן סי' מ"א, שאין לטעון "לתיקוני שדרתיך ולא לעיוותי". ועי' במאמרו של הרב יהודה עמיחי, "התורה והארץ" ב' עמ' 341.
33. נוסח זה נקבע לאחר התייעצות עם הגר"מ אליהו שליט"א. הרב אביגדור נבנצאל העירנו, שבניסוח זה ישנה שאלה של "ברירה" (ראה פרק ט"ז סעי' ו). הוא הציע להוסיף להרשאה תנאי הקובע שחלקי ההרשאה אינם תלויים זה בזה. אז, אף אם סעיף זה לא יחול, הדבר לא יבטל את השליחות כולה, אף אם נאמר "קני את וחמור - לא קנה" (ראה פרק י"ח סעי' 6).
34. ראה פרק ג' סעי' 6. ניסוח משפט זה נקבע בהתייעצות עם הגר"מ אליהו שליט"א.

פרק ג' - מינוי השליח

1. שליחות ללא מינוי
2. דבר שלא בא לעולם
3. שליח עושה שליח
4. שליחות לדבר עבירה
5. מינוי פועל להפרשה
6. נוסח שטר שליחות

כיצד אמרו התורם שלא
מדעת תרומתו תרומה? הרי
שירד לתוך שדה חברו וליקט
ותרם שלא ברשות; אם חושש
משום גזל - אין תרומתו
תרומה, ואם לאו - תרומתו
תרומה... (ב"מ כ"ב ע"א).

1. שליחות ללא מינוי

לכתחילה צריך למנות את המשגיח כשליח להפרשה. אך ישנם מקרים בהם הדבר אינו מעשי. ויש לדון מה הדין במקרים אלו. ישנה מחלוקת בין הראשונים בשאלה אם אפשר להפריש תרו"מ לאדם אחר ללא מינוי שליחות מפורש אלא על סמך גילוי דעת מצד בעה"ב שנוח לו בהפרשה. האחרונים נחלקו בפסק ההלכה, אם אפשר להפריש מטעם זכיה; שמטעם שליחות; או שנדרשת שליחות

1. עי' ראשונים לנדרים ל"ו ע"ב; גיטין ס"ו ע"א; קידושין נ"ב ע"ב; ב"מ כ"ב ע"א; רמב"ם תרומות פ"ד ה"ג.
2. מחלוקת זו קשורה בשאלות אם יש זכיה במעשים או רק בקנינים: עי' קצוה"ח סי' רמ"ג ס"ק ח'. כן היא תלויה בשאלה אם זכין לאדם או גם מאדם: עי' מרה"מ גירושין פ"ו ה"ג. ועי' קונט' "לאפרושי מאיסורא" סי' א' סוף אות א', שהביא את מחלוקת הפוסקים לענין זכיה מאדם במכירת חמץ, והביא את הכרעת ההלכה לקולא.
3. תרוה"ד סי' קפ"ח; מחנה אפרים זכיה ומתנה סי' ו' ד"ה העולה; ערוה"ש זרעים סי' ס"ג סעי' ט', יור"ד סי' שכיח סעי' ו"ז; אמרי בינה תרו"מ סי' ו'; חו"א מעשרות ז' ט"ו, ליקוטים ו' ג', דמאי ט' כ', י"א כ"ב, ט"ז ט"ז; הגרי"א הרצוג, מצוות התלויות בארץ סי' ל"א. וכך הורה הגר"מ אליהו שליט"א.
4. עי' אנציקלופדיה תלמודית ערך "זכין" עמ' קע"ט. האחרונים דנו בקשר שבין מחלוקת זו לבין שאלת ההפרשה ללא מינוי: עי' ראשי בשמים סי' ט"ז; נודע בשערים סי' ט'; באר יצחק או"ח סי' א' ענף ג'; מעיל שמואל דף כ"ב.

מפורשת⁵. ויש הסוברים שדי בכך שברור לנו שבעה"ב מסכים להפרשה, וכלל אין צורך בשליחות⁶.

מדברי השו"ע נראה בפשטות, שאפשר להפריש תרו"מ על סמך גילוי דעת למפרע דניחא ליה. הרמ"א⁷ אומר שאפשר להפריש על סמך "ניחותא דמצוה", כאשר ישנה אומדנא ברורה לכך שניחא לו בכך. אך דעת מרן שם לא ברורה לחלוטין⁸.

מתוך כך נחלקו הפוסקים בדינו של אדם שלא אכפת לו בהפרשת תרומות ומעשרות: יש אומרים, שמכיון שאינו מתנגד לכך - אפשר להפריש בשבילו גם מבלי לשאול אותו⁹. ויש אומרים שדבר זה אינו נחשב ניחותא מספקת להפרשה¹⁰.

החיסרון הגדול של הפרשה ללא מינוי פורמאלי נעוץ בכך שהיא מועילה רק אם המפריש עשה דברים שברור בעליל שבעל הפירות מעוניין בהם. אבל אם הפריש כמות גדולה מדי או איכות טובה מדי, וכן להיפך, אם בעה"ב מעוניין בהפרשה מהודרת והמשגיח הפריש בדרך דחוקה מדי מבחינה הלכתית, בצורה שאין ודאות שהבעלים מעוניינים בה - ההפרשה לא חלה כלל¹¹.

למסקנא, יש מקום להסתמך על הפרשה ללא מינוי בכל מקום בו ברור לחלוטין שהבעלים מעוניינים בהפרשה, ורק בגלל קשיים פורמאליים לא מינו שליח. אך לכתחילה יש לדאוג למינוי מפורש¹².

5. קצוה"ח סי' רמ"ג סעי' ח'; מרכבת המשנה גירושין פ"ו ה"ג; עמק יהושע סי' כ"א; עונג יו"ט סי' ק"ח-ק"ט; הגרצ"פ פראנק, הר צבי זרעים סי' ז', ח', נ"ט.
6. הגרש"ז אויערבך: מערני ארץ תרומות פרק ד' ה"א וה"ג, "לאפרושי מאיסורא" סוף סי' א'; הגרא"ז מלצר, בתשובה לקונטרס הני"ל; מערכות חיים מערכת זכיה סי' ג'.
7. יו"ד סי' של"א סעי' ל"א. ועי' ב"י שם דף רע"ד. וכן בשו"ת ישכיל עברי ח"ו יו"ד סי' י"ג אות ג'.
8. יו"ד סי' שכ"ח סעי' ג'.
9. הבי"ש שם (דף רס"ח ע"ב) מביא את דברי תרוה"ד המתיר הפרשה מכוח אומדנא רק בבדק הבית, ודוחה את דברי הסמ"ק, המתיר הפרשה ע"י הגבל ללא רשות. בשו"ע הוא לא מביא את הדיון הזה, אבל יש ללמוד זאת מדבריו בסי' של"א, שפסק כרמב"ם בענין "כלך אצל יפות".
10. מעיל שמואל דף כ"ב; לאפרושי מאיסורא סי' א'.
11. חזו"א דמאי סי' ט' ס"ק כ' ד"ה ושמעין, ס"ק כ"א ד"ה ראה, סי' ט"ז ס"ק י"ז ד"ה לעשות; שו"ת ישכיל עברי חיד יו"ד סי' כ"ג אות ב, ח"ו יו"ד סי' י"ג אות א' (השניה).
12. עי' רמב"ם תרומות פ"ד ה"ג.
13. ראה סעי' 6. וראה פרק ט"ז סעי' 4, שבשליחות ללא מינוי אין ללכת בדרך של הפרשה מראש במחובר לכשיתלש.

2. דבר שלא בא לעולם

במערכות הציבוריות, בדרך כלל, בעה"ב ממנה את המפריש לתקופה ארוכה מראש, כאשר התוצרת עדיין אינה בעולם או שאינה ברשותו. בגמרא¹⁴ נאמר שאדם אינו יכול למנות שליח לדבר שאינו יכול לעשות עתה. וכך מקובל להלכה¹⁵, אף שיש חולקים על כך¹⁶. הראשונים בהלכות חלה דנים במינוי להפרשה בדשלב¹⁷, ולדעת רובם הדבר מותר כאשר בידו של המשלח ליצור את האפשרות להפרשה עתה¹⁸; אך הדבר לא יועיל כאשר פירות מאותו סוג לא מצויים באותה תקופה¹⁹. למעשה, מדברי השו"ע²⁰ ניתן להסיק שאפשר למנות שליח להפרשה בדבר שהמשלח עדיין לא קנה²¹. והגרצ"פ פראנק²² כתב שהדבר אינו מועיל.

נחלקו האחרונים בדיון מינוי שליח לדשלב²³ בתרו"מ בזה"ז, שהם מדרבנן: לדעת החכמת אדם, בספרו שערי צדק²⁴ אפשר למנות שליח לדשלב²⁵ במקרה זה; ולדעת בעלי ההסכמה לספר, גם בזה"ז אין אפשרות למנות שליח לדשלב²⁶.
כן יש לעיין אם יועיל מינוי לפירות שעדיין לא באו לעולם עם פירות שכבר באו לעולם²⁷.

14. נויר י"ב ע"א.
15. עי' ראשונים לנדרים ע"ב ע"ב ולרי"ף שם. וראה במקורות שבהע' 18.
16. עי' רבינו ירוחם נתיב כ"א ח"ג; שו"ת מהרי"ט ח"ב חר"מ סי' כ"ג; שו"ת שו"מ ח"א וח"ב סי' קט"ו. ועי' מרכבת המשנה גירושין פ"ו ה"ג; כרם ציון אוצר התרומות ח"א עמ' שס"ח.
17. עי' תוס' נויר י"ב ע"א ד"ה מ"ט, החולק על ר"ת, וסובר שיבדור לא מועיל לדשלב"ל.
18. לדעת הסמיג, עשין קל"ד, חקלאי יכול למנות שליח להפרשת חלה מכל מה שיגדל בשדותיו עד עולם, והיה כאן. ולדעת ר"ת, נויר י"ב ע"א תורה מ"ט, רבינו עזריאל (מובא בשטמ"ק שם), וסה"ת (מובא בטור ובב"י שם), אפשר למנות שליח במקרה שביד המשלח להשיג עתה עיסה להפרשה.
19. המעשר והתרומה פרק ד' ס"ק ב'.
20. יו"ד סי' שכ"ח סעי' ג'.
21. עי' בהגרי"א ס"ק ט' וחלת לחם סי' ז' ס"ק כ"א, שאין למנות שליח מכוח שבידו לקנות. ועי' ערוה"ש שם סעי' ו', שמועיל מטעם "בידו".
22. כרם ציון גאון צבי פרק י"ז ס"ק ג' אות ו', פרק י"ט ס"ק ט', פרק ל' ס"ק ב'; הר צבי זרעים ח"א סי' נ"ה וסי' פ"ב.
23. חכמת אדם שערי צדק פרק ח', בינת אדם ס"ק א'. הוא מסתמך על המשלימ, ביאת מקדש פ"ב ה"ו.
24. הם מוכיחים זאת מן הראשונים הדנים בהפרשת חלה בדשלב"ל בזה"ז.
25. הערת הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א. הוא נוטה להוכיח מן הסוגיא בנויר שהדבר אינו מועיל.

לפתרון הבעיה ניתן להסתמך על כמה דרכים, ורצוי אף לנקוט בכולן ביחד: לדעת בעל מרכבת המשנה²⁶ מינוי בכתב מועיל אף לדרשלב"ל. ולדעת ה"דבריו מלכיאל"²⁷ מינוי פועל²⁸ מועיל לדרשלב"ל. כן יש להוסיף, שלסוברים שניתן להפריש מכוח נחותא²⁹, תועיל ההפרשה על סמך גילוי דעתו של הבעלים³⁰. הצעה נוספת היא לעשות את המשגיח לשותף³¹ בעסק, ומתוך כך יהיה לו חלק בכל מה שיקנה בעתיד.

3. שליח עושה שליח

בעיה זו, של שליח העושה שליח, מתעוררת במקרים רבים, כאשר הרב המקומי מקבל הרשאה מן הבעלים וממנה משגיח מטעמו, או כאשר המשגיח נעדר מן העבודה וממנה לעצמו ממלא מקום. כמו כן הבעיה קיימת כאשר המנהל, אם נגדיר אותו רק כשליח של הבעלים³², הוא הממנה את המשגיח להפרשה.

באופן עקרוני, ההלכה היא ש"שליח עושה שליח"³³ כל זמן שאנו מניחים שהמשלח אינו מתנגד לכך³⁴; אך זאת רק במקרה שהמשלח מסר לשליח דבר ממשי. לגבי שליחות מופשטת נאמר בגמרא³⁵: "מילי לא מימסרן לשליח".

26. גירושין פ"ו ה"ג.

27. ח"ד סי' כ"ב ס"ק י"ז.

28. לקמן סעי' 5.

29. לעיל סעי' 1.

30. חלת לחם סי' ז' ס"ק כ"א. וכך הורה הגר"מ אליהו שליט"א. ועי' שו"ת באר יצחק או"ח סי' א' ענף ג' ד"ה אך, באמת, שאין להפריש מכוח גילוי דעת במקום שהבעלים מינה שליח, שמא רוצה דווקא בשליחות. במקום בו ברור שרוצה בהפרשה גם מדין זכיה הסיק השר"ח, ח"ח עמ' 386, חמץ ומצה סי' ט' סעי' ז', שגם אם אינו מועיל מדין שליחות - יועיל מדין זכיה. ועי' חזו"א אה"ע נ"ח ד', שגילוי דעת אינו מועיל בדרשלב"ל.

31. ראה פרק א' סעי' 5.

32. ראה פרק א' סעי' 7.

33. קידושין מ"א ע"א; רמב"ם גירושין פ"ז ה"ד.

34. גיטין כ"ט ע"א; רמב"ם גירושין פ"ט ה"ה; שו"ע אה"ע סי' קמ"א סעי' ל"ח.

35. גיטין כ"ט ע"א, ס"ו ע"ב; רמב"ם זכיה ומתנה פ"ד ה"י; שו"ע אה"ע סי' ק"ב סעי' ד'.

הראשונים נחלקו בהגדרת "מילוי"³⁶, ומתוך כך נובעת מחלוקת בין האחרונים אם שליח עושה שליח להפרשת תרו"מ³⁷.

כן נחלקו הראשונים אם שליח עושה שליח באומר "אימרו", היינו כשהמשלח אמר לו במפורש שימנה שליח אחר³⁸. להלכה מביא השו"ע³⁹ את הדעה המחמירה בסתם ואת הדעה המקילה בשם יש אומרים. האגרות משה נוקט למעשה להקל⁴⁰, מלבד שליחות בכתובת הגט.

לכתחילה יש ללכת באחת הדרכים הבאות:

א. למנות ממלא מקום קבוע, שיקבל לכך הרשאה מראש מן הבעלים⁴¹.

ב. לעשות את המשגיח לשותף⁴² בעסק, ואז יוכל לעשות אדם אחר לשותף עימו בחלקו⁴³.

36. לדעת הקדוש מדרוש (מובא בהגמיר קידושין פרק ב' סי' תק"ה ובשו"ע אה"ע סי' ל"ה סעי' ו' וסי' ל"ז סעי' ה'), "מילוי" היא כל שליחות בה הביצוע אינו ביד השליח לבדו אלא תלוי בגורמים נוספים. לדעת התוריד (קידושין מ"א ע"א ד"ה אשכחן) והשלטי גיבורים (לריף קידושין ט"ז ע"ב אות א'), מובא ברמ"א שם, "מילוי" היא שליחות שאינה תלויה דוקא בחפץ מסויים. לדעת המרדכי (גיטין פרק ו' סי' ת"כ) ובהעיט (אות ש'), מובא בטור אה"ע סי' קמ"א דף נ"א) "מילוי" היא שליחות שלא על גמר מעשה. ועי' קצוה"ח סי' רמ"ד ס"ק ג'; מערכות חיים שליחות סי' ט'.

37. יש אומרים שמועיל: ישועות מלכו קרית ארבע תרומות פ"ד ה"א; לבוש יו"ד סי' שכ"ח סעי' ג'; מעדני ארץ תרומות פ"ד ה"א אות ג'; מערכות חיים שליחות סי' ט' סעי' ח'. ועי' שיטה לא נודע למי קידושין מ"א ע"ב ד"ה מה. ויש אומרים שאינו מועיל: בית מאיר אה"ע סי' ק"כ סעי' ד'; לאפרושי מאיסורא סי' ו' סעי' ב' (ובמעדנ"א לתרומות שם חזר בו). והגרצ"פ פראנק מסתפק בשאלה זו: כרם ציון פרק י"ט, גאון צבי ס"ק ט' אות א'; הר צבי זרעים ח"א סי' נ"ג ס"ק א' ד"ה עוד.

38. בדיון אומר "אימרו" בכתובת הגט עי' גיטין ס"ז ע"א וראשונים שם. להלכה נפסק בשו"ע, אה"ע סי' ק"כ סעי' ד', שאומר "אימרו" הוא בספק. בדיון אומר "אימרו" ביניים אחרים נחלקו הראשונים שם.

39. אה"ע סי' קמ"א סעי' מ"ג; חו"מ סי' רמ"ד.

40. שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סי' קי"ז ענף א'. ועי' סי' קט"ז.

41. ועי' מערכות חיים, מערכת שליחות, שאין אפשרות למנות במקביל שני שליחים לאותה פעולה, ולכן הוא סובר שאין ללכת בדרך זו.

42. ראה פרק א' סעי' 5.

43. עי' פסחים פ"ט ע"ב; רמב"ם הל' קרבן פסח פ"ב ה"טו.

ג. לתת ייפוי כוח לרבנות, לבחור שליחים ישירים עבור בעה"ב⁴⁴.
 בדיעבד, נראה שיש להקל בשליח העושה שליח לתרו"מ. לכך יש
 מקום לצרף את הסוברים שלהפרשה די בהסכמת הבעלים⁴⁵, את הדעה
 המקילה בפועל⁴⁶ ואת דעת הראשונים הסוברים שהממנה שליח
 בקנין⁴⁷ אין בו משום שליח עושה שליח.

4. שליחות לדבר עבירה

לפי ההלכה אין שליח לדבר עבירה⁴⁸. ישנן דרכי הפרשה, שאומנם
 הן תקפות בדיעבד, אבל הן אסורות לכתחילה גם בזמן הזה, כגון:
 הפרשה שלא מן המוקף⁴⁹, הפרשה לפני גמר המלאכה⁵⁰, הפרשת
 מעשר מן הרע על היפה⁵¹ והפרשה שלא לפי הסדר⁵². יש לשאול
 א"כ, אם אין בכך כדי לבטל את השליחות ואת ההפרשה⁵³.
 יש מחלוקת בין האחרונים⁵⁴ אם בשליחות לדבר עבירה בטלה רק
 העבירה⁵⁵ או שגם המעשה בטל⁵⁶. כן העירו כמה מן האחרונים, שיש
 שלד"ע במקרה בו השליח עובר את העבירה ביזמתו⁵⁷.
 בשאלת שלד"ע בהפרשת תרו"מ באופן האסור מלכתחילה דנו
 פוסקי דורינו⁵⁸ והכריעו לקולא. זאת מכמה נימוקים:

44. לדין מינוי שליח שאינו מבורר, עי' "הליכות שדה" 60 עמ' 23 הע' 20.
45. לעיל סעי' 1.
46. לקמן סעי' 5.
47. דעת הרב אלברצלוני, מובאת ברשב"א קידושין מ"א ע"ב ד"ה מלמד.
48. שו"ע חו"מ סי' קפ"ב סעי' א' ברמ"א.
49. ראה פרק י"ב סעי' 1.
50. ראה פרק ה' סעי' 3.
51. ראה פרק י"ד סעי' 1.
52. ראה פרק ט"ו סעי' 2. ועי' הר צבי זרעים ח"א סי' מ"ט (סיק ה') וסי' ס"ד.
53. הר צבי שם ובסי' מ"ט.
54. עי' ערוה"ש חו"מ סי' קפ"ב סעי' י"ג; כרם ציון פרק י"ז, גאון צבי ס"ק ב'; הר
 צבי זרעים ח"א סי' ס"ד.
55. נתיה"מ סי' קפ"ב ס"ק א'.
56. נוב"י קמא אה"ע סי' ע"ה-ע"ח; הפלאה כתובות ל"ג ע"ב ד"ה וכו'; קצוה"ח סי'
 קפ"ב ס"ק ב'; משלימ גניבה פ"ג ה"ו.
57. משלימ גניבה פ"ג ה"ו; קצוה"ח סי' קפ"ב ס"ק א'; רעק"א כתובות ל"ג ע"ב
 ד"ה הא איתמר.
58. משפט כהן סי' מ"א; ישועת משה ח"ד סי' ג'; מעדנ"א תרומות פ"ד ה"א אות
 א'. וראה במקורות שבהע' 59-64.

א. השליח עובר את העבירה ביזמתו וזוהי עבירה שלו⁵⁹.
 ב. מותר להפריש בדרכים דחוקות, כגון שלא מן המוקף, בכדי למנוע מכשול מהציבור, ובמקרה כזה אין בכך משום שליחות לדבר עבירה⁶⁰.
 ג. הפרשה שלא מן המוקף או לפני גמר מלאכה אינם "עבירה" אלא חיסרון בשלימות המצוה⁶¹, ולכן אינם שייכים לשלד⁶².
 ד. י"א שבהפרשה בדרך "זכיה" אין מיגבלה של שלד⁶³ לענין קיום המעשה⁶⁴.
 ה. לדעה הסוברת שלתרו"מ אין צורך בשליחות, אין מיגבלה של שלד⁶⁵.
 אם יש יסוד להניח שבעה"ב מעוניין דוקא בהפרשה בדרך שהיא לכתחילה, ואינו מסכים להפרשה דחוקה - נחלקו האחרונים אם השליחות תועיל⁶⁶. בכדי שלא להיכנס לספיקות, יש לקבוע בפירוש בנוסח ההרשאה⁶⁷ את אחד מהמשפטים הבאים:
 א. הנ"ל יהיה מוסמך, אם יראה לנכון, גם לעשות פעולות שאינן ראויות לכתחילה מצד דיני ההפרשה.
 ב. אם הנ"ל יעשה פעולה שאיננה ראויה לכתחילה עפ"י ההלכה והדבר יתגלה ויתוקן כדין עוד לפני שיווק התוצרת, אני מודיע שהנ"ל לא יהיה שליח שלי לאותה ההפרשה⁶⁸.

59. ישועת משה שם סעי' ו'. הגרצ"פ פראנק חולק על סברא זו ואומר שאינה שייכת בתרו"מ: ע"י הר צבי זרעים ח"א סי' ס"ד; כרם ציון, גאון צבי פרק י"ז ס"ק ב' ופרק כ' ס"ק א'.
60. ישועת משה שם סעי' ז'.
61. אבני נזר או"ח סי' תכ"ח סעי' ח'; ראשית ביכורים דף ס"ג.
62. מעדני"א שם; ישועת משה שם.
63. ישועת משה שם. ועי' מעדני"א שם שחולק.
64. מעדני"א שם. ראה לעיל סעי' 2.
65. עי' משפט כהן סי' מ"א שהשליחות לא בטלה גכה"ג, מפני שהעבירה אינה נוגעת לעצמה של השליחות ולכן אינה מעניינה של המשלח. ועי' מעדני"א תרומות פ"ד ה"ז אות ד', שהשליחות בטלה במקרה כזה.
66. ראה לקמן סעי' 6, דוגמא לנוסח הרשאה.
67. ניסוח זה הוא "ברירה": ראה פרק ט"ז סעי' 1.

5. מינוי פועל להפרשה

ניתן לפתור חלק ניכר מן הבעיות שהעלינו ע"י מינוי פועל להפרשה. על פועל נאמר בגמרא⁶⁸ ש"יד פועל כיד בעה"ב". לכן פועל יכול לבצע דברים ששליח אינו יכול לעשותם, כגון ללקט מציאות⁶⁹ בשביל בעה"ב או לתפוס לבעל חוב במקום שחב לאחרים⁷⁰. מתוך כך ישנה מחלוקת בין האחרונים בשאלת מעמדו של פועל במצבים שונים בהם לא מועילה שליחות: בפועל גוי⁷¹, בשליח לדבר עבירה⁷², בדבר שלא בא לעולם⁷³ ובדין מירוח עכו"ם⁷⁴. לדעות המקילות בפועל ניתן יהיה להקל גם בחברה בע"מ⁷⁵, בבעלים גוי⁷⁶ ובשליח העושה שליח⁷⁷. לרווחא דמילתא רצוי ללכת בדרך זו. יתרון נוסף יש לפועל על שליח, והוא לענין חזקה שליח עושה שליחותו⁷⁸.

68. בי"מ י' ע"א. ועי' "ביצחק יקרא" ח"א סי' נ"ט: הערת הר"ג אביגדור נבנצאל שליט"א.

69. שו"ע חו"מ סי' ס"י ע"ר סעי' ג'.

70. ש"ך חו"מ סי' ק"ה ס"ק א'. ועי' נתיה"מ שם ס"ק ב'; ערוה"ש שם סעי' ג'.

71. לדעת המחנ"א, שלוחין סי' י"א, יש שליחות לפועל גוי; אך ייתכן שיודה בתרומה, שצריך בר חיובא. ויש הסוברים שאין לו שליחות כלל: נתיה"מ סי' קפ"ח סעי' א'; שער המלך תרומות פ"א ה"א; פתחי תשובה חו"מ סי' קפ"ב ס"ק ב'; הגר"צ פראנק, הר צבי זרעים ח"א סי' כ"ז. הש"ד"ח (ח"א עמ' 46, מערכת הא' סי' קמ"ז; פאת השדה מערכת הה' סי' ע"ז; מערכת חמץ ומצה סי' ט' סעי' י', ח"ה עמ' 413 סעי' ל"ט) מביא מחלוקת גדולה בנושא ומסיק שהשאלה לא מוכרעת. והחת"ם סופר (אורח סי' קע"ז) אומר שאין הדיון נוגע לתרומה, שכן גוי מופקע לחלוטין מנושא זה.

72. הרמב"ם (רוצח פ"ב ה"ב) כותב שבפועל יש שלד"ע בדיני שמים ולא בדיני אדם. וכן מחלק הרמ"א (חו"מ סי' ל"ב סעי' ב') בענין שוכר עדי שקר. מסתבר שיש לדמות הפרשת תרומה לדיני שמים. ועי' שו"ת ישועת משה חיד סי' ג' סעי' ו', שיש שלד"ע בפועל להפרשת תרומה.

73. שו"ת דברי מלכיאל חיד סי' כ"ב ס"ק י"ז; הגדה של פסח - מנחת חן, מכירת חמץ אות ו'; סדר מכירת חמץ כהלכתו פרק י"ז סעי' י"ז וס"ק כ"ד. וכך הסיק בשו"ת עונג יו"ט סי' ק"ט.

74. ראה פרק ג' סעי' 5.

75. ראה פרק א' סעי' 6.

76. ראה פרק א' סעי' 4.

77. לעיל סעי' 3.

78. ראה פרק ב' סעי' 4.

כדי שהמשגיח יהיה פועל של הבעלים, עליהם לשלם לו שכר עבודה⁷⁹. מסתבר שעליו לקבל לפחות פרוטה אחת מכל אחד מהבעלים שפירותיהם מתוקנים באותו מקום.

6. נוסח שטר שליחות

הריני ממנה בזאת⁸⁰ את מר וכל מי שיבוא מכוחו⁸¹ לדאוג להפרשת תרו"מ מכל ה שיהיו ברשותי עד לתאריך⁸². לנ"ל יהיה כוח של פועל⁸³, שליח, זכיה או גילוי דעת⁸⁴, באופן היותר טוב עפ"י גירי ההלכה⁸⁵. שכר פעולתו כלול ב⁸³.

הנ"ל יהיה מוסמך לעשות את כל הדרוש לשם הפרשת תרומות ומעשרות כדין, ובשעת הצורך יהיה רשאי אף לבצע לשם כך פעולות שאינן ראויות לכתחילה מצד דיני ההפרשה⁸⁶. כמו כן, הנ"ל יהיה רשאי להפריש משלי על של אחרים⁸⁷. ידוע לי כי הפרשת תרומות ומעשרות היא פעולה קניינית⁸⁸ היכולה להפקיע ממני כ-20% מן היבול ואף יותר, אף שבדרך כלל אין לזה משמעות מעשית⁸⁹.

79. אם החקלאים הם הבעלים על התוצרת שבבית האריזה והם משלמים אגרת שירות לבית האריזה, ממנה משולמת משכורתו של המשגיח, ניתן להגיע להסכמה בין הצדדים ששכר המשגיח יהיה כלול באגרה זו. אם המשגיח מקבל שכר מהרבנות ולא מבית האריזה, ניתן לכאורה לשכור אותו בשכר סימלי של שקל לשנה וכדו'.

80. נוסח הרשאה זה נכתב בהתייעצות עם הגר"מ אליהו שליט"א.

81. ראה סעי' 3.

82. ראה סעי' 2.

83. ראה סעי' 5.

84. ראה סעי' 1.

85. תנאי זה נחוץ למקרים גבוליים, בהם כל דרך של שליחות תלויה בספקות ומחלוקות ולא ברור מה עדיף.

86. ראה סעי' 4.

87. ראה פרק ב' סעי' 3.

88. ראה פרק ב' סעי' 2.

89. תוספת זו באה בכדי שלא להרתיע את הבעלים מלחתום על סעיף זה.

אם הנ"ל יקלקל בהפרשה שיעשה, והתוצרת תתוקן מחדש - אני מודיע מראש שלא יהיה שליח לאותה הפרשה⁹⁰.
אם חלק מהרשאה זו מקלקל את ההפרשה - אני מתנה שלא יחול, אך לא יהיה בכך כרי לבטל את החלקים האחרים של ההרשאה⁹¹.

על החתום:

(הבעלים⁹² או המנהלים⁹³)

90. ראה פרק ב' סעי' 5.

91. הערת הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א: ראה פרק ב' סעי' 5 הע' 33.

92. ראה פרק א' סעי' 1-3.

93. ראה פרק א' סעי' 7-8.

פרק ד' – מכירת טבל

1. איסור מכירת טבל
2. מכירת טבל, בדיעבד

הלוקח טבל משני מקומות –
מעשר מזה על זה, אעפ"י
שאמרו: אין אדם רשאי
למכור טבל אלא לצורך
(דמאי פ"ה מ"ח).

1. איסור מכירת טבל
אסור למכור טבל, גם אם ידוע שהקונה יתקן אותו כדיון.
באיסור זה נאמרו מספר נימוקים:
א. איסור עצמי, מפני שנהנה מטבל; או מוריד אותו מדרגת
חיובו.
ב. גזירה, משום שעלול להכשיל את הקונה באכילת טבל.
לכן, אסור למכור את התוצרת גם למקומות בהם ישנה הפרשה
מסודרת. הדבר מותר רק במקרה שהתוצרת נמסרת לסיטונאי או לבית
אריזה באופן שהיא נשארת בבעלותו של החקלאי עד לאחר
ההפרשה.

1. דמאי פ"ה מ"ח; רמב"ם מעשר פ"ו ה"ו. לדעת החזו"א, איסור זה, של מכירת
טבל לחבר, נאמר גם לפני גמר המלאכה: ע"י מצוות הארץ סי' י' סעי' ב';
ידיעון חדשי חקלית מס' 28 עמ' 4.
2. מעדני ארץ תרומות פ"ד ה"י אות ב', וע"י חזו"א דמאי ו' ב', ו' י', ו' י"ב
י"ח; שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קי"ט, ח"י סי' ק"ד.
3. רמב"ם מעשר פ"ו ה"ט והכ"ב; חזו"א מעשר ג' ח' ד"ה שם. וע"י חזו"א שביעית
א' כ"ח; כרם ציון פרק ג' סעי' י"ב.
4. רעק"א דמאי פ"ה מ"ח.
5. רמב"ם שם ה"ו; חזו"א מעשרות ג' ח'. וע"י משפט כהן סי' ל"ב; מעדניא שם;
כרם ציון פרק ג' סעי' כ"ו.
6. להגדרת הבעלות לענין זה, ראה פרק א' סעי' 1.

במקום בו ישנה הפרשה מסודרת, ומסירת תוצרת מתוקנת עלולה לגרום מכשול של הפרשה מן הפטור על החיוב – עדיף למכור טבל. הגרש"ז אויערבך הורה לנו שכמו כן מותר למכור טבל למי שרוצה לקנות דוקא טבל בשביל להפריש בצורה יותר מהודרת. וק"ו כאשר הדבר נועד למנוע הפרשה בדרכים דחוקות או שיש בהן חשש כלשהו לתקלה. מאידך, אם התוצרת משווקת למקום בו לא מתקנים את הכל כראוי, אין להתיר מכירת טבל אפילו בכדי למנוע מכשול. במקרה זה יש להפריש על תנאי.

האיסור למכור טבל לחשוד על המעשרות הוא גם לפני גמר המלאכה¹⁰, ואף לפני הקטיף¹¹. גם כאשר הקונה הוא גוי, המכירה אסורה לפני גמר המלאכה¹², אך היא מותרת במכירת "דמאן", שהיא מכירת פירות מחוברים – לפני הקטיף¹³.

2. מכירת טבל, בדיעבד

מי שעבר ומכר טבל – צריך לפעול באחת משתי דרכים:
א. להודיע לקונה שיעשר¹⁴.

7. ע"י משנה דמאי שם. ועי' "הליכות שדה" 65 עמ' 15, שיש האוסרים מכירת טבל גם במקרה כזה.
8. מכירת טבל הותרה רק בשני התנאים: לצורך ולחבר. ועי' שו"ת מנחת יצחק שם. ועי' "הליכות שדה" שם עמ' 17, שהיתר מכירת טבל לחבר נאמר גם במקרה שהקונה אינו נאמן, אך יש עליו השגחה יעילה. אך אם ההשגחה איננה יעילה מספיק, אין לו דין "חבר", ואסור למכור לו טבל אפילו לצורך.
9. "הליכות שדה" 28 עמ' 4. ראה פרק י' סעי' 4–3.
10. ראה פרק ה' סעי' 2. אך מכירת טבל לחבר לפני גמר המלאכה – מותרת: חז"א דמאי י"ב י"ח; תורת הארץ ח"א פרק ב' סעי' ל"ח – ל"ט. ועי' כרם ציון פרק ג' סעי' כ"ז שהסתפקו בשאלה זו.
11. מעשרות פ"ה מ"ג; רמב"ם מעשר פ"ב ה"ז; חז"א דמאי ז' כ"ג, י"ב י"ח, י"ד ב'; כרם ציון פרק ג' סעי' כ"ח. ויש אוסרים גם לפני הגעת הפירות לעונת המעשרות: חז"א דמאי י"ב י"ח.
12. משפט כהן ס"י ל"ב; חז"א מעשרות ג' ח', דמאי י"ב י"ח.
13. חז"א דמאי י"ב י"ח, ט"ז ד'. ועי' שביעית ב' ב', ועי' שו"ת בצלאל אשכנזי ס"י א'; תורת הארץ ח"א פרק ב' אות ל"ח, שמותר למכור לגוי גם לאחר הקטיף, ובלבד שיהיה לפני גמר המלאכה.
14. רמב"ם מעשר פ"ז ה"ז.

ב. לעשר משלו על מה שמכר¹⁴. לשם כך יש להפריש את כל התרומות והמעשרות מפירות טבל שברשות המוכר¹⁵. בהפרשה זו יש בעיה, שכן ייתכן שהטבל כבר תוקן, נאכל או אבד, ואז יימצאו המעשרות מקולקלים¹⁶. לכן יש לתקן פעם נוספת את המעשרות שהפריש¹⁵.

בשעת הדחק ניתן להפריש את התרומה מטבל שברשותו, ואת המעשרות מן הפירות שמכר¹⁷. אם מכר את הפירות למספר אנשים, רצוי שהפרשה זו תהיה לכל אחד מהם בנפרד¹⁸.

15. עי' כס"מ שם; חז"א דמאי ט' כ"א ד"ה ואף.

16. ראב"ד שם; חז"א שם.

17. בהסתמך על "זכין לאדם שלא בפניו": ראה פרק ג' סעי' 1. ועי' חז"א דמאי

סי' ט' ס"ק כ' ד"ה ושמעינן, ס"ק כ"א ד"ה ואף, ראה.

18. ראה פרק ב' סעי' 3.

פרק ה' — גמר המלאכה

1. משמעות גמר המלאכה
2. מהו גמר המלאכה
3. הפרשה לפני גמר המלאכה
4. אכילת העובדים

“כדגן מן הגורן” (במדבר י”ח כ”ז) — מן הגמור. מכאן אמרו: התבואה — משתמרת, היין — משיקפה, והשמן — משירד לעוקה (ספרי שם).

1. משמעות גמר המלאכה
השלב בו נגמר חיובו של התוצרת החקלאית בתרו”מ הוא גמר המלאכה. לגמר המלאכה יש השלכות רבות לדיני הפרשת תרו”מ: להיתר אכילת עראי ללא הפרשה², להיתר ההפרשה³, למירוח הגוי⁴, לאיסור מכירת טבל⁵, למירוח לשם יצוא⁶, להפקר⁷ ועוד.

2. מהו גמר המלאכה
במשניות במסכת מעשרות: מובאות דוגמאות רבות לגמר המלאכה במינים שונים. הדוגמא המפורסמת ביותר היא המירוח⁸,

1. מעשרות פ”א מ”ה—ח’; רמב”ם מעשר פ”ג ה”א; שו”ע יו”ד ס”י של”א סעי’ פ”ב. עיקרו של פרק זה נכתב עפ”י מאמרו של הרב שמעון בירן הי”ד.
2. לקמן סעי’ 4. ע”י חז”א שביעית א’ י”א, שהמושג גמר מלאכה אמור לענין זה גם במינים שאינם בני גורן (ראה פרק ז’ סעי’ 1 בסופו). וע”י מאמרו של הרב שמעון בירן הי”ד, “התורה והארץ” ב’ עמ’ 234—236.
3. לקמן סעי’ 3.
4. פרק ז’ סעי’ 2—1.
5. ראה פרק ד’ סעי’ 1.
6. ראה פרק ח’ סעי’ 6.2.
7. ראה פרק ו’ סעי’ 2.
8. פ”א מ”ה—ח’.
9. שם מ”ו.

שהוא גמר המלאכה בתבואה. אך לא נמצאה הגדרה כללית למושג גמר מלאכה¹⁰. במיוחד קשה להגדיר את גמר המלאכה בשיטות העבודה המודרניות, שהן שונות מאד ממה שהיה מקובל בזמן חז"ל. בזמן חז"ל היה השיווק ישיר, מן השדה לשווקים. אז, גמר מלאכת השדה וההכנה לשיווק היו שלבים זהים או קרובים. היום ישנו שלב ביניים במקרים רבים, והוא: בית האריזה. התוצרת בה מדובר נלקטת בשטח ומובלת לבית האריזה. שם היא עוברת ניקוי, מיון ואריזה בכלים שונים. בדרך כלל, כלי אריזה אלו משווקים כשהם קשורים על גבי משטחים. יש לברר א"כ, אם גמר המלאכה הוא בשדה או בבית האריזה¹¹.

בשאלה זו נחלקו הפוסקים בדורנו: לדעת הרב יהושע משה אהרונסון¹², גמר המלאכה הוא בגמר מילוי הכלים בשדה. לדעת הגר"ש ישראל¹³, גמר המלאכה הוא בגמר המיון והאריזה¹⁴, ולדעת הגר"ש מן ההר, גמר המלאכה תלוי בשאלה אם התוצרת מוכנה למכירה¹⁵.

הגר"מ אליהו הורה שהדבר תלוי בסוג הפעולה המתבצעת בבית האריזה. אם זוהי פעולה משמעותית, כגון: ניקוי או הפרדת הפסולת – הרי זה כמו ייצור יין ושמן, וגמר המלאכה יהיה בבית האריזה. אך אם הפעולה פחות משמעותית, כגון: מיון לפי איכות, ציפוי בדונג או אריזה – יהיה גמר המלאכה בשדה¹⁶.

כן הורה הגר"מ אליהו, שמינים המיועדים בעיקר למיץ – גמר המלאכה בהם הוא סיום תהליך הסחיטה. אבל אם רק רובם מיועד למיץ וחלקם מופנה למאכל – גמר המלאכה שלהם הוא לפני כן. פירות הדורשים הבחלה מלאכותית לאחר הקטיפה – נחלקו הפוסקים בדינם¹⁷: יש הסוברים שגמר המלאכה שלהם הוא

10. עיין מאמרו של הרב שמעון בירן הי"ד, "התורה והארץ" ב' עמ' 221 והלאה.

11. עיי"ש עמ' 229-232.

12. שו"ת ישועת משה ח"ד סי' ז'. וכן דעת הגרצ"פ פראנק, הר צבי זרעים ח"א סי' פ"א אות י"ח.

13. ראה מכתבו בספר "התורה והארץ" ב' עמ' 316. ועי' עמוד הימיני עמ' רפ"ט.

14. וכך נכתב ב"הליכות שדה" 59 עמ' 16 (בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א).

15. עי' התורה והארץ ב' עמ' 232, 243.

ההבחלה¹⁷. ויש הסוברים שדינם כשאר הפירות¹⁸. וכך הוא המנהג המקובל. בעיה זו מצויה בעיקר בתמרים, בבננות ובאפרסמון¹⁹.

3. הפרשה לפני גמר המלאכה

לכתחילה אסור להפריש תרומות ומעשרות לפני גמר מלאכת הפרי²⁰. איסור זה כולל הפרשה מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו ולהיפך, וכן כאשר שני הדברים הם לפני גמר המלאכה. על כן יש לברר בכל מקרה מהו גמר המלאכה באותו פרי, ולקבוע את המועד להפרשה בהתאם לכך.

הגדרת גמר המלאכה בגידולים השונים לא הוכרעה, כפי שכתבנו לעיל²¹. לכן, לכתחילה יש להעדיף הפרשה בשלב המאוחר ביותר, כדי לצאת ידי כל הדעות.

כמו כן, יש להקפיד לגמור גם את מלאכת הפירות המיועדים לתרומה גדולה ותרומת מעשר²². אם לא כן, הרי שיווצר מצב שמפריש מפירות שלא נגמרה מלאכתם על פירות שנגמרה מלאכתם. גם דבר זה אסור לכתחילה, ובמקרים מסויימים אף אינו מועיל בדיעבד²³. אך ייתכן שאין כלל גמר מלאכה בפסולת שאינה מופנית לשיווק²⁴.

17. ליבון הלכה עמ' ט"ז בשם הגרי"ץ הלוי (עי' "עשר תעשר" הלכה קמ"ה). וכן מסקנת הרב גרוסברג בשני הקונט' הגיל.

18. הגר"צ פראנק, הר צבי זרעים ח"א סי' פ"ד (מובא בהסכמה ל"חקר הלכה" ובי"בין הלכה עמ' י"ג); מועדים וזמנים השלם ח"ו סי' ס"א (מובא שם בעמ' י"ט); חוב (להגרי"ח קנייבסקי שליט"א) הלכות תרומ' סוף סי' ב' (מובא שם בעמ' ט"ז-י"ז).

19. שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' ק"ז.

20. עי' משנה תרומות פ"א מ"י; רמב"ם תרומות פ"ה ה"ד; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' נ"ד. ועיין בהרחבה במאמריו של הרב שמעון בירן הי"ד, "התורה והארץ" ב' עמ' 261 והלאה.

21. סעי' 2. גם לא ברור מהי הגדרת גמר המלאכה לענין איסור זה. יתכן שהיא זהה להגדרת גמר מלאכה לעניינים אחרים, ויתכן גמר המלאכה לענין זה הוא בשלב מוקדם יותר. עי' כרם ציון השלם ח"א עמ' רנ"ז-ז'; "התורה והארץ" שם עמ' 260-247.

22. עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קט"ז, שאין להפריש מקליפות התפוז על התפוז, מפני שלא נגמרה מלאכתן של הקליפות.

23. עי' מאמר שם עמ' 267 והלאה ובסיכום בעמ' 296. ועי' קיצור הלכות (לרב י. בויאר) פרק ז' סעי' ז'-י"ב.

24. עי' מכתבו של הגר"ש ישראלי שליט"א, "התורה והארץ" שם עמ' 297 ואילך.

יש לזכור, שבדיעבד אם הפריש לפני גמר המלאכה – תרומתו חלה²⁵. לכן, במקרים של שעת הדחק ואילוצים שונים, יש לשקול הפרשה במועד מוקדם יותר.

לכתחילה, הדרך העדיפה ביותר מבחינה זו היא, להפריש תרו"מ לאחר גמר כל שלבי העבודה, כלומר: מן התוצרת הארוזה על המשטחים. משם יש לקחת גם את התרומה, כדי שההפרשה תהיה מן הגמור על הגמור. כמו כן אם הפסולת מיועדת למאכל בהמה, גמר המלאכה שלה יהיה במילוי הכלי המיועד לכך.

הגר"ש ישראלי הורה²⁶, שאם דרך זו איננה מעשית, ומפרישים את התרומה מפסולת שלא נגמרה מלאכתה – עדיף שגם הפירות המתוקנים יהיו לפני גמר המלאכה.

4. אכילת העובדים

במקומות רבים מקובל שהפועלים אוכלים מן הפירות במהלך העבודה: הקטיף או המיון. אם ההפרשה מתבצעת בסופו של התהליך, יש לחשוש לדעה הסוברת שגמר המלאכה הוא בשלב מוקדם²⁷ והפירות נאסרים גם באכילת עראי²⁸. מכיון שבמערכת

25. עיי"ש עמ' 295, 297. וראה פרק ג' סעי' 4.

26. עי' מכתבו של הגר"ש ישראלי שליט"א, שם עמ' 300, שבזה"ז מותר להפריש משאינו גמור על שאינו גמור, מפני שאיסורו נובע מאיסור ההפרשה מן הרע על היפה, שאינו נוהג בזה"ז. אבל האיסור להפריש כאשר רק אחד מהדברים גמור נוהג גם בזה"ז, מפני שמקורו הוא באיסור ההפרשה ממין על שאינו מינו.

27. ראה סעי' 2. במקרה של ספק נוסף יש לשקול אם ניתן להקל מטעם ספק ספיקא.

28. פאה פ"א מ"ו; רמב"ם מעשר פ"ג ה"א.

הציבורית מדובר בירקות המיועדים למכירה, לא נדרש שלב נוסף של קביעות למעשר לאחר גמר המלאכה²⁹. לכן, מספק, הירקות אסורים באכילת עראי במהלך עבודת המיון בבית האריזה. אם רוצים לאפשר לעובדים היהודים לאכול בזמן העבודה, ניתן ללכת בכמה דרכים:

- א. להניח בצד ארגז של פירות מתוקנים לצורך העובדים.
- ב. לתקן מראש בדרך של "ברירה"³⁰ את כל מה שיאכלו העובדים במשך היום.

29. משנה מעשרות פ"א מ"ה. ועי' מאמרו של הרב שלמה מן החר שליט"א, "התורה והארץ" ב' עמ' 244. ועי' מאמרו של הרב אברהם וסרמן, שם עמ' 318–303, הדן בשאלה אם בית האריזה נחשב לבית, הקובע למעשרות. הגר"מ אליהו שליט"א הורה שסככת מיון קובעת למעשרות אם יש לה מחיצות. והגר"ש ישראלי שליט"א, שם עמ' 316, הורה שאינה קובעת למעשרות.

30. ראה פרק ט"ז סעי' ו. יש להדגיש, שההפרשה על מה שאוכלים העובדים אינה נוגעת כלל להפרשה של שאר התוצרת, ואינה מקלקלת את ההפרשה העיקרית גם לסוברים שאין ברירה.

פרק ו' – סוגי פטור וחייב

1. הפרשה מן הפטור על החייב ולהיפך
2. הפרשה בהפקר
3. חד ותרי דרבנן
4. תרי ותלת דרבנן
5. גידול במצע מנותק ובחממות
6. ערלה ונטע רבעי

אין תורמין מן הלקט ומן
השיכחה ומן הפאה ומן
ההפקר... ולא מן החייב על
הפטור ולא מן הפטור על
החייב. ואם תרמו – אין
תרומתן תרומה (תרומות פ"א
מ"ה).

1. הפרשה מן הפטור על החייב ולהיפך
הפרשת פירות הפטורים מתרו"מ על פירות החייבים בתרו"מ אינה
מועילה. והוא הדין להיפך², בהפרשה מן החייב על הפטור, שאינה
מתירה את התרומה לכהן ואת המעשר ללוי. מכאן, שגם מה שמיועד
לתרומה וגם שאר הפירות צריכים להיות חייבים בתרו"מ. לכן יש
להקפיד על כך שהתרומה לא תהיה ממה שתוקן אתמול או ממה
שהופקר³.

במקומות בהם ישנם גם פירות החייבים בתרו"מ וגם פירות
פטורים – מוצע להוסיף הקדמה לנוסח ההפרשה, בה יאמר: "הפרשה
זו תתייחס רק למה שחייב בתרומות ומעשרות". תוספת זו מועילה רק
אם ברור שהופרשה כמות מספקת של טבל לצורך הפרשת התרומה.

1. תרומות פ"א מ"ה; רמב"ם תרומות פ"ה הי"ב, מעשר פ"א ה"ו; שו"ע יו"ד סי'
שלי"א סעי' נ"ח.
2. עי' לבושי שרר יו"ד סי' שכ"ד ס"ק ג' ושו"ת שארית ישראל סי' ס"ו דף קנ"א,
שאין להפריש מן החייב על הפטור בזה"ז. ועי' חלת לחם סי' ג' סעי' כ"ה
שבוה"ז הדבר מותר. וכן משמע מן החזו"א דמאי י"ב י"ט, י"ג ח'.
3. לקמן סעי' 2.

2. הפרשה בהפקר

פירות שהופקרו לפני שנגמרה מלאכתם, – פטורים מתרומה; אף אם זכה בהם אח"כ.⁶ ויש הסוברים שהפקר פוטר גם לאחר גמר המלאכה.

לכן יש לדאוג לכך שהפסולת המיועדת לתרומה לא תופקר לפני ההפרשה.⁸ מצב שהפסולת מופקרת לפני גמר המלאכה עלול להיווצר אם נאמר שגמר המלאכה הוא סיום האריזה; או כאשר רוצים להפריש מן הפסולת שנשארה בשדה. או, אף אם יחזרו, הבעלים או המשגיח, ויזכו בה – אי אפשר יהיה להפריש ממנה על השאר.

לכן צריך בעל הפירות להודיע שאינו מפקיר את מה שמיועד לתרומה.¹⁰ בדיעבד, מסתבר שניתן להקל. זאת מפני שההפקר אינו מפורש, וברגע שבעה"ב הסמיך את המשגיח להפריש תרומה – יש בכך משום הכרזה שהפסולת לא תופקר עד לאחר ההפרשה.

3. חד ותרי דרבנן

נאמר במשנה¹¹, שאין להפריש תרומה מדבר שחיובו מדרבנן על דבר שחיובו מן התורה¹², מפני שהם כמו פטור וחיוב. כיום, כאשר חיוב תרומה הוא מדרבנן¹³, נחלקו האחרונים בדין הפרשת תרומה בשתי דרגות חיוב, שאחת היא חד דרבנן והשניה היא תרי דרבנן. יש מקילים בכה"ג¹⁴, אך מקובל כדעה המחמירה¹⁵.

4. פאה פ"א מ"ו; ר"ש מע"ש פ"ג מ"ו; תוס' בי"מ פ"ח ע"א ד"ה תבואת; המעשר והתרומה פרק ג' סעי' כ"ד; כרם ציון פרק י"ד סעי' י"ד.
5. תרומות פ"א מ"ה; חלה פ"א מ"ג; רמב"ם תרומות פ"ב ה"א.
6. רמב"ם פ"א ה"ב.
7. מניח מצוה שצ"ה אות ז'. ועי' חזו"א דמאי ז' ח'.
8. שו"ת ישכיל עבדי ח"ד יו"ד סי' כ"ג אות ז'. מסיבה זו הוא אומר שאי אפשר להפריש ממה שנותר בשדה מבלי שהבעלים יחליטו שאינם מפקירים אותו.
9. ראה פרק ה' סעי' 2.
10. ראה פרק א' סעי' 3.
11. דמאי פ"ה מ"י – י"א.
12. רמב"ם תרומות פ"ה ה"ד. בדיעבד – עי' חזו"א דמאי י"ב כ"ב – כ"ד.
13. רמב"ם תרומות פ"א ה"כ; שו"ע יו"ד סי' שלא סעי' ב'.
14. טורי אבן מגילה י"ט ע"ב ד"ה ר"י. ועי' תוס' שם ד"ה ורבי, כ"ד ע"א ד"ה מי.
15. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' תכ"ג; משל"מ תרומות פ"ה ה"ז בסופו; הגהות מיימוניות זרעים אות כ"ה; בי"י יו"ד סי' ש"ל ד"ה היתה; חזו"א דמאי י"ב י"ט; המעשר והתרומה פרק ה' סעי' י"ז והע' ל"ג; שו"ת שארית ישראל יו"ד סי' ס"ז ס"ק א' ד"ה וגם, סי' ס"ט בתחילתו; כרם ציון פרק כ"ד סעי' ט'.

יש המקילים¹⁶ בהפרשה בדרגות חיוב שונות במצב של ספק. ויש מקילים¹⁷ במקרה בו שני סוגי החיוב מעורבים ואינם ניכרים בפני עצמם.

ניתן לפתור את הבעיה ע"י ניסוח מתאים: "הפרשת המעשרות (והתרומות) תחול בכל סוג חיוב בנפרד"¹⁸. אך אין להכניס תנאי כזה לנוסח ההפרשה במקרה בו יש חשש שלא תופרש כמות מספקת לתרומה מכל סוג¹⁹.

4. תרי ותלת דרבנן

בדרך כלל, התוצרת הממויינת בבתי האריזה היא תלת דרבנן²⁰:

א. לרוב הדעות, תרו"מ בזה"ז דרבנן²¹.

ב. החיוב בירקות וברוב הפירות – מדרבנן²².

ג. הגידול והמירוח הם לשם מכירה²³.

לאור מה שהבאנו לעיל, שאין להפריש מתרי דרבנן על חד דרבנן, יש לדון אם להחמיר גם בהפרשת תלת דרבנן על תרי דרבנן ולהיפך.

16. תפארת ישראל דמאי פ"ה מ"ח אות מ"ז. ועי' משפט כהן סי' ל"ג שנוטה להחמיר במקרה זה.

17. שו"ת ישועת משה ח"ד סי' ה'.

18. עי' "התורה והארץ" ב' עמ' 164.

19. שו"ת ישועת משה ח"ד סי' ה' (סעי' ה') וסי' ח'.

20. חזו"א מעשרות ז' ט"ז.

21. רמב"ם תרומות פ"א הכ"ז; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' ב'; כרם ציון פרק א' סעי' י"ג.

22. לענין ירקות, עי' רמב"ם שם פ"ב ה"ו. לענין פירות, עי' רמב"ם שם ה"א; השגת הראב"ד מעשר פ"א ה"ט; ספר החינוך מצוה שצ"ה; שטמ"ק ב"מ פ"ח ע"א בשם הראב"ד. ועי' חזו"א שביעית ז' כ"ה, שהכריע לקולא. ויש מחמירים במע"ש בכל הגידולים, שהוא מה"ת: סמ"ג עשין מצוה קל"ו, קס"א; יראים עמוד זרעים סי' קע"ב. ועי' משלי"מ מע"ש פ"א ה"ב; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' כ"ט. לדעה המחמירה הבעיות חמורות יותר בשנות מעשר שני.

23. רמב"ם מעשר פ"ב ה"א.

בהלכה מצאנו מספר הבדלים בין חר דרבנן לתרי²⁴, אך לא מצאנו הבדל כזה בין תרי לתלת והלאה. ומכאן שיש מקום להקל בשעת הצורך. מאידך מצאנו מקורות רבים²⁵ לכך, שכל שיש הבדל כלשהו ברמת החיוב, שאין להפריש מזה על זה, משום שדומה להפרשה מן הפטור על החיוב. למסקנה נראה שיש להחמיר²⁶. אך בשעה"ד יש מקום לצרף גם את הסברא הזאת להקל.

5. גידול במצע מנותק ובחממות

בשנים האחרונות התפתחה מאד שיטת הגידול במצעים מנותקים, ולשווקים מגיעים גם ירקות הגדלים בשיטה זו. מן התורה אין חובה להפריש תרו"מ מן הגדל בעציץ שאינו נקוב, וחובת ההפרשה היא מדרבנן²⁷. לכן יש להקפיד שלא להפריש ממה שגדל במצע מנותק לגמרי על מה שגדל באדמה²⁸. בשיטות הניתוק המקובלות כיום, גם

24. א. הקלו בתרי דרבנן בשבת לצורך גדול או לצורך מצוה: שו"ע א"ח סי' ש"ז סעי' ה'.

ב. חר דרבנן יכול להחשב כדבר שעיקרו מן התורה. יש הסוברים שתרי דרבנן אין עיקרו מן התורה: ראה פרק ט"ז סעי' 2.

ג. יש הסוברים, שחר דרבנן יכול להיות איסור חפצא, בעוד שתרי דרבנן יכול להיות רק איסור גברא: תשובת ה"ראשית ביכורים", מובאת בשו"ת ישועת משה ח"א סי' ע' עמ' רע"ו. וכן כתב לנו הגר"מ אהרונסון שליט"א.

ד. יש הסוברים שאין איסור בחצי שיעור בתרי דרבנן, אף שהוא אסור בחר דרבנן: ראשית ביכורים שם.

25. חז"א דמאי י"ב י"ט ד"ה הא; כרם ציון פרק כ"ד סעי' ט'. ועי' תוס' בכורות י"ב ע"א סד"ה טבלים, שאין להפריש מלקוח על תערובת, ואעפ"י ששניהם דרבנן מאותה דרגה, ואלו דבריהם: "כשהאחר נוטה לצד חיוב או לצד פטור יותר מחברו — קרי ליה חיוב על פטור". ובתוס' בי"מ פ"ח ע"א ד"ה תבואת, כתב: "ראין להפריש מדבר הדומה חיוב על הפטור". וכן בהגה"מ זרעים הלכות חלה סי' כ"ה: משלימ תרומות פ"ה הי"ז; בי"ט סי' ש"ל ד"ה היתה.

26. כך הורה הגר"ש ישראלי שליט"א.

27. דמאי פ"ה מ"י; רמב"ם תרומות פ"ה הט"ו. לדין תרו"מ בגידולי מים וגידולי אויר, עי' "ידיעון חדשי" — חקלית מס' 35 עמ' 15; 36 עמ' 5, 37 עמ' 4.

28. רמב"ם שם הט"ז. ועי' חז"א דמאי י"ב כ', שבגידולים שהם בני גורן הולכים אחר מקום המירוח, ואם המירוח היה במקום שאינו מנותק מהקרקע אפשר לתקן הכל ביחוד. ועי' מעדנ"א תרומות פ"א הכ"ב אות ה', שאין משמעות למקום המירוח במקרים אלו. לדעתו, דין יבוא הוא גז"כ מיוחדת.

מה שגדל במצע מנותק נחשב מחובר לאדמה כדין עציץ נקוב²⁹, ולכן אין בכך בעיה בדרך כלל. אך יש לברוק בכל מקום את שיטת הניתוק ומעמדה ההלכתי.

כמו כן מקובל מאד לגדל ירקות בחממות ובמנהרות פלסטיק³⁰. לחממות יש דין "בית"³¹. בדין פירות הגדלים בתוך הבית נחלקו הראשונים אם הם חייבים בתרו"מ מדרבנן³² או שהם פטורים לגמרי³³. לכן יש להקפיד שלא לתקן ביחד מה שגדל בחממות ומה שגדל בשטח פתוח.

6. ערלה ונטע רבעי

למערכת השיווק מגיעים פירות רבים שהם ערלה ורבעי. לא כאן המקום לדון בשאלת פירות הערלה בשווקים³⁴. אבל יש להזהר שלא להפריש את פירות הערלה כתרומה ומעשר על הפירות החייבים בתרו"מ³⁵.

בעיה נוספת יש בפירות הרבעי שבשווקים. פירות רבעי פטורים מתרו"מ³⁶. אך זאת דווקא כאשר הם רבעי ודאי. כיום, כל זמן שהמשתלות אינן פועלות עפ"י הנחיות הרבנות³⁷, ישנו ספק במנין השנים בכל העצים המגיעים בגוש מן המשתלה³⁸. לענין ערלה הולכים לחומרא ומתחילים את המנין רק במטע³⁹. אך לענין רבעי יש להחמיר

29. בגדרי עציץ נקוב ושאינו נקוב ראה מאמרנו: "בירור בהלכות ערלה במשתלות", "התורה והארץ" א' עמ' 189 ואילך.

30. לדין מנהרות פלסטיק עי' מאמרו של הגר"ש גורן שליט"א, בחוברת "מאורות" מס' 1 עמ' 18.

31. כך הורו הגר"א שפירא, הגר"מ אליהו, הגר"ש ישראלי (עי' מדריך שמיטה לחקלאי תשמי' עמ' 42) והגרש"ז אויערבך (הליכות שדה 72 עמ' 14), שליט"א. ולזה נוטה גם דעת הגר"ש ואזנר שליט"א (הליכות שדה שם עמ' 16). לעומת זאת, דעת הגר"ג קרליץ היא שחממה אינה כבית לענין שמיטה ואי"כ היא מוזקה לגידול.

32. רמב"ם מעשר פ"א ה"י.

33. ראב"ד שם.

34. עי' מאמרו של הגר"מ אליהו שליט"א, "התורה והארץ" א' עמ' 22–11.

35. זוהי הפרשה מן הפטור על החיוב. ואף אם נאמר שהערלה בטלה ברוב, הרי ביטול ברוב אינו מחרש חיוב: עי' חזו"א שביעית ז' ט"ז ד"ה אלא.

36. ירושלמי מע"ש פ"ה סוף ה"ב; רמב"ם מע"ש פ"ט ה"ד. ועי' מאמרו של הרב קלמן כהנא זצ"ל, "ידיעון חרשי" חקלית מס' 40 עמ' 4; חקר ועיון ח"ה עמ' קע"ב.

37. ראה מאמרנו "הצעה למשתלות – למניעת ערלה", "התורה והארץ" ב' עמ' 415.

38. ראה מאמרנו "בירור בהלכות ערלה במשתלות", "התורה והארץ" א' עמ' 192.

39. שם עמ' 196.

לאידך גיסא, ולהפריש תרו"מ גם בשנה הרביעית.⁴⁰
 במצב של חשש להימצאות פירות ערלה או רבעי, ניתן להקל על
 חריפות הבעיה⁴¹ ולומר בהקדמה לנוסח ההפרשה: "ההפרשה תתייחס
 רק למה שחייב בתרו"מ"⁴².

40. חקר ועיון שם עמ' קפ"ב; "ידיעון חרשי" – חקלית, מס' 21 עמ' 12, 40 עמ' 13. הרב כהנא זצ"ל מעלה שם ספק נוסף, מצד מנין השנים במה שניטע לאחר ט"ו באב ללא גוש: שו"ע יו"ד סי' רצ"ד סעי' ה'. אבל מכיון שלא מקובל לטעת עצים חשופי שורש בעונה זו – השאלה איננה מעשית, מלבד מקרה של חשש לגוש שהתפורר ואעפ"כ העץ המשיך לחיות.
41. ניסוח זה פותר את החשש שהמעשרות ייקבעו בפירות הערלה או הרבעי, אך אינו פותר את החשש שמא התרומה נקבעה בפירות אלו. לענין זה יש מקום לסמוך על כך ש"כל דפריש מרובא פריש": עי' ר"ש חלה פ"ג מיט ס"ה זיתי.
42. ראה לעיל סעי' 3, שם הצענו להקדים ולומר: "ההפרשה תחול על כל סוג חיוב בנפרד". ניסוח זה מועיל אף כאן.

פרק ז' – פטור וחיוב בידי גוי

1. מירוח הגוי
2. מירוח בבעלות הגוי
3. הפרשה ממירוח גוי על מירוח ישראל
4. הפרשה במירוח בעלים שונים

תורמין משל ישראל על של
ישראל ומשל עכו"ם על של
עכו"ם ומשל כותיים על של
כותיים ומשל כל על של
כל... אבל לא משל ישראל
על של עכו"ם... ולא משל
עכו"ם... על של ישראל
(מנחות ס"ו ע"ב).

1. מירוח הגוי
תבואה שנגמרה מלאכתה ע"י גוי אינה חייבת בתרו"מ
מדאורייתא, שכן "מירוח הגוי פטור", אך היא חייבת מדרבנן. ולדעת
המבי"ט מירוח הגוי פטור לגמרי.²
ישנה מחלוקת בין הראשונים בשאלת גמר מלאכה הנעשה ע"י גוי
בתוצרת השייכת לישראל. לדעת הרמב"ם וסיעתו, פירות ישראל
שנתמרחו ע"י גוי אינם חייבים במעשרות מן התורה. ולדעת רש"י³

1. רמב"ם תרומות פ"א ה"ג; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' ו'.
2. שו"ת המבי"ט ח"ב סי' קצ"ו דף ג"א טור ג'. ועי' "הליכות שדה" 75 עמ' 7.
3. תרומות פ"א ה"ג.
4. רמב"ן קידושין מ"א ע"ב סדיה הנכרי; רשב"א שם ד"ה ולר' שמעון; ריטב"א
שם ד"ה סלקא; שטמ"ק מנחות ס"ז ע"א אות א'; בהג"א יו"ד סי' של"א ס"ק
ט"ז. ועי' הר צבי זרעים ח"א סי' י"ז אות ג'.
5. לענין מירוח ע"י מכונה, עי' משפט כהן סי' ל"ג; הר צבי זרעים ח"א סי' כ"ז;
כרם ציון פרק ב' סעי' י"ט-כ'.
6. גיטין מ"ז ע"א ד"ה דיגונך; מנחות ס"ז ע"א ד"ה גזירה.

לעילולו הובאה דעת כמה אחרונים בדיון פועל. הסוברים שדיון "יד פועל כיד בעה"ב" נוהג בתירו"מ, סוברים שפועל גוי הממרח תבואה של ישראל נחשב כמירוח ישראל¹². למעשה נחלקו בכך הפוסקים בדורנו¹³.

בכמה מקומות¹⁴ מצאנו הבחנה בין דברים שהם "בני גורן", כגון¹⁵:
דגן, יין ושמן, לבין דברים ש"אינם בני גורן".

7. רֹאשׁ, מוֹבָא בְּשִׁטְמָא בְּכוּרוֹת יִיא עֵיב אוֹת כִּיד. וְכִי הַחוּזָא, שְׁבִיעִית א' כִּיא, בְּדַעַת הָרַבֵּיד, הַמוֹבָא בְּכִסְמַ תְּרוּמוֹת פִּיא הִיא.
8. יוֹיד סִי שְׁלִיא דָּף רַעִיו.
9. שֵׁם סַעִי ו' וּבִהֲגֵרִיא סִק טִיו.
10. יֵשׁ הַנוֹקְטִים כְּרַמְבִּים: הַגְרִיצָא פִּראַנְק, הֵר צְבִי זִרְעִים סִי יִיו, כִּיה, כִּיו, כֵּרם צִיוֹן פִּרְק ב' גִּאון צְבִי סִק ד'; הֵרֵב קוֹק, מִשְׁפֵּט כְּהֵן סִי לִיג, כֵּרם צִיוֹן פִּרְק ב' סַעִי יִט; הַגְרִישׁ אֲלִישִׁיב שְׁלִטָא, "הִלִּיכוֹת שְׂדֵה" 75 עֵמ' ד' הַע' א'.
- ועִי חוּזָא דִּמְאִי יִיב יִט, שְׁבִיעִית א' כִּיא וְכִיד, שְׁנוֹקֵט כְּרִשִּׁי. וְהַגְרִישׁ אֲוִיעֵרְכֵךְ שְׁלִטָא, מַעֲדֵנִי אֶרֶץ תְּרוּמוֹת פִּיא הִיד אוֹת ב', כֵּתֵב לַחֲשׁ לַחֲמוּרָא לְכָל הַשִּׁטוֹת. וְכֵן בְּהוֹסְפוֹת לַמַּעֲדָנָא שְׁבִיעִית סִי א' דִּיה וּפִילוֹ.
11. פִּרְק ג' סַעִי 5.
12. לַעֲנִין תְּרוּמָה עִי כִסְמַ תְּרוּמוֹת פִּיא הִיא בִּשְׁם הָרַבֵּיד; מַחֲנִיא שְׁלוּחִין סִי יִיא; מְנִיחַ מְצוּה שְׁצִיה בְּסוֹפָה. לַעֲנִין חִיּוֹב פִּאה בְּתַבּוּאָה שְׁנוֹקְצֵרָה עִי פּוֹעַל גּוֹי, עִי יִירוּשְׁלַי פִּאה פִּיב הִיה; רִישׁ וְרַעִיב שֵׁם מִי; מַחֲנִיא וּמְנִיחַ שֵׁם; עוֹנֵג יוֹיט סִי קִיט. וְעִי עֵרוּהֵשׁ יוֹיד סִי שִׁיל סַעִי א', זִרְעִים סִי נִיה סַעִי כִּיב. לַעֲנִין פּוֹעַל גּוֹי בְּכָלֵל עִי מַחֲנִיא שֵׁם; שְׂדֵיחַ כְּלָלִים מַעֲרַכַת הָא' סִי קִמִּיו, פִּאת הַשְּׂדֵה מַעֲרַכַת הָה' סִי עִיו.
13. הַגְרִיצָא פִּראַנְק מְסִיק, שְׁכַל שְׁהַמִּירוֹחַ נַעֲשֶׂה מְכוּחַ הַשְּׁתַּדְלוּתוֹ שֶׁל הַיִּשְׂרָאֵל — נִקְרָא מִירוֹחַ יִשְׂרָאֵל: הֵר צְבִי שֵׁם סוֹף סִי כִיו. וְעִי כֵּרם צִיוֹן פִּרְק ב', גִּידוּלֵי צִיוֹן סִק ח'. וְיֵשׁ אֲוִמְרִים שִׁישׁ לוֹ דִּין מִירוֹחַ גּוֹי; מִשְׁפֵּט כְּהֵן סִי לִיג; הַגְרִישׁ אֲלִישִׁיב, "הִלִּיכוֹת שְׂדֵה" 75 עֵמ' ד' הַע' א'.
14. בִּימ פִּיחַ עֵיב; רַבֵּיד מַעֲשֵׂר פִּיג הִיא; בְּהִגְרִיא יוֹיד סִי שְׁלִיא סִק כִּיט. וְעִי מֵאִמְרוֹ שֶׁל הֵרֵב שְׁמַעוֹן בִּירוֹן הִיד, "הַתּוֹרָה וְהָאֶרֶץ" ב' עֵמ' 234—236.
15. בִּימ שֵׁם; רַבֵּיד שֵׁם; מִשְׁלִימַ מַעֲשֵׂר פִּיג הִיב; מַעֲדָנָא תְּרוּמוֹת פִּיא הִיד אוֹת ו', הִכִּיב אוֹת ג'; מְנַחַת שְׁלֵמָה סִי נִיו בְּתַחֲלִילָתוֹ. וְעִי חוּזָא שְׁבִיעִית א' כ', שְׁמַתְלֵכֵט בְּהַגְרָה זֹו בְּדַעַת הִרִישׁ.

נחלקו הפוסקים בדין מירוח גוי בפירות שאינם בני גורן: לדעת החזו"א¹⁶ מירוח גוי אינו פוטר במינים אלו¹⁷. ולדעת הגרצ"פ פראנק¹⁸ והגרש"ז אויערבך¹⁹ גם בהם הולכים אחר גמר המלאכה.

2. מירוח בבעלות גוי

פירות שגדלו בקרקע שגוי קנה בא"י, וגמר מלאכתם היה בידי הגוי – פטורים מתרו"מ²⁰. אך אם גדלו בקרקע של ישראל ונמכרו לגוי שגמר את המלאכה – חייבים בתרו"מ מדרבנן²¹. הראשונים נחלקו²² בדין פירות השייכים לגוי, אך גמר המלאכה שלהם נעשה ע"י ישראל: יש הסוברים שדינם כמירוח ישראל²³, ויש הסוברים שיש להם דין של מירוח עכו"ם²⁴. בדעת הרמב"ם²⁵ כתבו האחרונים²⁶, שאף שבפירות ישראל הולכים אחר הממרח, בפירות הגוי

16. שביעית א' כ"ד.

17. בהר צבי, זרעים ח"א סי' י"ז סעי' ה', מובאת דעת הגאב"ד מפוזנא (בעל "הליכות אליהו"), שאף הקדש והפקר אינם פוטרים בהם. ועי' ירושלמי מעשרות פ"א ה"ד ובהגר"א שם, משם נראה שאכן אין הקדש פוטר במינים אלו. ועי' רמב"ם מעשר פ"ג ה"ח והכ"ה, ומשמע שהקדש פוטר בכל ענין.

18. הר צבי שם.

19. מעדנ"א תרומות פ"א ה"ד אות ו' ד"ה ומיהו; מנחת שלמה סי' נ"ו. הגרש"ז אויערבך מביא שם מקורות רבים המחייבים הפרשה בפירות גוי ממינים שונים שאינם בני גורן, אם נתמרחו ע"י ישראל; שו"ת אבקר סי' ח'; שו"ת בצלאל אשכנזי סוף סי' ב'; שו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב; שו"ת המבי"ט ח"ב סי' קצ"ו; מהרי"ט ח"א סי' י"ח; ספר חרדים פרק נ"ב סעי' י"ב; ארץ החיים סיתרון יו"ד סי' של"א עמ' 408, 418.

20. רמב"ם תרומות פ"א ה"א.

21. רמב"ם שם ה"ג.

22. עי' הר צבי זרעים ח"א סי' י"ז סעי' ג'.

23. רמב"ן קידושין מ"א ע"ב ד"ה הנכרי; רשב"א שם ד"ה ולר' שמעון; ריטב"א שם ד"ה סלקא; יראים (מובא באו"ז ח"א סי' רל"ה); ספר חרדים פרק נ"ב סעי' ט'. ראשונים אלו הולכים לשיטתם (לעיל סעי' ו'). שהולכים אחר הממרח.

24. רש"י ותוס' בכורות י"א ע"ב ד"ה דאמרחינהו; שטמ"ק שם אות כ"ד. רש"י הולך לשיטתו (לעיל סעי' ו'), שהולכים תמיד אחר הבעלים.

25. מובאת לעיל סעי' ו'.

26. מניח מצוה שציה בסופה; שו"ת מהריט"ץ סי' ז'; ערוה"ש זרעים סי' נ"ה סעי' כ"ה; חזו"א דמאי י"ב י"ח, שביעית סי' א' ס"ק ט"ז כ"א כ"ד; הגרבי"צ עוזיאל, מובא בהר צבי זרעים ח"א סי' י"ז סעי' א'; מעדנ"א תרומות פ"א ה"א אות א'. הגרצ"פ פראנק מסביר בדעת הרמב"ם שהולכים אחר הממרח: הר צבי זרעים ח"א סי' י"ז סעי' ב'.

הולכים אחר הבעלים, ודינם כמירוח הגוי. וכך מקובל להלכה²⁷. למחלוקת זו ישנה השלכה למקרה של שותפות בין יהודי לגוי בפירות בשעת המירוח. להולכים אחר הבעלים – תהיה כל התוצרת תערובת²⁸ של פטור וחייב²⁹ או תערובת של דרגות חיוב שונות³⁰. ולהולכים אחר הממרח יתכן שכלל לא תהיה כאן תערובת³¹.

3. הפרשה ממירוח גוי על מירוח ישראל

אם ננקוט כדעות הסוברות שמירוח של פועל גוי בפירות ישראל מחייב במעשרות רק מדרבנן³², תתעורר במקומות רבים בעיה של הפרשה בדרגות חיוב שונות³³. זאת מכיון שבקטיף ובאריזה עובדים פועלים יהודים וגויים כאחד, וגמר המלאכה של חלק מהתוצרת הוא בידי אלה ושל חלק אחר בידי אלה.

27. ראה בהערה הקודמת. ולדעת הגרצ"פ פראנק (שם) הולכים אחר הממרח. וכן בכרם ציון פרק ב', גאון צבי ס"ק ד'.
28. רמב"ם תרומות פ"א ה"ב.
29. גמר המלאכה בפירות ישראל מחייב בתרומה מהית כאשר מדובר בפועלים יהודים ומדרבנן כאשר מדובר בפועלים גויים. לעומת זאת, גמר המלאכה בפירות הגוי אינו מחייב בתרומה כלל לדעה זו.
30. אם הפירות גדלו בקרקע של ישראל ורק אחי"ב נקנו ע"י הגוי, יוצא שהם חייבים בתרומה מדרבנן. לעומת זאת, הפירות שבבעלות השותף היהודי – חייבים בתרומה מן התורה.
31. ועי' לעיל סעי' 1 והע' 13, שלדעת הגרצ"פ פראנק הולכים אחר הבעלים אם המירוח נעשה בהשתדלותם. לפי"ז צ"ע אם הולכים אחר הפועל בבית האריזה. ועי' כרם ציון ח"א עמ' ק"ע, שמירוח ישראל בפירות משותפים לישראל וגוי מחייב בתרומה בכל אופן.
32. ראה סעי' 1. הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א העירנו, שיש לדון בספק נוסף, שכן אין בין אלה הידועים כגויים ישנו מספר מסויים של יהודים, וגם בין הידועים כיהודים ישנם גויים שנתערבו ולא הוכרו. ואף שעפ"י רוב אין המצב כך – יש בזה שאלה של קבוע. ועי' מכתבו של הגרי"ש אלישיב, "הליכות שדה" 75 עמ' 7, שיש כאן גם חשש של הפרשה מפטור גמור על חיוב גמור לדעת המבי"ט (לעיל סעי' 1), הסובר שמירוח הגוי פטור לגמרי.
33. עי' שו"ת מהרי"ט ח"א סי' י"ח; משפט כהן סי' ל"ג; הר צבי זרעים סי' כ"ו; כרם ציון פרק ב' סעי' י"ט. ועי' חזו"א דמאי י"ב י"ח, המכריע לקולא במקרה זה.

נראה שיש לדון בשאלה זו מכמה ספקות:
 א. ספק אם הלכה כרמב"ם או כרש"י בשאלת גמר מלאכה ע"י גוי בפירות שבבעלות ישראל.³⁴
 ב. ספק אם מירוח הגוי פוטר בגידולים שאינם בני גורן.³⁴
 ג. ספק בדין פועל גוי שמירח פירות של ישראל, אם יש לו דין "יד פועל כיד בעה"ב".³⁴
 ד. ספק מהו גמר המלאכה³⁵ בנדר, אם הוא בשדה, במילוי הכלים בבית האריזה או במישטוח – הנעשה שם ע"י יהודים בלבד.
 ה. ספק אם דרגות שונות של חיוב דרבנן נחשבות כפטור וחייב.³⁶
 ו. יתכן שבמקרה שסוגי החיוב השונים אינם ניכרים בפני עצמם לא גזרו להחשיבם כפטור וחייב.³⁷
 ז. יתכן שבמקרה ההפרשה תהיה דווקא מן החיוב.³⁸
 למעשה נראה, שבצירוף כל הספקות שמנינו, ולאור העובדה שהמדובר בתלת וארבע דרבנן³⁹ – יש מקום להקל.⁴⁰
 יש להעיר, שאם מפרישים לפני גמר המלאכה⁴¹, הבעיה אינה מתעוררת כלל.

4. הפרשה במירוח בעלים שונים

אם מגיעה לבית האריזה תוצרת בבעלות גויים עם תוצרת שבבעלות יהודים, וגמר המלאכה הוא בבית האריזה – יש בכך בעיה נוספת של הפרשה בדרגות חיוב שונות: אם פירות הגוי גדלו ברשותו וגם הפועלים בבית האריזה הם גויים – הרי זו הפרשה מן הפטור על החיוב מממש⁴². ואם הגוי קנה אותם מיהודי⁴³ או שהפועלים

34. ראה לעיל סעי' 1.

35. ראה פרק ה' סעי' 2.

36. במקרה זה: תלת וארבע דרבנן. ראה פרק ו' סעי' 4.

37. ראה פרק ו' סעי' 3, דעת התפא"י והישועת משה.

38. משפט כהן שם.

39. ראה פרק ו' סעי' 4. וראה פרק ט' סעי' 1, שמדאורייתא גם טבל בטל ברוב.

40. לדעת הגרי"ש אלישיב, המובאת לעיל הע' 32, נראה שיש להחמיר.

41. ראה פרק ה' סעי' 3.

42. רמב"ם תרומות פ"א ה"א. פירות הגוי במקרה זה פטורים לגמרי, ופירות ישראל שנתמרחו בידי פועלים גויים חייבים לכל הדעות.

43. ראה לעיל סעי' 1. וראה שם, שלדעת החזו"א אין בעיה במינים שאינם בני גורן.

יהודים⁴⁴ — הרי זו הפרשה בדרגות חיוב שונות⁴⁵. לכן יש להקפיד להפריש מכל אחד מהם בנפרד. אם הפירות גדלו בבעלות משותפת של ישראל וגוי או שגמר המלאכה היה בבעלות משותפת שלהם — הדין הוא שפטור וחייב מעורבים זה בזה⁴⁶, ויש להפריש על תערובת זו ממקום אחר⁴⁷.

44. ראה לעיל סעי' 2.
 45. ראה פרק ו' סעי' 4. מירוח פירות שבבעלות גוי בידי פועלים יהודים — אולי מחייב בתרו"מ, אך בדרגה נמוכה יותר.
 46. גיטין מז ע"א; רמב"ם שם ה"כ.
 47. תוס' גיטין שם ד"ה טבל. ועי' רש"י שם שאפשר להפריש מיניה וביה. הלכה זו היא למד"א "אין ברירה" בשותפות. וראה פרק ט"ז סעי' 2-1, שיש מקילים בדין "ברירה" בזה"ז. אך אין לכך משמעות כל זמן שלא חלקו את השותפות.

פרק ח' - פטור וחיוב במקומות שונים

1. תרו"מ בפירות חו"ל
2. חיוב תרו"מ ביצוא וביבוא
3. הפרשה משוק מקומי ויצוא ביחד
4. הפרשת פירות מאיזורים שונים ביחד
5. מקום גמר המלאכה
6. הפרשה מפירות שונים שנתמרחו ביחד

אין תורמין... ולא מפירות
הארץ על פירות חוצה
לארץ, ולא מפירות חוצה
לארץ על פירות הארץ. ואם
תרמו - אין תרומתן תרומה
(תרומות פ"א מ"ה).

1. תרו"מ בפירות חו"ל
- מעיקר הדין, גידולים חקלאיים שגדלו בחו"ל - פטורים מתרו"מ.
גידולים שגדלו בשטחי א"י שנכבשו בזמן הבית השני, שהוא כיבוש
עולי בבל - חייבים בתרו"מ בוודאות.

1. אם גמר המלאכה היה בארץ - הדין שונה: ראה לקמן סעי' 5.
2. רמב"ם תרומות פ"א ה"א. לדין של הארצות הסמוכות עי' תוס' חולין ז' ע"א
סד"ה והתיר.
3. מאשקלון עד עכו ומהים עד הירדן. לדינה של רמת הגולן ראה בחוברת "ארץ
ירדן וחרמונים", מאת דודי הרב יגאל אריאל שליט"א. מסקנתו היא שרמת
הגולן נכללה בתחומי ע"ב. לדעתו, יש דין עב"י רק למה שמדרום לירמוך.
4. רמב"ם שם ה"ה.

בדינם של גידולים שונים שגדלו בגבולות א"י שנכבשו רק בזמן הבית הראשון, שהוא כיבוש עולי מצרים, נחלקו הפוסקים. המנהג המקובל הוא להפריש תרו"מ גם במקומות אלו: בדגן, יין ושמן ההפרשה היא בתורת ודאיה, מדרבנן⁴, ובשאר הגידולים ההפרשה היא מספק⁸.

2. חיוב תרו"מ ביצוא וביבוא

נאמר במשנה, שפירות א"י שיצאו לחו"ל - פטורים מתרו"מ⁹. לדעת הרמב"ם הם פטורים לחלוטין, ולדעת הראב"ד¹⁰ הם חייבים בתרו"מ מדרבנן. הרדב"ם¹¹ והמשל"מ¹² מעירים בדעת הרמב"ם, שאם הפירות נתמרחו בארץ - הם חייבים בתרו"מ. וכך מקובל להלכה¹³, אף שיש המסבירים שפירות שיוצאו לחו"ל פטורים מתרו"מ גם אם נגמרה מלאכתם בארץ¹².

מתוך כך נחלקו האחרונים בדינם של פירות שנתמרחו בארץ לשם יצוא לחו"ל: יש אומרים בדעת הרמב"ם, שהם פטורים מתרו"מ¹³. ויש

5. כגון: הערבה הדרומית וגוש קטיף.
6. כדעת הכ"פ וסיעתו. ראה מאמרנו בספר 'התורה והארץ' ב' עמ' 78.
7. ועי' מהרי" קורקוס תרומות פ"א ה"ה, שלדעת הרמב"ם כל הגידולים פטורים לגמרי.
8. ראה מחלוקת הראשונים המובאת במאמר שם.
9. חלה פ"ב מ"א; תרומות פ"א הכ"ב; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' י"ב; וכך מובא באחרונים.
10. לרמב"ם שם.
11. צבי לצדיק לשו"ע שם; מעדנ"א תרומות פ"א הכ"ב אות א'; כרם ציון פרק כ"ה סעי' ג'; המעשר והתרומה פרק ג' סעי' ט"ז.
12. בי"ח יו"ד סי' של"א דף רע"ו ע"ב סד"ה מכר; מניח מצוה רפ"ד ס"ק ה'; כרם ציון השלם אוצר התרומות ח"ב, אבן האזל עמ' קל"ב. ועי' בספר 'עשר תעשר' להגרייץ הלוי הלכה כ"א, שהורה להקל לסמוך על הבי"ח בתלת דרבנן. ועי' חזו"א, דמאי ט"ז ד', שביעית ב' ב' בסופו, החולק ואוסר. ועי' שו"ת ישועת משה חיד סי' ז' סעי' ג' המסתפק בשאלה זו.
13. שו"ת מהרש"ם ח"א סי' ע"ב; מעשה אורג פאה פרק ג' בסופו; משפט כהן סי' מ"ו וכך כתב הגר"ש ישראלי שליט"א, עי' מאמרו בספר 'התורה והארץ' ב' עמ' 140-125. ועי' הר צבי זרעים ח"א סי' פ"ח סעי' ג'; תורת הארץ ח"א פרק ה' סעי' נ"ב; מעדנ"א תרומות פ"א הכ"ב אות א'; כרם ציון פרק כ"ה סעי' ד'.

מחייבים במקרה זה¹⁴.
 למעשה יש לחוש לדעות המחמירות ולהפריש תרו"מ גם ממה שנתמרח לשם יצוא¹⁵.
 פירות שיובאו מחו"ל וגמר מלאכתם היה בארץ - חייבים להפריש מהם תרו"מ¹⁶. ונחלקו הפוסקים אם הם חייבים מה"ת¹⁷ או מדרבנן¹⁸.
 הגר"א¹⁹ מחדש, שהדיון הוא רק באותם גידולים שהם "בני גורן"²⁰, בהם הולכים אחר המקום בו נגמרה מלאכתם. אבל רוב הגידולים, שהם "לאו בני גורן", אין הולכים בהם אחר מקום המירוח אלא אחר מקום הגידול בלבד. וכך מקובל להלכה²¹.

14. שו"ת אחיעזר ח"ב סי' ל"ט; חזו"א דמאי ט"ז ד', שביעית ב' ב' (בסופו); שו"ת משנת ר' אהרן (להגר"א קוטלר זצ"ל) יו"ד סי' מ' סעי' ח'. ועי' המעשר והתרומה פרק ג' ס"ק כ"ז; כרם ציון פרק כ"ה סעי' ג-ד'; "הארץ ומצוותיה" עמ' ל"ד-ל"ז.
15. משפט כהן שם; שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' פ"ד. וכך הורה הגר"ש ישראלי שליט"א.
16. רמב"ם תרומות פ"א הכ"ב. לכן הורה הגר"מ אליהו שליט"א, ששמן המיוצר בארץ מסויה או שומשום מיובאים, חייב בתרו"מ. כן הורה הגר"מ אליהו שליט"א, ששומשום מיובא, שבארץ אורזים אותו בשקיות קטנות למאכל - חייב בתרו"מ. זאת מפני שבחו"ל הוא נארו לשם כבישה לשמן, ורק בארץ נגמרה מלאכתו למאכל. ועי' ארץ חיים סיתהון יו"ד סי' שול"א סעי' ס"ב, שהביא מחלוקת אחרונים בשאלת שמן שנעשה ע"י ישראל משומשמן שקנה מגוי. ועי' הר צבי זרעים ח"א סי' פ"ג; מנהגי א"י גליס יו"ד שם.
17. כס"מ לרמב"ם שם בפירושו השני; ש"ך יו"ד סי' של"א ס"ק כ"ב; בהגר"א שם ס"ק כ"ט; משנ"ר תרומות פ"א ה"ה. ועי' תורת הארץ ח"א פרק ד' אות ו'.
18. רב"ז לרמב"ם שם; כס"מ שם בפירושו הראשון; ערוה"ש זרעים סי' נ"ז סעי' ה'; חזו"א שביעית ב' ב'; כרם ציון פרק כ"ה סעי' ב'; וכך הורה הגר"ש ישראלי שליט"א, "התורה והארץ" ב' עמ' 130. ועי' אמרי בינה סי' י"א.
19. יו"ד סי' של"א סוס"ק כ"ט.
20. ראה פרק ז' סעי' 1 בסופו.
21. חזו"א שביעית ב' ב'; מעדנ"א תרומות פ"א הכ"ב אות ג'. ועי' תורת הארץ פרק ד' סעי' ו'; הר צבי זרעים סי' י"ז סעי' ה'. ועי' חזו"א דמאי י"ב כ' שכתב כן לענין מירוח במה שגדל בעציץ שאינו נקוב (ראה פרק ו' סעי' 5). ועי' קיצור הלכות (להרב י. בויאר) פרק ז' סעי' ט', שכתב בשם החזו"א להחמיר בשמן שנעשה בארץ מכותנה מיובאת. וצ"ע.

3. הפרשה משוק מקומי ויצוא ביחד

בבתי אריזה רבים ממיינים פירות המיועדים ליצוא עם מה שמיועד לשוק המקומי, ורוצים לתקן את הכל ביחד. יש לשאול א"כ, לדעה המקילה בהפרשת תרומה במה שמיועד ליצוא²², איך אפשר להפריש תרומה מכל הירקות שבבית האריזה ביחד? הרי יש בזה משום הפרשה מן הפטור על החיוב ולהיפך!

על כך ענה הגר"ש ישראל²³ שיצוא אינו מוגדר כ"פטור", מפני שבעצם הוא חייב במעשרות, אלא שהמירוח לא גמר את החיוב. ואכן, אם יחזור בו ויאכל את הפירות הללו בארץ - יהיה חייב לתקנם²⁴. הרב השווה²⁵ את הדין הזה להפרשה מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו²⁶, שאף שמסיבות שונות אסורה לכתחילה - הרי היא מועילה בדיעבד²⁷, למרות שאנו מגדירים את מה שלא נגמרה מלאכתו כ"פטור"²⁸.

4. הפרשת פירות מאיזורים שונים ביחד

אין להפריש מפירות חו"ל על פירות הארץ ולהיפך²⁹. כן יש להקפיד שלא לתקן פירות המגיעים מאיזורים שיתכן שלא נכבשו ע"י עומ עם מה שגדל בשטחי א"י ודאיים³⁰. כמו כן, מאחר שאין להפריש מן הפטור על החיוב³¹ ומתרי דרבנן

22. ראה לעיל סעי' 2. ואף לדעת הראב"ד, הסובר שכל יצוא חייב בתרומה - אינו חייב אלא מדרבנן.

23. עי' מאמרו בספר "התורה והארץ" ח"ב עמ' 140.

24. שם עמ' 134-135. ועי' כרם ציון פרק כ"ה גאון צבי ס"ק א'. וכן הדין בלקוח, שאם חזר המוכר ולקחו - חייב בתרומה מדאורייתא: עי' תוס' בי"מ פ"ח ע"א ד"ה תבואת; כרם ציון פרק כ"ז סעי' ה'.

25. בשיחה בע"פ.

26. תרומות פ"א מ"י.

27. ראה פרק ה' סעי' 3.

28. אין לתרומות מקרה זה להא דמנחות ס"ו ע"ב, שאין להפריש ממירוח גוי על מירוח ישראל. זאת מפני שמירוח הגוי מפקיע את החיוב באופן שלא יוכל לחזור ולהתחייב. אך קשה לאור מה שנאמר בדין לקוח, שאם יחזור המוכר ויקנה את הפירות - יחזור להם חיוב דאורייתא, ואעפ"כ נכתב בשו"ע (י"ד סי' של"א סעי' ס"א וש"ך ס"ק פ"ט), שאין להפריש מן הלקוח על שאינו לקוח. ונראה לחלק ולומר, שלא כתב כך בשו"ע אלא במקרה שאין בידו לחזור ולחייב את הלקוח בתרומה, כגון שמכרו. אבל בנדיד בידו לחזור בו ולא לייצא את מה שיועד ליצוא.

29. תרומות פ"א מ"ה. ראה סעי' 1.

30. ספר א"י עמ' צ"ג; כרם ציון פרק א' סעי' י"ז.

31. ראה פרק ו' סעי' 1.

על חר דרבנן³², יש להמנע³³ מלהפריש ממה שגדל בשטחי א"י שנכבשו ע"י עולי מצרים על מה שגדל בשטח כיבוש עו"ב³⁴. כאשר מדובר ברגן, ביין ובשמן - זוהי הפרשה מתרי דרבנן על חר דרבנן, שכן הכרעת ההלכה היא שהם אמנם חייבים בתרו"מ בוודאות אך מרבנן בלבד³⁴. כאשר מדובר בשאר הגידולים, שחיובם בגבולות עו"מ הוא מסופק, יש בזה גם חשש להפרשה מפטור גמור על החיוב. לדעת החזו"א³⁵ אפשר לתקן ביחד פירות שגדלו באיזורים שונים, אך ראוי להחמיר. בדינם של האיזורים המסופקים³⁶, שהגבול עובר בתוכם, כתב החזו"א³⁷ להקל.

5. מקום גמר המלאכה

מאחר שלמדנו שיבוא חייב בתרו"מ³⁸, יוצא, שיין ושמן שנעשו מפירות שגדלו בגבולות עו"מ וגמר מלאכתם היה ביקב או בבית הבד שבגבולות עו"ב - חייבים בתרו"מ בוודאות. אך לא ברור אם החיוב הוא כמו פירות הארץ או ברמה נמוכה יותר. בדינם של פירות שגדלו בגבולות עו"ב וגמר המלאכה שלהם היה בגבולות עו"מ, נחלקו הפוסקים: יש הסוברים³⁹ שדינם כפירות

32. ראה פרק ו' סעי' 3.

33. ספר א"י עמ' צ'; המעשר והתרומה פרק ה' ס"ק כ"ז. ויש שהסתפקו בשאלה זו: מלבושי יו"ט ח"ב, קונטרס חובת קרקע סי' י"ז; מעדנ"א תרומות פ"א היו אות ב'.

34. ראה סעי' 1.

35. שביעית סי' ג' ס"ק י"ח (ר"ה ולענין) וס"ק ל"ב (אות ד'). ועי' מעדנ"א, תרומות פ"א היו אות ב', שמסתפק בשאלה זו ואינו מכריע. וכן בכרם ציון פרק א' סעי' ט"ז נוקט להחמיר רק מספק.

יש יסוד נוסף להקל על סמך הסברא שהקמת המדינה וכיבוש שטחים נרחבים ע"י צה"ל מחילים עליהם קדושה כגבולות עו"ב: עי' "התורה והארץ" ב' עמ' 78 הע' 39.

36. היינו: הגב שמדרום לאשקלון, חוף עכו, עבר הירדן ובקעת בית שאן: עי' מדריך שמיטה לצרכן, בהוצאת מכון התורה והארץ תשמ"ז, עמ' 51.

37. שביעית סי' ג' ס"ק ל"ב אות ד'. ויש שכתבו להחמיר בכל האיזורים המסופקים: המעשר והתרומה פרק ה' ס"ק כ"ז בהערה; כרם ציון פרק א' סעי' ט"ז.

38. ראה לעיל סעי' 2.

39. הגרצ"פ פראנק, כרם ציון פרק כ"ה גאון צבי ס"ק ד'; הגר"ש בוקשפאן, כרם ציון ח"א עמ' תכ"ז; הגר"א קוטלר, משנת ר' אהרן יי"ד סי' מ' סעי' ז' (מובא במעדנ"א תרומות פ"א הכ"ב אות ז'). ראייתו העיקרית היא מהרמב"ם מעשר פ"ג ה"ד. ועי' גאון צבי שם, שהגרצ"פ פראנק חולק על הגר"א קוטלר בדיון סוריא לענין זה.

שנתמרחו במקום בו גדלו, והם חייבים בתרו"מ בוודאות. ויש שנוטים לומר⁴⁰ שדינם כפירות שגדלו בגבולות עו"מ, שחובם בתרו"מ נמוך יותר.

יש להדגיש שדין זה אינו שייך בפירות שאינם בני גורן. דינם של פירות אלו נקבע רק עפ"י המקום בו גדלו⁴¹.

6. הפרשה מפירות שונים שנתמרחו ביחד

לעיל (סעי' 5) ביררנו את דינם של פירות שגדלו באיזור אחד וגמר מלאכתם היה באיזור אחר. לכאורה היה מקום לומר, שבבית אריזה, בו מתבצע גמר המלאכה לגידולים המגיעים מאיזורים שונים, אפשר יהיה לתקן את כל התוצרת ביחד, מפני שהולכים אחר המקום בו היא נמצאת בגמר המלאכה. אך נראה שקשה להקל בזה, מכמה סיבות:

א. יש הסוברים שיבוא שנתמרח בארץ חייב בתרו"מ רק מדרבנן. לדעה זו, פירות שגדלו בגבולות עו"מ וגמר המלאכה היה בגבולות עו"ב - אמנם חייבים בתרו"מ, אך בדרגה נמוכה יותר.

ב. יש הסוברים שהוצאת פירות מגבולות עו"ב לגבולות עו"מ אינה מורידה את דרגת החיוב שלהם בתרו"מ.

ג. אין הכרעה בהגדרת גמר המלאכה כיום⁴², וא"כ יתכן שגמר המלאכה היה כבר בשדה, באיזור בו גדלו הפירות.

ד. רוב הגידולים הם "אינם בני גורן"⁴³, ואין הולכים בהם אחר מקום המירוח⁴⁴.

ה. יש הסוברים⁴⁵, שאף אם יבוא שנתמרח בארץ חייב בתרו"מ מדאורייתא, אין להפריש ממנו על הפירות שגדלו בארץ, משום שהדין שהפרשה מפירות שגדלו חו"ל על פירות הארץ אינה מועילה⁴⁶. הוא הלכה עצמאית, שאינה תלויה בדין פטור וחיוב.

40. תוס' אנ"ש דמאי פ"ב מ"א; מעדנ"א תרומות פ"א הכ"ב.

41. ראה פרק ז' סעי' 1.

42. ראה פרק ה' סעי' 2.

43. ראה לעיל סעי' 2.

44. משנ"ר תרומות פ"א מ"ה ד"ה ולא מפירות הארץ; מעדנ"א תרומות פ"א הכ"ב אות ג'; כרם ציון פרק כ"ו סעי' ג'. ועי' המעשר והתרומה פרק ה' ס"ק כ"ו.

45. תרומות פ"א מ"ה. מקור הדין הוא הפסוק: "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ" (ויקרא כ"ז נ"ט).

למעשה נראה שיש מקום להחמיר לכתחילה ולהפריש מכל איזור בנפרד. אם יש כמות מספקת של פסולת מכל דרגת חיוב, ניתן להפריש כרגיל ולהוסיף בנוסח ההפרשה את המשפט הבא: "ההפרשה תהיה מכל סוג חיוב בנפרד"⁴⁶.

46. אם יש חשש שאין כמות מספקת של פסולת מדרגת החיוב הגבוהה - ראה פרק י"ז סעי' 4. בשעה"ד יש מקום להקל ולהפריש הכל ביחד, בהסתמך על מספר שיקולים:

- א. יש הסוברים שהולכים אחר מקום המירוח בנד"ד. ראה לעיל סעי' 1.
- ב. יש מקום להקל גם בדרגות חיוב שונות. ראה פרק ו' סעי' 3-4.
- ג. לדעת החזו"א מותר לכתחילה להפריש מאיזור על איזור. ראה סעי' 5.
- ד. יתכן שיפריש במקרה מן החיוב.
- ה. אם הפירות מעורבים - יש להסתמך על בילה. ראה פרק ט' סעי' 4.
- ו. אם הפירות שמגבולות עוי"ב הם מיעוט, הרי הם בטלים ברוב מדאורייתא, והחיוב מדרבנן שמתחדש בהם הוא כבר בדרגת חיוב נמוכה יותר מדרגתם המקורית; ראה פרק ט' סעי' 1.

פרק ט' — תערובות פטור וחייב

1. ביטול ברוב
2. ביטול טבל בתרומה
3. הפרשה ממקום אחר
4. דין "בילה"
5. התנהגות בתערובת
6. שאלה על ההפרשה

...זיתי מסיק שנתערבו עם
 זיתי ניקוף, ענבי בציר
 שנתערבו עם ענבי עוללות,
 אם יש לו פרנסה ממקום
 אחר — מוציא לפי חשבון.
 ואם לאו — מוציא תרומה
 ותרומת מעשר לכל, והשאר
 מעשר ומעשר שני לפי
 חשבון (חלה פ"ג מ"י).

1. ביטול ברוב
 במקומות רבים ישנן תערובות של פירות החייבים בתרו"מ עם
 פירות פטורים. במקרים אלו ישנה בעיה בהפרשת תרו"מ בדרך
 הרגילה, בגלל החשש להפרשה מן הפטור על החיוב. השאלה
 הראשונה שיש לדון בה בנדר"ר היא ביטול ברוב.
 אם נתערב טבל בחולין — ההלכה היא שטבל אינו בטל ברוב.
 בירושלמי: יש מחלוקת בין האמוראים אם דין זה הוא מן התורה או
 מדרבנן. הרמב"ם, פוסק שטבל אינו בטל משום שהוא דבר שיש לו

1. ראה פרק ו' סעי' 1.
2. חלה פ"ג מ"י; תוספתא דמאי פ"ה הי"ד, תרומות פ"ה ה"ח; גמ' נדרים נ"ח
 ע"א, ע"ז ע"ג ע"ב; רמב"ם תרומות פ"ב ה"ג. ועי' מעדנ"א, שם אות א',
 שלדעת הרמב"ם, אף שטבל בטל ברוב מדאורייתא, זה דווקא האיסור שבו;
 אבל השם "טבל" — נשאר. ועי' חלת לחם סי' ג' ס"ק פ"ח; חזו"א דמאי ד'
 י"ב.
3. חלה פ"ג מ"ה. ועי' בבלי מנחות ל"א ע"א, שטבל בטל ברוב מה"ת.
4. מאכלות אסורות פט"ו ה"ו.

מתירין, ומשמע שהוא מדרבנן. כמה מן הראשונים, נוקטים טעם נוסף המופיע בגמרא בע"ז, והוא: "כהיתרו כך איסורו"⁸. לעומת זאת, אם נתערבו חולין ברוב טבל, אמנם הם נאסרים באכילה, אבל אינם הופכים מתוך כך ל"חיוב" גמור, מפני שביטול אינו יכול לחדש חיוב⁹.

2. ביטול טבל בתרומה

ישנם מקומות בהם ישנן הפרשות רבות במשך היום, כאשר התרומה נקבעת בפסולת המצטברת במקום המיועד לכך. במקום זה נוצרת תערובת של טבל עם תרומה. אם הטבל הוא הרוב בתערובת זו – הדבר אינו מהווה בעיה, כל עוד מקפידים לקבוע את התרומה רק במה שעדיין טבל¹⁰. אך אם הטבל הוא המיעוט – הרי מדאורייתא הוא בטל ברוב התרומה וחיובו בתרו"מ הוא רק מדרבנן¹¹. לכן אי אפשר להפרישו כתרומה על אותם הפירות שרוצים לתקן¹². בכדי שלא תיווצר תערובת במיכל הפסולת יש לקבוע את מקומה של התרומה במקום מוגדר, בו לא תתערב פסולת נוספת, כגון: בתחתיתו¹³. כך תהיה התחתית תרומה והחלק העליון יישאר טבל. כאשר מדובר בדברים הנמצאים בתנועה – דרך זו איננה מועילה¹⁴.

5. עפ"י הגמרא בנדרים נ"ח ע"א.

6. ע"י ע"ז ע"ג ע"ב וראשונים שם; תוס' ור"ן נדרים נ"ח ע"א ד"ה לא.

7. דף ע"ג ע"ב.

8. ע"י המעשר והתרומה פרק י' סעי' כ"ב, שמביא להלכה את שני הנימוקים, לחומרא. וכן משמע מהמניח מצוה רפ"ד ס"ק ג'.

9. חז"א שביעית ז' ט"ו ד"ה שם הי"א.

10. חז"א דמאי ס"י ט"ז ס"ק ג' ח'. וראה פרק י"ח סעי' 4, שמכיון שמקום התרומה גלוי כלפי שמיא, אין בכך בעיה של יראשית ששייריה ניכרין.

11. ראה לעיל סעי' 1.

12. חז"א דמאי ט"ו ב'—ג'; כרם ציון פרק י"ט, גידולי ציון ס"ק ט'; מעדנ"א תרומות פ"ב הי"ג אות א' בסופו, וכך הורה הגר"ש ישראלי שליט"א.

13. בדעבר נראה שיש לשקול כמה שיקולים לקולא:

א. ע"י מעדנ"א תרומות פ"ב הי"ג אות א', שלדעת הרמב"ם התערובת אינה מבטלת אלא את האיסור ולא את השם "טבל", ומותר להפריש מתערובת על טבל גמור ולהיפך.

ב. מכיון שהטבל הנ"ל חייב בתרו"מ מדרבנן, יש מקום להקל בהפרשה זו, שהיא מארבע דרבנן על תלת דרבנן. ראה פרק ו' סעי' 4.

14. כרם ציון פרק י"ט, גידולי ציון ס"ק ט'. וראה פרק י"ח סעי' 5.

3. הפרשה ממקום אחר

הדרך הרצויה מבחינה הלכתית לתיקון תערובת של טבל וחולין היא, להפריש עליה תרומה מטבל ודאי שממקום אחר¹⁵. במקרה זה יש להפריש את המעשרות ע"י קריאת שם שתתייחס לטבל בלבד¹⁶. לענין זה יש הבדל בין תערובת שרובה טבל לתערובת שרובה חולין. בתערובת שרובה טבל, הטבל נשאר בחיובו הקודם, ולכן יש להפריש את התרומה מטבל ודאי שבאותה דרגת חיוב¹⁷. בשעת הדחק אפשר להפריש את התרומה מטבל שהוא בדרגת חיוב גבוהה יותר¹⁸. אך במקרה זה התרומה לא תהיה מתוקנת¹⁹ ואי אפשר יהיה למסור אותה לשימושו של הכהן²⁰.

בתערובת שרובה חולין – מדאורייתא הטבל בטל, וחיובו בתרו"מ הוא בדרגה נמוכה יותר²¹. לכן יש להפריש עליו את התרומה מטבל ודאי שהוא בדרגת חיוב אחת נמוכה יותר²². בזה"ז, כשאין נותנים את התרומה לכהן, מותר, בשעת הדחק, להפריש מטבל ודאי שהוא בדרגת החיוב המקורית של טבל זה²³.

15. חלה פ"ג מ"ח-ט'; תוספתא דמאי פ"ה הי"ד, תרומות פ"ה הי"ח; רמב"ם תרומות פ"ב הי"ג, מעשר פ"ב ה"ז ופ"ח ה"ב; שו"ע יו"ד סי' שלא סעי' י"ח.
16. ר"ש ומלא"ש חלה שם; משפט כהן סי' נ"א; חזו"א דמאי י"ב י"ט ד"ה והא.
17. ר"ש שם; פת"ש יו"ד סי' שכ"ד ס"ק ג'; ועי' לבושי שרר שם.
18. עי' תרומות פ"א מ"ה, שאין להפריש מן החיוב על הפטור. ועי' רמב"ם תרומות פ"ה הי"ד, שאין להפריש מחיוב חמור על חיוב קל. ועי' חלת לחם סי' ג' בפתיחה לסעי' כ"ה ובסעי' כ"ז, שמצדד להקל בשעה"ד. ועי' חזו"א דמאי י"ב י"ט ד"ה והא, שבזה"ז, שאין נותנים את התרומה לכהן, יש מקום להקל בהפרשה מחיוב דאורייתא על חיוב דרבנן.
19. דמאי פ"ה מ"י-י"א; רמב"ם תרומות פ"ה הי"ז; חזו"א שם.
20. ראה פרק י"ג סעי' 4-3.
21. ראה לעיל סעי' 1.
22. תוספתא דמאי פ"ה הכ"ד; מנחות ל"א ע"א; ר"ש חלה שם; תוס' ורא"ש נדרים נ"ח ע"א ד"ה כל דבר; רעק"א יו"ד סי' שכ"ד סעי' י"א; פת"ש שם ס"ק ג'; ערוה"ש זרעים סי' ע' סעי' י"ט; המעשר והתרומה פרק י' סעי' כ"ג; כרם ציון פרק כ"ד סעי' ח' וגאון צבי ס"ק א'; מעדנ"א תרומות פ"ב הי"ג סוף אות א'.
23. עי' רמב"ם תרומות פ"ב הי"ג ושו"ע יו"ד סי' שלא סעי' י"ח, שלא הביאו את הסוגיא במנחות להלכה, ומשמע שאינם סוברים כך; עי' המעשר והתרומה פרק י' הע' מ"ח; מעדנ"א שם אות א'. בטעם הדבר ראה סעי' 1 הע' 2. וכן הקלו בד"מ יו"ד סי' שכ"ד ס"ק ד'; שו"ת שארית ישראל סי' ס"ז דף קנ"א; שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' ק"ה. וראה לעיל הע' 18.

4. דין "בילה"

אם אין אפשרות להפריש את התרומה מטבל ודאי שממקום אחר²⁴, ניתן, במקרים מסויימים, להפריש את התרומה מתוך התערובת בהסתמך על "בילה", וכפי שיתבאר לקמן. משמעות הבילה היא שאנו סומכים על כך שבכמות שהפרשנו לתרומה יש כמות מספקת של טבל שבביל להיות תרומה על שאר הטבל שבתערובת, מפני שהיחס בין החולין לתרומה הוא אחיד בכל חלקי התערובת.

בנוזלים²⁵ שנתערבו ההלכה היא ש"יש בילה"²⁶. במוצקים שנתערבו ישנה מחלוקת בין התנאים²⁷, והדבר שנוי במחלוקת גם בין הפוסקים²⁸. אך לכו"ע, בפירות הגדולים מכזית, שאינם נבללים, ההלכה היא ש"אין בילה"²⁹, ואנו חוששים שיפריש מן הפטור על החיוב. לכן אין מקום להסתמך על בילה כאשר מדובר בארגזים שנתערבו כשהם שלמים.

24. חלה פ"ג מ"ח-ט'; רמב"ם תרומות פ"ב ה"ג; שו"ע יו"ד ס"י של"א סעי' י"ח.

25. ע"י רמב"ם תרומות פ"ג ה"ד, שיש בילה רק ביין ושמן ולא בקמח וחטים. וע"י אנציקלופדיה תלמודית ערך "בילה" בסופו.

26. רמב"ם תרומות פ"ג ה"ד; ראב"ד מע"ש פ"א ה"ח; ר"ש חלה פ"ג מ"ט ד"ה זיתי.

27. תוספתא שביעית פ"ב ה"ה; גמ' ר"ה י"ג ע"ב.

28. כמה אחרונים אומרים בדעת הרמב"ם שיש בילה: ע"י כס"מ מעשר פ"ו ה"ז; משל"מ מעשר פ"ו ה"ז ופ"ד ה"ח; שו"ת מהרי"ט ח"א ס"י י"ח; חלת לחם ס"י ג' בפתיחה לסעי' כ"ה. וע"י שו"ת אבן ישראל (להגרי"י פ"ש של"א) ח"א ס"י ל"ח.

לדעת ראשונים אחרים אין בילה ביבש: ר"ש חלה פ"ג מ"ט, דמאי פ"ה מ"ה; רמב"ן ע"ז ע"ג ע"ב ד"ה זה הכלל; ראב"ד מע"ש פ"א ה"ח; מהרי"י קורקוס וכס"מ שם. וע"י רמב"ם מע"ש פ"א ה"א; שו"ע יו"ד ס"י של"א סעי' קכ"ח; מעדנ"א תרומות פ"ב ה"ג אות ב'; אנציקלופדיה תלמודית ערך "בילה".

וכן נכתב באחרונים שאין בילה ביבש: שו"ת מהרי"ט ח"א ס"י י"ח; מרכבת המשנה ח"א תרומות פ"ה ה"ז; בהגרי"א יו"ד ס"י ש"ל ס"ק ה'; תפא"י חלה פ"ג מ"ט; משנ"ר חלה שם; טורי אבן ר"ה י"ג ע"ב ואבנ"מ שם; בית מאיר מכשירין פ"ב מ"א; משפט כהן ס"י ל"ג; חזו"א שביעית ז' כ"ט-ל'. וע"י רדב"ז מע"ש פ"א ה"ט, שבמצב של ספק יש לסמוך על בילה. וע"י המעשר והתרומה פרק ג' ס"ק נ"ט.

29. ע"י משל"מ מעשר פ"ד ה"ח ושו"ת מהרי"ט ח"א ס"י י"ח בדעת הרמב"ם שם, המבחינים בין קמח ופירות קטנים, עד גודל זית, בהם יש בילה, לבין דברים גדולים יותר, שאינם נבללים. ומקורם בדברי ר' יוחנן בירושלמי דמאי פ"ה ה"ה.

יש הסוברים³⁰, שאף אם אין בילה ביבש, הרי התערובת יוצרת חיוב חדש בדרגת חיוב אחת. מסתבר, שלדעה זו יהיה הבדל בין תערובות של פטור וחיוב לבין תערובות של פירות חייבים השייכים לשנים שונות³¹, שכן חיוב אינו בטל בחיוב אחר³². בשו"ע³³ משמע שההלכה היא כסוברים "יש בילה". וכך נוקט הגר"ש³⁴ אויערבך. הגר"מ אליהו הורה שניתן להקל בירקות ופירות שאין עיקר חיובם מן התורה: דגן, תירוש ויצהר.

5. התנהגות בתערובות

במקרה שנוצרה תערובת של פטור וחיוב, ואין אפשרות להפריש מכל אריזה בנפרד³⁵ — יש לפעול עפ"י סדר העדיפויות הבא:
א. להפריש את התרומה מטבל ודאי שבמקום אחר, כפי שהתבאר לעיל³⁶, ואת המעשרות להפריש מתוך הטבל שבתערובת ע"י קריאת שם³⁷.

ב. אם התערובת נובעת מהפרשה קודמת שנעשתה באותו זמן ומקום, יש להישאל על אותה הפרשה³⁸.

ג. לסמוך על הדעות המקילות בבילה³⁹: להפריש תרומה לפי כל הכמות ולקרוא שם למעשרות מתוך הטבל.

לדעת מרכבת המשנה, תרומות פ"ה הי"ז, מדאורייתא המיעוט בטל ברוב וניתן להפריש מיניה וביה, ורק מדרבנן החמירו במקום שאפשר. ולדעת הגר"ש"א, מעדניא תרומות פ"ב הי"ג אות ב', בכל ספק נוצר חיוב חדש מדרבנן. עוד יש לומר ברעת הרמב"ם, שעקרונית אכן יש בילה, אבל ניתן לסמוך עליה רק לענין טבל שלא נגמר חיובו, כגון הפקר (חלה פ"ג מ"ט). אבל בפטור גמור, כגון חולין מתוקנים, אין בילה.

30. ראה פרק י"ט סעי' 3.

31. ע"י חזו"א שביעית ז' ט"ז ד"ה שם הי"א; מעדניא תרומות פ"ב הי"ג אות ב'.

32. ס"י שלי"א סעי' י"ח וסעי' קכ"ח.

33. כך נמסר ע"י הרה"ג יהושע נויבירט שליט"א והרב יוסף אפרתי שליט"א. וראה הע' 30.

34. ע"י המעשר והתרומה פרק ה' ס"ק ל"ב, שיש מהדרין להפריש מכל פרי, ולפחות מכל כלי אריזה בנפרד. וע"י שו"ת מנחת יצחק ח"ט ס"י ק"ט שאין להחמיר בזה במתארח אצל אחר או בשבת.

35. סעי' 3.

36. מלא"ש חלה פ"ג מ"ט ד"ה מוציא.

37. כרם ציון פרק ל"ג סעי' ד'; שו"ע יו"ד ס"י שכ"ג סעי' א' ברמ"א. ראה לקמן סעי' 6 ופרק ב' סעי' 5.

38. לעיל סעי' 4. הגר"מ אליהו שליט"א הורה, שאם יש חשש שחלק מהארגונים מכיל פירות פטורים וחלק מכיל פירות חייבים — יש לערבב את כולם ביחד ולהסתמך על בילה.

ד. להתנות⁴⁰, שאם התרומה הופרשה מן הפטור, יחול שם תרומה על פירות אחרים, הנמצאים בתוך התערובת, והתרומה תבטל בק"א⁴¹.

ה. להסתמך על דעת הרמב"ם⁴², שניתן לתקן תערובות ע"י הפרשת כמות כפולה לתרומת מעשר.

ו. להסתמך על ביטול ברוב, כפי שיבואר לקמן:
בתערובת בה הטבל הוא הרוב, יש מקום להקל בהפרשת התרומה מיניה וביה, בהסתמך על כך ש"כל דפריש מרובא פריש", והתרומה היא מן הרוב, שהוא טבל⁴³.

בתערובת בה הטבל הוא מיעוט, ישנה סברה נוספת להקל⁴⁴: בדבר שיש לו מתירין ההלכה היא שדבר שתיקונו כרוך בטירחה רבה או בהפסד — בטל ברוב⁴⁵. לדעת הרמב"ם, הטעם היחיד לכך שטבל אינו בטל הוא דשיל"מ⁴⁶. יוצא מכאן לדעה זו, שבמקום שקשה מאד להשיג טבל ודאי, אין לאסור את התערובת מדין דשיל"מ, ומותר לאוכלה ללא תיקון נוסף⁴⁷.

40. דעת ר' אלעזר בן ערך בתוספתא תרומות פ"ה ה"ח (מובאת בירושלמי דמאי פ"ז ה"ו, חלה פ"ג ה"א). וראה פרק י"ג סעי' 5 והע' 61. למעשה, במקום של חשש לתערובות, הציעו הרב דוב ליאור ואמיר הרב יעקב אריאל, שליט"א, ללכת בדרך זו.

41. ראה פרק י"ג סעי' 5. ועי' חז"א דמאי י"א י', שהמפריש כמות חסרה בכדי שהדעת טועה — תנאי בידי הוא ששאר התרומה יופרש מתוך השיריים ויתבטל בק"א.

42. מעשר פ"ח ה"ג-ה'. וכך הורה הגר"מ אליהו שליט"א.

43. ר"ש חלה פ"ג מ"ט סדיה זיתי; שו"ת אבן ישראל (להגרי"י פ"ש של"ט"א) ח"א סי' ל"ח. ועי' רע"ב, תוי"ט ותפא"י דמאי פ"ה מ"ח, שאין הולכים אחר הרוב בכ"ה. ועי' ר"ש ומשנ"ד שם.

44. פאה"ש סי' י"ג סעי' ט"ו וסיק י"ט; שו"ת אבן ישראל שם. ועי' תפא"י דמאי פ"ה מ"ח אות ג', שבמקרה זה עדיף להפריש מיניה וביה מפני שאין להפריש מטבל ודאי בדרגת חיוב גבוהה יותר. ועי' רעק"א שם.

45. שו"ע יו"ד סי' ק"ב סעי' ב'-ג'. ומקורו בסברת התוס' ע"ז ע"ג ע"ב ד"ה טבל, האומר שטבל בטל ברוב בכ"ה.

46. וכך מפורש בפאה"ש שם לענין תרומה. הוא מביא מקור לדבריו מן התוספתא, דמאי פ"ד ה"י: "מצרפין פירות חו"ל על פירות הארץ כדי שירבו על פירות הארץ לפוטרו מן המעשרות". ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' ק"ה.

47. ראה סעי' ו'. ועי' מניח מצוה רפ"ד ס"ק ג'.

ז. יסוד נוסף להקל הוא מצד הסברא שכל החומרא למ"ד "אין בילה" היא רק מספק, מחשש שמא מה שהפריש לתרומה הוא מן הפטור. וא"כ יש מקום להקל בכה"ג⁴⁸, שהוא ספק ספיקא בדרבנן.

6. שאלה בהפרשה

במקרה של תקלה בהפרשה⁴⁹ אפשר להישאל על ההפרשה⁵⁰ כשם שניתן להתיר נדרים⁵¹. לאחר מכן יש להפריש מחדש בצורה נכונה. נחלקו האחרונים אם לברך על ההפרשה השנייה⁵². ויש הסוברים שמשום כך עדיף להפריש פעם שניה עוד לפני שיישאל על ההפרשה הראשונה⁵³.

ניתן להישאל רק כל זמן שהפירות נמצאים עדיין ברשות הבעלים. אך אם נתנו את התרומה לכהן — אין אפשרות להישאל עוד⁵⁴. אם התרומה לא ניתנה לכהן אלא נקברה וכדו' — אפשר להישאל⁵⁵.

48. עי' מעדניא תרומות פ"ה הי"ג אות ב', שם משמע שאין להקל מצד סברא זו.

49. כגון אם נוצרה תערובת לאחר מכן או שהופרשה כמות חסרה וכדו'.

50. רמב"ם תרומות פ"ד הי"ז; שו"ע יו"ד סי' שכ"ג סעי' א' ברמ"א; סי' של"א סעי' מ"ז—ח'.

51. עי' שו"ע יו"ד סי' רכ"ח.

52. יש הסוברים שמברכים על ההפרשה השניה: שו"ת חת"ם סופר יו"ד סי' ש"כ; משפט כהן סי' ל"ט סעי' א'. ויש הסוברים שאין לברך: ברכי יוסף סי' שכ"ג; ציץ הקודש סי' כ'. ועי' המעשר והתרומה פרק ט' ס"ק ל'.

53. מעדניא תרומות פ"ד הי"ז אות ג'; מנחת שלמה סי' ס"ב אות י"ג.

54. נדרים ג"ט ע"א; שו"ע יו"ד סי' רנ"ח סעי' ו'; ועי' כס"מ ומהר"י קורקוס לרמב"ם תרומות פ"ד הי"ז; משפט כהן סי' ל"ט סעי' ב'.

55. עי' פת"ש שם ס"ק ט'.

פרק י' - מניעת מכשול מהקונים

1. חשש לתערובות בחנויות
2. מניעת מכשול מהקונים
3. תנאי למניעת המכשול
4. נוסח התנאי

הלוקח מן הנחתום - מעשר
מן החמה על הצוננת ומן
הצוננת על החמה, אפילו
מטפוסין הרבה - דברי ר'
מאיר. ר' יהודה אוסר, שאני
אומר, חטים של אמש היו
משל אחד ושל היום היו
משל אחר... (דמאי פ"ה
מ"ג).

1. חשש לתערובות בחנויות
כאשר מפרישים תרו"מ אצל החקלאי או בבית האריזה, והתוצרת
היוצאת משם לא נמצאת באריות מסומנות וחתומות בכתב הכשר, יש
חשש שהדבר יגרום מכשול לקונים. המכשול ייגרם מכך שהקונים
יפרישו מן הפטור על החיוב, כאשר יתקנו פירות אלו עם פירות
אחרים.
מה יעשה א"כ משגיח, המפריש תרו"מ אצל הירקנים, וחושש
מבעיה של הפרשה מן הפטור על החיוב?
החזו"א אומר, שהקונה פירות ממקור אחד, אינו צריך לחשוש²
שמא יש בהם פטור וחיוב או דרגות חיוב שונות. זאת מצירוף של
כמה שיקולים:
א. המדובר במקרה בו יש סבירות גבוהה לכך שהכל בא ממקור
אחד.²

1. דמאי י"ב ט"ו ד"ה יש (מובא בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קי"ט, ח"ט סי' ק"ט).
2. דמאי פ"ה מ"ג-ה'; רמב"ם מע"ש פרק י"ד.

- ב. מדאורייתא הולכים בכל תערובת אחר הרוב, וממה נפשך יש פה רוב חיוב או פטור.
- ג. מדובר בגידולים החייבים במעשרות רק מדרבנן.
- ד. יתכן שאף אם הפירות באו ממקורות שונים, יצא במקרה שכולם יהיו מאותה דרגת חיוב ולא תהיה לפנינו תערובת.
- ה. יתכן שבמקרה יפריש מן הפטור על הפטור ומן החיוב על החיוב.
- למעשה, המפריש בביתו או אצל הירקן, צריך לשים לב למספר דברים:
- א. זנים שונים: אף שמותר להפריש מזן אחד על משנהו, כל זמן ששניהם בודאי מאותו המין - בזנים שונים ישנה סבירות גבוהה לכך שהם באים ממקורות שונים. לכן יש להפריש מכל זן בנפרד.
- ב. תוצרת ישנה: יש לוודא שהתוצרת ממנה שמפרישים את התרומה היא תוצרת חדשה, ולא ממה שנשאר בחנות מיום אתמול, שהיא כבר מתוקנת.
- ג. ארגזים שונים: אם כל ארגזי הפרי של אותו מין הם אחידים - ניתן לסמוך על כך שמן הסתם הגיעו ממקור אחד. אבל אם הם שונים זה מזה - ישנה סבירות גבוהה לכך שהם ממקורות שונים. במיוחד יש לשים לב לתוויות המודבקות על הארגזים, ועליהן מופיע שמו של החקלאי.

2. מניעת מכשול מהקונים

- מכיון שתערובות של פטור וחיוב שכיחות מאד אצל הירקנים, נדרש מאמץ למנוע תקלות מעין אלו.
- כאשר אנו דנים על הצורך למנוע תערובות אצל הירקנים יש להביא בחשבון את העובדה שישנם הרבה גורמים אובייקטיביים ובלתי צפויים הגורמים תערובות, כך שמאמץ זה לא יועיל הרבה.

3. ראה פרק ט' סעי' 1.

4. ראה פרק י' סעי' 4.

5. משפט כהן סי' ל"ג.

6. תרומות פ"ב מ"ד ומ"ו; רמב"ם תרומות פ"ה ה"ב-ג'.

7. ע"י "הליכות שדה" 49 עמ' 14 סעי' י"ח.

לכן נראה, שאין מקום להכנס לדחוקים הלכתיים בכדי למנוע את הבעיה⁸. כמו כן, אין הדבר מצדיק מכירת טבל למקום בו אין השגחה יעילה⁹. לכתחילה יש לסמן את האריוזות בכתב הכשר. אם אין דרך אחרת - יש להפריש תרו"מ על תנאי¹⁰.

3. תנאי למניעת מכשול

ניתן למנוע את הבעיה של הכשלת הקונים בהפרשה מן הפטור על החיוב באמצעות תנאים¹¹, שיקבע, שההפרשה לא תחול על תוצרת שאדם אחר ישתמש בה לתרומה ומעשר על תוצרת טבל שתהיה ברשותו.

תנאי זה הוא "ברירה"¹², מפני שרק לאחר שיתברר אם נגרם מכשול לאחרים יתברר על מה בדיוק חלה ההפרשה ומה בדיוק הוגדר כתרומה ומעשר¹³. השאלה אם "יש ברירה" לא הוכרעה באורח מוחלט¹⁴.

לכן נראה שעדיף להוסיף, שתנאי זה חל רק אם אינו מקלקל את ההפרשה¹⁵. תוספת זו תגרום לכך שאם ההלכה היא כמ"ד "אין ברירה" תחול ההפרשה ללא התנאי. או אכן לא יועיל תנאי זה למנוע את התערובת.

8. כגון: הפרשה על תנאי שיש בו "ברירה": ראה לקמן סעי' 3.

9. ראה פרק ד' סעי' 1. הגר"ש ישראלי הורה, שבמצב כיום עדיף שכולם ימכרו טבל ויודיעו לצרכנים שעליהם להפריש בעצמם. זאת בכדי למנוע מצב בו הציבור סבור בטעות שהרוב המכריע של הפירות שבשווקים מתוקנים כדין, ולא מקפיד לעשר את מה שהוא קונה.

10. ראה לקמן סעי' 3, 4.

11. חז"א דמאי ט"ז ט"ז ד"ה צריכים; לאפרושי מאיסורא סי' ו' אות ד'; שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קי"ט, ח"י סי' קי"ד; שו"ת ישועת משה ח"ד סי' ז' סעי' ג'; "ידיעון חרשי" - חקלית מס' 28 עמ' 4. החז"א שם מתנגד לתנאי כזה רק כאשר מדובר בביטול התרומה בק"א: ראה פרק י"ג סעי' 5.

12. ראה פרק ט"ז סעי' 1. ועי' "הליכות שדה" 42 עמ' 5.

13. ראה נוסח התנאי לקמן סעי' 4.

14. ראה פרק ט"ז סעי' 2-1. הגר"מ אליהו הורה שה"ברירה" בכח"ג היא גרועה במיוחד, וקשה לסמוך עליה גם לפי הרעות המקילות בדין ברירה: ראה שם סעי' 6 אות ג'.

15. שו"ת ישועת משה ח"ד נוספות עמ' ק"ו.

4. נוסח התנאי

אם הפרשה זו תגרום מכשול למישהו¹⁶ ותנאים אלו אינם מקלקלים את ההפרשה¹⁷, הריני מתנה¹⁸ שההפרשה שלי תחול על הסדר הזה:

1. הפרשה זו לא תתייחס לאותם הפירות שמהם ייגרם המכשול¹⁹.
2. אם תבטל הפרשת המעשרות או חלק מהם, תחול ההפרשה שלי על הפירות הסמוכים להם²⁰.
3. הכמויות בהפרשה זו תהיינה לפי מה שלא יפרישו ממנו שוב²¹.

16. מכשול יכול להגרם בכמה מקרים:

א. אם המפריש הבא ישתמש בפירות המתוקנים שלנו כתרומה או מעשר על פירותיו.

ב. אם הוא ישתמש במעשרות שהפרשנו כתרומה או מעשר.

ג. אם יפריש מפירות אחרים על הפירות המתוקנים שלנו - הרי ימצא "מרבח במעשרות".

ד. אם המפריש הבא יתקן את כל התוצרת פעם נוספת ויברך על ההפרשה, שברכתו היא לבטלה.

ה. אם ארעה תקלה בהפרשה, כגון שהופרשה כמות חסרה או שנוסח ההפרשה היה פגום - עלול להגרם מכשול למי שיתקן פעם נוספת את הפירות הללו, גם אם יתקן אותם מיניה וביה.

17. התנאים הללו הם "ברירה" (ראה פרק ט"ז סעי' 1). ולדעת הגר"מ אליהו שליט"א הם "ברירה" גרועה במיוחד (ראה שם סעי' 6 אות ג). לכן קבענו שיחולו רק אם ההלכה היא ש"יש ברירה": ראה שם סעי' 1-2. אז, למד"י יש ברירה - תחול ההפרשה על תנאי, ואם "אין ברירה" תחול ללא התנאי.

18. סעיפי התנאי מבוססים על נוסח שחיבר הרב י. בויאר, "הליכות שדה" 42 עמ' 4, 45 עמ' 6, 55 עמ' 6. אך יש להדגיש שהתנאי המופיע שם בא לפתור רק את הבעיה של כמות חסרה, ובמקרים רבים אינו מהווה "ברירה": ראה פרק י"ז סעי' 5.

19. אם נבטל את כל ההפרשה נימצא נכשלים בהאכלת טבל או במכירתו (ראה פרק ד' סעי' 1), שכן חלק מהפירות עלולים להגיע לידי מי שלא יפריש מהם שוב, או למקום בו יתוקנו פעם נוספת באופן שאין בו מכשול. לכן קבענו שההפרשה תבטל רק באותם פירות בהם הדבר הכרחי.

20. לאור מה שנאמר במשפט הקודם, ייתכן שמה שהופרש כמעשר יגיע לידי המפריש הבא, ואז כל ההפרשה שלנו תבטל. למקרה זה אנו קובעים מעשר אלטרנטיבי.

21. לאחר ביטול ההפרשה לחלק מן הפירות, יתברר שהכמויות שהפרשנו כמעשרות היו מוטעות, והיו "מרבח במעשרות". סעיף זה מתנה, שהכמויות של המעשר והתרומה תוגדרנה על פי מה שיתברר ככמות הסופית של הטבל שאנו רוצים לתקן בהפרשה זו.

פרק י"א - הפרשת התרומה

1. הפרשת התרומה מן היפה
2. תרומה מן הפסולת
3. חלקים אחרים של הפרי
4. שיעור תרומה גדולה ותרומת מעשר

"כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן, ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתם" (במדבר י"ח י"ב). ראשיתם - זו תרומה גדולה (רש"י שם).
 "ואל הלויים תדבר ואמרת אליהם: כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם - והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר" (במדבר י"ח כ"ו).

1. הפרשת התרומה מן היפה
 מעיקר הדין, צריך להפריש את התרומות והמעשרות מן היפה. בזה"ז, שאין נותנים את התרומה לכהן, מותר להפריש תרומה מן הרע על היפה. נמסר בשם החזו"א, שהנותנים תרומה טהורה לשימוש הכהן, צריכים להקפיד על הפרשת התרומה מן היפה גם בזה"ז.

2. תרומה מן הפסולת*
 מאחר שמותר להפריש את התרומה מן הרע, מקובל להשתמש

1. רמב"ם תרומות פ"ה ה"א, מעשר פ"א ה"ג, ספר המצוות עשה קכ"ט.
2. ראה פרק י"ג סעי' 3.
3. שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' נ"ב.
4. עפ"י עדותו של הרב קלמן כהנא זצ"ל, חקר ועיון ח"ה עמ' ע"ח.
5. ראה פרק י"ג סעי' 4.
5. סעיף זה נכתב עפ"י מאמר שכתב הרב שמעון בירן הי"ד. המאמר נדפס בחוברת "התורה והארץ" שיצאה לקראת יום העיון שהתקיים בהיכל שלמה בסיון תשנ"א.

בפסולת שבבתי האריזה ובמפעלים לצורך הפרשת התרומה.⁶ יש לבדוק א"כ, איוו פסולת ניתן להפריש, שכן אפשר להפריש רק ממה שראוי למאכל אדם, שהוא חייב בתרו"מ. במציאות קיימים מצבי בינים רבים, בין דבר שאינו ראוי למאכל כלל לבין מה שטוב למאכל.

בדין זה נחלקו הפוסקים: יש הסוברים⁷ שכל דבר מאכל הראוי להאכל ע"י הדחק - חייב בתרו"מ. יש הסוברים⁸ שכל דבר הנאכל בפועל למקצת בני אדם חייב בתרו"מ. ויש הסוברים⁹ שניתן להפריש רק דבר שרוב בני אדם נוהגים לאוכלו. עכ"פ מסתבר, שדבר שמצד עצמו הוא טוב למאכל, אך בני אדם אינם רגילים לאכלו¹⁰ מטעמי פיגוק וכדו' - חייב בתרו"מ¹¹, וא"כ ניתן יהיה להפרישו כתרומה על פירות המיועדים לשיווק ולאכילה.

למחלוקת זו יש השלכות רבות להפרשה מפירות שהתחילו להירקבו ומחלקים שונים של הפרי או הצמח¹².

3. חלקים אחרים של הפרי¹³.

בעיה נוספת יש בהפרשה מחלקים גרועים של הפרי. שכן יש מקום לראות את הפרי, הקליפה והגרעין כעין מינים שונים, שאין להפריש מאחד על חברו¹⁴. בירושלמי¹⁵ נאמר שאין להפריש מקליפת

6. חזו"א דמאי ט"ז ד"ה ומיהו.
7. מעשרות פ"א מ"א וירושלמי שם; רמב"ם תרומות פ"ב ה"א. ועי' משפט כהן סי' מ"ה.
8. עשר תעשר (להגרי"ץ הלוי זצ"ל) הל' קי"א; שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' ט"ז סעי' ג'; שו"ת ישועת משה זרעים סי' ל' עמ' ר"א; כרם ציון פרק כ' סעי' ט' ופרק ל"ח סעי' ט"ו. ועי' משפט כהן סי' מ"ח, שדבר שהיה אוכל והתקלקל - יש לו דין אוכל כל זמן שראוי לאכילה בדחק, ואפשר להפרישו כתרומה.
9. רע"ב מע"ש פ"ב מ"ג; המעשר והתרומה פרק ג' ס"ק ל"ח ופרק י' ס"ק י"א. ועי' שו"ת הר צבי זרעים ח"א סי' ס"ח, שצריך שיהיו רוב בני אדם שיאכלו מן הפרי הזה.
10. ערוה"ש זרעים סי' נ"ד סעי' ג'; עמוד הימיני עמ' רפ"ב ד"ה היוצא. ועי' חזו"א מעשרות א' ל', המבחין בין פרי שרובו עומד למאכל לבין פרי שרובו הולך לאיבוד.
11. כגון: פרי קטן מדי או גדול מדי, פרי רך מדי ופרי שצורתו או צבעו משונים.
12. הר צבי זרעים ח"א סי' ס"ח; המעשר והתרומה פרק ג' ס"ק ל"ח; שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' א' אות ד'. וכך הורה הגר"ש ישראלי שליט"א.
13. עי' "לאפרושי מאיסורא" סי' ג' ס"ק ח'.
14. ראה לקמן סעי' 3 והע' 21-24.
15. תרומות פ"ב מ"ו.
16. מעשרות פ"ד סוף ה"ד.

הצלף על הפרי, למרות ששניהם נאכלים¹⁷.
 בשאלה זו נחלקו האחרונים: יש הסוברים¹⁸ שאין להפריש מקליפת הפרי על הפרי, משום שזה כשני מינים. ויש הסוברים¹⁹ שניתן להפריש. לדעתם, צלף הוא מקרה מיוחד²⁰.
 מתוך מה שנכתב בסעיפים אלו יש לעיין בדינה של הפרשה מקליפות שונות²¹, מגרעיני פירות²², מעלי ירקות²³, מגבעולים²⁴ וכדו'. ניתן יהיה להפריש מהם אם נגדיר אותם כמין אחד וכראויים לאכילה.

17. עי' שו"ע או"ח סי' ר"ב סעי' ו', שעל הפרי מברכים בפ"ע ועל הקליפה מברכים בפ"א.

18. שו"ת שארית ישראל יו"ד סי' ס"ה. וכן דעת הגר"מ אליהו שליט"א. לדעתו, הדבר תלוי בשאלה אם הם נאכלים ביחד.

19. הגרצ"פ פראנק (הר צבי זרעים ח"א סי' ס"ט; כרם ציון פרק כ' גאון צבי ס"ק ג'). וכך נכתב בשמו בהמעשר והתרומה פרק ה' ס"ק ב'; קובץ "קול תורה" תשרי (המעשר והתרומה פרק ג' ס"ק ל"ח ופרק ה' ס"ק ב'; ח"ב סי' ט"ז-י"ז, ח"ג סי' כ"א-כ"ב). ושמעתי בשם הגרש"ז אויערבך, שניתן להפריש מקליפות התפוזים על התפוזים, אבל רק לפני הקילוף.

20. הגרצ"פ פראנק אומר שהדין שנאמר בצלף הוא גזירה מדרבנן שאינה נוהגת בזה"ז. הציץ אליעזר מסביר שיש להבחין בין חלקים שיש להם שם בפני עצמו, כמו "קפריסין" בצלף, לבין חלקים הנקראים ע"ש הפרי כמו קליפות תפוז.

21. יש הסוברים שקליפות תפוז חייבות בתרו"מ: עי' משפט כהן סי' פ"ד, שיש לקליפות תפוזים קדושת שביעית מפני שמקובל לאוכלן. ועי' דעת כהן סי' רמ"א; המעשר והתרומה פרק ג' ס"ק ל"ח ופרק י' ס"ק י"א; ציץ אליעזר ח"א סי' א', ח"ב סי' ט"ז-י"ז, ח"ג סי' כ"א-כ"ב; כרם ציון פרק י"ד סעי' י' ופרק כ' סעי' ט'. ועי' כרם ציון פרק י"ד גאון צבי ס"ק ב'; שו"ת הר צבי זרעים ח"א סי' פ'. ועי' נשמת אדם כלל נ"ג ס"ק ב' שדן בברכת בפ"ע באכילת קליפות התפוזים. ועי' חזו"א מעשרות א' ל', שקליפות התפוז אינן חייבות בתרו"מ, מפני שאינן מיועדות למאכל.

לענין הפרשה מהקליפות על הפרי, עי' כרם ציון פרק כ' סעי' ט'. שם מדובר על קליפות אתרוגים, תפוזים, לימונים ואבטיחים. ועי' שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קט"ז, שאין להפריש מקליפות התפוזים על התפוזים, מפני שזוהי הפרשה משאינו גמור על הגמור (ראה פרק ה' סעי' 3). ועי' ב"ב קמ"ג ע"א, שתורמים קישות מן החיצון על הפנימי. ועי' בדברי הגרצ"פ פראנק, לעיל הע' 19.

22. עי' המעשר והתרומה פרק י' ס"ק י', שגרעיני פירות, שאינם ראויים לאכילה - אינם חייבים בתרו"מ ואין להפרישם כתרומה. ועי' הערת הגר"א רונטל, כרם ציון פרק כ', גידולי ציון ס"ק ד', שדן בהפרשת גרעיני המלון על המלון.

23. עי' הר צבי זרעים ח"א סי' ס"ח; כרם ציון פרק י"ד גאון צבי ס"ק א'; שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' א', ח"ב סי' י"ז, ח"ג סי' כ"ב.

24. אמר"ר הרב יעקב אריאל שליט"א הורה, שאפשר להפריש מגבעולי הארטישוק על הארטישוק עצמו, מפני שהם ראויים למאכל מצד עצמם ורק אין רגילות לאוכלם.

4. שיעור תרומה גדולה ותרומת מעשר

מן התורה אין שיעור מינימאלי לתרומה גדולה²⁵. וכך יש לנהוג בזה²⁶ ולהפריש כלשהו לתרומה זו²⁶. באחרונים מובאות מידות קטנות ביותר לכמות התרומה, כמו: "כשיעור גודל חיטה"²⁷, "כגודל שומשום"²⁸ או "משהו"²⁹.

ניתן גם לנקוט "הגרם (או: המיליגרם) העליון יהיה תרומה"³⁰, ויתכן אף לומר "הקצה העליון"³¹. כאשר מדובר בפירות שיש להם קליפה כזאת שאין להפריש ממנה על הפרי³² יש לומר: "הגראם העליון ממה שראוי למאכל".

הנוסח המקובל "היותר מאחד ממאה"³³ אינו מתאים למקומות בהם ישנן הפרשות רבות. עלול להיווצר מצב, בו כמות גדולה תופרש לתרומה גדולה בפעם הראשונה ולא תשאר מספיק פסולת לתרומה להפרשות הבאות. במקרים אלו יש לומר שתרומת המעשר תהיה בכמות השווה ל-1/99 מן הפירות שרוצים לתקן בכל פעם³⁴.

25. רמב"ם תרומות פ"ג ה"א.

26. רמב"ם שם; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' י"ט. וראה פרק י"ג סעי' 3 והע' 30, לענין הפרשה משמן זית טמא בזה"ז, שיש להפריש תרו"ג כשיעור וכעיקר הדין.

27. משפט כהן סי' ל"ה.

28. כרם ציון פרק י"ט סעי' י"ט.

29. הר צבי זרעים סי' פ"ב ועוד.

30. כך הורה הגר"מ אליהו שליט"א. הבעיה בנוסח זה היא שמפרישים תרומה גדולה שלא באומד אלא במדה מדוייקת.

31. ראה מאמרו של הרב שמעון בירן הי"ד: "הפרשת תרו"מ בנוסח קצר", "התורה והארץ" א' עמ' 263. וכך הורה הרה"ג יהושע י. נויבירט שליט"א. הרה"ג אביגדור נבצאל שליט"א העירנו, שבהפרשה שאינה מציינת מידה מוגדרת, ישנה שאלה של "שייכות ניכרים". הגר"מ אליהו שליט"א הורה להימנע מניסוח זה.

32. ראה סעי' 2-3.

33. ראה פרק י"ז סעי' 3, שבניסוח זה, במקרה של הפרשת כמות חסרה, אין בכלל הפרשה של תרומה גדולה.

34. חז"א דמאי סי' י"ז ד"ה והנה; הר צבי זרעים ח"א סי' נ'.

פרק י"ב - הפרשה מן המוקף

1. דין "מוקף"
2. תרומת מעשר מן המוקף
3. מוקף בדיעבד ובשעת הדחק
4. מוקף בשעת האמירה
5. צירוף בית
6. צירוף שדה
7. כלי אריזה

"מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה', מכל חלבו את מקדשו ממנו" (במדבר י"ח כ"ט). ממנו - לימד על תרומה גדולה שאינה ניטלת אלא מן המוקף (ירושלמי תרומות פ"א ה"א).

1. דין "מוקף"
- את התרומה יש להפריש מן המוקף. פירוש הדבר הוא, שהתרומה ושאר הפירות צריכים להיות סמוכים זה לזה, כפי שיבואר לקמן³; אך הדבר אינו מחייב את המפריש לעמוד בסמוך לפירות המתוקנים⁴.

1. חלה פ"א מ"ט; רמב"ם תרומות פ"ג ה"ז; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' כ"ה, סי' שכ"ג סוף סעי' א'.
2. עי' רש"י גיטין ל' ע"ב ד"ה מוקף, סוטה ל' ע"א ד"ה ונותנת; פיה"מ לרמב"ם תרומות פ"ד מ"ג; שו"ע סי' של"א סעי' כ"ה.
3. סעי' 5-7.
4. ריטב"א קידושין כ"ו ע"ב ד"ה וקשיא; מאירי שם ד"ה ולענין; שטמ"ק ב"מ י"א ע"ב ד"ה והריטב"א; חזו"א דמאי ט' י"ג ד"ה וייחד; מעדנ"א תרומות פ"ג ה"כ אות א'. ועי' רש"י גיטין ל' ע"ב ד"ה מוקף; חכ"א שע"צ פרק י' סעי' ה', ועי' שו"ע יו"ד סי' שכ"ה סעי' ב'.

לדעת רוב הראשונים⁵, החובה להפריש מן המוקף היא מדאורייתא⁶. ויש הסוברים שדין מוקף הוא מדרבנן. עכ"פ הוא נוהג גם בדברים שכל חיובם הוא מדרבנן⁷. הגר"ש ישראל⁸, הורה שבמקום צורך גדול יש לסמוך על הסברה שדין מוקף אינו נוהג בזה¹⁰¹. דעת רוב הפוסקים¹⁰² היא להחמיר.

5. סמ"ג עשין קל"ד; תוס' גיטין ל' ע"ב ד"ה וכו', לתרום; ר"ש ביכורים פ"ב מ"ה ד"ה שלא, טבול יום פ"ד מ"ז ד"ה ואם; רא"ש ביכורים שם אות ה'; תורי"ד ב"ק קט"ו ע"ב ד"ה והתניא; רשב"א גיטין שם ד"ה וכו'; תשובות הרשב"א ח"א סי' קכ"ז, ר"צ; ריטב"א (מהד' כת"י) גיטין שם ד"ה וכו'; רמב"ן שם ל"א ע"ב ד"ה מתני'; מהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם, תרומות פ"ג ה"ז וה"כ. ועי' רש"י סוטה ל' ע"א ד"ה ונותנת. וכן דעת האחרונים: בהגר"א יו"ד סי' שלא ס"ק ע'; חזו"א דמאי ט' י"ג. ועי' משלימ תרומות פ"ג ה"ז.
6. ירושלמי תרומות פ"ב ה"א.
7. רדב"ז בדעת הרמב"ם תרומות פ"ג ה"כ. ועי' ראב"ד תרומות פ"ג ה"כ; רש"י גיטין ל' ע"ב ד"ה מוקף, גדרים מ"ד ע"ב ד"ה דילמא; כו"פ פרק י"ז.
8. לענין גידולים שעיקר חיובם מדרבנן, עי' משלימ פ"ג ה"ז; מעדנ"א תרומות פ"ג ה"כ אות ג'; כרם ציון הלכות פסוקות פרק י"ח סעי' ט'; המעשר והתרומה פרק א' ס"ק ל"ט; שו"ת יביע אומר ח"ב יו"ד סי' כ"ב אות ו'. לדין מוקף בדמאי וספק טבל, עי' חזו"א דמאי ו' י' ד"ה דינים, ט' כ' ד"ה ירו'; מעדנ"א תרומות פ"ג ה"כ אות ג'; "הליכות שדה" 68 עמ' 29 סעי' ב' והע' ד"ר.
9. עי' במאמרו של הגר"ש ישראלי, "התורה והארץ" ב' עמ' 168, שדין "מוקף" אינו נוהג בזה"ז. ועי' מאמריהם של הרב יואל פרידמן והרב נריה גוטל, שם עמ' 167-184, שדנו בשאלה זו.
10. וכן בספר א"י עמ' קמ"א סעי' א'. הגר"ש ישראלי שליט"א מסתמך על הש"ך בס"ק מ"ט, המביא את טעמם של הראב"ד והכו"פ לדין מוקף, שהוא כדי שיוכל להפריש באומר סביר. ובזה"ז, שמפרישים רק כלשהו, אין טעם זה שייך. ועי' דגמ"ר שם; המעשר והתרומה פרק א' ס"ק ל"ט; מצוות הארץ סי' כ' ס"ק נ"א.
11. מעדנ"א תרומות פ"ג ה"כ אות א'; כרם ציון הלכות פסוקות פרק י"ח; המעשר והתרומה פרק א' סעי' כ' וס"ק ל"ט; מצוות הארץ סי' כ' סעי' א'. וכך הורה הגר"מ אליהו שליט"א.

2. תרומת מעשר מן המוקף

החובה (מן התורה) להפריש מן המוקף נאמרה בתרומה גדולה. בתרומת מעשר נחלקו הראשונים: לדעת הרמב"ם¹² וסיעתו¹³, אין זו חובה¹⁴ אלא מידת חסידות שנהגו בה חברים. לדעת הראב"ד¹², רק הלוי חייב להקפיד על הפרשה מן המוקף בתרומת מעשר¹⁵. ולדעת בעלי התוס' וסיעתם¹⁷, מדרבנן יש להפריש גם תרומת מעשר מן המוקף. להלכה נפסק כדעת הרמב"ם¹⁸.

למעשה, יש להקפיד בעיקר על הפרשת תרומה גדולה מן המוקף. מכיון ששיעורה הוא כלשהו, הדבר לא דורש מאמץ רב. המפריש יכול להניח פרי אחד בסמוך לפירות שברצונו לתקן, והוא יהיה מיועד לתרומה גדולה. במקומות בהם ישנן הפרשות רבות, אפשר להניח ארגו מיוחד לתרומה גדולה בתוך המבנה בו נמצאים הפירות בשעת ההפרשה, ובכל פעם לקרוא שם תרומה לחלק ממנו. במידת האפשר יש להשתדל להפריש גם תרומת מעשר מן המוקף.

3. מוקף בדיעבד ובשעת הרחק

הפרשה שלא מן המוקף אינה מעכבת בדיעבד¹⁹. בגמרא²⁰ נאמר, שבכדי למנוע מכשול מאחרים - מותר להפריש גם שלא מן המוקף²¹.

12. תרומות פ"ג ה"ב.
13. רמב"ן גיטין ל"א ע"ב ד"ה מתני'; תוריד ב"ק קט"ו ע"ב סד"ה והתניא; שו"ע סי' של"א סעי' כ"ה. לדעתם יש "מוקף" מדרבנן בתרומה רק במקרה שאין ודאות שהפירות קיימים. לדעת התוריד שם, בתרומת מעשר גם אין מידת חסידות.
14. עפ"י משנה ביכורים פ"ב מ"ה; ירושלמי תרומות פ"ב ה"א.
15. מכיון שבין בעלי הפירות במערכות הציבוריות יש גם לויים, לא תמיד אפשר להסתמך על דעה זו לקולא.
16. גיטין ל' ע"ב ד"ה וכי; ר"ש ביכורים פ"ב מ"ה, טבול יום פ"ד מ"ז. הר"ש שם מוסיף שאין דין "מוקף" בתרומה ביין, שמן וכדו'.
17. רשב"א וריטב"א גיטין שם ד"ה וכי; שו"ת הרדב"ז סי' תשל"א.
18. שו"ע יורד סי' של"א סעי' כ"ד ובהגרא ס"ק ס"ח; כרם ציון פרק י"ח סעי' י"ג-י"ד.
19. רש"י גיטין ל' ע"ב ד"ה מוקף; רמב"ם תרומות פ"ג ה"ז; שו"ע יורד סי' של"א סעי' כ"ה. ועי' מעדנ"א לרמב"ם שם אות א'.
20. עירובין ל"ב ע"ב; רמב"ם מעשר פ"י ה"י.
21. בטעם הדבר נאמר שם בגמרא: "ניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא ליעבד עיה איסורא רבה".

נחלקו הראשונים אם מותר להפריש שלא מן המוקף לצורך שבת ויו"ט²². להלכה²³ נפסק כדעה המקילה. מכאן יש מקום להסיק, שבשעת הדחק ניתן להפריש שלא מן המוקף²⁴. הגרש"ז אויערבך הורה, שהדבר מותר גם במקרה בו הקפדה על הפרשה מן המוקף עלולה לגרום לתקלות בהפרשה²⁵. וכן מותר במצב של ספק²⁶, במקרה של חשש להפסד²⁷. אך לכה"פ יש צורך שכל הפירות יהיו בסביבה הקרובה²⁸.

4. מוקף בשעת האמירה

בהפרשת תרומ"מ ישנם שלושה חלקים, שלפעמים הם נפרדים²⁸: הפרדה של מה שמיועד לתרומה, קריאת שם (ע"י אמירת נוסח ההפרשה) וחלות.

22. המתירים הם: תוס' עירובין ל' ע"ב ד"ה לא; יבמות צ"ג ע"ב ד"ה אלא; גיטין ל' ע"ב ד"ה וכי; ב"ק קט"ו ע"ב ד"ה הרי; בי"מ ל"ח ע"א ד"ה שמא; ר"ש ביכורים פ"ב מ"ה, טבול יום פ"ד מ"ז; סמ"ג עשין קל"ד; רשב"א יבמות צ"ג ע"א ד"ה שקל; שו"ת הרשב"א ח"א סי' קכ"ז; כו"פ פרק י"ז.
- מדברי ראשונים אחרים משמע שהדבר אסור: ע"י רמב"ם תרומות פ"ג שאינו מביא את ההלכה הזאת; וכן בראשונים ליבמות שם: רש"י ד"ה כל הימים; ריטב"א ד"ה דר' ינאי; רמב"ן שם ד"ה שקל, גיטין ל"א ע"ב ד"ה מתני'. וע"י בהגרי"א לשו"ע יו"ד סי' של"א ס"ק קי"ח.
23. נז"כ לרמב"ם תרומות פ"ג הי"ז; חכ"א שע"צ פרק י' סעי' ה'; ערוה"ש סי' ס"ב סעי' ה'; כרם ציון פרק י"ח סעי' י'.
24. ספר א"י עמ' קל"ב סעי' ד'. וע"י שטמ"ק, בי"מ י"א ע"א ד"ה והריטב"א, שהתירו הפרשה שלא מן המוקף בזמן ביעור המעשרות. וע"י תוס' עירובין ל' ע"ב ד"ה לא, שהתירו רק לצורך שבת ולא לצורך מצוה אחרת. ומסתבר שהתוס' לשיטתם, שמוקף מדאורייתא. וע"י מצוות הארץ סי' כ' סעי' ג' וס"ק נ"א, שיש להקל בשעה"ד. כדוגמא לכך הביא הפרשה באריות סגורות, לחוששים שאינן "מן המוקף" (לקמן סעי' 7).
25. עפ"י עדותו של הרב יהושע י. נויבירט שליט"א.
26. ע"י רמב"ם ביכורים פ"ז הי"ג. וע"י מאמרו של הגר"ש אלישיב שליט"א, "הליכות שדה" 75 עמ' 7-8.
27. מנחת שלמה סי' ס"ה אות א' ד"ה ולכן. וכך נמסר בשם החזו"א: "הליכות שדה" 49 עמ' 14 סעי' י"ז, כ', והע' 32.
28. לדין הפרשה עתידית ראה פרק ט"ו סעי' 1.

השלב בו הפירות צריכים להיות מוקפים שנוי במחלוקת בין הראשונים: יש הסוברים שעליהם להיות מוקפים בשעת ההפרדה²⁹. יש הסוברים שעליהם להיות מוקפים בשעת קריאת השם, דהיינו: באמירת נוסח ההפרשה³⁰. ויש הסוברים שעליהם להיות מוקפים בשעת החלות³¹.

בשו"ע, בהלכות חלה³², נפסק להלכה שדין "מוקף" הוא בשעת האמירה. מכאן, שבמפעלים ובתי אריזה מותר לומר את נוסח ההפרשה בתחילת היום, עוד לפני המיון והפרדת הפסולת, כאשר החלות תהיה לאחר מכן, ובכך מתקיימת הפרשה מן המוקף³³. הגרש"ז אויערבך³⁴ כתב שקריאת שם שתחול רק לאחר שהפירות יתרחקו זה מזה - לא נחשבת הפרשה מן המוקף. זאת למרות שבשעת קריאת השם הפירות היו מוקפים. לדעתו, לא הקלו אלא כשהתרחקות היא במקרה.

מאידך גיסא יש להעיר, שלסוברים שהולכים אחר שעת האמירה - יש להקפיד שהפירות אכן יהיו מוקפים באותה שעה, ואין תועלת בכך שיהיו מוקפים בשעת החלות.

5. צירוף בית

בתוספתא³⁶ ובירושלמי³⁷ נאמר שבית מצרף את מה שבתוכו להיות מוקף³⁸. צירוף זה תלוי במספר תנאים:

29. תוס' נידה ז' ע"א ד"ה ומקפת; תוס' הרא"ש שם ד"ה מקפת; ר"ש טבול יום פ"ד מ"ב ד"ה וקוראה - בתירוציהם האחרונים. וכך משמע מטעמו של הראב"ד, תרומות פ"ג ה"ב.

30. ר"ש חלה פ"ג מ"א סד"ה ובלבד, טבול יום פ"ד מ"ב ד"ה וקוראה בתירוץ הראשון; רא"ש פסקי חלה סוף אות ה'; תוס' הרא"ש נידה ז' ע"א ד"ה מקפת; רשב"א פסקי חלה סוף שער ג'; ר"ן לרי"ף קידושין כ"ו ע"א באמצע; סה"ת סי' פ"א; טור סי' שכ"ז; (עפ"י ירושלמי חלה פ"ג ה"א; רמב"ם ביכורים פ"ח ה"ב). ועי' תוס' יבמות צ"ג ע"ב אלא; תשובות הרשב"א ח"א סי' קכ"ז, ר"צ, שמוקף בשעת החלות בלבד אינו מועיל.

31. ריטב"א יבמות צ"ג ע"א ד"ה דר' ינאי; רמב"ן שם ד"ה שקל, גיטין ל"ב ע"א ד"ה מתני'.

32. סי' שכ"ז סעי' ב' ובהגר"א ס"ק ד'; רעק"א שם ד"ה ולא.

33. קיצור הלכות (להרב י. בויאר) פרק ט' סעי' י"א; "הליכות שדה" 49 עמ' 14 סעי' י"ג. ועי' חזו"א זרעים, ליקוטים ד' ה'; כרם ציון תרומות ח"ב, אבן האול פ"ד הי"ט; "הליכות שדה" 68 עמ' 33 הע' כ"ד.

34. מעדנ"א תרומות פ"ג הי"ז אות ג'.

36. תרומות פ"ג ה"ט.

37. חלה פ"ב ה"ג.

38. רמב"ם תרומות פ"ג ה"ח; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' כ"ה-כ"ו.

א. שלא יהיו פירות ממין אחר³⁹ בין התרומה לבין השאר. הגבלה זו נאמרה גם במקרה שכולם נמצאים בכלי אחד⁴⁰. אבל אם יש "קשר עין" ביניהם - הרי הם מצטרפים⁴¹.

ב. בהלכות חלה⁴² נאמר שכמה עיסות שאינן נוגעות זו בזו - מצטרפות להפרשה אחת רק אם בעליהן אינם מקפידים על תערובתן. ויתכן שדין זה נוגע גם לדין מוקף בתרו"מ⁴³. דבר זה מצוי בפירות של בעלים שונים⁴⁴ לפני המיון ובפירות שהתחילו להירקב מעט, שבעליהם מקפידים שלא יתערבו עם פירות אחרים. מתוך כך יש לדון בתוצרת ממויינת, שבעליה מקפידים על כך שלא תתערבב ותצטרך מיון חוזר⁴⁵.

ג. מכמה מקורות⁴⁶ משמע באופן פשוט, ששני חדרים בבית אחד

39. לענין פירות פטורים מאותו המין, עי' מעדנ"א שם הי"ט אות ב'.
40. תוספתא תרומות פ"ג ה"ח; ירושלמי תרומות פ"ב ה"א; רמב"ם תרומות פ"ג הי"ט.
41. ירושלמי שם.
42. ירושלמי חלה פ"ב סוף ה"ג, פ"ד ה"א; ר"ש שם מ"א; רמב"ם ביכורים פ"ז ה"א; פסקי חלה להרשב"א עמ' כ"ב, השער השני.
43. י"א שהלכה זו נאמרה רק לדין צירוף: עי' לבוש סי' שכ"ה סעי' ב'; נקה"כ סי' שכ"ו ס"ק א'; חכ"א שע"צ פרק י"ד סעי' ט"ו. וי"א שהלכה זו נאמרה בחלה גם לדין "מוקף": עי' ט"ז שם ס"ק א' ובהגר"א ס"ק ה'.
- לשאלת מוקף בתרו"מ בכה"ג, עי' מהר"י קורקוס תרומות פ"ג הי"ח, ביכורים פ"ה הי"ג ופ"ז הי"ב; פנ"מ חלה פ"ב ה"ז ד"ה ואין הבית; בהגר"א ליו"ד סי' שכ"ה ס"ק ח'; "הליכות שדה" 68 עמ' 32 סעי' ח'. ועי' ש"ך שם, המחלק בין מוקף בחלה למוקף בתרו"מ. ועי' ר"ש מע"ש פ"ג מ"ג בתירוצו הראשון, שמבחין בין תרו"מ לחלה, וכן בחלה פ"א מ"ט ד"ה אלא. וכ"כ במעדנ"א תרומות פ"ג הי"ח אות א'. ועי' מאירי סוף חלה; פסקי חלה להרשב"א שער ב'; ר"ש פ"ג מ"ד; טור סי' שכ"ה; לחם הארץ הל' י"ב.
44. שו"ע יו"ד סי' שכ"ו סעי' א'.
45. הרב יהושע י. נויבירט הורה להקל במקרה זה.
46. עי' תוספתא תרומות פ"ג ה"ז, העוסקת בשני בורות בגת אחת ובשתי גיתות המיועדות לבור אחד; ירושלמי תרומות פ"ב ה"א. ועי' רמב"ם תרומות פ"ג הי"ז-י"ח ושו"ע יו"ד סי' של"א סעי' כ"ה-כ"ו, המבחינים בין שני בתים לבין שתי מגורות בבית אחד (מסתבר שמגורה היא חדר: עי' הערה בשו"ע שם; ועי' רש"י עירובין ע' ע"ב ד"ה מגורה). וכן משמע בערוה"ש זרעים סי' ס"ב סעי' י'.

מצטרפים, אם הם פתוחים זה לזה⁴⁷. מדברי הגר"א⁴⁸ משמע שחייב להיות "קשר עין" בין הפירות, ושני חדרים אינם מצטרפים⁴⁹. ד. אם החדרים סגורים, יש יסוד להחמיר, כדין שני בתים. והוא הדין ליחס שבין בית האריזה למיכל הפסולת בחוץ וכדו'. אך בשעת הדחק יש מקום להקל בכל מקרה בו ניכר הקשר שבין התרומה לשאר הפירות⁴⁷.

6. צירוף שדה

באופן עקרוני, גם גינה מצרפת את מה שבתוכה⁵⁰. מהר"י קורקוס⁵¹ מסתפק אם גינה היא כבית לכל דבר או שיש הבדל ביניהם בפרטי ההלכה⁵². אך לא ברור מהו גדר "גינה" לענין זה⁵³, ואם צריך שיהיו לה מחיצות⁵⁴. שאלה זו מעשית בהפרשת תרו"מ בשדה, המסתמכת על הפסולת הנשארת בשטח. ונחלקו בה הפוסקים בדורנו⁵⁵. עוד נאמר בתוספתא⁵⁶, שערימות המונחות בשטח פתוח סביב ערימה מרכזית, כאשר ברור שהן קשורות אליה - מצטרפות להיות "מן המוקף".

47. וכך הורה הרב יהושע י. נויבירט שליט"א.
48. בהגר"א יג'ד סי' שכ"ה ס"ק ח'. הגר"א מוכיח זאת מן הירושלמי פסחים פ"ג ה"ג, העוסק בהלכות חלה, ומסיק שאם העיסות נמצאות בגומות נפרדות בקרקע הבית - אינן מצטרפות. וכן בסי' של"א ס"ק ע"א כתב הגר"א שיש לגרוס ששתי מגורות בבית אחד אינן מצטרפות. מאידך גיסא, בהגהות הגר"א לתוספתא, תרומות פ"ג ה"ט (אות ז'), כתב הגר"א שבשתי מגורות בעליה אחת תורם מאחת על הכל.
49. עי' מצוות הארץ סי' כ' ס"ק מ"ט, ש"בית" במקורות היינו חדר, וא"כ שני חדרים אינם מצטרפים. וכך הורה הגר"נ קרליץ שליט"א: "הליכות שדה" 68 עמ' 31 הע' י'.
50. תוספתא תרומות פ"ג ה"ח; ירושלמי תרומות פ"ב ה"א; רמב"ם תרומות פ"ג ה"ט.
51. לרמב"ם שם.
52. לצירוף דברים המופרדים הפרדה גרועה, עי' מהר"י קורקוס שם.
53. עי' חסדי דוד לתוספתא שם, שמקום הגידול מצרף, ואפי' אם הפירות רחוקים אלו מאלו.
54. עי' ב"ב ד' ע"א, שסתם גינה הוא מקום שנהגו לגדור.
55. הרב יצחק אריאלי, בעל "עינים למשפט", הורה ששדה אינו מוקף (עפ"י עדותו של אמור"ר הרב יעקב אריאל שליט"א). והרב יהושע י. נויבירט הורה ששדה ומטע הם "מוקף", גם אם השטח הוא גדול ואף אם הפירות המתוקנים נמצאים כבר על המשאית.
56. תוספתא תרומות פ"ג ה"ט.

7. כלי אריזה

בדברי התנאים ישנה התייחסות לשלושה סוגים של כלי אריזה: חביות יין - אינן מצטרפות אא"כ הן פתוחות⁵⁷. כרי שמן⁵⁸ ושקי תבואה⁵⁹ - מצטרפים גם אם הם סגורים. הסברים שונים נאמרו באחרונים: יש המחלקים בין כלי זמני לכלי קבוע⁶⁰; ויש המחלקים בין כלי שנועד רק להכיל לבין כלי שנועד גם לשמור את מה שבתוכו⁶¹. לדעת הגר"א⁶² יש להחמיר בכל סוגי הכלים. למעשה, הסתפקו האחרונים בדין קופסאות שימורים⁶³, בקבוקים⁶⁴, שקים ושקיות⁶⁵. וכן יש להסתפק בדינם של קרטונים וכדו'. הגר"מ אליהו הורה, שאם כלי האריזה סגורים היטב - יש לפתחם. אבל אם הסגירה נפתחת בנקל - אין צורך לפתוח כרי שההפרשה תהיה מן המוקף.

57. מע"ש פ"ג מ"ב; רמב"ם תרומות פ"ג ה"ח; שו"ע סי' של"א סעי' כ"ו.
 58. ירושלמי מע"ש פ"ג ה"ו; ר"ש מע"ש שם; הגהת מראה כהן לשו"ע שם. הרמב"ם לא מביא את ההלכה הזאת. ועי' ערוה"ש סי' ס"ב סעי' י"א, שהרמב"ם דחה אותה.

59. ירושלמי שם; רמב"ם שם (עפ"י רדב"ז ד"ה חביות); שו"ע שם. ועי' המעשר והתרומה פרק א' ס"ק מ"ב, שלדעת הגר"א צריך לפותחן.

60. רדב"ז לרמב"ם שם; ובדומה לכך נאמר בפנימי לירושלמי שם. לדעתם יהיה הברל בין משאיות, המצטרפות, לבין שקיות, שמפרידות.

61. רש"ס לירושלמי מע"ש שם; "הליכות שדה" 68 עמ' 31-32 סעי' ז"ח. ועי' בדברי הגר"א הרצוג, פסקים וכתבים מצוות התלויות בארץ סי' ל"ח, שהאיסור הוא רק ביין, שמקפיד עליו מאד שלא יתגלה. לדעה זו, מסתבר שיש להחמיר בקופסאות שימורים וכדו'. מתוך כך יש לעיין בדין של שקיות החסה ללא תולעים, השומרות עליה מחירות חרקים. הגרש"ז אויערבך שליט"א הורה להחמיר לכתחילה בשקיות אלו.

62. יו"ד סי' שכ"ה ס"ק ח'; בהגר"א לתוספתא טבול יום פ"ב ה"ח. וכן בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ר"צ; משנה ברורה סי' תנ"ז ס"ק ז'; כרם ציון פרק י"ט סעי' י"ז; "הליכות שדה" 68 עמ' 31.

63. קיצורי דינים (להרב י. בויאר) פרק ט' סעי' ט'. ויש מחמירים: מצוות הארץ סי' כ' סעי' ג' וס"ק נ"א; מנחת שלמה סי' ס"ה סעי' א' ד"ה ולכן; "הליכות שדה" 49 עמ' 13 סעי' י"ז, 68 עמ' 31 סעי' ז', 75 עמ' 7 הע' ב'.

64. עי' "הליכות שדה" שם, שכתבו להחמיר.

65. בשיעורי הגר"ג קרליץ שליט"א נכתב, שרק סגירה הרמטית גורמת לכך שההפרשה לא תהיה מן המוקף. אבל סגירת שקיות וכדו' לא מפריעה: "הליכות שדה" 68 עמ' 31 הע' ט"ו. ועי' לעיל הע' 61 בשם הגרש"ז אויערבך.

עוד כתב הגר"א⁶⁶, שהכלים צריכים לגעת זה בזה⁶⁷. לדעת ערוה"ש⁶⁸, די בכך שהכלים סמוכים זה לזה. וכך משמע מדברי כמה מן הראשונים⁶⁹, שאין להחמיר בהגדרת מוקף, ובית מצרף בכל אופן. הגר"מ אליהו הורה שאין להחמיר בנגיעת הכלים⁷⁰.

66. בהגריא יו"ד סי' שכ"ה ס"ק ח'; בהגריא לתוספתא טבול יום פ"ב ה"ח; ארץ חיים סיתהון יו"ד סי' של"א סעי' ד'; משנה ברורה סי' תנ"ז ס"ק ז'; המעשר והתרומה פרק א' סעי' כ"א; כרם ציון פרק י"ט סעי' י"ז.
67. עי' "הליכות שדה" 68 עמ' 32 בהערה, שדן אם צריך נגיעה בשקיות נילון סגורות.
68. זרעים סי' ס"ב סעי' י'. ועי' חו"ב זרעים סי' ז' ס"ק ה', מעדניא פ"ג ה"ח אות א' ומצוות הארץ סי' כ' ס"ק נ', שאף הגריא לא מצריך נגיעה ממש, אלא סמוך כעין נוגע.
69. עי' ר"ש טבול יום פ"ד מ"ז אדיה שהיה, שחבית הנמצאת על שפת הבור נחשבת "מן המוקף" ליון שבבור. ועי' ר"ש מע"ש פ"ג מ"ב; רשב"א חלה שער שני עמ' כ"ג. לעומת זאת עי' ר"ש ביכורים פ"ב מ"ה; רשב"א בתשובה ח"א סי' ר"צ.
70. וכך הורה הרב יהושע י. גויבירט שליט"א, עפ"י משנה ברורה סי' תנ"ז סוסיק ז'.

פרק י"ג - התנהגות בתרומה

1. שמירת התרומה
2. התנהגות בתרומה טמאה
3. נתינת התרומה
4. תרומה לבהמת כהן
5. ביטול התרומה

"וידבר ה' אל אהרן: ואני
הנה נתתי לך את משמרת
תרומותי, לכל קדשי בני
ישראל לך נתתם למשחה,
ולבניך לחוק עולם" (במדבר
י"ח ח'). תרומותי - בשתי
תרומות הכתוב מדבר: אחת
תרומה טהורה ואחת תרומה
טמאה (שבת כ"ה ע"א).

1. שמירת התרומה

התרומה היא דבר קדוש ויש לשמור אותה² מפני הפסד³,
טומאה⁴ או בזיון⁵, גם אם הם באים ממילא⁶.

1. עי' ויקרא כ"ב א'-ט"ז, תוי"כ ומפרשים.
2. עי' במדבר י"ח ח'; תוספתא דמאי פ"ז ה"ז ומנחת ביכורים שם.
3. רמב"ם תרומות פ"ב ה"א; רש"י סוכה ל"ה ע"ב ד"ה שמפסידה; תוס' פסחים י"ג ע"א ד"ה ושורפין.
נחלקו המפרשים במקורו של האיסור להפסיד תרומה: עי' שו"ת אבני מילואים סי' י"ח, שהפסד תרומה הוא איסור תורה. ועי' ראש יוסף שבת כ"ז ע"א ד"ה הוי יודע, שהאיסור הוא מדרבנן, ומקורו מתוס' הרשב"א פסחים י"ג ע"א ד"ה ושורפין.
לדין הפסד תרומה בזה"ז, עי' בהגר"א יו"ד סי' של"א ס"ק מ"ט, שגם בזה"ז אין לשרוף תרומה טהורה. וכן בהר"ק צבי זרעים ח"א סי' ק"א. ועי' חזו"א שביעית ה' י', שבזה"ז מותר להפסיד תרומה טהורה בכדי למנוע מכשול מאחרים.
4. רמב"ם שם; רש"י שם ד"ה שמכשירה. ועי' "עיר הקודש והמקדש" ח"ג עמ' כ"ז, ל"ח. ועי' בהגר"א יו"ד סי' של"א ס"ק נ', המביא את דעת סה"ת, שחוכך להתיר לטמא תרומה בזה"ז, בכדי למנוע מכשול מאחרים. ועי' חזו"א שם.
5. ירושלמי שביעית פ"ח סוף ה"ב; הגהות הגר"א לתוספתא תרומות פ"ז ה"ח; אחרית השנים פרק ד' ה"ח אות ח'; ארץ חפץ דף ל'; המעשר והתרומה פרק א' ה"ע ל"ט. ועי' ספר א"י עמ' קמ"ו סי' ה'.
6. עי' תרומות פ"ד מ"י; תוספתא פ"י ה"ח; רמב"ם פ"ב ה"ז וה"ז.

בזמנם של חז"ל, היתה התרומה הטהורה ניתנת לכהן לאכילה, והטמאה היתה ניתנת לו להרלקה. בזה"ז, שאין כהן שיכול לאכול את התרומה בטהרה, יש לקבור את התרומה הטהורה או להניחה במקום בו תרקב מאליה⁷. אסור להניחה בפח האשפה או במזבלה. כאשר מדובר בכמויות קטנות, ניתן להניח את התרומה בתוך שקית סגורה היטב⁸ ולהניחה בפח האשפה. דרך זו מותנה בכך שהשקית לא תיקרע במהלך הטיפול באשפה זו. לאחר שהתרומה נרקבה ונפסלה מאכילה - מותר לכל אדם להנות ממנה⁹.

המצוה לשמור את התרומה מחייבת גם למנוע מאחרים¹⁰ להפסיד את התרומה או לאכלה. בכדי למנוע זאת, מוצע לרסס על התרומה חומר בעל ריח דוחה היורד בשטיפה ואינו פוגע בפרי, שירתיע אותם מלקחת את התרומה¹¹. אם אין אפשרות כזאת, רצוי, לכל הפחות, להרטיב את התרומה לפני ההפרשה, בכדי לזרז את תהליך הריקבון של הפירות הללו.

כמו כן יש להמנע מלהשליך פסולת מאוסה לכלים בהם נמצאת התרומה, מפני שיש בכך משום השחתה ובזיון. במקום בו יש חשש כזה ניתן לקבוע את התרומה בתחתית הכלי, ואז הפסולת תונח על

7. רמב"ם תרומות פ"ב הי"ד.
8. טור יו"ד סי' של"א דף רע"א בשם סה"ת (בי"ח); ט"ז שם ס"ק ט'; חזו"א דמאי ט"ו א' ד"ה ועל, שביעית ה' י'; ארץ חפץ דף ל'; הר צבי זרעים ח"א סי' ק"א; המעשר והתרומה פרק א' אות א'; ספר איי עמ' ק"מ סעי' ד'; "עיר הקודש והמקדש" ח"ג עמ' כ"ז; כרם ציון פרק י"ט סעי' י"א.
9. "הליכות שדה" 59 עמ' 18; ועי' משפט כהן סי' ל"ח סעי' ג', שאין היתר לקבור תרומה טהורה, אלא יש להניחה עד שתרקב.
10. הגר"מ אליהו הורה שיש לעטוף את התרומה בנייר אטום ולהכניס אותה לשקית, כדי שיהיה כיסוי כפול. דרך זו יכולה להיות מעשית בכמויות קטנות, כאשר ידוע שלמשאיות האשפה אין מרחסים חזקים, הקורעים את השקיות. כאשר מדובר בכמויות גדולות - אין דרך לשמור על התרומה מפני הפסד ובזיון מידיים. אך מסתבר שעדיף לנהוג כך מאשר להכשיל את הלוקחים באכילת תרומה.
11. ספר איי עמ' קנ"א סעי' ג'; כרם ציון פרק י"ט גאון צבי ס"ק ח', פרק ל"ח גידולי ציון ס"ק ב'.
12. ארץ חפץ דף ל'. לענין בהמה עי' תוספתא תרומות פ"י הי"ח. לענין גויים עי' משנה תרומות פ"ח מ"א. ליהודים יש גם משום מכשול.
13. ארץ חפץ דף ל'; ספר איי עמ' ק"נ סעי' א'.

הפירות שמעליה.

כאשר התרומה נשארת בשדה, יש להבטיח שלא ינבטו ממנה ספיחין, שהם "גידולי תרומה"¹³. הבעיה מתעוררת כאשר זורעים את אותו הגידול פעמיים ברציפות.

2. התנהגות בתרומה טמאה

תרומה טמאה - דינה בשריפה¹⁴. יש מתירים לאברה מן העולם גם בדרכים אחרות¹⁵, אך אסור לבזותה¹⁶. נהגו לטמא את מה שמיועד לתרומה עוד לפני ההפרשה¹⁷, כדי שיהיה אפשר לשרפה ולא יבואו בה לידי תקלה.

בכדי לטמא את אותם הפירות יש להכשיר אותם לקבלת טומאה ע"י הרטבה במים¹⁸ לאחר תלישתם¹⁹. לאחר מכן צריך לטמא אותם²⁰

¹³ תרומות פ"ט מ"ד; רמב"ם תרומות פ"א הכ"א. ועי' כרם ציון פרק ל"ה סעי' ט', שהביא מחלוקת ראשונים אם גידולי תרומה בטלים ברוב או בק"א.

¹⁴ רמב"ם תרומות פ"ב ה"א. לענין שמן זית, הראוי לנתינה לכהן, ראה סעי' 3.

¹⁵ רש"י שבת כ"ה ע"א ד"ה מצוה לשרוף (עיי' תוד"ה כך), קכ"ו ע"ב ד"ה מפנין תרומה, פסחים מ"ו ע"א ד"ה כיצר מפרישין, ביצה כ"ז ע"ב ד"ה חלה; שו"ת הרב"ז ח"א סי' תשל"א; עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' ס"ג.

ויש הסוברים שדינה בשריפה דוקא: תוס' שבת כ"ה ע"א ד"ה כך, ביצה כ"ז ע"ב ד"ה ועל; שו"ת אבקת רוכל סי' ט' (בשם המהרי"ט); חכ"א שערי צדק פרק י"ד סעי' ל"ד ובית אדם ס"ק ו'; חו"א מעשרות ז' י"ג, שביעית ה' י"ב. ועי' המעשר והתרומה פרק י' ס"ק ל'.

¹⁶ שו"ת אבקת רוכל סי' ט'; מנחת ביכורים לתוספתא דמאי פ"ח ה"ז; אחרית השנים פרק ד' הלכה ח' אות ח'; המעשר והתרומה פרק א' סעי' י"ד; כרם ציון פרק י"ט סעי' כ"ב; שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' י"ג.

¹⁷ שו"ת הרב"ז ח"א סי' תשל"א; המעשר והתרומה שם; כרם ציון פרק י"ט סעי' י'. ועי' בהגרי"א יו"ד סי' של"א ס"ק ג' בשם סה"ת.

¹⁸ שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' י"ט בהגיה.

¹⁹ טור יו"ד שם דף רע"א; כרם ציון פרק י"ט גאון צבי ס"ק ז' בשם הרב קוק זצ"ל.

²⁰ לענין זה די בטומאת סתם ידים, שהיא מדרבנן. עי' שבת ט"ז ע"ב; רמב"ם אבות הטומאות פ"ח ה"ח. ויש לעיין בפועל גוי, שמטמא מדרבנן, אם די במגעו בכדי להתיר שריפת תרומה: עי' רמב"ם טומאת מת פ"א ה"ג-י"ד. ועי' רש"י שבת ט"ז ע"א ד"ה עבדי רבנן, שאין שורפים תרומה על טומאה דרבנן מלבד ששת הספיקות שנשנו במסכת טהרות (פ"ד מ"ה).

ע"י נגיעה בכל אחד מהם²¹. אבל אם ישנה רטיבות²² המגיעה לכל הפירות, די לגעת באחד מהם בכדי שכולם ייטמאו²³. כמו כן אפשר להכשיר ולטמא את הפירות בבת אחת ע"י שפיכת מים טמאים עליהם²⁴.

הדרך המעשית תהיה א"כ כדלקמן:

א. להניח כלי מתכת טמא בתוך האמבטיה בה שוטפים את הפירות.

ב. להתז מים טמאים על מה שמיועד לתרומה.

3. נתינת התרומה

באופן עקרוני, גם בזה"ז יש לתת את התרומה לכהן²⁵, שישתמש בה באופנים המותרים בטומאה. את התרומה ניתן לתת גם לכהן שאינו מיוחס, אלא עפ"י חזקה²⁶. כאשר מדובר בגידולים שהכהנים אינם מעוניינים לקחת אותם - אין חובה לתת²⁷. החזו"א²⁸ מוסיף שאף אין לחפש כהן המעוניין בתרומה לצורך האכלת בעלי חיים שברשותו²⁹.

21. ספר א"י עמ' קנ"א סעי' א'.
22. המדובר בטופח על מנת להטפוח: ע"י גיטין ט"ז ע"א; רמב"ם טומאת אוכלין פ"ז ה"ה ומקוואות פ"א ה"ז.
23. כך הורה הגר"מ אליהו שליט"א. הרב הוסיף שאין הכרח לבדוק ולוודא שכל הפירות אכן נרטבו. הרב אביגדור נבנצאל שליט"א העירנו, שפירות הקטנים מכביצה - אינם מקבלים טומאה, אא"כ ישנו משקה טופח המחבר את כולם.
24. כך הורה הרב יהושע י. נויבירט שליט"א. הרב הציע להתז מים בצינור על מה שמיועד להפרשה ולגעת באצבע בפי הצינור.
25. שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' י"ט ובהגר"א ס"ק ל"ח; שו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ה; ספר חרדים פרק נ"ב סעי' י"ט, כ'; ארץ חפץ נתיב ד' סעי' כ"א; ארץ חיים סיתרון יו"ד סי' של"א סעי' ד'; הר צבי זרעים ח"א סי' ק"ז; כרם ציון פרק ל"ז סעי' ט"ז, פרק י"ז גאון צבי ס"ק א'. ועי' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשל"א, שאין לתת תרומה בזה"ז לכהן, שמא יבואו בה לידי תקלה. ועי' שו"ת ישכיל עבדי ח"ו יו"ד סי' י"ג אות ט', שבכמויות גדולות של גידולים הראויים לבהמות, מן הסתם אין הכהן מוחל ויש לתת לו. ועי' המעשר והתרומה פרק א' ס"ק כ"ח.
26. רמ"א שם; כרם ציון שם.
27. ארץ חפץ נתיב ד' ס"ק ל"ז; שו"ת ישכיל עבדי ח"ו יו"ד סי' י"ג אות ט'.
28. שביעית ה' י"ב.
29. ראה לקמן סעי' 4.

המנהג בירושלים היה, שבהפרשת שמן הראוי להדלקה מפרישים תרומה גדולה כשיעור³⁰, ונותנים אותה ואת תרומת המעשר לכהן³¹, שישתמש בהן להדלקת נרות³².

התרומה הניתנת לכהן או לבהמתו - היא שלו, ואין לגבות ממנו תשלום תמורתה³³; אבל הוא חייב לשלם את הוצאות ההובלה והטיפול לאחר ההפרשה³⁴. בשעת הדחק, התיירו כמה מן הפוסקים³⁵ לגבות תשלום מן הכהנים, ובלבד שיינתן לצרכי ציבור.

4. תרומה לבהמת כהן

באופן עקרוני, אסור לתת תרומה לבהמה, אף אם היא של כהן, מפני שזה בכלל הפסד תרומה³⁶. ויש ראשונים שמתירים³⁷. כיום המנהג המקובל הוא להקל בזה בשעת הדחק³⁸; אך ישנה מחלוקת בין האחרונים באשר לתנאי ההיתר:

30. ארץ חפץ נתיב ד' ס"ק ל"ז; עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' ע' סעי' ג'.
31. ארץ חפץ שם; עיר הקודש והמקדש שם; שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' קי"ט. וכן כתבו הכנה"ג סי' של"א ס"ק כ"ג והמהרי"ט ח"א סי' פ"ה. ועי' המעשר והתרומה פרק י' ס"ק כ"ו.
32. לכתחילה עדיף נר שבת: עי' המעשר והתרומה שם. לענין נר חנוכה עי' ירושלמי תרומות פ"א ה"ה; רמב"ם תרומות פ"א ה"ח; שו"ת מנחת יצחק שם.
33. משום שהתרומה היא שלו. ואף אם הכהן ירצה לתת מתנה לנותן - אסור, משום כהן המסייע בבית הגרנות: עי' רמב"ם תרומות פ"ב ה"ח; שו"ע יו"ד סי' שכ"ג.
34. תוספתא מע"ש פ"ג ה"א; ירושלמי דמאי פ"א ה"ב. וראה מאמרנו: "נתינת מעשר עני", "התורה והארץ" ב' עמ' 102-103.
35. דעת הרב קוק זצ"ל, "אלה מסעי" עמ' 27 (מובא ב"התורה והארץ" ב' עמ' 166). ועי' אגרות ראייה ח"א סי' קי"ט.
36. תוי"כ אמור לפרק כ"ב פס' י"א, פרשה ה' הלכה ו'; תנ"א רבא פרק י"ג ד"ה מעשה; ילק"ש פרשת לך לך פרק ט"ו סי' ע"ו; תוס' יבמות ס"ו ע"ב ד"ה ברשיני, ב"מ צ' ע"א ד"ה והדשות; ר"ש ורע"ב תרומות פ"א מ"ט; רע"ב פסחים פ"ג מ"ו; משל"מ תרומות פ"ו ה"א; מנ"ח מצוה ר"פ אות א'; שושנים לדוד תרומות שם, בדעת הרמב"ם. ועי' מעדניא תרומות פ"ב הי"ד אות ד'.
37. רש"י שבת קכ"ו ע"א ד"ה מפנין תרומה (וכן משמע מרש"י ב"מ צ' ע"א ד"ה ממון גבוה); ר"ן לרי"ף שבת ג' ע"א ד"ה מפנין תרומה; מהר"י קורקוס תרומות פ"ט ה"ז בדעת הרמב"ם (וכן משמע בהל' תרומות פ"ו ה"א ובפיה"מ תרומות פ"א מ"ט); תוס' אנ"ש תרומות פ"א מ"ט. וכן משמע מספר החינוך מצוה ר"פ.
38. עי' "ידיעון חדשי" - חקלית מס' 27 עמ' 14-15.

יש הסוברים³⁹ שיש מקום להתיר לבהמה דווקא תרומה טמאה. הם מסתמכים על רש"י⁴⁰, המתיר לכתחילה לתת תרומה טמאה לבעלי חיים השייכים לכהן, אף שיש ראשונים החולקים ואוסרים⁴¹. ויש הסוברים⁴² שאין להתיר אלא תרומה טהורה ובאופנים מיוחדים⁴³. בטעם הדבר הסבירו האחרונים⁴⁴, שהדבר עדיף על הפסד גמור. ויש מקילים גם בטמאה וגם בטהורה⁴⁵.

39. תוספות בן יחיאל (לר' עקיבא יוסף שלזינגר) דף מ"ח-ט' (מובא בחקר ועיון ח"ה עמ' ע"ט); משפט כהן סי' ל"ח; חוברת "אלה מסעי" (סקירת מסע הרבנים למושבות הגליל, נערכה ע"י הגר"מ חרליפ זצ"ל, תרע"ד) עמ' 27. ועי' המעשר והתרומה פרק י' ס"ק כ"ד; כרם ציון השלם ח"ב, משואות יצחק (להגריא"ה הרצוג) סי' א'. הגר"מ אליהו הוסיף, שאין לתת לבהמת כהן תרומה טהורה, מפני שאין אפשרות מעשית לשמור עליה בטהרה.
40. פסחים מ"ו ע"א ד"ה כיצד מפרשים, ביצה כ"ז ע"ב ד"ה חלה. וכן דעת הרע"ב פסחים פ"ג מ"ג; ר"ן לרי"ף ביצה י"ד ע"ב ד"ה מתני'.
41. תוס' ביצה שם ד"ה ועל; רשב"א שם סדיה מתני'; ר"ן לרי"ף פסחים י"ד ע"א ד"ה מתני' (בהסבר דעת הר"ן עי' מהרש"א שם; שו"ת אבני נזר יו"ד סי' תמ"ח; חקר ועיון ח"ה עמ' ע"ח-ט').
42. ארץ חפץ דף ל' בשם הגר"ש סלנט; פסקי האר"ת בקונטרס "שבח הארץ" (נדפס בספר "בשמן רענן" ח"ב עמ' ר"ב) סעי' כ"ג; חזו"א מעשרות ז' י"ג, שביעית ה' י"ב, יו"ד סי' קצ"ג (א) ס"ק י"ב; שו"ת הר צבי זרעים סי' ק"א-ק"ו; כרם ציון פרק ל"ח סעי' ט"ו וגאון צבי ס"ק ג'; חובת הקודש (להגרי"א קלאצקין זצ"ל) סי' א' (מובא בחקר ועיון ח"ה עמ' ע"ז); שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' ק"ו; מצוות הארץ פרק י"ב סעי' ג"ד; הארץ ומצוותיה עמ' ל"ט, מ"ט.
43. יש שהתירו רק בתערובת של פסולת גמורה: הגר"ש סלאנט, מובא בעיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' פ"ד; דעת כהן סי' רל"ז; משפט כהן סי' ל"ח סעי' ב'. וכן נכתב בעולת ראיה ח"א עמ' שניא. ועי' הר צבי זרעים ח"א סי' ק"א וסי' ק"ג סעי' ב', שהתיר רק בגרמא, דהיינו: להניח רחוק מן הבהמה והיא תיקח בעצמה. וכ"כ בהמעשר והתרומה ובספר אי"י שם בשם הגר"ש סלנט. ועי' משואות יצחק (להגריא"ה הרצוג זצ"ל) שם, שהנחה בתוך הכלוב של הבהמה בגן החיות נחשבת להאכלה בידים.
44. ועי' שו"ת קול גדול (למהר"ם בן חביב) סי' נ"ו (מובא בשדה חמד כללים מערכת ה' אות א' ד"ה ונשא) שבוז"ז מותר לתת תרומה טהורה לבהמת כהן, מפני שכיום אין בזה משום הפסד. וכן משפט כהן שם; הר צבי שם; עשר תעשר הלכה נ"ה, בדעת רש"י והרמב"ם; כרם ציון שם; משואות יצחק (להגריא"ה הרצוג, מובא בכרם ציון השלם אוצר התרומות ח"ב) סי' א'.
45. משפט כהן סי' ל"ח; דעת כהן סי' רל"ז; הסכמות הראייה סי' ו'; ספר אי"י עמ' קכ"ו, קמ"א, קמ"ו; עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' ס"ג, ס"ד, פ"ד; מעדניא תרומות פ"ב הט"ו אות ד'.

הנהגים למסור את התרומה לרפת או לגן חיות⁴⁶ שנמכרו לכהן⁴⁷ צריכים להקפיד על מספר דברים:

א. שכל בעל חיים חדש שנרכש יימכר מיד לכהן.
ב. שהמבכירות, שחלק מגופן נמכר לגוי, לא תאכלנה מן התרומה⁴⁸.

ג. שהתרומה לא תאכל ע"י בני אדם.
ד. שלא יהיה טבל מעורב בתרומה הניתנת לבהמה⁴⁹. במיוחד יש לשים לב לכך כאשר מפרישים כמות מוגבלת לתרומה גדולה⁵⁰ או כאשר מפרישים על תנאים⁵¹. לפתרון הבעיה מוצע לומר בהפרשה האחרונה לפני לקיחת התרומה לבהמה שכל העודף יהיה תרומה גדולה. דרך אחרת היא לקחת פרי טבל אחד ולומר שכל הטבל שבתערובת יהיה תרומה גדולה עליו⁵².
ה. אם מדובר בתרומה טמאה - יש הסוברים⁵³ שאין לתת לבהמה לאכול ממנה בשבת וביו"ט, מפני שאין שורפים שמן שריפה בשבת.

46. ע"י משואות יצחק שם, שאין לתת תרומה לחיות שאינן תרבותיות.
47. יש שהסתייגו ממכירה של "הערמה" בכה"ג: ע"י הר צבי זרעים ח"א סי' ק"ו; כרם ציון פרק ל"ח, גאון צבי ס"ק ב'; משואות יצחק שם.
48. "ידיעון חדש" - חקלית מס' 26 עמ' 14-16.
יש מקילים בבהמה משותפת לכהן וישראל: משנר תרומות פ"א מ"ט; ספר אי"י עמ' קמ"ג סעי' ו' ועמ' קנ"א סעי' א'; כרם ציון השלם ח"א עמ' תקכ"ד. וע"י משואות יצחק שם שהתיר בתרומה טמאה.
יש אוסרים: ערוה"ש זרעים סי' ע"ח סעי' ד'; ישועות מלכו קרית ארבע תרומות פ"ז ה"ח; הר צבי זרעים סי' ק"ד, ק"ו; כרם ציון השלם ח"א עמ' תקי"א; ח"ב משואות יצחק שם; הלכות פסוקות פרק ל"ח גאון צבי ס"ק ב'; שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קפ"ב סעי' ח'. וע"י מאמרו של אמו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א בספר "הקיבוץ בהלכה" עמ' 170-172.
כן יש מקילים בבעלי חיים השייכים לציבור, כגון גן החיות: ספר אי"י עמ' קמ"ב סעי' ד'. ויש אוסרים: ע"י משואות יצחק שם.
49. ע"י רמב"ם מעשר פ"ג ה"ב.
50. ראה פרק י"א סעי' 4.
51. שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קי"ט.
52. ע"י רמב"ם תרומות פ"ג ה"ה, שהאומר יכל הפירות הללו תרומה - לא אמר כלום. אבל ניתן להפריש כמות גדולה של פירות כתרומה על פרי בודד: ראה פרק י"ח סעי' 4.
53. הרב קוק זצ"ל, "אלה מסעי" עמ' 27 (מובא ב"התורה והארץ" ב' עמ' 166); כרם ציון פרק ל"ח, גאון צבי ס"ק א'. ומקורם ברשי ביצה כ"ז ע"ב ד"ה חלה; ר"ן לרי"ף שם דף י"ד ע"ב ד"ה מתני'.

ו. אם מדובר בתרומה טהורה, יש להזהר שלא תיטמא⁵⁴. אפשר להקפיד על כך רק אם התרומה לא עוברת שטיפה כלשהי, המכשירה אותה לקבלת טומאה⁵⁵.

5. ביטול תרומה בק"א

תרומה שנתערבה בחולין - בטלה באחד ומאה⁵⁶, אך אסור לבטל איסור ברוב לכתחילה⁵⁷. חכמים קנסו את המבטל איסור לכתחילה ואמרו שהביטול אינו מועיל⁵⁸. לענין חלת חו"ל נאמר בשו"ע⁵⁹, שמותר לבטלה גם לכתחילה⁶⁰.

למעשה כתבו פוסקי דורנו⁶¹ שאין ללכת בדרך זו של הפרשת

54. ראה לעיל סעי' 1.

55. ראה לעיל סעי' 2. וכך נאמר בהנחיות שמוציאה הרבנות הראשית למשקים המקבלים תרומה טהורה לבהמותיהם.

56. רמב"ם תרומות פ"ג ה"א.

57. תרומות פ"ה מ"ט; ביצה ד' ע"ב; שו"ע יו"ד סי' צ"ט סעי' ה'.

58. משנה תרומות שם; שו"ע שם.

59. יו"ד סי' שכ"ג.

60. עי' תוס' ביצה ד' ע"ב ד"ה ותנן, שאין לבטל תרומה דרבנן לכתחילה, מפני שהיא דבר שעיקרו מן התורה. ועי' שו"ע יו"ד סי' צ"ט סעי' ו', מח' המחבר והרמ"א אם בכלל התירו לבטל איסור דרבנן לכתחילה. ועוד עי' ש"ך סי' שכ"ג ס"ק י', שאין לבטל חלת חו"ל לכתחילה לצורך אכילת זרים. ואף למקילים, קשה להוכיח מחלת חו"ל, שהוא חיוב קל במיוחד.

61. המעשר והתרומה שם בשם מרן הרב קוק זצ"ל; חזו"א דמאי סי' ט"ז ס"ק י"ד ט"ו, תשובות וכתבים זרעים סי' ב', ועי' מנחת שלמה סי' ס' בסופו, שהחיתר אינו ברור.

ויש הסוברים שבשעת הרחק יש מקום לשקול את הדרך הזאת אף לכתחילה, אך לא הורו כך למעשה: ארץ חפץ דף ל'; הר צבי זרעים ח"א סי' ק"ז; כרם ציון פרק י"ז גאון צבי ס"ק א'; ספר א"י עמ' קמ"ז-ט'; עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' פ"ד-פ"ו. וכן כתב הגרש"ז אויערבך: לאפרושי מאיסורא סי' ו' סוף סעי' ד'; כרם ציון השלם ח"א עמ' רע"ז-ח'; מנחת שלמה סי' ס' סעי' ב', ועי' המעשר והתרומה פרק י' סוף ס"ק כ"ד.

לאופן ההפרשה והביטול לדעה זו, עי' ארץ חפץ שם; לאפרושי מאיסורא שם. הגרש"ז אויערבך מציע הצעה כזאת: לקחת פרי אחד מתוקן ולהשליך אותו למקום בלתי ידוע בתוך הטבל. אח"כ לומר שהפרי הסמוך אליו ביותר יהיה תרומה גדולה והפירות הבאים בתור יהיו תרומת מעשר וכו'; עי' ספר א"י שם; כרם ציון השלם שם; מנחת שלמה שם. הגרש"ז מסביר, שאופן זה אינו נקרא ביטול איסור לכתחילה. ועי' חזו"א, תשובות וכתבים זרעים סי' ב', ועי' הערת הגרי"מ חר"פ לקונט' "לאפרושי מאיסורא" (נרפסה בתחילת מעדניא

התרומה וביטולה באחר ומאה, מפני שאינה ראויה מבחינת ההנהגה הציבורית. ויש שכתבו שדרך זו איננה מועילה אף בדיעבד⁶².

שביעית), שהפרשה בתערובת לא חלה כלל. ויש אומרים שדרך זו יכולה להיות מעשית באופן אקראי לשם תיקון תקלות שארעו במהלך ההפרשה: ארץ חפץ שם; וכן נכתב בשם מרן הרב קוק זצ"ל בהמעשר והתרומה ובעיר הקודש והמקדש שם (ועי' קובץ 'אזכרה' ח"ה עמ' כ"א). ועי' תוספתא תרומות פ"ה ה"ח; ירושלמי דמאי פ"ז ה"ז, חלה פ"ג סוף ה"א, שם מובאת מחלוקת בין רבנן לר' אלעזר בן ערך בשאלה אם אפשר לתקן תערובת של טבל וחולין ע"י הפרשה של תרומת המעשר מתוך הטבל שבתערבת ולבטלה בק"א. בירושלמי שם ישנה מחלוקת אם הלכה כר' אלעזר בן ערך, שמתיר. בפשטות נראה מן הירושלמי שאכן הלכה כמותו. הראשונים לא הביאו את הסוגיא הזאת להלכה, ואף לא הביאו את הנפק"מ שיש מדברי ר"א בן ערך לביאורן של סוגיות אחרות. ועי' רמב"ם מעשר פ"ח ה"ג, שמביא את הצעת המשנה בדמאי שם (פ"ז מ"ז), ואינו מביא את הצעתו של ר"א בן ערך. ומכאן שדחה דעה זו מההלכה. הגרש"ז אויערבך כתב (מנחת שלמה סי' ס' סעי' ו'; כרם ציון שם עמ' רפ"א) שהלכה כר' אלעזר בן ערך ושכן דעת עוד כמה אחרונים. עכ"פ, במקום בו הביטול בק"א הוא לחומרא, נראה שיש להקל. וכך הורו אמורי הרב יעקב אריאל והרב דוב ליאור, שליט"א.

62. חז"א דמאי סי' ט"ז ס"ק י"ד-י"ז. ועי' המעשר והתרומה שם ומאמרו של הרב קלמן כהנא 'הליכות שדה' 65 עמ' 10-3. לדין זה נאמרו באחרונים מספר טעמים:

- א. יש הסוברים שתרומה בזה"ז היא דבר שעיקרו מן התורה. ראה פרק ט"ז סעי' 1-2. ועי' חז"א דמאי ט"ז ט"ו; הר צבי שם.
- ב. יש הסוברים שתרומה שחזרה למקומה מחזירה את התערובת לטיבולה: עי' ירושלמי דמאי פ"ד סוף ה"א ומה"ר"א פולדא שם; שאילת יעביץ ח"א סי' קל"ה; שו"ת חת"ם סופר יו"ד סי' ש"ט. ויש חולקים וסוברים שאין בכך בעיה: עי' חז"א דמאי ט"ז י'; הר צבי זרעים ח"א סי' ק"ח; כרם ציון השלם ח"א עמ' רע"ח; מנחת שלמה סי' ס' סעי' ב'.
- ג. לאחר ביטול תרומה בק"א צריך להרים כשיעור התרומה ולתת לכהן, וא"כ אין בכך שום רווח לבעל הפירות: חז"א דמאי ט"ז ט"ו. והגרש"ז אויערבך כתב (שם), שבזה"ז אין צורך להרים.

פרק י"ד – המעשרות

1. מעשרות מן היפה
2. נוסח הפרשת מעשר ראשון
3. חילול מעשר שני ורבעי
4. תוספת חומש לחילול
5. נתינת המעשרות

**עשר תעשר את כל תבואת
זרעך, היוצא השדה שנה שנה
(דברים י"ד כ"ב).**

1. הפרשת המעשרות מן היפה

את המעשרות יש להפריש מן היפה. גם כיום, בהפרשת מעשר ראשון ומעשר עני, כאשר חייבים בנתינתם – יש להפריש מן היפה. הדין במעשר שני לא מוזכר בפירושו. מסתבר שבזמן הזה, כאשר פודים את המעשר על פרוטה בלבד, יש להקל ולהפריש מעשר שני גם מן הרע על היפה.

הגר"ש ישראלי העיר, שמעשר ראשון ועני, במקרה בו פטורים מנתינתם מחמת הספק – אין צורך להקפיד בהם על הפרשה מן היפה. כן הורה הגר"ש ישראלי, שהנותן ללוי ולעני את דמי המעשר, יכול להפריש גם את המעשרות הללו מן הרע, אם ישלם להם לפי היפה.

1. רמב"ם תרומות פ"ה ה"א, מעשר פ"א ה"ז; שו"ע יו"ד ס"י של"א סעי' נ"ב. הגר"ש ישראלי שליט"א העיר, שבעוד שבתרומה החובה להפריש מן היפה היא מדאורייתא, במעשרות היא מדרבנן. להגדרת "יפה" ראה מאמרנו "דרכי נתינת מעשר עני", "התורה והארץ" ב' עמ' 98.
2. ראה לקמן סעי' 5.
3. שו"ע שם; בהגרי"א ס"ק צ"ו; ספר א"י עמ' קל"ב סעי' ה'.
4. יש המסתפקים אם יש במע"ש דין הפרשה מן היפה: עי' מנ"ח להשמטות הרמב"ן מ"ע ט'; אחרית שנים עמ' 41 אות ה'; המעשר והתרומה פרק ה' ס"ק ב'. ועי' רמב"ם מע"ש פ"ד ה"ב.
5. המעשר והתרומה שם.
6. ראה מאמרנו: "דרכי נתינת מעשר עני", "התורה והארץ" ב' עמ' 98 הע' 3.
7. הוראה בע"פ.
8. "התורה והארץ" שם עמ' 104–91.

2. נוסח הפרשת מעשר ראשון

בנוסחאות הפרשה המופיעים במשנה⁹ משמע, שניתן להפריש את המעשר הראשון בשני שלבים: לקרוא קודם שם מעשר לחלק המיועד לתרומת מעשר ואח"כ לשאר המעשר¹⁰. ויש הסוברים שאין להפריש בדרך זו, מפני שהפרשה בשני שלבים יוצרת בעיה של כמות חסרה¹¹. כן משמע במשניות שם, שאין הכרח לציון את הכמות המדוייקת של המעשר¹², ודי לומר: "שאר המעשר במקום פלוני". ויש חולקים¹³ ואומרים שצריך לציון את כמות המעשר במספר, כגון: "עוד תשע מאיות". הגרש"ז אויערבך מוסיף, שלאחר הפרשת שני חלקי המעשר צריך לומר: "שהם ביחד עשירית מהפירות"¹⁴. בכדי שלא להכנס למחלוקות אלו, רצוי להימנע מלשנות מהנוסחאות המקובלים.

3. חילול מעשר שני ורבעי

בחילול המעשר השני יש להקפיד על מספר דברים:
א. יש לוודא שקיימת מטבע מיוחדת לחילול המעשר או לדאוג למינוי בקרן המעשרות ולחלל עפ"י הנוסח שקבעו מנהלי הקרן.
ב. במקום בו יש פירות מדרגות חיוב שונות¹⁵, יש לומר שחילול המעשר יהיה בכל דרגת חיוב בנפרד¹⁶. זאת מפני שאז נוצר מצב שחילול הדרגה החמורה הוא על חצי פרוטה בלבד.

9. דמאי פ"ה מ"א ופ"ז מ"א.
10. חז"א דמאי י"א כ"א ד"ה והא. ועי' מאמרו של הרב שמעון בירן הי"ד, "התורה והארץ" א' עמ' 268 – 264.
11. מעדניא תרומות פ"ג ה"ח אות א' סד"ה ונראה. וראה פרק י"ז סעי' 2.
12. עי' "התורה והארץ" שם עמ' 266 – 264.
13. הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, בהערה לקונט' "לאפרושי מאיסורא" (נרפסה בתחילת מעדניא שביעית). וראה בהערה הבאה.
14. שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ' והע' פ"א, בשם הגרש"ז אויערבך שליט"א. בדרך זו נפתרת גם הבעיה הקודמת, שהפרשה בשני שלבים היא הפרשת כמות חסרה. ועי' מנחת שלמה סי' נ"ג סעי' ג', שידיעת הכמויות (בערך, לכה"פ) היא לעיכובא. ועי' משנת ר' עקיבה (לר' עקיבא יוסף שלזינגר) סי' ז'; מעדניא פ"ד ה"ב אות א' ד"ה עם. וראה לקמן פרק ט"ז סעי' 6 אות ב'.
15. ראה פרק ו' סעי' 4, פרק ז' סעי' 2 – 1, פרק ח' סעי' 2 – 1.
16. חז"א דמאי ג' ט"ז; מנחת שלמה סי' ס"ג ד"ה וגם, סי' ס"ז אות ט"ו, סי' ע"א אות ט"ז; קיצור הלכות פרק י"ב סעי' ט', י"ד; "הליכות שדה" 60 עמ' 20 סעי' 10.

ג. כאשר ישנן הפרשות רבות מאד במשך היום יש לשים לב לכך שהמטבע לא תתמלא. יש לציין, שבקרב המעשרות בירושלים יש לכל מנוי אפשרות לחלל כ-20 פעם בכל יום¹⁷.
 ד. מכיון שלפעמים יש גם פירות רבעי בין פירות האילן שרוצים לתקן, יש להוסיף גם פדיון רבעי לנוסח חילול המעשר. חילול הרבעי, מן הראוי שיהיה על פרוטה נפרדת¹⁸.

4. הוספת חומש לחילול המעשר

אדם המחלל מעשר שני השייך לו על מטבע שלו – מוסיף חומש¹⁹. אבל המחלל מעשר שני על מטבעות שאינן שלו – אינו מוסיף חומש²⁰. כאשר שלוחו של בעל המעשר מחלל את המעשר על מטבע של בעל המעשר – דעת רוב הפוסקים היא שמוסיף חומש²¹. אבל אם המטבע היא של המחלל – אינו מוסיף חומש. מנויי קרבן המעשרות בירושלים – אינם מוסיפים חומש, מפני שהמטבע שייכת לממונה הקרבן, והמנויים מחללים את המעשר על מטבע שאינה שלהם²².

בחילול מעשר שני של דמאי²³ – אין מוסיפים חומש²⁴.

17. "ידיעון חדשי" חקלית מס' 20 עמ' 10; "הליכות שדה" 60 עמ' 18.
 18. חוזר מאת ממונה קרבן המעשרות. שם נכתב שלא מועיל לענין זה לומר כדלעיל שהחילול יהיה בכל דרגת חיוב בנפרד, מפני שיתכן שהרבעי והמעשר יהיו באותה דרגת חיוב. למעשה, במערכות הציבוריות הבעיה נדירה מאד, מפני שחיוב רבעי בזה"ז הוא מדאורייתא או "חד דרבנן", בעוד שתרו"מ הם לכל היותר "תרי דרבנן" (תרו"מ בזה"ז ולקוח) ובדרך כלל "תלת דרבנן" (למעט דגן, יין ושמן): ראה פרק ו' סעי' 4.

19. משנה מע"ש פ"ד מ"ג; רמב"ם מע"ש פ"ה ה"א.
 20. משנה שם; רמב"ם שם ה"ח.
 21. תוס' קידושין כ"ד ע"א ד"ה אלא; ירושלמי מע"ש פ"ד ה"ג; חזו"א דמאי ג' ט"ז ד"ה ובבבגרי"א; עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' ע"ג סעי' ב'. ועי' בבבגרי"א לירושלמי שם ד"ה א"ר יוחנן, שלדעת ר"י אף שליח פטור מחומש. ועי' חזו"א שם, שט"ס נפלה בדברי הגר"א.

22. עי' "ידיעון חדשי" – חקלית, מס' 20 עמ' 10, 22 עמ' 24, 30 עמ' 6, "הליכות שדה" 60 עמ' 22. ממונה הקרבן ממנה את המנויים כשלוחיו לחילול המעשר שלהם על המטבעות שברשותו. ישנה קרבן מעשרות אחרת, שהמנויים בה שותפים במטבעות ומחללים בתורת בעלים, עפ"י הוראת הגר"מ אליהו שליט"א. מנויי אותה קרבן חייבים להוסיף חומש.

23. להגדרת דמאי בזה"ז, ראה פרק ט"ז סעי' 2 והע' 17.

24. דמאי פ"א מ"ב; רמב"ם מע"ש פ"ה ה"ד.

הפוסקים בדורנו העירו²⁵, שאם הוסיף חומש במקרה שאינו צריך להוסיף — החילול לא חל, מפני שבכך יוצא שחילל את המעשר עצמו על פחות מפרוטה. לכן, במקרה של ספק אם צריך להוסיף חומש — יש לחלל את המעשר על פרוטה ורבע²⁶.

5. נתינת המעשרות

מעיקר דין תורה, יש לתת את המעשר הראשון ללווי²⁷ ואת מעשר העני לעני²⁸.

בדין מעשר ראשון בזה"ז נחלקו הדעות: הדעה המקובלת היא שיש לתת את המעשר ללווי גם כיום²⁹. ויש הסוברים³⁰ שאין לתת את המעשר ללווי, מפני שכיום הלוויים הם רק עפ"י חזקה ולא עפ"י עדות. ואף שמעיקר הדין די בחזקה, תקנת חכמים היא שלא לתת את המתנות ללווי כזה. וכך המנהג המקובל³¹. הסברה שייחוס הלוויים כיום תלוי בספק, ואומרים להם "המוציא מתבירו עליו הראיה" — נדחתה ע"י רוב הפוסקים³².

25. קיצור הלכות (להרב י. בויאר) פרק י"ב סעי' י'. וראה במקורות שבהערה הבאה. ועי' שמירת שבת כהלכתה פרק י"א הע' פ"ג.

26. חז"א דמאי ט"ו י"א ד"ה יש; כרם ציון פרק מ"א סעי' ט"ז; כרם ציון אוצר פרי הילולים עמ' קל"ה; מנחת שלמה סי' ס"ז סעי' י"ד; "הליכות שדה" 49 עמ' 15 הע' 42; קיצור הלכות שם.

27. במדבר י"ח כ"א — כ"ד. לענין נתינת תרומה לכהן ראה פרק י"ג סעי' 3.

28. דברים י"ד כ"ח — כ"ט, כ"ז י"ב. וראה מאמרנו "נתינת מעשר עני", "התורה והארץ" ב' עמ' 68.

29. שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' י"ט; שו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ה ד"ה ראיתי, אלא; שו"ת בצלאל אשכנזי סי' ב' דף י"א ע"א; של"ה, שער האותיות דף ע"ח; ארץ חפץ נתיב ד' סעי' כ"ג; ארץ חיים סיתרון יו"ד סי' של"א סעי' ד'; ספר חרדים פרק נ"ב סעי' י"ט, כ'; הר צבי זרעים ח"א סי' ק"ז; המעשר והתרומה פרק א' סוסיק ל'; ספר איי עמ' קכ"ו סעי' ב', עמ' קכ"ז סעי' ו'; עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' ע"ב סעי' ד'; עולת ראיה ח"א עמ' ש"ג סעי' ה' — ו'; כרם ציון פרק ל"ז סעי' י"ז ופרק י"ז גאון צבי ס"ק א'; וכך הורו הגר"מ אליהו והגר"ש ישראל, שליט"א.

30. חז"א שביעית ה' י"ב.

31. מצוות הארץ סי' י"א סעי' ב'; הארץ ומצוותיה תרומ פרק ה' סעי' ד'; קיצור הלכות (להרב י. בויאר) פרק י' סעי' א'.

32. שו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ה ד"ה ראיתי; ועי' שאילת יעביץ ח"א סי' קנ"ה ופת"ש יו"ד סי' ש"ה ס"ק י"ב, שהכהן צריך לחשוש לספק שמא אינו כהן ולהחזיר את דמי פדיון הבן לאב. והיה ללווי במעשר. ועי' שו"ת חת"ם סופר סי' רצ"א בסופו, שחולק על כך. ועי' ש"ך יו"ד סי' ש"ב ס"ק ט', ט"ז ס"ק ה'; פת"ש ס"ק ג', שאין לסמוך על חזקת הכהנים לאכילת חלה בחו"ל. ועי' חז"א שביעית ה' י"ב, שהחזקה בעינה עומדת.

בדין מעשר עני, מוסכם שיש לתת אותו גם כיום.³³ ניתן להקל מבחינה מעשית ולהזיל את המחיר עפ"י התקנה המופיעה במשנה בגיטין.³⁴

כאשר בעל הפירות אינו מסכים בשום אופן לנתינת המעשר ללוי ולעני עפ"י התקנה הנ"ל, ניתן ללכת בדרך של "הערמה", באחת האפשרויות הבאות:

א. להקנות את המעשר ללוי או לעני והוא יחזיר אותו במתנה לבעל הפירות.³⁵

ב. לסמוך על הלוואה בסכום סמלי.³⁶

ג. לומר בסדר הפרשת כל אחד מהמעשרות: "ומחולל על פרוטה שאתן ללוי / לעני שיימצא ראשון".³⁷

במקרים בהם הדבר אינו מעשי וההפרשה נעשית על דעת שלא לתת את המתנות, דעת רוב הפוסקים³⁸ היא להקל, ולומר שהיא מועילה בדיעבד.

בגידולים של גוי³⁹ ובמצב של ספק⁴⁰ – אין חובה לתת את המתנות. אבל בספק בין שנות המעשר⁴¹ – יש להחמיר ולתת.⁴² ויש המחמירים⁴³ בגידולים המיועדים לארבעת המינים, למצה ולמרור, בהם יש דין "לכם"⁴⁴ – לתת אף במצב של ספק.

33. ראה מאמרנו "נתינת מעשר עני", "התורה והארץ" ב' עמ' 124 – 65.

34. ל' ע"א; "התורה והארץ" שם עמ' 105 – 84.

35. ע"י כרם ציון פרק ל"ז סעי' י"ח, שהביא את דעת הפרי"ח בשו"ת מים חיים סי' ה', שהנזון מעשר ללוי ולא הסכים לקבל – יצא ידי חובת נתינה. וע"י עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' ע"ב סעי' ד', שהמנהג בפתח תקוה היה, שהמשגיח, שהוא לוי, זוכה במעשר ומקנה אותו לבעלים בחזרה.

36. וע"י עיר הקודש והמקדש שם; "התורה והארץ" שם עמ' 100.

37. שו"ת ישכיל עבדי ח"ה יו"ד סי' כ"ז סוף אות ב'.

38. "התורה והארץ" שם עמ' 69 – 68. לענין הפרשה כזאת מדין זכיה או שליחות, ע"י "לאפרושי מאיסורא" סי' א'; מנחת שלמה סי' נ"ג.

39. רמב"ם תרומות פ"א ה"א. והיה לפירות מיובאים שגמר מלאכתם בארץ, שהם חייבים בתרומה (ראה פרק ח' סעי' 2): ספר אי"י עמ' קכ"ז סעי' ז'. לענין מעשר עני ע"י מעדנא שביעית הערות סי' א' דף קמ"ט; מעדנא תרומות פ"א ה"א אות ד'.

40. ע"י התורה והארץ שם עמ' 81 – 75.

41. לקמן פרק י"ט סעי' 1.

42. ע"י "התורה והארץ" שם עמ' 80 – 79.

43. כך הורה הגר"ש אויערבך שליט"א, עפ"י עדותו של הרב יהושע י. נויבירט.

44. וכך נהוג בחסה ללא תולעים מגוש קטיף המשוקת לקראת חג הפסח. ע"י תוס' פסחים ל"ח ע"א ד"ה אתיא, סוכה ל"ה ע"ב ד"ה אתיא, שלא מתקיים "לכם" בטבל שלא ניתנו מתנותיו. לדין "לכם" באתרוג ע"י שו"ע אורח סי'

תרמ"ט סעי' א'. לענין מצה ע"י סי' תנ"ד סעי' ד'. לענין מרור ע"י בה"ל שם ד"ה אין ומ"ב סי' תע"ג ס"ק ל"ג.

פרק ט"ו — הפרשה מראש

1. הפרשה עתידית
2. חלות בבת אחת
3. הפרשה מראש במחובר
4. שליחות להפרשה במחובר
5. הפרשה מראש בהחלפת בעלים
6. ברכה בהפרשה מראש

**אמר: פירות ערוגה זו
תלושים יהיו תרומה על
פירות ערוגה זו מחוברים,
פירות ערוגה זו מחוברים
יהיו תרומה על פירות ערוגה
זו תלושים — לכשיתלשו,
ונתלשו — מהו? ... כל
שבידו לאו כמחוסר מעשה
דמי (קידושין ס"ב ע"א).**

1. הפרשה עתידית
במקרים רבים קשה למשגיח לעקוב אחר תנועת התוצרת בבתי
האריזה, במפעלים ובשווקים, ועלולות להיווצר תקלות רבות, כאשר
המשגיח ישכח או לא יוכל להפריש בזמן. לכן, עדיף לומר נוסח
הפרשה שיקבע מראש את חלות ההפרשה בזמנים מוגדרים, במשך
היום. כמו כן אפשר, באופן עקרוני, לקבוע נוסח הפרשה שבועי ואף
יותר מכך. נוסח הפרשה זה יקבע מספר מועדים לחלות ההפרשה ככל
שיידרש, כגון: "ההפרשה תחול בכל פעם שתסתיים קשירת משטח עם
ארגוני פירות בשבוע זה".
הפרשה מראש מועילה רק אם הפירות כבר נמצאים בעולם:

1. עי' שו"ת הר צבי זרעים ח"א סוף סי' ע"ד.
2. עי' משפט כהן סי' ל"ה; הר צבי זרעים ח"א סי' נ"א; כרם ציון הלכות פסוקות
פרק י"ט סעי' י"ט.
3. תוספתא תרומות פ"ב ה"ז; קידושין ס"ב ע"ב. ועי' חזו"א דמאי י"א כ"ב.

ובבעלות, המשלח או המפריש. כמה מן האחרונים, העלו קשיים בתוקפה של הפרשה מראש⁶. אעפ"כ, מכיון שהפירות עצמם נמצאים בעולם, נטיית ההלכה היא להקל.
לרווחא דמילתא אפשר לומר במועד החלות: "סדר ההפרשה שאמרת קודם יחול עכשיו על פירות אלו"⁸.

2. חלות בבת אחת

הפרשת התרומות והמעשרות צריכה להיות לפי הסדר: תרומה גדולה; מעשר ראשון; תרומת מעשר, מעשר שני ומעשר עני. האחרונים¹⁰ מעירים עפ"י יסוד זה, שבהפרשה מראש יש לקבוע בפירוש שההפרשות השונות יחולו בזו אחר זו ולא בבת אחת. ויש מן האחרונים שלא דקדקו בכך.¹¹
לפתרון הבעיה מוצע לומר בנוסח להפרשה מראש: "ההפרשות יחולו לפי הסדר הקבוע בהלכה להפרשתן"¹².

4. לקמן סעי' 5.
5. עי' שערי יושר שער ו' פרק י"ז; חז"א דמאי סי' י"ז; כרם ציון פרק י"ט גידולי ציון סי' י' ופרק כ"ג סי' ד'; לאפרושי מאיסורא סי' ו' אות ג'; המעשר והתרומה פרק ה' סי' כ"ג. ועי' מנחת שלמה סוף סי' נ"ה.
6. קושייתם היא: איך אפשר להפריש תרומת מעשר ממעשר ראשון שעדיין לא בא לעולם? ויותר מכך: איך אפשר לחלל קדושת מעשר שני שעדיין לא באה לעולם?
7. עי' משפט כהן סי' ל"ה וסי' קמ"ט; חז"א דמאי ט"ז ז' וסי' י"ז; הר צבי שם; כרם ציון פרק י"ט סעי' י"ט ופרק כ"ג סעי' ד'; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' י"ח. והגרש"ז אויערבך שליט"א מסתפק בזה: עי' מנחת שלמה סי' ס"ב סעי' י"ח; כרם ציון פרק כ"ג, גידולי ציון סי' ד'.
8. משפט כהן סוף סי' ל"ה. בדומה לכך נכתב בשמירת שבת כהלכתה, פרק י"א סי' ע"ז, בשם הגרש"ז אויערבך שליט"א.
9. תרומות פ"ג מ"ו; רמב"ם תרומות פ"ג הכ"ג.
10. חז"א דמאי י"א י"ז, ט"ז ו'; מעדניא תרומות פ"ג הכ"ג אות ז' ד"ה ומה שהרמב"ם; המעשר והתרומה פרק א' סי' ל"ח; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ד והע' צ'.
11. עי' נוסחאות להפרשה מראש: משפט כהן סי' ל"ה; כרם ציון פרק י"ט סעי' י"ט; חז"א דמאי סי' י"ז ד"ה והנה, ואילך.
12. שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ד והע' צ'. הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א פקפק על ניסוח זה ואמר, שאין סדר קבוע בהלכה לתרומות מעשר ומעשר שני, ויכול להקדים איזה מהם שירצה. לענין נראה שאין בכך בעיה.

3. הפרשה מראש במחובר

הפרשת תרומות ומעשרות איננה מועילה אם הפירות עדיין מחוברים לקרקע¹³. אבל הדבר מועיל אם אומרים את נוסח ההפרשה מראש, שיחול לאחר שייתלשו הפירות¹⁴. הדבר מותנה בכך שהפירות כבר נמצאים בעולם¹⁵.

יש הסוברים¹⁶ שהפרשה במחובר אינה מועילה במקרה שבשעת האמירה כל הפירות הם מחוברים. לדעה זו יש להקפיד על כך שלפחות אחד הדברים, התרומה או השיריים – יהיה כבר תלוש. למעשה מקובל להקל בשאלה זו ולומר את נוסח ההפרשה גם כאשר הכל עדיין מחובר¹⁷.

החזו"א¹⁸ מעיר, שבאמירת הנוסח זמן רב מראש, יש בעיה כאשר הפירות ממשיכים לגדול לאחר האמירה, שכן החלק הנוסף נחשב לדשלב"ל. אך רוב הפוסקים מקילים¹⁹. לרווחא דמילתא, במינים הממשיכים לגדול כל הזמן, כגון גזר, יש להשתמש דווקא בנוסח הפרשה יומי.

- שכן הפרשת תרומת המעשר היא מן המעשר הראשון והפרשת המעשר השני היא מן השיריים. וא"כ אין מניעה מעשית לכך שיחולו בבת אחת. ברעת הרב נבנצאל שליט"א נראה שעדיף לומר: "ההפרשות יחולו עפ"י הסדר הנהוג".
13. תרומות פ"א מ"ה; קידושין ס"ב ע"א; רמב"ם תרומות פ"ה ה"ט; שו"ע יו"ד ס"י שלי"א סעי' נ"ה.
14. קידושין ס"ב ע"ב; רמב"ם וש"ע שם. ועי' חזו"א דיני ערלה סעי' מ"ז, שאין לסמוך על פדיון רבעי במחובר לכשיתלש, אלא בשעת הדחק.
15. היינו שהביאו שליש; גמ', רמב"ם וש"ע שם.
16. עי' תוס' נזיר י"ב ע"א ד"ה מ"ט. ועי' חלת לחם ס"י ו' ס"ק ד', שאף לדעה זו אין להחמיר אלא בהפרשה ע"י שליח. ועי' שו"ת ישכיל עבדי ח"ד יו"ד ס"י כ"ג אות ד'–ו', שנוטה להחמיר ומסיק שמותר רק אם בידו לתלוש עתה, ללא מניעה טכנית כלשהי, כגון: כאשר המפריש רחוק מהשדה.
17. שו"ע יו"ד ס"י שכ"ז סעי' א' ובהגרי"א ס"ק א'; רעק"א שם ס"י שכ"ח ד"ה ולומר; גליון הש"ס קידושין שם; שו"ת חת"ם סופר אה"ע ח"א ס"י י"א ד"ה עד, בשם היראים; ערוה"ש זרעים ס"י ס"ט סעי' י"ב; לאפרושי מאיסורא ס"י ד' סעי' ב'; כרם ציון פרק כ"ג סעי' ג'; שו"ת שבט הלוי ח"ד ס"י קמ"ה; "ידיעון חרשי" – חקלית, מס' 37 עמ' 6. ועי' חלת לחם ס"י ו' ס"ק ד'; המעשר והתרומה פרק ה' ס"ק כ"ג, כ"ה.
18. דמאי ט"ז י"ז ד"ה ס"ט א', במשיב, משיב; דיני ערלה סעי' מ"ז. ועי' משיב בשמו בהמעשר והתרומה פרק ה' ס"ק כ"ג בסופו.
19. עי' משפט כהן ס"י ל"ה; הר צבי זרעים ח"א ס"י ע"ה סעי' ב'; כרם ציון פרק

4. שליחות להפרשה במחובר

אדם יכול למנות שליח²⁰ לתקן את פירותיו לאחר הקטיף, אף שהם עדיין מחוברים לקרקע בשעת המינוי²¹. זאת מפני שהפירות בעולם ובידו לתלוש אותם וליצור את האפשרות להפריש. האחרונים²² מסתפקים בשאלה אם גם שליח יכול להפריש תרומה מראש כאשר הפירות מחוברים ע"מ שההפרשה תחול לאחר שייתלוש, שכן אין בידו של השליח לתלוש.

למעשה מסתבר שיש מקום להקל במקרה שהבעלים מינה שליח בפירוש²³, מפני שאז אפשר לומר שבכך מסר לו גם סמכות לתלוש את הפירות המחוברים. אבל קשה להקל בהפרשה ללא מינוי מפורש²⁴ במקרה כזה.

י"ט גאון צבי ס"ק י"א ופרק כ"ג גידולי ציון ס"ק א'—ג'; מנחת שלמה ס"י נ"ה.

נטע הלולים (להגרח"ז גרוסברג) ס"י ב' ס"ק י"ח; המעשר והתרומה פרק ה' ס"ק כ"ג.

20. לדיני שליחות להפרשה, ראה פרקים ב'—ג'. לדין מינוי בדבר שלא בא לעולם, ראה פרק ג' סעי' 2.

21. עי' תוס' נזיר י"ב ע"א ד"ה מ"ט; שו"ע יורד ס"י שכיח סעי' ג'.

22. עי' או"ש תרומות פ"ה ה"ט, שאין אדם יכול לתרום מפירות שלו על פירות מחוברים של חבירו, מפני שאין בידו לתולשם. ועי' חלת לחם ס"י ו' ס"ק ד', שלדעת התוס', נזיר י"ב ע"א ד"ה מ"ט, אין אפשרות להפריש במחובר ע"י שליח. וכן ב"הליכות שדה" 75 עמ' 9. ועי' הר צבי זרעים ח"א ס"י ס"ב, פ"ב, שהסתפק בשאלה זו. ועי' לאפרושי מאיסורא ס"י ד' סעי' ב' שנוקט להקל. ועי' שו"ת ארץ צבי ס"י מ"ז ושו"ת מנחת יצחק ח"ד ס"י נ"ט אות י"ג. ועי' מנחת שלמה ס"י נ"ג סעי' ג', שאין למנות שליח להפרשה במחובר, מפני שאי אפשר לאמוד אז את הכמויות: ראה פרק ט"ז סעי' 6 אות ב'.

23. עי' "הליכות שדה" 75 עמ' 9, שעל הבעלים להסמיך במפורש את השליח לעשות את הפעולות הדרושות להחיל את חיוב ההפרשה. ושם מובא נוסח הרשאה למשגיח על הפרשת חלה בכה"ג. ועי' שם עמ' 10, שלא רצו לסמוך לגמרי על פתרון זה.

24. ראה פרק ג' סעי' 1.

5. הפרשה מראש בהחלפת בעלים

מאחר שהפרשה מראש אינה מועילה בדבר שלא בא לעולם, היא גם לא תועיל בדבר שעוד לא בא לרשותו של המפריש²⁵ או לרשות משלחו²⁶.

הפרשה מראש, שתחול לאחר שהפירות יצאו מרשותו של המפריש, גם היא לא תועיל²⁷, שכן אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו²⁸. החזו"א²⁹ מוסיף, שאם אמר שההפרשה תחול בשעת היציאה מרשותו – הדבר מועיל.

מכאן יוצא שיש להקפיד על כך שהבעלות על הפירות תהיה אחת משעת אמירת הנוסח ועד החלות. אם התוצרת עוברת בעלות בתוך הזמן הזה ניתן, לכאורה, לפתור את הבעיה ע"י קבלת הרשאה משני הבעלים, ושניהם ימנו את אותו שליח להפרשת תרומה. האחרונים³⁰ דנים במקרה דומה³¹, ומסיקים שהפרשה כזאת לא מועילה. הסיבה לכך היא, ששני המשלחים לא יכולים להפוך לאישיות אחת ע"י מינוי השליח המשותף.

נראה שניתן לפתור בעיה זו ע"י שיוור בקניינו של הראשון³², שיישאר בעלים לענין תרומה עד לאחר ההפרשה.

25. ע"י יבמות צ"ג ע"א; חזו"א דמאי סי' ט' ס"ק י"ז ד"ה עוד, ס"ק כ"א ד"ה דוקא, סי' י"א ס"ק כ"ב; הר צבי זרעים ח"א סי' ז' (סעי' ג'), נ"ב (סעי' ד'), נ"ג, נ"ח, ס'.

26. ע"י המעשר והתרומה פרק ד' ס"ק ב'; שו"ת שארית ישראל (להגרי"ז מינצברג) סוף סי' ס"ו; חזו"א דמאי ט' י"ז ד"ה עוד, כ"א ד"ה דוקא. והגרצ"פ פראנק הסתפק בשאלה זו: ע"י הר צבי זרעים ח"א סי' נ"ב סעי' ד'; סי' נ"ג ד"ה ויש; סי' נ"ט סעי' ו'.

27. ע"י רמב"ם מעשר פ"ו ה"ז, שהמוכר טבל בשוגג אינו יכול לעשר את הפירות שמכר מיניה וביה. וע"י ראב"ד שם שהדבר אפשרי. וע"י תוספתא כפשוטה עמ' 259 הע' 23, שהדבר מועיל מדין זכיה: ראה פרק ג' סעי' ו'. ונראה שאף לראב"ד יש להחמיר בכה"ג, שהיא הפרשה בהחלפת בעלים.

28. ע"י ב"ק ס"ח ע"ב; רמב"ם ערכין פ"ו הכ"א.

29. דמאי ט"ו ז'.

30. חזו"א דמאי ט' י"ז ד"ה עוד; ישועת מלכו קרית ארבע מעשר פ"ו ה"י.

31. יבמות צ"ג ע"א. וע"י רעק"א שם. וע"י עינים למשפט נדרים ל"ו ע"ב, שתירץ את קשיית הגרעק"א באופנים אחרים, ומכאן שאין ראייה לדברי החזו"א, למרות שהדברים נראים מצד הסברה.

32. ראה פרק א' סעי' 2.

6. ברכה בהפרשה מראש

ניתן לברך בשעת אמירת נוסח ההפרשה, אף שיחול רק אח"כ.³³ האחרונים³⁴ מחלקים בין הפרשה שתחול לאחר זמן, כאשר בשעת האמירה הפירות כבר תלושים וחייבים במעשרות, לבין הפרשה הנאמרת עוד לפני התלישה, כאשר הפירות עדיין פטורים ממעשרות. מקור דבריהם הוא בתשובת תרומת הדשן³⁵, האומר שהפודה בכור לפני זמנו ע"מ שיחול בזמנו – אינו יכול לברך. לכן, במקומות בהם יש טבל ודאי, החייב בברכה, רצוי לומר את נוסח ההפרשה כאשר כבר יש מעט טבל ודאי המוכן להפרשה, ואז יהיה אפשר לברך ללא חשש.

33. חזו"א דמאי ט' ט"ו; שמיירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ד; ועי' המעשר והתרומה פרק ה' ס"ק מ"ז. ועי' משפט כהן סי' ל"ה, שם מובא נוסח להפרשה מראש במחובר, אך לא מופיעה שם ברכה על ההפרשה.

34. הגרא"י זלזניק וצ"ל, כרם ציון פרק כ"ג, גידולי ציון סוף ס"ק ב'; מעדניא תרומות פ"ד הט"ז אות ה'; מנחת שלמה סוף סי' נ"ה; שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קע"ז בהע' ליו"ד סי' שכ"ז. מקור דבריו הוא בבית דוד, האומר לברך בשעת החלות. ועי' שבט הלוי ח"ד סי' קמ"ה בהע' לשו"ע שם; "ידיעון חדשי" – חקלית מס' 37 עמ' 7 סעי' ד'.

35. ח"ב סי' רל"ד, מובא במג"א או"ח סי' של"ט ס"ק ח'. בתרוה"ד שם הקשה מנר חנוכה שמדליקים בערב שבת לפני השקיעה ומברכים, ומחלק שבגר חנוכה א"א בענין אחר.

פרק ט"ז — ברירה

1. הפרשה בדרך "ברירה"
2. ברירה בדרגות חיוב שונות
3. בירור בשעת החלות
4. מקרים בהם ברירה מועילה
5. ברירה במימד הזמן
6. מקרים בהם ברירה אינה מועילה
7. חילול המעשר בדרך "ברירה"

הלוקח יין מבין הכותים,
אומר: שני לוגין שאני עתיד
להפריש — הרי הם תרומה,
ועשרה — מעשר, ותשעה —
מעשר שני; מחל ושותה
(דמאי פ"ז מ"ד).

1. הפרשה בדרך "ברירה"

במקרים רבים בשעת ההפרשה עדיין לא ברור את מה אפשר להפריש כתרומה או כמעשר. הדבר מצוי מאד במקומות בהם הפירות עוברים שני שלבים של מיון. במקרים אלו, לאחר המיון הראשוני עדיין לא ידוע מה יישאר בסופו של דבר לצורך התרומה. לפתרון הבעיות הללו מוצע להפריש תרומות ומעשרות מיד, כאשר הבירור המדויק על מה חלה ההפרשה יעשה לאחר מכן. הפרשה בדרך כזאת נקראת "ברירה".

1. הגרש"ז אויערבך (קונט' "לאפרושי מאיסורא" סי' ג') כותב שגם אם הבירור נעשה לאחר שהדבר יוצא מרשותו של המפריש או מן העולם — הדבר מועיל מדין "ברירה". אך במנחת שלמה סי' ס"ה אות א' כתב שאי אפשר לפרות מעשר שני בדרך "ברירה" בזמן ביעור המעשרות, אם המטבע תכוער עוד לפני הבירור.

החזו"א, דמאי ט' כ"א (ד"ה ראה), ט"ז י"ז, מעיר, שבהפרשת התרומה והמעשר, אם ההפרשה היא על מה שיתברר שיאבד מן העולם קודם הגעתו ליד הכהן — הדבר אינו מועיל. זאת מפני שזוהי הפרשה שאינה ראויה לנתינה. ועי' לאפרושי מאיסורא סי' ג'. כן כתב החזו"א, דמאי ט' ז', שיתכן, שבירור לאחר שיאבד מן העולם — אינו מועיל כלל ולא חשוב בירור.

בשאלה זו נחלקו הפוסקים: יש הסוברים, שמכיון שבדרבנן יש ברירה: – הדבר יועיל גם לתרו"מ בזה"ז. ויש הסוברים, שמכיון שתרומ"מ עיקרן מדאורייתא: – לא תועיל בהם "ברירה". למעשה, יש מקום להפריש בדרך "ברירה" כאשר אין אפשרות אחרת. במקרה של התלבטות בקביעת סדרי עדיפויות הלכתיים, כדאי להפריש על תנאי⁸, שאם "יש ברירה", תחול ההפרשה בדרך אחת, ואם "אין ברירה" – בדרך אחרת.⁹

2. עי' מאמרו של אמור' הרב יעקב אריאל שליט"א, "התורה והארץ" ב' עמ' 141.
3. עירובין ל"ז ע"ב; ביצה ל"ח ע"א; רמב"ם עירובין פ"ח ה"ז; שו"ע או"ח סי' תי"ג סעי' א' ובגרי"א שם; אנציקלופדיה תלמודית ערך "ברירה" עמ' רכ"ב.
4. כפתור ופרח פרק ל"ח בשם רב האי גאון; שו"ת מבי"ט ח"ב סי' קצ"ו; כסימ מע"ש פ"ד ה"ז; שו"ע סי' של"א סעי' י"א; שו"ת מהרשדים יו"ד סי' קצ"ב ד"ה איברא; בהגרי"א יו"ד שם ס"ק כ"ח, או"ח סי' תי"ג סעי' א'; פאה"ש סי' י"ד ס"ק כ"א; משפט כהן סי' ל"ב; אורח משפט, השמטות סי' ח'; הגר"צ פראנק, הר צבי זרעים סי' ט"ו (סעי' א'), כ"ה, נ', ס"ב, ס"ג; תורת הארץ ח"ב פרק א' ס"ק כ"ח; המעשר והתרומה פרק ג' לעי' ט"ז ופרק ה' ס"ק מ"ז; מעונ"א תרומות פ"א ה"כ אות א'; שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' פ"ד אות ח'; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ד וס"ק פ"ט; וכך הורה הגר"מ אליהו שליט"א. ועי' מאמרו של אמור' הרב יעקב אריאל שליט"א, "התורה והארץ" ב' עמ' 162.
5. עי' תוס' עירובין ל"ב ע"א ד"ה תאנים, ל"ז ע"ב ד"ה מאן, ביצה ד' ע"ב ד"ה ותנן; טור ושו"ע יו"ד סי' שכ"ב סעי' ה'; סי' שכ"ג סעי' א'. ועי' תורת הארץ ח"ב סוף פרק א', שאף שתרומ"מ בזה"ז הוי דבר שעיקרו מהית, יש לדון בכל מקרה לגופו. ועי' הר צבי זרעים ח"א סי' ק"ז, שתרומ"מ בזה"ז הוי כאין לו עיקר מהית. ועי' שרי"ח מערכת התי"ו כלל כ"ג (ח"ה עמ' 329) שמביא את כל השיטות בנושא.
6. פיה"מ לרמב"ם דמאי פ"ז מ"ד-ה'; רמב"ם תרומות פ"א ה"כ ורדב"ז שם; מהרי" קורקוס לרמב"ם מע"ש פ"ד ה"ט; רדב"ז לרמב"ם מעשר פ"ט ה"ט; תוס' עירובין ל"ז ע"ב ד"ה מאן, בכורות י"א ע"ב ד"ה טבלים; שו"ת בצלאל אשכנזי סי' ב'; ישיש ב"ק פרק ה' – דיני ברירה פרק א'; חכ"א שערי דק פרק י"ג סעי' י"ג; ערוה"ש זרעים סי' נ"ו סעי' י"ד; ישועות מלכו קריית ארבע תרומות פ"א ה"כ; חזו"א דמאי סי' ט' ס"ק י"ב, כ"א; סי' ט"ז ס"ק י', י"ב, י"ז. וכך הורה הגר"ש ישראלי שליט"א.
7. שמעתי בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, שניתן להסתמך על "ברירה", אך לא בהפרשה למחרת.
8. לענין תנאי התלוי בספק הלכתי, ראה פרק י"ח סעי' 4.
9. עי' "התורה והארץ" שם עמ' 164.

2. ברירה בדרגות חיוב שונות

יש הסוברים, שאף לדעות המחמירות ב"ברירה", אין להחמיר אלא במקרים בהם החיוב הוא "חד דרבנן". אבל במקרים שהם "תרי דרבנן", כגון לקוח או ירק בזה"ז¹⁰ – יש ברירה¹¹, מפני שמקרה זה אינו מוגדר כ"עיקרו מן התורה"¹².

יש המחלקים¹³ בין מינים שעיקר חיובם מהתורה, כגון: דגן, תירוש ויצהר, לבין מינים אחרים. יש המחלקים¹⁴ בין הגרל בגבולות ע"ב, שקדושתם בזה"ז מדאורייתא, לבין גבולות ע"מ שקדושתם בזה"ז היא מדרבנן¹⁵. ויש המחמירים בכל אופן¹⁶. בדמאי¹⁷, ניתן להפריש בדרך "ברירה" לכתחילה¹⁸.

10. ראה פרק ו' סעי' 4.
11. תוס' רעק"א דמאי פ"ז מ"ד; ישועות מלכו קרית ארבע תרומות פ"א ה"כ; לאפרושי מאיסורא סי' ו' סעי' ד'; מנחת שלמה סי' ס"ה סעי' א'; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א ס"ק כ"ט. ועי' חזו"א דמאי ט' י"ג שנוטה להקל בירק ובלקוח, אך בס"ק כ"א חזר בו ואסר אף בגבולות ע"מ.
12. תוס' פסחים ל' ע"א ד"ה לשהינהו. ועי' רדב"ז, תרומות פ"א ה"כ, המחמיר גם בתרי דרבנן. ועי' שו"ת יביע אומר, ח"ב יורד סי' כ"ב, שגם מעשר ירק בזה"ז מוגדר כ"עיקרו מדאורייתא".
13. תוס' בכורות י"א ע"ב ד"ה טבלים ושטמ"ק שם אות מ"ג; מג"א אורח סי' ש"ז ס"ק ל'; שו"ת שארית ישראל יורד סי' ס"ח. ועי' תורי"ד נדרים נ"ח ע"ב ד"ה רשבי"א.
14. לאפרושי מאיסורא סי' ו' אות ד'. ועי' בית הלוי סי' א' ענף ז' אות א'. ועי' ריטב"א גיטין ס"ה ע"א ד"ה הא, שחילק בין מעשר ירק, שעיקרו מהית, לבין החיוב בעציץ שאינו נקוב, שאין עיקרו מהית. ועי' תורת הארץ ח"ב פרק א' ס"ק מ"ה.
15. רמב"ם תרומות פ"א ה"ה. ראה פרק ח' סעי' 1.
16. יש"ש דיני ברירה פרק א'; ערוה"ש זרעים סי' ק"ז סעי' א'–ה'; חזו"א דמאי סי' ט' ס"ק י"ב, כ"א, סי' ט"ז ס"ק י', ט"ז, י"ז. ועי' אפריון שלמה הלכות חלה פרק א' סעי' ה', שגם איז שבגבולות ע"מ נחשבת לדבר שעיקרו מהתורה.
17. באופן עקרוני, דין דמאי אינו נוהג כיום, מפני שאין לנו מצב שירוב עמי הארץ מעשרים: עי' חזו"א מעשרות ז' י"ז; כרם ציון פרק ג' סעי' כ"ה; "הליכות שדה" 49 עמ' 11. אעפ"כ, נוהגות הקולות שנאמרו בדמאי במקומות בהם מעשרים בדרך כלל, אך יש בהם חשש לתקלה: עי' שמירת שבת כהלכתה פרק י"א הע' צ"ז; "הליכות שדה" 49 עמ' 11. ועי' מנחת שלמה סי' ס"ג אות ג' וכרם ציון פרק ג' גידולי ציון ס"ק ז', שבמקום שבו מעשרים עפ"י רוב, יש דין דמאי, אבל במקום שיש שאלה של "קבוע" – חזור הדין להיות "ספק טבל". ויש אומרים שלעניינים מסויימים יש קולות דמאי גם לספק טבל: עי' שמירת שבת כהלכתה פרק י"א הע' צ"ז. וכן יש לדייק מדברי הכופר בפרק ל"ח. אך מדברי הגרש"ז אויערבך, שם, משמע שאין להקל בספק שקול.
18. משנה דמאי פ"ז מ"ה; רמב"ם מעשר פ"ט ה'. ועי' חכ"א שערי צדק פרק י"ג סעי' י"ב, שגם בדמאי, אם אפשר, אין ראוי לסמוך על ברירה לכתחילה.

3. בירור בשעת החלות

באופן עקרוני, החסרון של "ברירה" נאמר דוקא כאשר הבירור נעשה לאחר החלות; אבל אם הבירור נעשה בשעת החלות או לפני כן – אין זו "ברירה" אלא תנאי¹⁹.

לענין תרו"מ נחלקו האחרונים: לדעת הנה"י²⁰ והגרש"ז אויערבך²¹ גם שם הדבר אינו ברירה. ולדעת החזו"א²² בתרו"מ גם זה נחשב ל"ברירה".

למעשה, נראה שאפשר להקל ולהפריש באופן בו הבירור נעשה בשעת החלות, כגון: "הפסולת שתצא מבית האריזה במשך היום הזה תהיה תרומה בסוף היום". זאת משתי סיבות:

- א. יש מקום להקל גם ב"ברירה" גמורה²³.
- ב. כאן יש ספק אם הדבר בכלל מהוה "ברירה".

4. מקרים בהם ברירה מועילה

ישנם מקרים המוגדרים כ"ברירה" ואעפ"כ כתבו הפוסקים שהדבר מועיל גם לדעה המחמירה:

א. אם ודאי²⁴ שהדבר יתברר לנו²⁵, נחלקו הראשונים: י"א שיש בזה משום "ברירה"²⁶. וי"א שבמקרה זה ההפרשה מועילה למרות שהיא

19. עי' תוס' ב"ק ס"ט ע"א ד"ה כל הנלקט; ר"ש מע"ש פ"ה מ"א ד"ה כל הנלקט; אנציקלופדיה תלמודית ערך "ברירה" הע' 104–102; "התורה והארץ" ב' עמ' 148–149.

20. חו"מ סי' קפ"ב ביאורים ס"ק ב'. וכן כתב בשו"ת "מנחת יהודה" (לר' יהודה צבי ב"ר חיים זאב מלבוב, תקצ"ח) יו"ד סי' ק"ג.

21. מעדנ"א תרומות פ"ד ה"ב; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ד והע' פ"ז בסופה.

22. דמאי ט' י"ד.

23. ראה סעי' 2–1.

24. כגון: הפרשה של מה שיאכלו העובדים במשך היום (ראה פרק ה' סעי' 4). במקרה זה הדבר יתברר לנו בוודאות, שכן יש רק שתי אפשרויות: או שיאכלו או שלא יאכלו. כמו כן אפשר לומר: "הפירות שבערב יהיו הצפוניים ביותר יהיו עתה מעשר ראשון", שכן אין ספק שבערב יהיו פירות שהם הצפוניים ביותר ביחס לאחרים. אבל לומר שמה שיתברר כפסולת במשך היום יהיה תרומה – זוהי ברירה, מפני שיתכן, תיאורטית, שהעבודה תושבת ושום דבר לא יתברר כפסולת באותו היום.

25. אם הדבר יתברר, אך לא לנו – אין הדבר מועיל: ראה סעי' 6 אות א'.

26. רמב"ן גיטין כ"ה ע"ב סד"ה תולה; תוס' סוכה כ"ג ע"ב אר"ה דברי. ועי' מהרש"א סוכה שם, שאין זו כוונת התוס'.

"ברירה"²⁷. מסקנת האחרונים²⁸ היא להקל. מכאן ש"ברירה" היא רק כאשר יתכן שהדבר לא יתברר כלל. מדברי החזו"א²⁹ משמע, שגם אם ודאי שהדבר יתברר, אבל יש יותר מאשר שתי אפשרויות³⁰ — זוהי "ברירה".

ב. הרשב"א³¹ מחדש, שאין חיסרון של "ברירה" במקרה שהמעשה יכול לחול גם בשעת הבירור³². לדעה זו, רק אם ההפרשה לא יכולה לחול בשעת הבירור, כגון שאכל את הפירות, מכר אותם או שרף את התרומה — אז יש מקום לומר "אין ברירה". וכך נוקטים הנתיבות³³, השאג"א³⁴ והגרש"ז אויערבך³⁵. ונראה, שאם ההפרשה יכולה לחול בשעת הבירור, אלא שהדבר אסור עפ"י הדין³⁶ — הדבר יחשב ל"ברירה"³⁷.

27. תוס' גיטין כ"ה ע"ב ד"ה רבי; סוכה כ"ד ע"א סד"ה רבי.
28. יש"ש ב"ק פרק ה' — דיני ברירה פרק ב'; קצוה"ח סי' ס"א ס"ק ג'; בהגרי"א או"ח סי' תי"ג סעי' א' בסופו; אנציקלופדיה תלמודית ערך "ברירה" עמ' רכ"ב. ועי' חזו"א דמאי ט"ז א'—ב' שאינו מכריע בין הדעות.
29. דמאי ט"ז ג'.
30. כגון: הפסולת שתתברר (שתי אפשרויות) תהיה תרומה גדולה, ואם לא תתברר פסולת (אפשרות שלישית) — יהיה הפרי שבידי תרומה.
31. שו"ת הרשב"א ח"א סי' פ"ג. ועי' תוס' מנחות פ' ע"א ד"ה הפריש, ומשמע שחולק. ועי' שו"ת מנחת יהודה סי' ק"ג.
32. כגון: שההפרשה תחול בבוקר על הפסולת שתתברר במשך היום, כאשר הפסולת נשארת במפעל עד סיום העבודה ואינה מושמדת.
33. סי' ס"א ביאורים ס"ק ג'; מקור חיים הלכות פסח סי' תני"ד ס"ק ב'. מדברי הקצות בסי' ס"א שם משמע שאינו סובר כך, ולכן הוא מתרץ את קשיית הנתיבות שם באופן אחר.
34. סי' צ"ה.
35. לאפרושי מאיסורא סי' ג' אות ב'.
36. כגון: הפרשה בשבת, שלא מן המוקף או בסמוך לביעור המעשרות.
37. עי' משנה מע"ש פ"ה מ"ט במעשה דר"ג, שיש ראשונים המסבירים שהפריש בדרך "ברירה". לדעה זו היה צורך להסתמך על מ"ד "יש ברירה", אף שההפרשה היתה יכולה לחול גם כשר"ג חזר לביתו. וי"ל דחשיב "ברירה" מפני שהיה אסור לו לדחות את ההפרשה, משום שהגיע זמן הביעור. ועי' שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ד, שהפרשה ביום ששי על מה שיתברר בשבת, אפילו לפני האכילה — נחשבת ל"ברירה". וצ"ל שזה מפני שאסור לעשר בשבת. ועי' שו"ת מנחת יהודה סי' ק"ג, שהפרשת חלה באופן שבזמן החלות היא מן המוקף אך בשעת הבירור אינה מן המוקף — אינה תלויה בברירה.

5. ברירה במימד הזמן

לפעמים נוח יותר לקבוע את זמן חלות ההפרשה לפי פעולה שתיעשה אחריה, כגון: "ההפרשה תחול רגע לפני סגירת הקופסאות"³⁸.

ניסוח זה תלוי גם הוא בשאלת "ברירה", שכן רק כשיעשה המעשה יתברר אימתי חלה ההפרשה. בשאלה זו נחלקו האחרונים: הקצות³⁹ אומר בדעת המהרש"ל⁴⁰, שברירה במימד הזמן, אף שהיא "ברירה" – הרי היא מועילה⁴¹. זאת מפני שזהו דבר העתיד להתברר בודאי⁴². בהסבר הדבר אומר הקצות, שכל רגע ורגע הוא בספק אם הפעולה תיעשה לאחריו או לא, וכעבור הזמן יתברר הדבר בוודאות לגבי אותו הרגע.

המהרש"א⁴³ חולק ואומר שגם בכה"ג הוי ברירה. הקצות³⁹ מסביר בטעם הדבר, שאין אנו דנים על כל רגע בנפרד אלא על הכל ביחד. ומכיון שאין ודאות שהמעשה יעשה, אין ודאות שהרגע עליו מדובר אכן יתברר. הפני יהושע⁴⁴ מכריע כמהרש"ל.

למעשה נראה שיש מקום להקל, בהתחשב בכך שלרוב הפוסקים יש ברירה. אך כדי לצאת מכל ספק, ניתן לקבוע את זמן חלות ההפרשה עפ"י גורם שעתיד להתברר בשעת החלות.

38. בדרך זו חלות ההפרשה היא בזמן שהכל מוקף. ראה פרק י"ב סעי' 7.

39. סי' ס"א סוס"ק ג'.

40. חכמת שלמה לתוס' גיטין כ"ה ע"ב ד"ה רבי.

41. ראייה לכך מביא הקצות מהגמרא, ב"מ ל"ד ע"א: "נעשה כאומר לו, לכשתגב ותרצה ותשלמני – סמוך לגניבתה קנויה לך". אך לפי פירוש המהרש"א שם בסוגיא אין להביא מכך ראייה.

42. ראה סעי' 4 אות א'.

43. לתוס' שם. ועי' תוס' סוכה כ"ה ע"א סוד"ה דברי, שיש בזה משום "ברירה". אך י"ל שהתוס' לשיטתם שם, שגם דבר העומד להתברר בודאי נחשב לברירה:

ראה סעי' 4 אות א'.

44. גיטין שם. לדעתו, אם הדבר המתברר הוא רק הזמן, כאשר עצם הדבר הוא מוחלט – אין בכך משום "ברירה" כלל.

6. מקרים בהם ברירה אינה מועילה

הפוסקים מעלים מקרים בהם אף אם יש ברירה יש מקום לומר שהדבר לא יועיל:

א. הגרש"ז אויערבך⁴⁵ דן בהפרשה בדרך "ברירה" כאשר הבירור יהיה רק כלפי שמיא. הוא מעיר שיתכן, שדבר שלא יתברר לאיש – אינו מועיל אף למ"ד "יש ברירה", מפני שזה לא נחשב בירור⁴⁶. מסיבה זו הוא אומר שקריאת שם תרומה למה ש"יופסד מן העולם באופן שלא יעשה בו שום דבר האסור בתרומה"⁴⁷ – אינה מועילה.

מדברי החזו"א⁴⁸ משמע, שגם בכה"ג הדבר מועיל לסוברים "יש ברירה". מסיבה זו הוא אומר, שהפרשה על תנאי, שלא תחול על מה שיגיע לידי מי שיפריש כדין⁴⁹ – תועיל לדעה זו.
ב. התוס' בקידושין⁵⁰ דנים בהפרשה בדרך "ברירה" ומעירים שההפרשה אינה מועילה ללא ציון מפורש של הכמויות בהן מדובר⁵¹. שאר הראשונים⁵² בסוגיא לא מתייחסים לסברא זו, ומדבריהם משמע שאין בכך בעיה. הגרש"ז אויערבך⁵³ כותב שיש לחוש לדברי התוס',

45. לאפרושי מאיסורא סי' ד' אות א'.

46. עי' שו"ת פני משה ח"ג סי' א' (מובא שם), שאף בתנאי, אם הוא מתברר רק כלפי שמיא – אינו מועיל. אך הגרש"ז חולק עליו וסובר שהדבר הוא לעיכובא רק בהפרשה בדרך "ברירה".

47. נוסח ההפרשה להגר"ד בהר"ן, מובא בתחילת קונט' "לאפרושי מאיסורא".

48. דמאי ט"ז ט"ז. מובא ומפורש בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קי"ט, ח"י סי' ק"ד. וכך משמע מדברי הגרצ"פ פראנק, הר צבי זרעים ח"א סי' נ'. וראה לעיל סעי' 1 – 2, שלדעת החזו"א נוקטים להלכה שי"אין ברירה".

49. ראה פרק י' סעי' 3.

50. דף כ"ו ע"ב ד"ה מעשה.

51. וראיתו מהמשנה, דמאי פ"ז מ"ד: "...שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה, ועשרה מעשר, ותשעה מעשר שני..."

52. עי' תוס' הרא"ש קידושין שם ועוד ראשונים; בי"מ י"א ע"א תוד"ה עישור ועוד ראשונים.

53. לאפרושי מאיסורא סי' ו' אות א'. ועי' סוף סי' ו', שם מובא נוסח הפרשה מתוקן שגם הוא מתבסס על ברירה מסוג זה. ועי' מנחת שלמה סי' נ"ג אות ג', שדיעת הכמויות (בערך, לכה"פ) היא לעיכובא בכל מקרה, ללא קשר לשאלת "ברירה". ועי' מעדניא פ"ד ה"ב אות א' ד"ה גם; משנת ר' עקיבא סי' ז'. וראה פרק י"ד סעי' 2.

מפני שלא מצאנו מי שיחלוק עליו במפורש. לענ"ד נראה שיש להעיר על כך מדברי הרמב"ם⁵⁴, המביא בפירוש נוסח להפרשה בדרך "ברירה" בדמאי ללא כל ציון כמויות.

ג. הגר"מ אליהו הורה, שגם למ"ד "יש ברירה", אין להקל אלא במקרה שברור שההפרשה תחול על פירות אלו, אלא שלא ידוע מה יהיה תרומה ומעשר ומה יהיה חולין. אבל אם לא ידוע מראש על מה בכלל תחול ההפרשה – קשה לסמוך על כך.

ד. דוגמאות נוספות נידונות בקונט' "לאפרושי מאיסורא"⁵⁵ ואין כאן מקומן.

7. חילול המעשר בדרך "ברירה"

כאשר מפרישים תרומות ומעשרות בדרך "ברירה"⁵⁶, נחלקו הראשונים באיזו דרך ניתן לחלל את המעשר השני: לדעת רש"י⁵⁷ יש לחלל את המעשר השני מיד, ורק אח"כ יתברר על אלו פירות חלה הקדושה. וכך נוקט הגרש"ז אויערבך⁵⁸.

לדעת ראשונים אחרים⁵⁹ אי אפשר לחלל מעשר שני שמקומו לא הוגדר בפירוש. לדעה זו יש לקבוע את זמן חילול המעשר לאחר שעת הבירור⁶⁰.

54. מעשר פיט היי. ואלו דבריו: "נתן לו ע"ה כוס לשותותו, אומר: מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס – הרי הוא מעשר, ושאר מעשר סמוך לו. וזה שעשיתי מעשר – עשוי תרומת מעשר על השאר הסמוך לו. ומעשר שני בפי הכוס, והרי הוא מחולל על המעות. ושותה ומניח כדי תרומת מעשר בשולי הכוס".

55. "לאפרושי מאיסורא" סי' ג'.

56. עי' דמאי פיז מ"ד; עירובין ל"ז ע"ב; יומא נ"ז ע"א; סוכה כ"ג ע"ב; גיטין כ"ה ע"א; ב"ק ס"ט ע"א; חולין י"ד ע"א; מעילה כ"ב ע"א.

57. רש"י לסוגיות אלו ד"ה ומיחל. ועי' רש"י חולין שם, שיש לעשות כך לכתחילה, בכדי לחקן ככל האפשר.

58. מנחת שלמה סי' ס"ה אות א' ד"ה אולם; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ד. וצ"ע, שכן רש"י הוא ברעת יחיד מול כל שאר הראשונים.

59. ר"ש דמאי שם ד"ה שני לוגין ורא"ש שם אות ט'; תוס' יומא שם ד"ה הלוקח, ומיחל; תו"י שם ד"ה ומיחל; תוס' גיטין שם ד"ה ומיחל, סוכה שם ד"ה שני. וכן משמע מן הרמב"ם בפיה"מ דמאי שם ובהל' מעשר פיז ה"א. ועי' שו"ע יו"ד סי' רכ"ה סעי' י"ז, שהגדר על תנאי אינו יכול להישאל על הגדר לפני שיקיים את התנאי.

60. עפ"י חז"א דמאי ט' י"ד ד"ה ומ"מ.

פרק י"ז - הפרשת כמות חסרה

1. מניעת כמות חסרה
2. דין הפרשת כמות חסרה
3. בעיית כמות חסרה, למעשה
4. תנאי לחשש כמות חסרה
5. נוסח התנאי

המפריש מקצת תרומה ומעשרות - מוציא ממנו תרומה עליו, אבל לא למקום אחר. ר' מאיר אומר: אף מוציא הוא ממקום אחר תרומה ומעשרות (תרומות פ"ד מ"א).

1. מניעת כמות חסרה
- תקלות רבות קורות כאשר מפרישים כמות מועטה מידי לתרומה. לכתחילה יש למנוע מצב זה ע"י הקפדה מדוקדקת על הכמויות המופרשות. לצמצום הבעיה ניתן ללכת בצירוף של כמה דרכים:
- א. למדוד את הכמויות בצורה מדויקת, ולא להסתמך על הערכות כלליות או על רישומים של אחרים.
 - ב. להפריש כמות קטנה ככל האפשר לתרומה גדולה.
 - ג. לשמור פסולת עודפת בכל יום לצורך השלמת הכמויות למחרת.
 - ד. לדחות ככל האפשר את ההפרשה הראשונה, בכדי למעט את הסטיות מאחוז הפסולת הקבוע.
 - ה. לקבל הרשאה מן החקלאים להשתמש בפסולת שהשאירו בשטח.
- ו. להוסיף תנאי להפרשה.

1. ראה לקמן סעי' 2.
2. ע"י הליכות שדה 68 עמ' 26-27.
3. ראה פרק י"א סעי' 4.
4. ראה לקמן סעי' 4-5.

2. דין הפרשת כמות חסרה

אם המפריש לא מקפיד כראוי על הכמויות שהוא מפריש, ובטעות מפריש לתרומה כמות שאינה מספקת - נוצרת בעיה חמורה של "הפרשת כמות חסרה". במקרה זה ישנם מחלוקות וחילוקי דינים בין המקרים השונים, ואין כאן מקומם.

אם הופרשה כמות חסרה מתוך טעות, נחלקו הפוסקים אם ההפרשה חלה על חלק מהפירות, בתערובת, או שלא חלה כלל. לדעה השניה יש לתקן את מה שהופרש לתרומה בנפרד משאר הפירות.

אם ארעה תקלה מעין זו, יש לפעול עפ"י סדר העדיפויות ההלכתי דלקמן:

א. להפריש מחדש את כל הכמות הדרושה לתרומה מתוך שאר הפירות, ולציין שההפרשה תתייחס רק למה שחייב בתרומה¹⁰. את

5. לא נדון כאן במי שהפריש כמות חסרה ביודעין, במטרה להשלים אותה אח"כ: בנושא זה עי' ר"ש תרומות פ"ד מ"א וירושלמי שם; משל"מ מתני' פ"א ה"טו; פאה"ש פאה סי' ד' ס"ק מ"ב ד"ה והנה.

6. פשטות שיטת הראב"ד מעשר פ"א ה"טו; ר"ש, ריבמ"ץ ורא"ש תרומות פ"ד מ"א; בהג"א לשו"ע יו"ד סי' של"א ס"ק קכ"ה: עפ"י שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' א'תקי"ט (לשונות סי' קמ"ו); שו"ת מהרי"ט ח"א סי' י"ח; פאה"ש הל' פאה סי' ד' ס"ק מ"ב ד"ה והנה; תפא"י ותוס' אנ"ש תרומות שם; שו"ת קול גדול (למהר"ם בן חביב) סי' פ"ו (מובא בהמעשר והתרומה פרק ה' ס"ק מ"ט); מעדנ"א תרומות פ"ג ה"ח אות א' סדי"ה ואליבא. וכ"כ כמה אחרונים גם בדעת הרמב"ם (המובאת לקמן): מהר"י קורקוס מעשר פ"א ה"טו; שו"ת הרדב"ז שם; חזו"א דמאי י"א י"ט; מעדנ"א שם אות א' סדי"ה ועיין.

7. פשטות שיטת הרמב"ם בפיה"מ, תרומות פ"ד מ"א, ובהלכות, תרומות פ"ג ה"ז, מעשר פ"א ה"טו; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' ע"ז: עפ"י משל"מ מתני' פ"א ה"טו; שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' א'תקי"ט (לשונות סי' קמ"ו); פאה"ש פאה שם; קול גדול שם. ועי' משל"מ שם, שבמקרה זה גם הראב"ד מודה שההפרשה לא חלה כלל.

8. רמב"ם ושו"ע שם.

9. לדעת הרמב"ם (לעיל הע' 7-8), ההפרשה הקודמת לא חלה כלל, אך אין להשתמש פעם נוספת בתרומה הקודמת. לכן צריך להפריש תרומה חדשה מתוך שאר הפירות, ולתקן את התרומה הישנה בנפרד: עי' תשובת קול גדול (למהר"ם בן חביב) סי' פ"ו (מובא בהמעשר והתרומה פרק ה' ס"ק מ"ט); מעדנ"א תרומות פ"ג ה"ז אות ב' ד"ה כמו, בדעת הרדב"ז בה"ח. גם הראב"ד והר"ש, הסוברים שההפרשה חלה בתערובת - סוברים שיש להפריש את שאר המעשר מתוך שאר הפירות. וראה הע' 15.

10. לסוברים שההפרשה הקודמת חלה בתערובת, אם לא נציין שההפרשה מתייחסת

התרומה הקודמת יש לתקן בנפרדו ולנהוג בכולה קדושת תרומה¹².
לתרומה החדשה יש להתייחס כאל תערובת של טבל ותרומה¹³. דרך
זו עדיפה בדברים הנבללים¹⁴, אבל היא אפשרית גם בפירות אחרים,
שאינם נבללים¹⁵.

ב. להישאל על ההפרשה¹⁶ ולהפריש מחדש בצורה נכונה. דרך זו
היא העדיפה בדברים שאינם נבללים¹⁵.

ג. להשיג טבל ודאי¹⁷ בכמות הדרושה לתיקון כל הפירות¹⁸ ולהפריש
תרו"מ מחדש¹⁹, כדלעיל (אות א).

- רק לטבל - אנו עלולים להיכשל בהפרשה של המעשרות מן הפטור על החיוב
(פרק ו' סעי' 1) ובהפרשה שחלקה אינו מועיל (פרק י"ח סעי' 6).
11. עפ"י דעת הרמב"ם (לעיל הע' 8).
12. עפ"י דעת הראב"ד, שההפרשה הראשונה חלה בתערובת.
13. לדעת הרמב"ם כל הכמות היא תרומה, ולדעת הראב"ד רק חציה תרומה. אם
רוצים לתקנה לשם האכלה לבהמה, ע"י פרק י"ג סעי' 4 אות ד'.
14. ראה פרק ט' סעי' 4. לדעה המחמירה יש בילה רק ביין ובשמן. ולדעה המקילה
יש בילה גם בפירות קטנים, עד לגודל זית. לסוברים שההפרשה לא חלה כלל
- ודאי שאין שום בעיה. אך גם אם נאמר שחלה בתערובת - הרי שבכ"ה יש
בילה.
15. ברעת הסוברים שההפרשה חלה בתערובת, י"א שאין אפשרות לתקן את
הפירות ע"י השלמת הכמות, אא"כ התכוון לכך מראש. לדעה זו, אין אפשרות
לתקן את שאר הפירות מיניה וביה, בגלל שהם תערובת של פטור וחיוב, אא"כ
מדובר בדברים הנבללים.
16. חזו"א דמאי י"ב כ"ד; קיצור הלכות פרק ט"ז סעי' א'. וראה פרק ט' סעי' 6.
17. פרק ט' סעי' 3.
18. כדעת הרמב"ם (הע' 7-8).
19. קיצור הלכות פרק ט"ז סעי' ב'. ע"י מעדניא תרומות פי"ג ה"ז אות ב' ד"ה
כמו, שלרמב"ם יכול לתקן את הכרי ממקום אחר ולהיפך. ואף שכתב שם
ברעת הרדב"ז בה"ח שיש להפריש דוקא מיניה וביה - כבר כתב שם בריה
מה, שהדבר אינו מעכב. וע"י חזו"א דמאי י"א י"ח, שלדעת הר"ש והראב"ד,
אמנם אין להפריש מכרי זה על אחר, אבל אפשר להפריש עליו ממקום אחר.
וע"י בהערות לקיצור הלכות שם. מאידך גיסא, לדעות שהבאנו לעיל בהע' 15
- עדיפה דוקא דרך זו. לכן הדרך העדיפה במקרה זה היא להישאל על
ההפרשה.

ד. בשעת הדחק יש לסמוך על הסוברים²⁰ שבמקרה זה ההפרשה לא חלה. בהפרשה ע"י שליח יש מקום לסמוך על הסוברים²¹ שהממנה שליח שקלקל בהפרשה - יכול לבטל את השליחות למפרע בטענת "לתיקוני שדרתיך ולא לעיוותי".

3. בעיית כמות חסרה, למעשה

בהפרשת כמות חסרה ישנה משמעות רבה לנוסח ההפרשה בו משתמשים²²:

אם קובעים את התרומה הגדולה במה שעודף על המאית המיועדת לתרומת מעשר²³ - הרי שאם אין אחד ממאה, אין גם עודף לתרומה גדולה²⁴. במקרה זה יש להפריש תרומה גדולה מחדש: מהתרומה הישנה בנפרד ומשאר הפירות בנפרד²⁵. הפרשת תרומת המעשר תהיה כדלעיל (אות א'). לעומת זאת, אם קובעים את התרומה הגדולה בפירות מוגדרים²⁶ - לא תיווצר בעיה של כמות חסרה ביחס לתרומה הגדולה.

בהפרשת תרומת המעשר, אם אומר שמאית הנמצאת במקום מסויים תהיה תרומת מעשר²⁷ - יש מקום לומר שאם אין שם מאית - אין גם תרומה²⁸, ואף לסוברים לעיל²⁹ שההפרשה חלה בתערובת. מכאן, שאם הוסיף ואמר, שעוד תשעה חלקים כמותו יהיו מעשר ראשון - גם המעשר לא חל. אך אם אמר "שאר המעשר הראשון יהיה בצפון..." - הפרשת המעשר הראשון חלה בשלמותה, ורק תרומת המעשר לא חלה. וכן הדין בהפרשת מעשר שני³⁰. תיקון הפירות מחדש מחייב להביא בחשבון את מכלול הנתונים והשיקולים.

20. ראה לקמן סעי' 3.

21. ראה פרק ב' סעי' 5.

22. עפ"י קיצור הלכות (לרב י. בויאר) פרק ט"ז סעי' א'.

23. כגון, כשאומר: "היותר על אחד ממאה..." יהיה תרומה גדולה.

24. קיצור הלכות פרק ט"ז, בהערות לסעי' א'; הר צבי זרעים ח"א סי' מ"ט סעי' א'.

25. כגון, כשאומר: "הפרי העליון ב... יהיה תרומה גדולה".

26. כגון, כשאומר: "האחד ממאה שיש כאן... יהיה תרומת מעשר".

27. קיצור הלכות שם.

28. סעי' 2.

29. ועי' חז"א דמאי ב' ו', שכמו כן לא חל מעשר שני, דאנן סהדי שאינו רוצה

לעבור על האיסור להקדים מעשר שני לראשון: חז"א דמאי ב' ו'.

4. תנאי לחשש כמות חסרה

ניתן למנוע את הקלקול שבהפרשת כמות חסרה בדרך של הפרשה על תנאי³⁰. התנאי יגדיר, שבמקרה של כמות חסרה - ההפרשה לא תחול על חלק מסויים של הפירות, שמכירתם כטבל חמורה פחות. תנאי זה יהיה "ברירה"³¹ במקרה שאכן יתברר שאין כמות מספקת. אך אם הכמות הדרושה נמצאת - הכל יהיה מבורר בשעת ההפרשה, ולא תהיה בכך שאלה של "ברירה"³².

סדר העדיפויות להוצאת פירות מכלל ההפרשה הוא כדלקמן:

- א. פירות שיתוקנו אח"כ ע"י הקונים³³.
- ב. פירות המיועדים ליצוא לחו"ל³⁴ ויאכלו שם ע"י גויים³⁵.
- ג. פירות³⁶ (או חלקי פירות) שלא יאכלו כלל או יאכלו ע"י גויים בארץ.

אם כל התוצרת היא בדרגת חיוב שווה וכולה מיועדת למקום אחד, ניתן ללכת בדרך אחרת, והיא: להפריש את שאר התרומה מתוך הפירות המתוקנים, ולבטל אותה בק"א³⁶. ואף שאין ללכת בדרך זו לכתחילה, יש מקום לצרף אותה לצורך מניעת חששות וספיקות.

30. "הליכות שדה" 42 עמ' 4-5. ראה נוסח התנאי בסעי' 5.

31. ראה פרק ט"ז סעי' 1.

32. "הליכות שדה" שם.

33. עי' "הליכות שדה" שם. מכיון שהפרשה זו היא בדרך של "ברירה", שיש הנמנעים מלסמוך עליה, יש במכירת פירות אלו ללא הפרשה משום מכירת טבל לחבר לצורך. ראה פרק ד' סעי' 1.

34. ראה פרק ח' סעי' 2, שיש הפוטרים פירות אלו מתרו"מ.

35. בזה אמנם יש איסור מכירת טבל מדרבנן, אבל אין בזה משום מכשול לאוכלים. ראה פרק ד' סעי' 1.

36. ראה פרק י"ג סעי' 5 והע' 61.

5. נוסח התנאי

אם הכמות שהפרשתי לא מספיקה לתיקון כל מה שברצוני לתקן³⁷, תחול ההפרשה שלי על הסדר הזה:

1. הפרשה זו לא תחול על מה שיתוקן ע"י אנשים אחרים³⁸.
2. אם גם כך לא תהיה כמות מספקת³⁹ - הפרשה זו לא תחול על הפירות הצפוניים מבין אלו שיאכלו ע"י גויים בחו"ל. המדובר בכמות שלא הפרשתי כנגדה כמות מספקת. (במה שמיועד לשוק המקומי יש לומר: הצפוניים מבין אלו שלא יאכלו כלל או שיאכלו ע"י גויים).
3. אם תנאי זה יביא לכך שתבטל הפרשת המעשרות או חלק מהם, תחול ההפרשה שלי על הפירות הסמוכים להם⁴⁰.
5. הכמויות בהפרשה זו תהיינה לפי הכמות שהפרשתה לא תבטל⁴⁰.

37. למקרה שקרתה תקלה ולא הופרשה כמות מספקת לתרומה, אנו רוצים למנוע מצב של הכשלת הציבור ולכן אנו מגדירים את הפירות שישארו בטיבלם. פירות אלו יהיו אותם שדרגת החיוב שלהם בתרומה היא הנמוכה ביותר, וכדלקמן. תנאי זה אינו "ברירה", מפני שהוא מתייחס למציאות הקיימת ברגע ההפרשה.

38. עפ"י הנוסח שחיבר הרב י. בויאר, "הליכות שדה" 42 עמ' 4, 45 עמ' 6.

39. יש מקום לשקול אמירת סעיף נוסף, להפרשת שאר התרומה מתוך השיריים, ותרומה זו תבטל בק"א, עפ"י הצעתו של הגרש"ז אויערבך שליט"א: ראה פרק י"ג סעי' 5 והע' 61. אם רוצים ללכת בדרך זו, יש להוסיף ולומר: "אם בכל זאת לא תהיה כמות מספקת לתרומת מעשר - יהיה שאר תרומת המעשר בפירות הסמוכים לפרי שנקטף ראשון מכל הפירות שברצוני לתקן".

40. ראה פרק י' סעי' 4. ההבדלים בניסוח נובעים מההבדלים בין המקרים.

פרק י"ח - בעיות בסדר ההפרשה

1. הבנת סדר ההפרשה
2. דברים שלא נאמרים בפירוש
3. תרומה ומעשר במחשבה
4. ראשית ששייריה ניכרים
5. תוצרת בתנועה
6. הפרשה שחלקה אינו מועיל
7. ברכה על ההפרשה

1. הבנת סדר ההפרשה

חשוב מאד שהמפריש יבין את סדר ההפרשה. זאת ממספר סיבות:

א. יש הסוברים¹, שאמירת סדר ההפרשה מבלי להבין את תכנו אינה מועילה. זאת כשם שמצאנו בביטול חמץ², שמי שאומר אותו וחושב שאמר תפילה - לא אמר כלום. אך אם מבין באופן כללי את תוכן ההפרשה אבל אינו נותן את דעתו על פרטי הנוסח - אין הדבר מעכב³.

ב. יש חשש, שאדם שאינו מבין מה הוא אומר, לא יקפיד לומר כל מילה כתיקונה.

ג. אם המשגיח חושב על מה שהוא אומר, אך החסיר פרט בעל משמעות, ישנם מקרים בהם ההפרשה תועיל בדיעבד מדין "תרומה במחשבה"⁴. אך אם הוא לא מבין את הנוסח, ודאי שלא יהיה דין מחשבה בכה"ג.

ד. צריך שהמשגיח יוכל להתריע על תקלות בלתי צפויות⁵.

1. כרם ציון פרק י"ט סעי' ב' בשם הגרצ"פ פראנק; מצוות הארץ סי' ז' סעי' ג' ועי' מנחת שלמה סי' נ"ג סעי' ג', שגם הערכת הכמויות מעכבת.
2. כרם ציון פרק ל"ז ס"ק א' בשם הגרש"ז אויערבך; מנחת שלמה סי' נ"ג סעי' א' וסי' ס"ב סעי' י'. ועי' מנחת שלמה סוף סי' נ"ג, שאם השליח להפרשה אינו מבין כלל את משמעותו של נוסח ההפרשה, אך הבעלים מבין את הדבר במידה מספקת - ההפרשה מועילה. לעומת זאת, דעת החזו"א (עי' מצוות הארץ סי' ח' סעי' ג') היא שהדבר אינו מעכב. וכך הורה הגר"מ אליהו שליט"א. וראה פרק ב' סעי' 2.
3. עי' משנה ברורה סי' תל"ד ס"ק ט'.
4. כך נמסר בשם הגרש"ז אויערבך שליט"א: "הליכות שדה" 60 עמ' 17 סעי' 3.
5. ראה לקמן סעי' 3.
6. לצערנו, יכולים אנו להעיד על כך מתוך הנסיון.

2. דברים שלא נאמרים בפירוש

במקרים רבים נוסח ההפרשה הוא ארוך וסבוך. כדי להקל על המשגיח ולמנוע מצב בו הוא מבליע מילים - יש מקום לשקול הכנת נוסח הפרשה כתוב, והמשגיח רק יאמר: "כל ההפרשות יחולו כפי שנכתב בנוסח שברשותי".

בשאלה זו נחלקו הפוסקים: לדעת החזו"א, ועוד פוסקים, הדבר מועיל. ולדעת הגרצ"פ פראנק, הדבר אינו מועיל. כן מתלבט הגרצ"פ פראנק¹⁰ בשאלה אם המשגיח יכול לומר שנוסח ההפרשה שיאמר יחול על הפירות של אותם אנשים הרשומים בפנקסו.

מאידך גיסא מסתבר, שאם אדם אומר את כל תכנו של הנוסח, ובהמשך הדברים מסתמך על מה שאמר קודם - אין בכך בעיה¹¹. לכן, כדי למנוע סירבול מיותר בנוסח ההפרשה באמירת דברים

שחוזרים על עצמם בכל משפט, יש מקום להוסיף הקדמה לסדר ההפרשה שתקבע את אותם דברים מראש, כגון: "הפרשה זו תהיה מכל מין ומכל סוג חיוב בנפרד", וכדו'.

7. דמאי ט"ו ו'.
8. שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' פ"ה; הגר"ש אלישיב שליט"א, הליכות שדה 42 עמ' 5. וכך הנהיג הגר"ש ישראלי שליט"א בכפר הרא"ה. וכך הורה הגר"מ אליהו שליט"א. ועי' מעדניא תרומות פ"ד ה"ב אות א' ד"ה אולם; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ג והע' ע"ז, פ"ו. הרב יהושע י. נויבירט שליט"א הורה, שאם המפריש אינו מבין את פרטי נוסח ההפרשה, עדיף שישתמש בנוסח המקוצר ויתכוון לדעתו של מחבר הנוסח.
9. הר צבי זרעים ח"א סי' מ"ח; כרם ציון השלם ח"א הר צבי סי' ג', הלכות פסוקות פרק י"ט סעי' כ"א וגאון צבי ס"ק י"ד. וכך הורה מו"ר הגרצ"י קוק זצ"ל.
10. הר צבי זרעים ח"א סי' נ"ג אות א' ד"ה עוד.
11. עי' משפט כהן סי' ל"ו שנראה שהחמיר בזה. מסיבה זו הוא חוזר בכל משפט על כל הפרטים שהוזכרו קודם. ועי' שמירת שבת כהלכתה פרק י"א הע' ע"ז.

3. תרומה ומעשר במחשבה

באופן עקרוני, הפרשת התרומה יכולה להיות גם במחשבה¹², ולא דוקא בדיבור. מקור הלכה זו הוא הפסוק: "ונחשב לכם תרומתכם" (במדבר יח כז). הדעה המקובלת בין הפוסקים¹³ היא שה"ה למעשר, שניתן להפריש במחשבה, ויש חולקים על כך¹⁴. כן נחלקו הפוסקים אם תרומה במחשבה מועילה גם בשליח¹⁵.

לאור זאת, יש לדון אם ההפרשה חלה במקרה שהמשגיח החסיר פרט חשוב בנוסח ההפרשה, אך חשב עליו בליבו¹⁶. יש מחמירים¹⁷ במקרה זה ואומרים שמכיון שהתכוין להפריש דווקא בדיבור, לא תועיל מחשבתו להשלים מה שלא אמר. אם יש סתירה בין מה שאמר לבין מה שחשב - לכו"ע ההפרשה לא חלה¹⁸.

מתוך כך הורה הגר"מ אליהו, שהמפריש מספר מינים ביחד אינו צריך לומר בפירוש שההפרשה תהיה "מכל מין על מינו", מפני שהדבר מובן מאליו. והגרש"ז אויערבך מחמיר בשאלה זו¹⁹.

4. ראשית ששייריה ניכרים

אחד הדברים עליהם יש להקפיד בהפרשה הוא דין "ראשית ששייריה ניכרים"²⁰. פירוש הדבר הוא שצריך שיהיה ברור מהם התרומה והמעשר²¹ ומהם הפירות המתוקנים. כמו כן אין להפריש

12. גיטין ל' ע"ב; רמב"ם תרומות פ"ד ה"ז. תרומה במחשבה מועילה גם ללא הפרשה בפועל: ערוה"ש זרעים סי' ס"ה סעי' א'; מעדניא תרומות פ"ד ה"ז אות ב'. ועי' חזו"א ערלה ה' ט', שאין להפריש כך לכתחילה. ועי' מעדניא שם, שהמפריש במחשבה באופן האסור - יתכן שלא הועיל. ועי' כרם ציון השלם ח"א עמ' רס"ג-ה'.

13. ערוה"ש שם סעי' ב'; חזו"א דמאי ט' י"ח, ט"ז ה'; מעדניא שם אות ג'; שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קס"ט. ועי' חזו"א שם, שאין להקל בזה לכתחילה.

14. עי' המעשר והתרומה פרק ה' ס"ק מ"א וכרם ציון פרק כ"ח סעי' ה', שהביאו דעות מחמירות. ועי' חזו"א שם, שחילול מעשר שני במחשבה אינו מועיל.

15. י"א שמועילה: עי' תוס' קידושין נ"ט ע"ב ד"ה מיד; מעדניא תרומות פ"ד ה"א אות ג' ד"ה וכן. וי"א שאינה מועילה: פמ"ג או"ח סי' תל"ד.

16. עי' חזו"א דמאי י"ב כ"ד ס"ה ואין; מעדניא שם אות א'.

17. כך העירנו הרב אביגדור נבנצאל שליט"א. ויש שהחמירו במקרים דומים: עי' חזו"א דמאי ט"ז י"א ד"ה יש; הר צבי זרעים ח"א סי' מ"ז, נ"ט (אות ב').

18. משנה תרומות פ"ג מ"ח; רמב"ם שם.

19. עפ"י עדותו של הרב אביגדור נבנצאל שליט"א.

20. תרומות פ"ג מ"ה; רמב"ם תרומות פ"ג ה"ח.

21. מעדניא תרומות פ"ג ה"ח אות ג' בדעת הרמב"ם; הגר"י זלזניק, כרם ציון השלם ח"א עמ' רכ"א-ב'. וי"א שזהו דין מיוחד בתרומה: ריש תרומות פ"ג מ"ה ס"ה ער.

באופן שבו לא יהיו שיריים כלל²².
לכן, אם במיכל הפסולת יש תערובת של טבל ותרומה ורוצים
למסור את הכל לבהמת כהן²³ - אי אפשר לתקן את הטבל ע"י
קריאת שם תרומה לכולו.

האחרונים²⁴ מעירים, שלענין "ראשית ששיריה ניכרים" די בכך
שהשיריים ניכרים כלפי שמיא, ואין הכרח שיהיו ניכרים גם לאדם.
לכן ניתן להפריש תרומה גם בתנאי התלוי בספק הלכתי²⁵,
כלומר: לומר שאם הלכה כדעה אחת תהיה התרומה במקום אחד ואם
הלכה כדעה שניה תהיה התרומה במקום אחר.

כמו כן, כאשר יש תערובת של טבל ותרומה²⁶ (כפי שמצוי
במיכלי פסולת, כאשר נעשות הפרשות רבות במשך היום) - אפשר
לקבוע את מקום התרומה "בצפון הטבל", למרות שרק כלפי שמיא
ידוע על מה היא יכולה לחול.

5. תוצרת בתנועה

אם התוצרת נמצאת בתנועה בזמן אמירת נוסח ההפרשה, הדבר
יכול ליצור מספר בעיות. בעיות אלו שכיחות במיוחד כאשר מדובר
בהפרשה מנוזלים:

א. אם התרומה הגדולה מתערבת בטבל המיועד לתרומת מעשר,
והתרומה הגדולה היא הרוב בתערובת זו - הרי מדאורייתא הטבל
בטל בתרומה ואי אפשר להפרישו יותר כתרומת מעשר²⁷.

22. רמב"ם תרומות פ"ג ה"ה.

23. ראה פרק י"ג סעי' 4.

24. חז"א דמאי ט"ו ו'; כרם ציון השלם ח"א עמ' תנ"א, ח"ב הלכות פסוקות פרק
י"ט ס"ק ח' ט', עפ"י רמב"ם תרומות פ"ג ה"ט; הגרש"ז אויערבך שליט"א,
לאפרושי מאיסורא סי' ד' סעי' א', כרם ציון השלם ח"א עמ' רע"ו; "הליכות
שדה" 60 עמ' 19 סעי' 9. וכך הורה הגר"ש ישראל שליט"א. ועי' מאמרו של
הגרא"י זלזניק, כרם ציון שם עמ' רכ"ג, שצריך שהשיריים יהיו ניכרים לנו.
ועי' קיצור הלכות (להרב י. בויאר) פרק ט"ו סעי' ז'.

25. לאפרושי מאיסורא שם. ועי' שו"ת פני משה ח"ג סי' א'.

26. חז"א דמאי י"א י', ט"ו ב'. ועי' הר צבי זרעים ח"א סוף סי' מ', שכמו כן
אפשר לקרוא שם תרומה לטבל שמעורב בערלה וכדו'.

27. חז"א דמאי ט' י"ג ד"ה התקנה הראשונה; כרם ציון פרק י"ט גידולי ציון ס"ק
ט', ראה פרק ט' סעי' 2.

ב. אם מה שהופרש כמעשר ראשון עובר ממקומו לצד הנגדי, בו נקבע המעשר השני - יוצר מצב בו אותם פירות שהופרשו כמעשר ראשון יופרשו כמעשר שני. או אז תהיה זו הפרשה מן הפטור על החיוב²⁸.

ג. אם המעשר הראשון מתערב בפירות החולין - הרי הוא בטל ברוב ויורד בדרגת חיוב אחת. במקרה זה יש בעיה כאשר מפרישים עליו תרומת מעשר ממעשר ראשון שלא התערב²⁹.

בכדי לפתור את הבעיות הללו ניתן ללכת במספר דרכים:

א. להפריש תרו"מ רק בזמן שכל התוצרת במנוחה³⁰.

ב. להניח כל מתנה בכלי נפרד³¹.

ג. לומר את הנוסח מראש³², ולהתנות שהכל יחול בזמן אחד, אך לפי הסדר.

ד. אם הבעיה היא רק שינוי מקומו של המעשר - לומר בהפרשת המעשר השני: "ומעשר שני בדרום הפירות החייבים במעשר"³³.

6. הפרשה שחלקה אינו מועיל

בדינו של מעשה קנין שחלקו אינו מועיל נאמרו בהלכה מספר חילוקי דינים³⁴, ואין כאן מקומם.

האחרונים³⁵ מדמים מקרים אלו להפרשת תרו"מ באופן שרק חלק ממנה מועיל, כגון: הפרשה מן החיוב על הפטור והחיוב, או הפרשה שבחלקה היא בדרך של "ברירה". דעת החזו"א³⁶ היא להקל. והגרצ"פ פראנק³⁷ מסתפק בשאלה זו.

28. ראה פרק ו' סעי' 1.

29. חזו"א דמאי ט' י"ג ד"ה ותקנה השניה; "הליכות שדה" 59 עמ' 17. וראה פרק ט' סעי' 3.

30. כרם ציון פרק י"ט סעי' י"ח. עי' חזו"א וכרם ציון שם, שהדבר מועיל גם בנוזלים, אם אינם בתנועה.

31. כרם ציון שם.

32. ראה פרק ט"ו סעי' 2.

33. הצעת הרב יוסף אפרתי שליט"א. אין לומר שהכוונה רק ל"טבל", מפני שבין הפירות יכול להיות גם דמאי וכדו'.

34. שו"ע חו"מ סי' ר"י סעי' ג' וקצוה"ח ס"ק ה'; סמ"ע סי' ר"ג ס"ק י"ט.

35. ע' שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קפ"ד; כרם ציון השלם ח"א עמ' תמ"ג, תנ"א, תנ"ג.

36. חזו"א דמאי ט"ו י"א. ועי' שם י"א כ"ז.

37. הר צבי זרעים סי' נ"ב (סעי' ב'), נ"ט (סעי' א'), סי"א; כרם ציון השלם ח"א עמ' תנ"א, הלכות פסוקות פרק י"ז גאון צבי ס"ק ג'.

במקרה בו ישנה בעיה כזאת יש להפריש כל סוג חיוב בנפרד או לומר בפירוש שההפרשה תתייחס רק לאותם פירות שהיא יכולה לחול עליהם.

7. ברכה על ההפרשה

המפריש תרומות ומעשרות צריך לברך על ההפרשה³⁸. הברכה היא: "להפריש תרומות ומעשרות"³⁹. לכתחילה אין להפריש באופן שלא יאפשר לברך⁴⁰, כגון אם המפריש עומד במצב שבו אסור לו לומר דברים שבקדושה⁴¹.

כאשר ישנו ספק בהפרשה - לא ניתן לברך⁴², כגון: כאשר יתכן שהפירות כבר מעושרים⁴³, כאשר ישנו ספק בעיקר החיוב⁴⁴ או כאשר יש ספק אם ההפרשה מועילה⁴⁵. כאשר מדובר בגידולים⁴⁶ הבאים מאיזורים שלא נכבשו ע"י עולי בבל - ג"כ אין לברך⁴⁷. אך בדגן, יין ושמן יש לברך אף בגבולות עו"מ⁴⁸. כמו כן כתבו הפוסקים שלא לברך על הפרשה מפירות שגדלו ברשות גויים וגמר מלאכתם היה ביד ישראל⁴⁹. וי"א שאין לברך בכל מקרה שגמר המלאכה היה בידי גוי⁵⁰.

38. רמב"ם ברכות פ"א ה"ב-ג', תרומות פ"ב ה"ט, מעשר פ"א ה"ז. ועי' שו"ת יחזק דעת ח"ו סי' נ"ט.

39. רמב"ם מעשר שם; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' ע"ח.

40. תרומות פ"א מ"ו; רמב"ם תרומות פ"ד ה"ד.

41. עי' שו"ע או"ח סי' ע"ד-פ"ז.

42. רמב"ם ברכות פ"א ה"ז.

43. רמב"ם מעשר פי"ט ה"ד, מע"ש פי"ד ה"ג.

44. כגון: מירוח גוי (פרק ז' סעי' ו'), גידולי יצוא (פרק ח' סעי' 2), ספק רבעי (פרק ו' סעי' 6) וכדו'.

45. כגון בהפרשה על תנאי: ראה פרק י' סעי' 3.

46. ראה פרק ח' סעי' 1.

47. כרם ציון פרק א' סעי' י"א. ועי' "התורה והארץ" ב' עמ' 78. ועי' חזו"א, שביעית ג' ל"ב (אות ד' ד"ה ולענין), שיש לברך על ההפרשה באיזורים המסופקים.

48. "התורה והארץ" שם. ועי' מהר"י קורקוס תרומות פ"א ה"ה, שמפרש בדעת הרמב"ם שאין חובת הפרשה כלל בגבולות עו"מ. לדעתו, בכל הגידולים אין לברך.

49. המעשר והתרומה פרק א' סעי' ס"ד; כרם ציון פרק ב' סעי' ח'.

חזו"א מעשרות ל' ב' סד"ה והנה.

50. הגר"ש אלישיב שליט"א, "הליכות שדה" 75 עמ' 7.

ישנם מקרים בהם נחלקו הפוסקים:

- א. כאשר מפרישים פעם שניה לאחר ביטול ההפרשה הראשונה, נחלקו הפוסקים⁵¹ אם לברך על ההפרשה השניה.
- ב. בהפרשה מראש, אם הפירות כבר נתלשו ונתחייבו במעשרות - יש לברך על ההפרשה⁵². אך אם אמירת הנוסח היא בשעה שהפירות עדיין לא נתחייבו במעשרות - נחלקו הפוסקים⁵³ אם אפשר לברך.
- ג. בהפרשה ע"י שליח, השליח הוא המברך⁵⁴. אך נחלקו הפוסקים אם יברך "על הפרשת תרו"מ"⁵⁵ או "להפריש תרו"מ"⁵⁶.
- ד. בהפרשה ע"י "ברירה", נחלקו הפוסקים אם יברך בשעת האמירה⁵⁷ או שלא יברך כלל⁵⁸.
- ה. בחילול המעשר נחלקו הפוסקים אם לברך "על פדיון מעשר שני"⁵⁹ או "לפדות מעשר שני"⁶⁰.
- בשעת הברכה, לכתחילה יש לעמוד⁶¹. ויש מתירים לשבת⁶².

51. ראה פרק ט' סעי' 6.

52. ראה פרק ט"ו סעי' 6.

53. חלת לחם סי' ז' ס"ק ג'; המעשר והתרומה פרק ד' ס"ק א'; כרם ציון פרק י"ט סעי' י"ח.

54. רמב"ם ברכות פ"א הי"ג; כרם ציון פרק י"ט, גאון צבי ס"ק ג'; מעדניא תרומות פ"ב ה"טז אות ב'. ולכך נוטים הדברים בהמעשר והתרומה פרק א' סעי' ס"א והע' קל"א. ועי' ירושלמי ברכות פ"ט ה"א; הגהות הגר"א לתוס' סוכה מ"ו ע"א ד"ה העושה.

55. חלת לחם סי' ז' ס"ק ג'; ולכך נוטים הדברים בכרם ציון שם.

56. חזו"א דמאי ט' ט"ו; המעשר והתרומה פרק ה' סעי' מ"ז; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ד.

57. מעדניא תרומות פ"ד ה"טז אות ה'.

58. ירושלמי דמאי פ"א ה"ד; רמב"ם מע"ש פ"ד ה"ג; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' קל"ז; המעשר והתרומה פרק א' סעי' ס"ג וסי' פ"ג; כרם ציון פרק מ"א סעי' כ"ד. וכן בנוסח ההפרשה שנדפס למנויי קרן המעשרות. ועי' המעשר והתרומה שם, שלפי דברי הכ"פ בפרק מ' יש לברך "על חילול מעשר שני".

59. שו"ת הדרב"ז ח"א סי' תשל"א; עולת ראייה ח"א עמ' שנג'; הערות הגרצ"י קוק זצ"ל, שם ח"ב עמ' תט"ז-ת"כ. וכך נכתב שם בשם הגר"ש סלאנט. וכן נדפס בסידור "רינת ישראל" עמ' 107.

60. פתחי תשובה יו"ד סי' שכ"ח ס"ק ב'; "הליכות שדה" 59 עמ' 17 הע' 21.

61. שו"ע אורח סי' ח'; ומג"א ס"ק ב'; בהגר"א שם.

פרק י"ט — שנות המעשר

1. המעבר בין שנות המעשר
2. בעיות מעשיות בשנות המעשר
3. תערובת שנים שונות

אין תורמין... ולא מן החדש
על הישן ולא מן הישן על
החדש... ואם תרמו — אין
תרומתן תרומה (תרומות פ"א
מ"ה).

1. המעבר בין שנות המעשר
לכתחילה, על המפריש לדעתו מהי שנת המעשר של הגידולים
שהוא מפריש ועפ"י זה להפריש מעשר שני או עני. כמו כן, הכרת
שנות המעשר דרושה בשביל לדעת אם יש בעיה של הפרשה משנה
על חברתה.
שלב הגידול הקובע במינים השונים משתנה מגידול לגידול. להלן
נעמוד על הבעיות העיקריות:
א. בפירות האילן, הולכים אחר החנטה. ישנה מחלוקת בין
הראשונים אם החנטה היא נשירת עלי הפרח, או שהיא בשלב מאוחר
יותר. למחלוקת זו יש השלכה למינים שחנטתם מוקדמת, כגון: שסק,
לימון ואפרסק.⁸

1. האחרונים העירו שלכתחילה אין להפריש על תנאי בספק שבין שנות המעשר:
עי' שו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ה ד"ה ראיתי; ספר חרדים פרק נ"ב סעי' ט"ז,
י"ח; ארץ חיים סיתרון יו"ד סי' של"א סעי' ד'.
2. רמב"ם מע"ש פ"א ה"א.
3. תרומות פ"א מ"ה; רמב"ם תרומות פ"א ה"א; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' נ"ז.
4. לדין זה יש כמה יוצאים מן הכלל: זיתים — אחר שליש הגידול: ר"ה י"ב
ע"ב, י"ג ע"ב. מעשר פ"ב ה"ה. ענבים — אחר הבאת שליש: רש"י שם ד"ה
התבואה; ועי' תוס' ד"ה התבואה, שחולק. לדעת הרמב"ם, מע"ש פ"א ה"ב,
החנטה היא הבאת שליש. חרובים — אחרי הלקיטה: רמב"ם שם ה"ג.
5. ר"ה י"ג ע"ב.
6. תוס' ר"ה י"ב ע"ב ד"ה התבואה; ר"ש שביעות פ"ב מ"ז.
7. רמב"ם שם ה"ב. לביור דעת הרמב"ם עי' מאמרו של אמו"ר הרב יעקב אריאל
שליט"א, "התורה והארץ" א' עמ' 46—43.
8. ראה לקמן סעי' 3.

- ב. באתרוגים הולכים אחר הלקיטה⁹.
 ג. בשאר ההדרים יש ספק¹⁰ אם הולכים אחר הלקיטה או החנטה.
 ד. בירקות נחלקו הראשונים אם הולכים אחר הלקיטה¹¹ או אחר גמר הפרי¹².
 ה. בתבואה וקטניות הולכים אחר שליש הגידול¹³. בכלל זה נכללים כל גידולי הגרגרים¹⁴, כגון: תירס, אפונה וכדו'.
 ו. ישנם גידולים בהם הולכים אחר גמר הפרי¹⁵.

2. בעיות מעשיות בשנות המעשר

- יש לתת את הדעת על הצורך להבחין בין שנות המעשר בעיקר במקרים הבאים:
- א. גידולים הנקטפים סמוך לראש השנה.
 ב. גידולים המגיעים מקירור¹⁶ או שימורים¹⁷.
 ג. הדרים הנקטפים סמוך לט"ו בשבט.
 ד. פירות שחנטתם מוקדמת¹⁸.

3. תערובת שנים שונות

- לפעמים קורה, שפירות השייכים לשנת מעשר אחת מתערבים בפירות השייכים לשנת מעשר שניה. בעיה זו מצויה¹⁹ בירקות מיד

9. ביכורים פ"ב מ"ו; רמב"ם שם ה"ה. לענין שמיטה הדבר בספק אם הולכים אחר החנטה או הלקיטה: רמב"ם מע"ש שם ה"ו, שמו"י פ"ד ה"ב; ראב"ד מע"ש שם ה"ה.
 10. ראה מאמרנו בספר "התורה והארץ" ב' עמ' 80.
 11. רמב"ם שם ה"ד.
 12. תוס' ר"ה י"ג ע"ב ד"ה אחר; ר"ש שביעית פ"ו מ"ד ד"ה משיעשה. ועי' "הליכות שדה" 64 עמ' 4, שיש לחוש לחומרא לכל השיטות.
 13. שם ה"ב.
 14. עי' חזו"א שביעית כ"ז ז'.
 15. רמב"ם שם ה"ח; תוס' ר"ה י"ד ע"א ד"ה ה"א.
 16. בעיקר גזר, בצל ותפוחי אדמה.
 17. עי' "ידיעון חרשי" – חקלית מס' 30 עמ' 5.
 18. עי' "הליכות שדה" 62 עמ' 21–19. וראה לקמן סעי' 3.
 19. ראה סעי' 2–1.

לאחר ראש השנה. בפירות הבעיה מצויה במינים שחונטים סמוך מאד לט"ו בשבט²⁰, כגון: שסק, לימון, שקד ואפרסק. כן יש בעיה בהדרים הנקטפים סמוך לט"ו בשבט. במקרים אלו יש להקפיד להפריש מפירות כל שנה בנפרד.

אם אכן נתערבו²¹ גידולים השייכים לשנות מעשר שונות – נוצרת בעיה של הפרשה משנה על חברתה. נחלקו הראשונים אם אפשר לתקן את כל התערובת ביחד²². לדעה המחמירה²³ יש להפריש את התרומה על כל שנה בנפרד מטבל ודאי שיובא ממקום אחר²⁴, ואת המעשרות להפריש בקריאת שם מיניה וביה. כן נחלקו האחרונים בשאלה זו²⁵.

למעשה, מוצע לנהוג כך:

א. את המעשרות להפריש בקריאת שם מיניה וביה. לגבי המעשר הראשון יש לומר שיהיה מפירות כל שנה בנפרד. בהפרשת המעשר השני, יש לומר שהמעשר מן הפירות החייבים במעשר עני יהיה מעשר עני, והמעשר מן הפירות החייבים במעשר שני – יהיה מעשר שני ויתחלל על הפרוטה.

ב. לענין התרומה הגדולה ותרומת המעשר מוצע לקחת יותר מאשר יחידה אחת, שהיא בודאי שייכת רק לאחת השנים. ועדיף להפריש כמות גדולה בהרבה מן הדרוש.

20. עי' "התורה והארץ" ב' עמ' 340–319.

21. עי' מכשירין פ"ב מ"א ומפרשים שם; רמב"ם מע"ש פ"א ה"א; "התורה והארץ" שם.

22. כך היא פשוט לשון הרמב"ם שם והשו"ע יו"ד סי' של"א סעי' קכ"ח. וכן פ"י הרא"ש למכשירין שם; כ"פ פרק מ"ג.

23. ראב"ד לרמב"ם שם; רשב"ם, מובא ברשב"א חולין ו' ע"א ד"ה הנותן. עי' קיצור הלכות (לרב יהודה בויאר) פרק י"ז סעי' ד' ובהערות שם, שבשסק ותפוזים בתקופת המעבר יש להפריש את התרומה מכל מין בנפרד.

24. ראה פרק ט' סעי' 3.

25. כדעת הרשב"ם סוברים: טורי אבן ר"ה י"ד ע"א ואבנ"ם שם; פאה"ש סי' י"ג סעי' י"ח; בית מאיר מכשירין שם; חזו"א שביעית ו' ט"ז ד"ה אלא; ועי' המעשר והתרומה פרק ב' ס"ק י"ב. הגר"מ אליהו שליט"א הורה להחמיר במי שקוטף בעצמו את הפירות מן העץ ולהקל במי שקונה בחנות.

כדעה המקילה סוברים: מלא"ש וחזון נחום למכשירין שם; שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קפ"ג; ועי' מכתבו של הרב שלמה מן ההר שליט"א, "התורה והארץ" ב' עמ' 321. ועי' מכתבו של הגר"ש ישראל שליט"א, "התורה והארץ" ב' עמ' 320, שבפירות שחנטתם מוקדמת, בהם התערובת נוצרת במהלך הגידול – אפשר להפריש את התרומה מיניה וביה.

- בדרך זו נראה שיש מקום להקל, בהסתמך על כמה יסודות:
1. האחרונים הנוקטים כדעת הרא"ש וכפשטות לשון השו"ע, שהולכים אחר הרוב.
 2. הדעות המקילות בבילה²⁶.
 3. אף אם אין בילה, יתכן מאד שתעלה בידיו כמות מספקת מכל שנה, ובמיוחד אם יפריש כמות גדולה מהדרוש²⁷.
 4. הדעה המקילה בתערובת הנוצרת באופן טבעי במהלך הגידול²⁸.

26. פרק ט' סעי' 4.

27. ע"י רמב"ם מעשר פ"ח ה"ג-ד', שבתערובת טבל וחולין די בכך שמוציאים כמות כפולה לתרומת מעשר. וי"ל דה"ה כאן.

28. דעת הגר"ש ישראלי שליט"א, "התורה והארץ" שם.

תקציר: סדר הפרשת תרומות ומעשרות במערכות ציבוריות

סדר ההפרשה

- כא. הפרדת התרומה
- כב. ברכה על ההפרשה
- כג. אמירת נוסח ההפרשה

לאחר ההפרשה

- כד. נתינת המתנות
- כה. התנהגות בתרומה טהורה
- כו. התנהגות בתרומה טמאה
- כז. תרומה לבהמת כהן
- כח. פיקוח על ההפרשה

תקלות בהפרשה

- כט. פטור וחיוב
- ל. בעיית תערובות פטור וחיוב
- לא. תערובת שרובה טבל
- לב. תערובת שרובה חולין
- לג. הפרשה משנה על חברתה
- לד. תערובת שנים שונות
- לה. עבר ומכר טבל

חובת ההפרשה

- א. גידולים החייבים בתרו"מ
- ב. גידולים הפטורים מתרו"מ
- ג. חובת הפרשה מספק
- ד. גמר המלאכה
- ה. אכילה ללא הפרשה
- ו. מכירת טבל

סמכות להפרשה

- ז. בעלות
- ח. שליחות

הקדמה לנוסח ההפרשה

- ט. הקדמה להפרשה
- י. המועד המוקדם ביותר להפרשה
- יא. המועד המאוחר ביותר להפרשה
- יב. הצורך בהפרשה מראש
- יג. סדר הפרשה מראש
- יד. תנאים בהפרשה

נוסח ההפרשה

- טו. הפרשת תרומה גדולה
- טז. תרומה מן המוקף
- יז. הפרשת המעשרות
- יח. שנות המעשר
- יט. חילול מעשר שני
- כ. ברירה

חובת ההפרשה

- א. גידולים החייבים בתרו"מ
 יש להפריש תרו"מ מכל תוצרת חקלאית של יהודי, בארץ ישראל²
 הראויה למאכל אדם.³ גם במקרים הבאים חייבים בתרו"מ בוודאות:
 1. פירות שגדלו ברשות גויים וגמר המלאכה שלהם היה ע"י
 ישראל, ובבעלות ישראל.⁴
 2. פירות שגדלו בחו"ל אך גמר המלאכה שלהם היה בארץ.⁵
 3. פירות שגדלו במצע מנותק.⁶
 4. דגן, יין ושמן שגדלו באיזורי הארץ שנכבשו ע"י עולי מצרים.⁵

- ב. גידולים הפטורים מתרו"מ
 במקרים הבאים אין להפריש תרומות ומעשרות:
 1. פירות מיובאים, שגידולם וגמר המלאכה שלהם היו בחו"ל.⁵
 2. פירות שגדלו בקרקע של גוי וגמר המלאכה שלהם היה
 ברשותו.
 3. פירות שהופקרו לפני גמר המלאכה.⁸
 4. פירות רבעי.⁹

- ג. חובת הפרשה מספק
 במקרים הבאים יש להפריש תרו"מ מספק:
 1. פירות שגדלו באיזורי הארץ שלא נכבשו ע"י עולי בבל.¹⁰
 2. גידולים המיועדים ליצוא.¹¹
 3. פירות שהופקרו לאחר גמר המלאכה.¹²

1. ראה פרק ז'.
2. לדינם של איזורי הארץ השונים ראה פרק ח' סעי' 1.
3. פרק י"א סעי' 2.
4. פרק ז' סעי' 4—3. לענין ברכה ראה פרק י"ח סעי' 7.
5. פרק ח' סעי' 1, 5.
6. פרק ו' סעי' 5.
7. פרק ז' סעי' 2.
8. פרק ו' סעי' 2.
9. פרק ו' סעי' 6.
10. פרק ח' סעי' 1.
11. פרק ח' סעי' 2.
12. פרק ו' סעי' 2.

5. פירות שגדלו בחממות¹³.
6. פירות מעצים בני ארבע שהגיעו בגוש מן המשתלה, שהם ספק רבעי¹⁴.
7. יש המוסיפים: גידול של יהודי שגמר המלאכה שלו נעשה ע"י גוי¹⁵.
8. פירות שיש ספק אם הם מתוקנים – חייבים להפריש מהם תרו"מ מכוח תקנת דמאי¹⁶.

ד. גמר המלאכה

- חיובם של הפירות בתרו"מ¹⁷ נקבע ע"י גמר המלאכה¹⁸:
1. אם הפירות ראויים ומוכנים למכירה כמות שהם, והטיפול הדרוש בהם הוא טכני בלבד – גמר המלאכה הוא בשדה.
 2. אם הפירות זקוקים לטיפול משמעותי, כגון: ניקוי יסודי, הבחלה, סחיטה וכדו' – גמר המלאכה שלהם הוא בבית האריזה או במפעל התעשייה.
 3. במקרים גבוליים הדין מסופק.
- לכתחילה אסור להפריש תרו"מ לפני גמר המלאכה¹⁹. בשעת הדחק עדיף שההפרשה תהיה בזמן שגם התרומה וגם שאר הפירות במצב של לפני גמר המלאכה¹⁹.

ה. אכילה ללא הפרשה

- לפני גמר המלאכה מותר לאכול אכילת עראי גם ללא הפרשה²⁰. אם העובדים רוצים לאכול פירות בזמן שייתכן שהוא לאחר גמר המלאכה, יש ללכת באחת הדרכים הבאות:
1. להניח בצד ארגז עם פירות מתוקנים לצורך אכילת העובדים.
 2. לתקן מראש²¹ בדרך של "ברירה"²² את מה שיאכלו העובדים.

13. פרק ו' סעי' 5.

14. פרק ו' סעי' 6.

15. פרק ז' סעי' 1.

16. ראה פרק ט"ז סעי' 2 והע' 17.

17. פרק ה' סעי' 1.

18. פרק ה' סעי' 2.

19. פרק ה' סעי' 3.

20. פרק ה' סעי' 4.

21. לקמן סעי' י"ג.

22. לקמן סעי' כ'.

1. מכירת טבל

בעל הפירות חייב להפריש תרו"מ מכל הטבל שבבעלותו לפני מסירתו לאחר²³. מסירת טבל למקום בו הם יתוקנו בוודאות מותרת במספר מקרים:

1. אם הפירות נשארים בבעלותו של המוסר²⁴ גם לאחר מסירתם.
 2. אם ההפרשה לפני המסירה עלולה לגרום תקלה בהפרשה אצל מי שמקבל אותם²⁵.
 3. אם המסירה היא לפני גמר המלאכה²⁶.
- מסירת טבל למקום בו אין וודאות שיתוקן, מותרת רק במכירת "דמאן" לגוי, לפני הקטיף²⁷.

סמכות להפרשה

2. בעלות

רק הבעלים על התוצרת²⁸ מוסמך לדאוג להפרשת תרו"מ. בכדי שההפרשה תהיה מכוחו של הבעלים, יש לברר את הדברים הבאים:

1. מיהו הבעלים על התוצרת החקלאית שמדובר בה?
 2. האם הוא יהודי, גוי, חברה שיתופית או חברה בע"מ?
 3. מיהו האחראי על הטיפול בתוצרת זו? האם הבעלים או אדם אחר?
 4. מיהו הבעלים על הפסולת המיועדת לתרומה?
 5. מתי התוצרת נמכרת לאדם אחר? האם יש מסירה של כמויות קטנות באופן אקראי לפני כן?
- מה יש לעשות?

1. לבקש הרשאה מן הבעלים²⁹ או מהאחראי על הטיפול בתוצרת³⁰.
- אם אפשר — יש לבקש הרשאה משניהם³¹.

23. פרק ד' סעי' 1. במקרה של תקלה, ראה לקמן סעי' ל"ה.

24. פרק א' סעי' 1.

25. פרק י' סעי' 2.

26. פרק ד' סעי' 1 והע' 10.

27. פרק ה' סעי' 1.

28. פרק א' סעי' 1.

29. פרק א' סעי' 7 — 6.

30. פרק א' סעי' 2.

2. אם הבעלים הוא גוי – יש לקנות ממנו את התוצרת ולהחזירה לו לאחר ההפרשה³¹.
3. למקרים בעייתיים יש להחתים את הצדדים על טופס להגדרת הבעלות להפרשה³².
4. יש לוודא שהפסולת המיועדת לתרומה לא תופקר³³, ושההרשאה להפרשה תתייחס גם אליה³⁴.

ח. שליחות

הבעיות בשליחות הן:

1. הפרשה ללא מינוי שליחות³⁵.
2. שליחות לדבר שלא בא לעולם או שלא בא לרשותו של הבעלים³⁶.
3. מילוי מקומו של המשגיח במקרה שהוא נעדר – שליח עושה שליח³⁷.
4. שליחות להפרשת תוצרת של אדם אחד על תוצרת של אדם שני³⁸.
5. אם הבעלים אינו מבין שהפרשת תרו"מ היא מעשה קנין על 20% מהתוצרת – יש שאלה על קיום השליחות³⁹.
6. אם בשעת האמירה הפירות עדיין מחוברים לקרקע, יש אומרים שהמשגיח צריך להיות רשאי לקטוף אותם⁴⁰.

מה יש לעשות?

1. להחתים את הבעלים⁴¹ על שטר שליחות, בו יש התייחסות לכל הבעיות שהוזכרו⁴². אם הפירות מחוברים לקרקע, יש להוסיף

31. פרק א' סעי' 4.
32. פרק א' סעי' 2. ראה נספח א'.
33. פרק א' סעי' 2 ופרק ו' סעי' 2.
34. פרק ג' סעי' 6. ראה נספח א'.
35. פרק ג' סעי' 1.
36. פרק ג' סעי' 2.
37. פרק ג' סעי' 3.
38. פרק ב' סעי' 3.
39. פרק ב' סעי' 2.
40. פרק ט"ז סעי' 4.
41. פרק א' סעי' 2 – 1.
42. פרק ג' סעי' 6. ראה נספח ב'.

- בהרשאה שהמשגיח רשאי לקטוף אותם⁴⁰.
2. כדי שיהיה למשגיח דין של פועל, שהוא חזק יותר מסתם שליח, יש לשלם לו סכום כלשהו תמורת האחריות על ההפרשה⁴³.
3. למנות ממלא מקום קבוע, שתהיה גם לו הרשאה מן הבעלים³⁷. בשעת הדחק, אפשר להפריש גם ללא מינוי פורמאלי. הדבר מותנה בכך שידוע שהבעלים מעוניינים בהפרשה עבורם³⁵.

הקדמה לנוסח ההפרשה

- ט. הקדמה להפרשה
- כאשר מכינים נוסחאות מורכבים להפרשת תרומות ומעשרות, מוצע להוסיף הקדמה להפרשה⁴⁴, שתכלול את הפרטים הנוגעים לכל מה שמפרישים. הקדמה זו תכלול את הנקודות הבאות:
1. מועד חלות ההפרשה⁴⁵.
 2. הגדרת הפירות שרוצים לתקנם⁴⁶.
 3. ההפרשה תהיה רק ממה שראוי לאכילה⁴⁷.
 4. ההפרשה תהיה רק ממה שאינו מחובר לקרקע⁴⁸.
 5. ההפרשה תהיה בכל סוג חיוב בנפרד⁴⁹.
 6. ההפרשה תהיה מכל מין על מינו⁵⁰.

- י. המועד המוקדם ביותר להפרשה
- המועד המוקדם ביותר לחלות ההפרשה צריך להיות לאחר שיתקיימו התנאים הבאים:
1. הפירות אינם מחוברים לקרקע⁵¹.
 2. היה גמר מלאכה גם בפירות שרוצים לתקן וגם במה שרוצים להפריש לתרומה⁵².
 3. אם לא רוצים לסמוך על "ברירה"⁵³: התרומה כבר הופרדה מן הפירות שרוצים לתקן.

43. פרק ג' סעי' 5.
44. פרק י"ח סעי' 2.
45. לעיל סעי' י' – י"א.
46. כגון: הפרשה זו תחול על הפירות שבמפעל פלוני.
47. פרק י"א סעי' 2.
48. פרק ט"ו סעי' 3.
49. פרק ו' סעי' 3.
50. פרק י"ח סעי' 2.
51. פרק ט"ו סעי' 3.
52. פרק ה' סעי' 3. כשאין אפשרות כזאת – ראה לעיל סעי' ה'.
53. פרק ט"ו סעי' 2 – 1.

יא. המועד המאוחר ביותר להפרשה

המועד המאוחר ביותר לחלות ההפרשה צריך להיות בזמן שההפרשה עדיין יכולה לחול ובאופנים שהם לכתחילה:

1. הפירות שרוצים לתקן עדיין בבעלות המשלח ועוד לא נמכרו⁵⁴.
2. הפירות המיועדים לתרומה עדיין ראויים לאכילה⁵⁵ וקיימים בעולם ובבעלות המשלח⁵⁶.
3. אם לא יהיה גמר מלאכה במה שמיועד לתרומה: לפני גמר מלאכת הפירות שרוצים לתקנם⁵⁷.
4. מה שמיועד לתרומה גדולה⁵⁸ עדיין סמוך לפירות שרוצים לתקנם⁵⁹.

יב. הצורך בהפרשה מראש

בשעת הצורך ניתן לומר את נוסח ההפרשה מראש, שיחול פעם אחת או מספר פעמים, במועדים שייקבעו⁶⁰.

הפרשה מראש דרושה במספר מקרים:

1. כאשר המערכת נמצאת בפעילות מתמדת, ללא נוכחות מלאה של המשגיח.
2. כאשר רוצים לתקן כדין תוצרת הנמצאת בתנועה⁶¹.
3. כאשר התרומה תימצא במקום מרוחק לאחר הפרדתה משאר הפירות, ורוצים שההפרשה תהיה "מן המוקף" בשעת האמירה⁶².

54. פרק א' סעי' 1 ופרק ט"ז סעי' 5.

55. פרק י"א סעי' 2.

56. פרק א' סעי' 3.

57. פרק ה' סעי' 3.

58. פרק י"ב סעי' 2.

59. פרק י"ב סעי' 1, 4.

60. פרק ט"ז סעי' 1.

61. פרק י"ח סעי' 5.

62. פרק י"ב סעי' 4.

יג. סדר הפרשה מראש

בהפרשה מראש צריך להקפיד על מספר תנאים:

1. הפירות כבר נמצאים בעולם והגיעו לשליש גידולם⁶³. ויש הסוברים שצריך שיגיעו לגמר גידולם⁶³. לכן עדיף להשתמש בנוסח הפרשה יומי ולא בנוסח שבועי או עונתי⁶⁰.
2. לא תהיה החלפת בעלות בין שעת האמירה לשעת החלות⁶⁴. אם הבעלים מקבלים תוצרת כמה פעמים ביום – יש לומר את נוסח ההפרשה מספר פעמים, בזמנים מתאימים.
3. אם בשעת האמירה הפירות עדיין מחוברים לקרקע, יש אומרים שהמשגיח צריך להיות רשאי לקטוף אותם⁶⁵.
4. ניתן לקבוע את מועד ההפרשה עפ"י דבר שיקרה לאחר מכן, ואין בכך בעיה של "ברירה"⁶⁶, כגון: "ההפרשה תחול דקה לפני יציאת המשאית מהמבנה".

נוסח ההפרשה צריך לכלול את הנקודות הבאות:

1. קביעת המועדים לחלות ההפרשה (כגון: אחת לשעה, בגמר מילוי כל ארגז וכדו').
2. קביעה שהתרומות והמעשרות יחולו לפי הסדר ולא בבת אחת⁶⁷.
3. הגדרת מקום וסדר הפרשה לתרומה, כך שלא תתערב בחולין ותבטל אותם ברוב⁶⁸ ושלא תפגע קדושתה⁶⁹.
4. תהיה כמות מוגדרת לתרומה גדולה (כגון: פרי אחד) ולא כמקובל "העורף על אחד ממאה"⁷⁰.
5. כמות תרומת המעשר תוגדר כ-1/99 (מאית מלבר) מהתוצרת שרוצים לתקן בכל פעם⁷⁰.
6. ייקבע, שההפרשה תתייחס רק למה שחייב בתרו"מ, ולא תכלול את מה שתוקן קודם⁷¹.

63. פרק ט"ו סעי' 3.

64. פרק ט"ו סעי' 5.

65. פרק ט"ו סעי' 4.

66. פרק ט"ז סעי' 5.

67. פרק ט"ו סעי' 2.

68. פרק ט' סעי' 2.

69. פרק י"ב סעי' 1. כגון: בכל פעם תהיה התרומה בתוצרת הטבל התחתונה ביותר במיכל הפסולת.

70. פרק י"א סעי' 4.

71. פרק ו' סעי' 1.

יד. תנאים בהפרשה

תנאי בהפרשה נצרך בשני מקרים:

1. אם הפירות נמכרים למקום בו עלולים להימצא גם פירות טבל, ומתוך כך ייכשלו הקונים בהפרשה מן הפטור על החיוב⁷². במקרה זה יקבע התנאי שהפירות שבהם המכשול לא ייכללו בהפרשה⁷³.
2. אם יש חשש להפרשת כמות חסרה⁷⁴. במקרה זה יקבע התנאי מה לא ייכלל בהפרשה, עפ"י סדר עדיפויות הלכתי⁷⁵.

נוסח ההפרשה

טו. הפרשת תרומה גדולה

בנוסח הפרשת התרומה הגדולה יש להקפיד על מספר דברים:

1. אם ישנן הפרשות רבות במשך היום, יש להגדיר את כמות התרומה הגדולה⁷⁶.
2. יש לקבוע את התרומה רק במה שראוי לאכילה והוא חלק מן הפרי⁷⁷.
3. יש לוודא שישנה כמות מספקת לתרומה מאותו סוג חיוב⁷⁸.
4. יש לקבוע את התרומה הגדולה בסמוך לפירות שרוצים לתקן⁷⁹.
5. יש להגדיר את הצד בו נקבעת התרומה במקום שהיא נמצאת בו. בדרך כלל, רצוי שהתרומה תהיה בתחתית הכלי⁸⁰.

72. פרק י' סעי' 2-1.

73. פרק י' סעי' 4-3.

74. פרק י"ז סעי' 3-2.

75. פרק י"ז סעי' 5-4.

76. פרק י"א סעי' 4.

77. פרק י"א סעי' 3-2.

78. פרק ו' סעי' 1, 3. להגדרת סוגי החיוב ראה פרקים ו'-ט'.

79. פרק י"ב סעי' 2-1.

80. כדי למנוע בעיה של תערובת טבל בתרומה (פרק ט' סעי' 2) ובעיה של פגיעה בקדושת התרומה, אם מניחים עליה דברים מאוסים או טמאים (פרק י"ג סעי' 1).

טז. תרומה מן המוקף

- בשעת ההפרשה צריכה התרומה להיות סמוכה לתוצרת שאותה רוצים לתקן. סדר העדיפויות להפרשה מן המוקף הוא כדלקמן:
1. להפריש כאשר הכל נמצא באותו מבנה ובאותו חדר⁸¹, כאשר האריזות פתוחות⁸² והתרומה מכל מין צמודה למה שרוצים לתקן.
 2. להפריש מן המוקף רק את התרומה הגדולה⁸³: לקחת יחידה אחת, להצמיד אותה למה שרוצים לתקן ולומר: "הרי זה תרומה גדולה". כמו כן אפשר להכין בתחילת כל שבוע ארגז עם כמות מספקת לתרומה גדולה ולהניח אותו בסמוך לשאר הפירות. בהפרשת תרומת המעשר ניתן לסמוך על המתירים להפריש שלא מן המוקף.
 3. לומר את נוסח ההפרשה מראש⁸⁴, עוד לפני המיון⁸⁵, ולקבוע שהחלות תהיה לאחר המיון, בהסתמך על כך שהתוצרת כולה היא "מן המוקף" בשעת האמירה⁸⁶.
 4. לסמוך על כך שגם חדרים נפרדים באותו מבנה⁸⁷, אריזות סגורות⁸⁸ או שטח חקלאי אחד⁸⁹ נקראים "מוקף".
 5. בשעת הדחק ניתן להפריש שלא מן המוקף⁹⁰.

81. פרק י"ב סעי' 5.

82. פרק י"ב סעי' 7.

83. פרק י"ב סעי' 2.

84. פרק ט"ז סעי' 1.

85. פרק ה' סעי' 3.

86. פרק י"ב סעי' 4.

87. פרק י"ב סעי' 5.

88. פרק י"ב סעי' 7.

89. פרק י"ב סעי' 6.

90. פרק י"ב סעי' 3, 1.

יז. הפרשת המעשרות

- בנוסח הפרשת המעשרות יש להקפיד על מספר דברים:
1. כאשר חייבים בנתינת המעשרות, יש לקבוע את המעשר הראשון ומעשר העני בפירות היותר גדולים ויפים⁹¹.
 2. הפרשת המעשר הראשון יכולה להיות בשני שלבים: החלק המיועד לתרומת מעשר והחלק הנשאר כמעשר ראשון⁹²; אך רצוי שהפרשת המעשרות תהיה במשפט אחד⁹².
 3. רצוי לציין את כמות המעשר במספר, כגון: "עשירית" או "עוד תשעה חלקים כאלה" ולא להסתפק באמירת "מעשר פלוני בצפון"⁹² וכדו'.
 4. יש לוודא את שנת המעשר של הפירות אם הם חייבים במעשר שני או עני⁹³.

יח. שנות המעשר

- הפרשת המעשרות צריכה להיות עפ"י שנות המעשר⁹⁴: שנות אבד"ה – מעשר שני; שנות ג"ז – מעשר עני. במעבר משנה לשנה צריך לשים לב לבעיות הבאות:
1. בירקות הולכים אחר הקטיף או גמר גידול הפרי. יש לשים לב לבעיות הנוצרות בירקות המשתמרים משנה לשנה, ובמיוחד בתפוז"א, גזר ובצל.
 2. בקטניות ובשאר גידולי הגרגרים הולכים אחר הבאת שליש.
 3. בפירות האילן, בהם הולכים אחר החנטה, יש לשים לב לבעיות הנוצרות בפירות החונטים סמוך לט"ו בשבט, ואף לפניו.
 4. בהדרים הולכים גם אחר הלקיטה, מספק שמא דינם כאתרוג.
 5. יש לשים לב לתערובות של פירות וירקות משנים שונות⁹⁵.

91. פרק י"ד סעי' 1.

92. פרק י"ד סעי' 2.

93. פרק י"ט סעי' 1.

94. פרק י"ט סעי' 2.

95. לקמן סעי' ל"ד.

יט. חילול מעשר שני

בחילול המעשר השני יש להקפיד על הדברים הבאים:

1. לוודא שיש מטבע פנויה לחילול המעשר או להימנות על קרן המעשרות.⁹⁶
2. בדרך כלל אין מוסיפים חומש⁹⁷. במקרה של ספק יש לחלל את המעשר על פרוטה ורבע⁹⁷.
3. מספר החילולים יותאם למספר הפרוטות הפנויות במטבע ולאפשרויות של קרן המעשרות.⁹⁶
4. החילול יהיה בכל סוג חיוב בנפרד.⁹⁶
5. בפירות יש להוסיף חילול רבעי⁹⁶.

כ. ברירה

"ברירה" היא הפרשה באופן שרק לאחר זמן יתברר מה יהיה תרומה ומעשר ומה יהיה חולין, כאשר הכל חל למפרע משעת האמירה⁹⁸. דרך זו דרושה במקרה שהתוצרת נמכרת לפני המיון. כן אפשרית דרך זו אם רוצים להקפיד על כך שההפרשה תהיה מן המוקף בשעת החלות⁹⁹.

ניתן להקל בהפרשה בדרך "ברירה" במקרים הבאים:

1. בכל הגידולים, פרט לדגן, תירוש ויצהר, אך לא בהפרשה למהדרין¹⁰⁰.
2. אם הבירור נעשה בשעת החלות או לפניה¹⁰¹.
3. אם הדבר עומד להתברר בוודאות¹⁰².
4. אם ההפרשה תוכל לחול גם בשעת הבירור, והקדמת החלות היא משיקולים אחרים¹⁰².
5. אם הברירה קובעת את מועד החלות של ההפרשה ולא את הפירות עליהם היא תחול¹⁰³.

⁹⁶. פרק י"ד סעי' 3.

⁹⁷. פרק י"ד סעי' 4.

⁹⁸. פרק ט"ז סעי' 1.

⁹⁹. פרק י"ב סעי' 4.

¹⁰⁰. פרק ט"ז סעי' 2 – 1.

¹⁰¹. פרק ט"ז סעי' 3.

¹⁰². פרק ט"ז סעי' 4.

¹⁰³. פרק ט"ז סעי' 5.

במקרים הבאים יש להחמיר:

1. הפרשה בדרך "ברירה" כאשר הבירור יהיה רק כלפי שמיא ולא לאדם¹⁰⁴.
2. כאשר בכלל לא ברור על אלו פירות תחול ההפרשה¹⁰⁴.
3. יש אומרים: חילול מעשר שני בהפרשה בדרך "ברירה"¹⁰⁵. לכן, כאשר מפרישים תרו"מ בדרך "ברירה", רצוי לקבוע שחילול המעשר יהיה לאחר הבירור.
4. יש מוסיפים: בהפרשה ללא ציון מדויק של הכמויות¹⁰⁴.

סדר ההפרשה

כא. הפרדת התרומה

הפרדת מה שמיועד לתרומה מן הפירות שרוצים לתקן נעשית בכמה דרכים:

1. פעולה הנעשית במיוחד ע"י המשגיח.
 2. פסולת המופרדת משאר הפירות במהלך המיון או העיבוד התעשייתי.
 3. פירות הנשארים בשטח במהלך הקטיפ והאיסוף.
- בהפרדת התרומה יש להקפיד על הדברים הבאים:
1. יש להקפיד מאד על הפרשת הכמויות הדרושות¹⁰⁶. אין אפשרות להסתמך על הערכות ממוצעות של אחוזי פסולת!
 2. מה שמיועד לתרומה גדולה צריך שיהיה סמוך לשאר הפירות¹⁰⁷.
 3. מה שמיועד לתרומה יהיה חייב בתרו"מ באותה דרגת חיוב כמו שאר הפירות¹⁰⁸ ומאותה שנת מעשר¹⁰⁹.
 4. בדרך כלל יש להעדיף לקחת פירות גרועים¹¹⁰, אך ראויים לאכילה¹¹¹.
 5. בשעת הצורך יש לטמא את מה שמיועד לתרומה ע"י התזת מים טמאים¹¹².

104. פרק ט"ז סעי' 6.

105. פרק ט"ז סעי' 7.

106. פרק י"ז סעי' 1 ופרק י"א סעי' 4.

107. פרק י"ב סעי' 2 – 1.

108. פרקים ו' – ט'.

109. פרק י"ט.

110. פרק י"א סעי' 1.

111. פרק י"א סעי' 3 – 2.

112. פרק י"ג סעי' 2.

כב. ברכה על ההפרשה

כאשר מפרישים תרו"מ מטבל ודאי – יש לברך על ההפרשה¹¹³. במקרים הבאים לא מברכים¹¹³:

1. כאשר יש ספק אם צריך להפריש או כאשר יש ספק אם ההפרשה מועילה.
2. בתוצרת של גוי שגמר המלאכה שלה היה בידי ישראל ובתוצרת של ישראל שגמר המלאכה שלה היה בידי גוי.
3. בהפרשה מראש, אם אומרים את נוסח ההפרשה לפני הקטיף.
4. כאשר מפריש פעם שניה, לאחר שנשאל על ההפרשה הראשונה. לעומת זאת, במקרים הבאים – מברכים¹¹³:
 1. משגיח המפריש בשליחות הבעלים (וי"א שמברך "על הפרשת תרו"מ").
 2. בהפרשה מראש, כאשר התוצרת כבר נקטפה והיא ברשות הבעלים, מברכים בשעת האמירה.
 3. בחילול מעשר שני מטבל ודאי. אך נחלקו הפוסקים אם לברך "לפדות" או "על פדיון".

כג. אמירת נוסח ההפרשה

באמירת נוסח ההפרשה יש להקפיד על מספר דברים:

1. יש לומר שנוסח ההפרשה מתאים לנתונים של אותו מקום ולא חלו בהם שינויים.
2. לכתחילה, המפריש צריך להבין את תוכנו של נוסח ההפרשה, ומהי כל מתנה שהוא מפריש¹¹⁴.
3. יש לומר את נוסח ההפרשה מילה במילה, מבלי להחסיר אף אות ושום משפט¹¹⁵.

113. ראה פרק י"ח סעי' 7.

114. פרק י"ח סעי' 1.

115. פרק י"ח סעי' 3.

4. בשעת הדחק ניתן להכין נוסח כתוב, ולומר: "ההפרשה תחול כפי שכתוב בנוסח שברשותי"¹¹⁶. במקרה זה רצוי לומר את נוסח ההפרשה המלא באותו בוקר, בלשון עתיד. ובשעת ההפרשה לומר: "סדר ההפרשה שאמרתי הבוקר יחול עכשיו על פירות אלו".
5. בשעת האמירה צריכה כל התוצרת להיות במנוחה¹¹⁷. אם היא בתנועה מתמדת, יש ללכת בדרך של הפרשה מראש¹¹⁸.

לאחר ההפרשה

כד. נתינת המתנות

- חובת הנתינה היא עפ"י סדר העדיפויות דלקמן:
1. לכל הדעות יש לתת את מעשר העני לעני¹¹⁹.
 2. לדעת פוסקים רבים יש לנהוג כך גם במעשר ראשון¹¹⁹. כמו כן יש לתת את התרומה לכהן, אם ידוע שהוא מעוניין בה¹²⁰.
 3. בפירות שנקנו מגוי ובמצב של ספק – אין חובת נתינה¹¹⁹.
- אופן נתינת המעשרות¹¹⁹ יהיה עפ"י סדר העדיפויות דלקמן:
1. לתת ללוי ולעני בפועל את המעשרות או את תמורתם ע"י הלוואה מראש.
 2. להקנות את המעשר ללוי או לעני והוא יחזיר אותו במתנה לבעל הפירות.
 3. לסמוך על הלוואה בסכום סמלי.
 4. לומר בסדר הפרשת המעשר הראשון ומעשר העני: "ומחולל על פרוטה שאתן ללוי / לעני שיימצא ראשון".
 5. אם הבעלים מסרבים לתת בכל אופן שהוא – ההפרשה חלה בדיעבד.

116. פרק י"ח סעי' 2.

117. פרק י"ח סעי' 5.

118. פרק ט"ו סעי' 1.

119. פרק י"ד סעי' 5.

120. פרק י"ג סעי' 3.

כה. התנהגות בתרומה טהורה

סדר העדיפויות ההלכתי לטיפול בתרומה טהורה¹²¹ יהיה כדלקמן:

1. להניח אותה במקום מוצנע עד שתירקב מאליה.
2. לקבור אותה בארמה.
3. לרסס חומר בעל ריח רוחה ולהניח במקום גלוי.
4. לתת אותה לבהמת כהן לאכילה.
5. להניח בשקית כפולה בפח האשפה.

כו. התנהגות בתרומה טמאה

סדר העדיפויות ההלכתי לטיפול בתרומה טמאה לאחר

ההפרשה¹²², יהיה כדלקמן:

1. לשרוף את התרומה.
 2. לקבור אותה.
 3. לתת אותה לבהמת כהן.
 4. לרסס עליה חומר מאבד, כגון נפט, ובכך למנוע מזרים להשתמש בה.
 5. לשים בשקית סגורה ולהניח בפח האשפה.
- כדי שהתרומה תהיה טמאה יש לשפוך עליה מים טמאים (ע"י נגיעת אדם בהם) עוד לפני ההפרשה. אם פירות אלו עוברים שטיפה — ניתן לטמאם ע"י הנחת חפץ טמא בתוך כלי השטיפה.

כז. תרומה לבהמת כהן

אפשר לתת תרומה לבהמת כהן¹²³ בשתי דרכים:

1. עדיף לתת תרומה טמאה. או אפשר לתת אותה באופן הרגיל.
2. אם יש אפשרות לשמור על התרומה שלא תרטב ותוכשר לקבל טומאה, מותר לתת תרומה טהורה. את התרומה יש להניח במרחק מה מן הבהמה.

121. פרק י"ג סעי' 1, 4.

122. פרק י"ג סעי' 2, 4.

123. פרק י"ג סעי' 4.

- בנתינת התרומה לבהמת כהן יש להקפיד על הדברים הבאים¹²³:
1. שהכהן יהיה בעלים גמור ובלעדי על הבהמות, ללא שותפים.
 2. שכל בעל חיים חדש שנרכש יימכר מיד לכהן.
 3. שהמבכירות, שחלק מגופן נמכר לגוי, לא תאכלנה מן התרומה.
 4. שהתרומה לא תאכל ע"י בני אדם.
 5. שלא יהיה טבל מעורב בתרומה הניתנת לבהמה.
 6. אם מדובר בתרומה טמאה – אין לתת לבהמה לאכול ממנה בשבת וביו"ט.
 7. אם מדובר בתרומה טהורה – יש לשמור על כך שלא תיטמא.

כח. פיקוח על ההפרשה

- מכיון שלא בכל מקרה ניתן לסמוך על כך ש"שליח עושה שליחותו"¹²⁴, ומכיון שישנן תקלות שכיחות – יש לקיים נוהל מעקב ובקרה על עבודת המשגיח. לכך מוצעות מספר דרכים:
1. אישור ההפרשה על גבי תעודת המשלוח או על גבי שלט בולט.
 2. מילוי טופס מעקב מפורט¹²⁵.
- בשביל למנוע מכשול של הפרשה מן הפטור על החיוב אצל הקונים, יש לסמן את התוצרת בכתב הכשר, כך שכל קונה ידע שהיא מתוקנת.

תקלות בהפרשה

כט. פטור וחיוב

- אין להפריש תרו"מ מתוצרת הפטורה מתרו"מ על תוצרת החייבת בתרו"מ. לשם כך יש לבדוק מספר דברים לפני ההפרשה:
1. מאין באה התוצרת? האם יש חלק ממנה הפטור מתרו"מ מסיבה כלשהי או שיש ספק אם הוא חייב בתרו"מ? סוגי הפטור המצויים הם: גידולי גוי¹²⁶, גידולי חו"ל¹²⁷, תוצרת מעושרת¹²⁸, הפקר¹²⁹, פירות ערלה ורבעי¹³⁰.

123. פרק י"ג סעי' 4.

124. פרק ב' סעי' 4.

125. ראה נספח ה'.

126. פרק ז' סעי' 2.

127. פרק ח' סעי' 1.

128. פרק ו' סעי' 1.

129. פרק ו' סעי' 2.

130. פרק ו' סעי' 6.

2. האם יש בתוצרת זו דרגות חיוב שונות? דרגות החיוב הנמוכות המצויות יותר הן: גמר מלאכה בידי גוי¹³¹ או בבעלות הגוי¹³², תוצרת המגיעה מאיזורי הארץ שלא נכבשו ע"י עולי בבל¹³³ וגידול במצעים מנותקים¹³⁴.
מה יש לעשות?

1. יש לבדוק אם כל ארגזי התוצרת הגיעו ממקור אחד או ממספר מקורות, שאז יש חשש שחלק מהם פטורים. יש לשים לב לארגזים שונים ולזנים שונים, דבר המעיד על מקורות שונים¹³⁵. במקרה זה יש להפריש תרו"מ מכל דרגת חיוב בנפרד¹³⁶.
2. בשעת הצורך¹³⁷ ניתן להפריש את התרומה מתוצרת שהיא בדרגת חיוב גבוהה ולקרוא שם למעשרות בכל דרגת חיוב בנפרד¹³⁸.
3. לכל הפחות יש להוסיף תנאי בהפרשה ולומר שהיא תתייחס רק למזה שחייב בתרו"מ¹²⁸.
4. בחשש לתערובת של דרגות חיוב שונות — יש מקום לסמוך על המקילים להפריש כרגיל¹²⁹.

ל. בעיות תערובות פטור וחיוב

מה לעשות כאשר ישנה תערובת של חיוב ופטור¹³⁹? — במצב זה יש כמה בעיות הלכתיות:

1. מדרבנן, טבל אינו בטל ברוב, מפני שהוא דבר שיש לו מתירין¹⁴⁰.
2. מדאורייתא, הטבל בטל ברוב חולין או תרומה¹⁴¹. יש לשים לב לכך כשמפרישים את התרומה מפסולת הנמצאת במקום בו חלק ממנה כבר הופרש קודם לתרומה.

131. פרק ז' סעי' 1.

132. פרק ז' סעי' 2 — 1.

133. פרק ח' סעי' 6 — 4.

134. פרק ו' סעי' 5.

135. פרק י' סעי' 1.

136. פרק ו' סעי' 3 — 1.

137. פרק ט' סעי' 3.

138. פרק ט' סעי' 5.

139. ראה פרק ט'.

140. פרק ט' סעי' 1.

141. פרק ט' סעי' 2 — 1.

3. ישנה מחלוקת בין הפוסקים, באלו תנאים ניתן לסמוך על "בילה"¹⁴². בכל מקרה אין להקל בפירות גדולים או בארגזים שלמים שנתערבו¹⁴².
פתרון של בעיות אלו יתבאר לקמן.

לא. תערובת שרובה טבל
בתערובת שרובה טבל, סדר העדיפויות להפרשת התרומה¹⁴³ הוא כדלקמן:
1. להשיג טבל ודאי (מאותה דרגת חיוב) השייך לאותה שנת מעשר, ולהפריש ממנו על הטבל שבתערובת.
2. להישאל על ההפרשה הקודמת, שיצרה את בעיית הפטור והחיוב, ולהפריש מחדש.
3. להפריש את התרומה מתוך התערובת, ולהסתמך על כך ש"כל דפריש מרובא פריש".
4. לסמוך על "בילה", כאשר מדובר ביחידות קטנות (עד גודל זית).
את המעשרות (ראשון, שני ועני) – מפרישים ע"י קריאת שם, שתתייחס רק למה שחייב במעשרות.

לב. תערובת שרובה חולין
בתערובת שרובה חולין¹⁴³, סדר העדיפויות הוא כדלקמן:
1. להפריש מטבל ודאי, שהוא בדרגת חיוב אחת נמוכה יותר מהטבל שנתערב.
2. להפריש מכל יחידה בנפרד.
3. להפריש מטבל ודאי, שהוא בדרגת החיוב המקורית של הטבל שבתערובת או שהוא בדרגת חיוב גבוהה יותר.
4. להישאל על ההפרשה הקודמת ולהפריש מחדש.
5. ביחידות קטנות, להפריש מתוך התערובת ולהסתמך על "בילה".
את המעשרות (ראשון, שני ועני) – מפרישים ע"י קריאת שם, שתתייחס רק למה שחייב במעשרות.

142. פרק ט' סעי' 4.

143. פרק ט' סעי' 5.

לג. הפרשה משנה על חברתה

- אין להפריש מפירות שנה אחת על חברתה¹⁴⁴. יש לתת את הדעת על הצורך להבחין בין שנות המעשר בעיקר במקרים הבאים¹⁴⁵:
1. גידולים הנקטפים סמוך לראש השנה.
 2. גידולים המגיעים מקירור או שימורים.
 3. הדרים הנקטפים סמוך לט"ו בשבט.
 4. פירות שחנטתם מוקדמת.

לד. תערובת שנים שונות

- אם נתערבו פירות משנות מעשר שונות¹⁴⁶ יש לנהוג כדלקמן:
1. את המעשרות להפריש בקריאת שם מיניה וביה. לגבי המעשר הראשון יש לומר שיהיה מפירות כל שנה בנפרד. בהפרשת המעשר השני, יש לומר שהמעשר מן הפירות החייבים במעשר עני יהיה מעשר עני, והמעשר מן הפירות החייבים במעשר שני – יהיה מעשר שני ויתחלל על הפרוטה.
 2. לענין התרומה הגדולה ותרומת המעשר, לכתחילה יש להשיג כמות מספקת לתרומה מטבל ודאי אחר, ומכל שנה בנפרד. אם אין אפשרות כזאת, מוצע להפריש את התרומה מיניה וביה, אך לקחת כמות גדולה בהרבה מן הדרוש.

לה. עבר ומכר טבל

- אם ארעה תקלה ונמכר טבל¹⁴⁷ – יש לפעול עפ"י סדר העדיפויות הבא:
1. להודיע לקונה שיעשר.
 2. לעשר מטבל שלו את מה שמכר ולאחר מכן לתקן בנפרד את המעשרות.
 3. להפריש את התרומה מטבל שברשותו ואת המעשרות ממה שברשות הקונה.

144. לדיני המעבר משנה לשנה, ראה פרק י"ט סעי' 1.

145. פרק י"ט סעי' 2.

146. פרק י"ט סעי' 3.

147. פרק ד' סעי' 2.

נ ס פ ח י ם

- א. הסכם להגדרת הבעלות והסמכות להפרשה
- ב. נוסח שטר שליחות
- ג. תנאי למניעת מכשול מהקונים
- ד. תנאי לחשש כמות חסרה
- ה. דוגמא לטופס מעקב
- ו. נוסח פשוט להפרשה בבית
- ז. סדר הפרשה בחנות ירקות
- ח. סדר הפרשה בבית אריזה לחסה "עלי קטיף"
- ט. סדר הפרשה בבית אריזה לעגבניות "י.ק.ל."
- י. הפרשת תרו"מ בשדה חמניות
- יא. נוסח הפרשה לאורח ולערב שבת
- יב. נוסח הפרשה מראש לגינה ביתית

א. הסכם להגדרת הבעלות והסמכות להפרשה:

"מוסכם בין הצדדים כי _____ יהיה הבעלים על התוצרת הנ"ל לענין הפרשת תרומות ומעשרות מ _____ / עד _____. אנו מודיעים בזאת, שהפסולת המיועדת לתרומה לא תהיה הפקר".
סעיף זה יודפס על תעודת המשלוח או חוזה ההתקשרות.

ב. נוסח שטר שליחות:

הריני ממנה בזאת את מר _____ וכל מי שיבוא מכוחו לדאוג להפרשת תרומ"מ מכל ה_____ שיהיו ברשותי עד לתאריך _____ . לנ"ל יהיה כוח של פועל, שליח, זכיה או גילוי דעת, באופן היותר טוב עפ"י גדרי ההלכה. שכר פעולתו כלול ב_____. הנ"ל יהיה מוסמך לעשות את כל הדרוש לשם הפרשת תרומות ומעשרות כדין, ובשעת הצורך יהיה רשאי אף לבצע לשם כך פעולות שאינן ראויות לכתחילה מצד דיני ההפרשה. כמו כן, הנ"ל יהיה רשאי להפריש משלי על של אחרים. ידוע לי כי הפרשת תרומות ומעשרות היא פעולה קניינית היכולה להפקיע ממני כ-20% מן היבול ואף יותר (אף שבדרך כלל אין לזה משמעות מעשית). אם הנ"ל יקלקל בהפרשה שיעשה, אני מודיע מראש שלא יהיה שליח לאותה הפרשה. אם חלק מהרשאה זו מקלקל את ההפרשה, אני מתנה שלא יחול, אך לא יהיה בכך כדי לבטל את החלקים האחרים של ההרשאה. אני מודיע בזאת שהפסולת מתוצרת זו לא תהיה מופקרת, עד לאחר ההפרשה.

על החתום: _____

ג. תנאי למניעת מכשול מהקונים:

- אם הפרשה זו תגרום מכשול למישהו ותנאים אלו אינם מקלקלים את ההפרשה, הריני מתנה שההפרשה שלי תחול על הסדר הזה:
1. הפרשה זו לא תתייחס לאותם הפירות שמהם ייגרם המכשול.
 2. אם תבטל הפרשת המעשרות או חלק מהם, תחול ההפרשה שלי על הפירות / הירקות הסמוכים להם.
 3. הכמויות בהפרשה זו תהיינה לפי מה שלא יפרישו ממנו שוב.

2. פרק ג' סעי' 6.

3. פרק י' סעי' 4.

ד. תנאי לחשש כמות חסרה.

- אם הכמות שהפרשתי לא מספיקה לתיקון כל מה שברצוני לתקן, תחול ההפרשה שלי על הסדר הזה:
1. הפרשה זו לא תחול על מה שיתוקן ע"י אנשים אחרים.
 2. אם גם כך לא תהיה כמות מספקת – הפרשה זו לא תחול על הפירות הצפוניים מבין אלו שיאכלו ע"י גויים בחו"ל. המדובר בכמות שלא הפרשתי כנגדה כמות מספקת. (במה שמיועד לשוק המקומי יש לומר: הצפוניים מבין אלו שלא יאכלו כלל או שיאכלו ע"י גויים).
 3. אם תנאי זה יביא לכך שתתבטל הפרשת המעשרות או חלק מהם, תחול ההפרשה שלי על הפירות הסמוכים להם.
 4. הכמויות בהפרשה זו תהיינה לפי הכמות שהפרשתה לא תתבטל.

ה. דוגמא לטופס מעקב.

תאריך: _____ שעה: _____
 מספר משטחי עגבניות להיום: _____
 מספר ארגזי "בררה" במיון: _____
 מספר ארגזי "בררה" שהובאו ע"י החקלאים: _____
 מספר ארגזי עגבניות שהופרשו להשלמת הכמות: _____
 סך הכל הופרש לתרו"מ: _____
 סה"כ אחוז שהופרש היום לתרו"מ: _____
 אמירת נוסח ההפרשה בשעה: _____
 חתימת המפריש: _____

4. פרק י"ז סעי' 5.
5. ראה פרק ב' סעי' 4. טופס מעקב זה הוכן עבור המשגיח על הפרשת תרו"מ בבית אריזה לעגבניות. זמן קצר לאחר קביעת סדרי ההפרשה התחלפו הבעלים והמפריש הפסיק לעבוד בבית האריזה מבלי להודיע לרבנות. המעקב של מנהל מחלקת הכשרות אחר מילוי הטופס סייע לאיתור התקלה.

ו. נוסח משוט להפרשה בבית

הקדמה:

ההפרשה תהיה מכל מין בנפרד.

תרומה גדולה:

ה-1% התחתון במה שהנחתי בצד יישאר בינתיים
טבל. שאר מה שהנחתי בצד יהיה תרומה גדולה.

מעשר ראשון:

ה-1% שהזכרתי קודם ועוד 9% בצד העליון של מה
שברצוני לתקן - יהיו מעשר ראשון.

תרומת מעשר:

אותו 1% שהזכרתי קודם יהיה תרומת מעשר.

מעשר שני / עני:

עוד 9% בצד התחתון של מה שברצוני לתקן -
יהיו מעשר שני או עני.

חילול המעשר:

מה שקבעתי למעשר שני, כל דרגת חיוב בנפרד,
בתוספת של חומש, אני מחלל על פרוטה ורבע במטבע
שייחדתי לחילול מעשר שני / שייחד ממונה קרן
המעשרות, לפי תנאיו.

חילול רבעי:

את הרבעי שיש כאן אני מחלל על פרוטה ורבע
בנפרד, במטבע שייחדתי לחילול מעשר שני / שייחד
ממונה קרן המעשרות, לפי תנאיו.

6. נוסח זה בא לענות על הצורך בנוסח הכתוב בלשון מובנת ושוה לכל נפש.
הנוסח נכתב עפ"י מאמרו של הרב שמעון בירן הי"ד, "התורה והארץ" א' עמ'
245 ואילך. ובחוברת זו, פרק י"ד סעי' 4-2 ופרק י"ח סעי' 2, הובאו הבירורים
שהביאו לשינויים מהנוסח שהציע הרב שמעון בירן הי"ד.

ז. סדר הפרשה בחנות ירקות:

הצגת הבעיה

1. הירקן קונה את הפירות והירקות בשוק הסיטונאי או אצל חקלאים פרטיים בדרכו לחנות. בדרך כלל הוא קונה את התוצרת מוקדם בבוקר; אבל לפעמים הוא קונה אותה בשעות מאוחרות יותר, כפי שמזדמן לו.
2. החנות נפתחת ב-8.30 בבוקר וב-4.30 אחה"צ.
3. המשגיח הוא תלמיד ישיבה, ואין באפשרותו להמתין בכל פעם להגעת הירקן עם התוצרת.

עקרונות לסדר ההפרשה

1. ההפרשה תהיה מראש, לכל מה שיביא הירקן במשך היום.
2. נוסח ההפרשה יאמר בשעות בהן ידוע שהתוצרת כבר נקנתה ע"י הירקן.
3. ההפרשה בפועל נעשית ע"י הירקן ואמירת הנוסח ע"י המשגיח.

הנחיות

1. יש להחתים את הירקן על הרשאה להפרשת תרו"מ.
2. יש לומר את הנוסח שלוש פעמים ביום, בשעות: 8.30, 11.00, 16.30.
3. יש להקפיד לומר את הנוסח מילה במילה, מבלי לבלוע אף אות.
4. הפרשת הכמות הדרושה תהיה לפני הכנסת הירקות לחנות.
5. יש להפריש מכל זן ומכל סוג ארגזים בנפרד, גם כאשר מדובר באותו המין.
6. יש לבוא ולוודא שהירקן שם בצד את הכמות הדרושה. הכרחי לוודא שלא שם שאריות מאתמול.
7. אין למנות מחליף ללא התייעצות עם הרב האיזורי.
8. אין צורך לעשר מה שמגיע באריות מסומנות המאשרות הפרשה מסודרת.
9. אין לברך על ההפרשה.

7. חנות זו נמצאת בנוה דקלים שבגוש קטיף. סדר ההפרשה הוכן ע"י מנהל מחלקת הכשרות לשעבר במועצה הדתית חוף עזה, הרב זיו הכהן פארן. נוסח ההפרשה תוקן במכון התורה והארץ.

נוסח ההפרשה

הקדמה:

מה שאומר לקמן יחול היום בכל פעם לאחר
 שמר _____ יכניס תוצרת חקלאית חדשה לחנות
 ולאחר שיניח בצד את הכמות הדרושה להפרשת
 תרומות ומעשרות.
 הפרשה זו תהיה מכל מין בנפרד.
 ההפרשה תתייחס רק לתוצרת החייבת בהפרשת
 תרומות וממעשרות.
 ההפרשות יחולו בזו אחר זו לפי הסדר הקבוע
 בהלכה.

תרומה גדולה:

המאית העליונה ממה שהירקן יניח לצורך ההפרשה
 תשאר בינתיים טבל. שאר מה שיניח בצד – יהיה
 תרומה גדולה.

מעשר ראשון:

אותה מאית שציינתי קודם, ועוד תשע מאיות
 שתהיינה בצד העליון של מה שברצוני לתקן –
 תהיינה מעשר ראשון.

תרומת מעשר:

אותה מאית שציינתי קודם, שעשיתי אותה מעשר
 ראשון – תהיה תרומת מעשר.

מעשר שני / עני:

עוד תשע מאיות בצר התחתון של מה שברצוני לתקן
 — תהיינה מעשר שני. ואם יש תוצרת החייבת
 במעשר עני, תהיינה אותן תשע מאיות שבה מעשר
 עני.

חילול המעשר:

המעשר השני שיהיה אצל ירקן זה יהיה מחולל, כל
 דרגת חיוב על פרוטה ורבע בנפרד, במטבע שייוחד
 הירקן לחילול מעשר שני.

חילול רבעי:

פירות הרבעי שיהיו אצל ירקן זה, יהיו מחוללים על
 פרוטה נפרדת במטבע שהזכרתי.

ח. סדר הפרשה בבית אריזה לחסה "עלי קטיף"

הצגת הבעיה

1. החסה בבית האריזה היא בבעלות מלאה של חברת "עלי קטיף".
2. "עלי קטיף" היא חברה בע"מ. מניותיה שייכות לעמותה ציבורית.
3. למנהל החברה סמכויות מלאות לדאוג להפרשה והוא מבין בהלכות תרומות ומעשרות.
4. אי אפשר לסמוך על כך שכל החקלאים יפרישו כדין לפני הבאת החסה לבית האריזה.
5. החסה מגיעה לבית האריזה בשעות הקטנות של הלילה. השיווק נעשה בד"כ בלילה שאחריו, למעט ערב פסח.
6. בבית האריזה ישנו משגיח בן תורה וירא שמים הדואג להפרשת תרו"מ בכל יום ויום. המשגיח הוא עובד קבוע של "עלי קטיף".
7. אם הוא נעדר מהעבודה, ההפרשה נעשית ע"י המנהל או אחד העובדים האחרים.
8. החסה מגיעה במיכלים גדולים. בבית האריזה נעשות הפעולות הבאות: קינוב להסרת העלים החיצוניים, הכנסה לשקיות, סגירה, הכנסה לארגזים ומישטוח. לפעמים האריזה היא בשקיות גדולות המוכנסות למיכלים גדולים.
9. עובדי הקטיף – רובם גויים. עובדי האריזה – בד"כ כולם יהודים.
10. כל החסה מיועדת לשיווק בארץ.
11. הפסולת מוכנסת לדולבים גדולים. כמות הפסולת היא לפחות 5%.
12. העובדים אוכלים מהחסה תוך כדי העבודה. רובם אינם מסוגלים עדיין להבין את משמעות האיסור לאכול טבל. כמו כן ישנם שכנים הבאים לקחת חסה "סוג ב" במהלך העבודה.
13. כל שטחי הגידול נמצאים בגוש קטיף, במרחק של ער 3 ק"מ מחוף הים. ישנן חממות בכפר דרום, שהן רחוקות יותר מן החוף. בית האריזה נמצא בכפר דרום.
14. כל הגידול הוא בקרקע. בשלב זה אין גידול במצע מנותק. מתוכננים נסיונות לגידול במצע מנותק, כהכנה לשנת השמיטה.
15. החסה יוצאת מבית האריזה בשקיות מסומנות בכתב הכשר.
16. החסה שבבית האריזה נמצאת בשני מקומות: אולם העבודה וחדר הקירור. ביניהם מפרידה דלת סגורה.
17. בחדר הקירור נמצאים גם ירקות אחרים.

18. הפסולת ראויה למאכל אדם ללא כל פקפוק.
19. החסה לא עוברת הרטבה כלשהי במהלך העבודה.
20. הפסולת נלקחת למזבלה האיזורית של גוש קטיף. שכנים ערבים באים ולוקחים ממנה עלים לאכילה.
21. מסירת החסה לבהמת כהן איננה מעשית.
22. חברת "עלי קטיף" מנויה על קרן המעשרות לצורך חילול מעשר שני.
23. ישנם לקוחות שרוצים להפריש תרו"מ פעם נוספת ומבקשים לשם כך 10% של עלי פסולת.

עקרונות לסדר ההפרשה

1. מנהל החברה הוא המוסמך לדאוג להפרשה ולמנות שליח לשם כך.
2. ההפרשה תהיה בשלב מוקדם ככל האפשר במשך היום⁸.
3. תרומה גדולה תופרש פעמיים: בתוך חדר הקירור ובאולם העבודה, בשביל להפריש אותה מן המוקף⁹.
4. נוסח ההפרשה יאמר ברגע שתהיה בודאות כמות פסולת מספקת לכל מה שיש בבית האריזה.
5. ההפרשה תהיה מכל סוג חיוב בנפרד¹⁰.

8. מועד זה נקבע בהתחשב בכמה שיקולים:
 - א. אם גמר המלאכה (ראה פרק ה' סעי' 2) הוא בחממות – הרי ההפרשה היא מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו. לעומת זאת, אם גמר המלאכה הוא בבית האריזה – הרי לא יהיה כל גמר מלאכה לתרומה. לדעה זו עדיף יהיה להפריש לפני גמר המלאכה (ראה פרק ה' סעי' 3).
 - ב. בכדי לא להכשיל את העובדים ואת הלוקחים חסה מסוג ב' באכילת טבל (ראה פרק ה' סעי' 4).
 - ג. בכדי להמנע מבעיה של "מוקף" בשקיות סגורות (ראה פרק י"ב סעי' 7).
9. אנו חוששים לדעה הסוברת ששני חדרים בבית אחד אינם "מוקף", מה גם שבדרך כלל חדר הקירור סגור. הקפדה על "מוקף" בתרומת מעשר דורשת מאמץ רב, ונראה שניתן להקל בזה.
10. סוגי חיוב שונים יכולים להיווצר בגלל בעיית הגבולות (ראה פרק ח') ובגלל בעיה של גמר מלאכה בידי גוי (פרק ז' סעי' 1). לפתרונו של בעיה זו קבענו שההפרשה תהיה מכל סוג בנפרד. זאת מתוך ידיעה שיש כמות מספקת של פסולת מכל סוג חיוב. מחשש שמא העלה שילקח לתרומה גדולה יהיה מסוג החיוב הנמוך, קבענו עלה אלטרנטיבי לתרומה גדולה, מדרגת החיוב הגבוהה ביותר.

6. אין צורך להפריש על תנאי למניעת תערובות או לחשש כמות חסרה.
7. יעשה מאמץ לשמור את התרומה מבזיון ומאכילת זרים.
8. בגלל המעמד ההלכתי של האיזור, ההפרשה היא ללא ברכה. כמו כן אין חובת נתינה ללוי.
9. יש לוודא שאכן הופרשו תרומות ומעשרות בכל יום. במיוחד יש לוודא שהדבר נעשה בערב פסח ובזמנים בהם המשגיח הקבוע נעדר מהמקום.
10. יש להבטיח שלא תהיה הפרשה מתוצרת של יום אחד על משנהו.
11. לא ימכרו טבל, אא"כ הדבר נועד לאפשר הפרשה יותר מהודרת במקום אחר.
12. בחסה המיועדת לליל הסדר תהיה הקפדה על נתינת מעשר ראשון ומעשר עני.

הנחיות

1. יש למנות את המשגיח בכתב. ההרשאה תחתם ע"י המנהל ומורשה החתימה השני. הרשאה זו תינתן גם לממלאי המקום הקבועים.
2. כל אחד ממקבלי ההרשאה יידרש לעבור השתלמות בהלכות הפרשת תרומות ומעשרות, תוך התמקדות בבעיות המיוחדות של "עלי קטיף".
3. לפני ההפרשה יש להכנס לראות מהי הכמות שעומדים להפריש. לאחר מכן יש לוודא שאכן יש כמות מספקת של פסולת להפרשה. יש לוודא שהחסה המיועדת לתרומה לא תוקנה יום קודם.
4. לאחר מכן יש להוציא את המיכלים של הפסולת מן המבנה ולהתیز עליהם מים טמאים בצינור, כאשר האצבע נוגעת בקילוח¹².
5. יש לקחת עלה אחד של חסה, להכנס לחדר הקירור ולומר: "עלה זה יהיה תרומה גדולה על כל חסה הטבל שיש כאן בחדר הקירור".
11. עפי' הוראת הגרש"ז אויערבך שליט"א.
12. כך תהיה התרומה טמאה, שהטיפול בה קל בהרבה (ראה פרק י"ג סעי' 2). הרטבת התרומה תגרום גם לזירוז תהליך הריקבון של העלים, והדבר יגרום לשכנים הערבים להעדיף לקחת עלים שאינם תרומה.

6. יש לקחת עלה שני, לעמוד באולם האריזה ולומר את נוסח ההפרשה המלא.
 7. אין להחזיר את המיכל של התרומה לתוך המבנה. לאחר אמירת נוסח ההפרשה יש להניח אותו ליד מיכל הפסולת.
 8. אין להוציא חסה מהמבנה לפני ההפרשה.
 9. יש לאשר את ההפרשה על גבי תעודת המשלוח של החסה, ולידע את הקונים שעליהם לשים לב לכך.
 10. יש להכין טופס מעקב, בו תירשם כל כמות של ירקות הנכנסת לבית האריזה. לאחר ההפרשה יאשר המשגיח את ההפרשה ליד רישום הכמות. מי שמנפיק את תעודות המשלוח יודא שכל מה שיש בחדר הקירור אכן רשום ומתוקן, ורק אז יחתים את התעודה.
 11. כאשר שולחים פסולת למשווקים בבני ברק ובפתח תקוה יש לשלוח להם פסולת מתוקנת מאותה הפרשה¹³. רצוי שלא לשלוח את התרומה. אם באותו משלוח ישנה חסה מהפרשות שונות – יש לשלוח פסולת נפרדת מכל הפרשה, ולהודיע להם על כך.
 12. על כל חשש לתקלה בהפרשה יש להודיע מיידית לרב האיזורי.
 13. זמן מה לפני תחילת השיווק לפסח יש לתת ללוי מיוחס¹⁴ הלוואה בערך הכולל של המעשר הראשון שיהיה ברשות "עלי קטיף" באותו שבוע, ויסוכם עימו שהחזרת ההלוואה תהיה מהמעשר הראשון שיקבל בתור "מכירי לויים"¹⁵. לרווחא דמילתא יעשה גם מעשה קנין¹⁵. לאחר הפסח, יוכל הלוי לתרום חלק מהכסף למכון התורה והארץ.
-
13. משגיחים אלו חוששים שמא ביום מן הימים שכחו להפריש או שההפרשה לא חלה מסיבה כלשהי. הם אינם יכולים להניח שבאופן קבוע ההפרשה לא חלה. בכדי שלא יפרישו מפטור גמור על מה שיש בו חשש חיוב לשיטתם, יש להקפיד לשלוח להם את הפסולת שתוקנה באותה הפרשה, וכדלקמן. במשלוח הפסולת יש לשים לב לשתי בעיות:
 - א. שלא יפרישו מפסולת מתוקנת כדין ביום אחד על חסה שהם חוששים שחלה תקלה בהפרשתה ביום אחר.
 - ב. שהמשגיחים שם לא ישתמשו בפסולת מתוקנת מ"עלי קטיף" לשם הפרשה על חסה שיקנו ממקומות אחרים.
 14. לצורך הענין באה החברה בדברים עם משפחת לויים מיוחסת, שברשותה כתב יוחסין לאלף שנה.
 15. ראה פרק י"ד סעי' 5.

נוסח ההפרשה לחסה

1. הפרשת תרומה בחדר הקירור

העלה שבידי יהיה תרומה גדולה על כל החסה הטבל שבחדר הקירור.

2. הפרשה באולם האריזה

הקדמה:

ההפרשה תהיה מכל סוג חיוב בנפרד.

תרומה גדולה:

העלה שבידי יהיה תרומה גדולה. אם יש כאן חסה בדרגת חיוב גבוהה יותר, יהיה תרומה גדולה גם העלה העליון ביותר מאותו סוג חיוב במיכלים של הפסולת¹⁰.

מעשר ראשון:

מאית מן החסה שיש בכל רחבי בית האריזה, הנמצאת בתחתית המיכלים של הפסולת, ועוד תשע מאיות, הנמצאות בצד העליון של החסה שברצוני לתקן — תהיינה מעשר ראשון. בסך הכל, עשירית מהחסה שברצוני לתקן תהיה מעשר ראשון.

תרומת מעשר:

אותה מאית שבמיכלי הפסולת, שעשיתי אותה מעשר ראשון — תהיה תרומת מעשר.

מעשר שני:

תשע מאיות נוספות, בתחתית החסה שברצוני לתקן — תהיינה מעשר שני / עני.

חילול המעשר:

מעשר שני זה יהיה מחולל, כל דרגת חיוב בפני עצמה על פרוטה נפרדת במטבע שיחדר ממונה קרן המעשרות, לפי התנאים שקבע.

נתינת מעשר ראשון ומעשר עני (לקראת מסח בלבד):

מעשר ראשון זה נתון למר____, עפ"י ההסכם שבינו לבין "עלי קטיף".

(בשנים ג', ו'):

מעשר עני זה נתון למר____, עפ"י ההסכם שבינו לבין "עלי קטיף".

ט. סדר הפרשה בבית אריזה לעגבניות "יק"ל" בגוש קטיף¹⁶:

הצגת הבעיה

1. יק"ל (יבולי קטיף ליצוא) הוא בית אריזה לירקות בגוש קטיף. בית האריזה הוא חברה שיתופית בע"מ, בבעלות מושבי הגוש.
2. רוב החקלאים מביאים את הירקות כשהם ממויינים. רק מיעוט מביא ירקות בלתי ממויינים. בבית האריזה ירקות אלו עוברים עוברים מיון, אריזה, בדיקה בטחונות ומישטוח.
3. כמות הפסולת בבית האריזה אינה קבועה. ישנם הבדלים משמעותיים בין עונות השנה. בדרך כלל, כמות ה"בררה" בעגבניות מגיעה לכ- 2% מן התוצרת הממוינת בבית האריזה, כאשר כמות זו יכולה להגיע עד ל- 6% ולרדת לכ- 0.5%.
4. בבית האריזה יש כמה מכונות למיון ואריזה, כאשר בחלקן עובדים יהודים ובחלקן עובדים ערבים. המישטוח (סידור ארגוני הירקות על משטחי העמסה וקשירתם) נעשה ע"י יהודים בלבד.
5. הירקות מגיעים לבית האריזה בכל שעות היום. מה שמגיע למיון בערב — משווק רק למחרת. אך קורה שתוצרת ממויינת מגיעה לאחר סיום העבודה, ומשווקת עוד באותו יום.
6. משאיות עם תוצרת ליצוא יוצאות בשעות אחר הצהרים לנמל התעופה. שם מתחילים לקלוט את התוצרת החל מהשעה 5.00 בערב. משאיות לשוק המקומי יוצאות גם בלילה.

16. זוהי דוגמא לסדר הפרשה במקום בו השליטה קשה בגלל נכונות מוגבלת של המערכת לתת פעולה ולהשקיע מאמצים בהפרשה מהודרת. נעשה ניסיון להפריש בצורה הטובה ביותר ע"י פתרונות ניסוחיים. תודתנו נתונה לרב אופיר כהן, המשגיח בבית האריזה, שהערותיו הרבות סייעו לאיתור תקלות ולשיכלול סדרי ההפרשה.

7. לא ברור אם יק"ל היא בעלים על הירקות שהיא ממיינת או שהיא רק מספקת לחקלאים שירותי מיון, אריזה ושיווק. מחד גיסא, יק"ל מוסמכת בלעדית למכור וגם נושאת באחריות מלאה. מאידך גיסא, הוסכם בע"פ בין כל הצדדים, שהתוצרת היא בבעלות החקלאים.
8. כל העגבניות גדלות בחממות במושבי גוש קטיף.
9. המשגיח, שהוא ת"ח וירא שמים, יכול להגיע לבית האריזה רק בשעות הערב המוקדמות. לפעמים יש לו אפשרות להגיע לביקורת גם בשעות הצהריים.

עקרונות לסדר ההפרשה

1. נסתמך על כך שהחקלאים הם הבעלים. הוספת הרשאה להפרשה בחוזה שבין הצדדים מאשרת את ההסכמה לכך שהחקלאים הם הבעלים לענין ההפרשה. כך גם אין אצלם שאלה של מכירת טבל.
2. אמירת נוסח ההפרשה תהיה בשעה שעדיין לא כל העגבניות נקטפו.¹⁷
3. בכדי שלא להכנס לשאלות של "מוקף" ושל הפרשה מלפני גמר מלאכה על אחר גמר המלאכה, חלות ההפרשה תהיה מוקדמת ככל האפשר.
4. ההפרשה תהיה בהסתמך על "ברירה".
5. אמירת הנוסח תהיה בכל יום, לפני יציאת המשאית הראשונה לשדה התעופה.¹⁸
6. ההפרשה תהיה מכל סוגי החיוב ביחד.¹⁹
7. המשגיח יחשב פועל של בית האריזה.
8. תהיה הפרשה למה שיקחו אורחים מבית האריזה ולמה שיאכלו העובדים במשך העבודה.
9. יילקח מקדם ביטחון לצמצום החשש לכמות חסרה. ליתר בטחון, תהיה הפרשה גם מן הפסולת שתשאר אצל החקלאים בשטח ולא תאכל.
10. מספר החילולים יותאם לאפשרויות של קרן המעשרות.
17. ראה פרק ט"ז סעי' 3. הדבר נדרש בגלל התנועה הבלתי פוסקת של העגבניות, בכל שעות היום, ומכיון שהמשגיח לא יכול לזכור לומר את נוסח ההפרשה בכל מספר שעות.
18. כדי להבטיח ככל האפשר את ההפרשה מן המוקף: ראה פרק י"ב סעי' 4.
19. ראה פרק ו' סעי' 4 ופרק ז' סעי' 1, 3. כאן, בצירוף הספק שמא העגבניות

הנחיות להפרשה

1. על ארגוני העגבניות הפסולות לשיווק, המיועדות להפרשה, יש לכתוב: לתרומות ומעשרות²⁰.
2. המביאים ירקות ממויינים ומוכנים לשיווק – יידרשו להביא ארגז אחד של ירקות "בררה" על כל חמישים ארגזי ירקות ממויינים. אם לא יביאו – אפשר יהיה לקחת מהם כמות זהה של ירקות טובים.
3. הפיקוח על כך יהיה בתחנת הקבלה של העגבניות, והדבר יצוין בפירוש בטופס הקבלה. המשגיח יודא את ביצוע הרישום ואת אמינותו.
4. מכיון שהוראה זו קשה לביצוע ומעמידה את המשגיח בעימותים עם החקלאים, יש לעשות בסוף כל יום הערכת כמויות, ולהשלים את הדרוש מעגבניות טובות לשיווק.²¹
5. יש לומר את נוסח ההפרשה בכל בוקר.
6. אין לברך על ההפרשה.
7. לאחר ההפרשה יש למלא את טופס המעקב ולתיק אותו במשרד בית האריזה. מנהל מחלקת הכשרות יתקשר מידי פעם למשרד ויבקש שיקריאו לפניו את הנתונים מטופס זה.
8. יש להודיע לרב האיזורי על כל תקלה בביצוע ההפרשה כסדרה וכהלכתה.
9. יש להודיע לרב האיזורי על כל שינוי בסדרי העבודה, שעלול לגרום לבעיה בתקינות ההפרשה.

פטורות לחלוטין מתרומה בגלל האיזור (פרק ח' סעי' 1) – לא נראה שיש צורך להחמיר.

20. הדבר נועד כדי להגביר את מודעות העובדים להקפדה על קדושת התרומה, וכדי שלא יקחו משם בטעות לאכילה.

21. מכיון שהשלמת הכמויות נעשית לאחר חלות ההפרשה – יוצא שההפרשה היא בדרך "ברירה": פרק ט"ז סעי' 1. וראה הע' 6.

נוסח ההפרשה לבית האריזה

הקדמה:

סדר הפרשה זה יתייחס לעגבניות טבל שתהיינה בבית האריזה "י.ק.ל.". ההפרשה תחול היום, באחד המועדים הבאים:

א. כאשר אומר שהנוסח יחול²² — על מה שאציין שיחול.

ב. בכל פעם שתסתיים קשירת משטח של עגבניות ארוזות²³ — על מה שבאותו משטח.

ג. בכל פעם, רגע לפני שמאן דהו יקח בבית האריזה עגבניות טבל המיועדות לאכילה²⁴ — על אותן עגבניות.

התרומות והמעשרות יחולו בזה אחר זה עפ"י הסדר הקבוע בהלכה.

תנאי למניעת מכשול מהקונים:

אם הפרשה זו תגרום מכשול למישהו ותנאים אלו אינם מקלקלים את ההפרשה — הריני מתנה שההפרשה הזאת תחול כדלקמן:

א. הפרשה זו לא תתייחס לאותן העגבניות שמהן ייגרם המכשול.

22. לאחר הפרשת הירקות המיועדים לתרומה רצוי לומר: "הפרשת התרומות והמעשרות שאמרתי היום תחול עתה על עגבניות הטבל שבבית האריזה" (פרק ט"ו סעי' 1).

23. מכיון שהעגבניות עוברות מיון בלכד בבית האריזה — מסתבר שגמר המלאכה היה כבר בחממות (פרק ה' סעי' 2), וא"כ ההפרשה היא מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו (שם סעי' 3). מכיון שהאריזות אינן הרמטיות — מסתבר שאין בהן בעיה של "מוקף" (פרק י"ב סעי' 7), כל זמן שלא יצאו מן המבנה (שם סעי' 5). לא רצינו לקבוע מועד מאוחר יותר, מפני שלא תמיד מתבצעת העמסת המשאית בתוך המבנה. בכל מקרה, לא יכולנו להקפיד על "מוקף" בשעת האמירה (שם סעי' 4), מפני שבבוקר נמצאות העגבניות עדיין בחממות שונות.

24. דבר זה בא להבטיח שמי שלוקח עגבניות לאכילה או לביתו במהלך העבודה, יקח עגבניות מתוקנות כרין.

- ב. אם תתבטל הפרשה המעשרות או חלק מהם –
יחול שם מעשר על העגבניות הסמוכות להם בזמן
חלות הפרשה זו.
ג. הכמויות בהפרשה זו תהיינה לפי מה שלא יתוקן
שוב.

תנאי לחשש כמות חסרה:

- אם כמות העגבניות שתופרש לתרומה לא תספיק
לתיקון כל מה שברצוני לתקן, תחול ההפרשה שלי על
הסדר הזה:
1. הפרשה זו לא תחול על העגבניות הצפוניות ביותר
מבין אלו שיאכלו ע"י גויים בחו"ל, במידה השווה
לכמות שתחסר לתרומה.
2. אם תנאי זה יביא לכך שתתבטל הפרשת
המעשרות או חלק מהם, תחול ההפרשה שלי על
העגבניות הסמוכות להן.
3. הכמויות בהפרשה זו תהיינה לפי הכמות
שהפרשתה לא תתבטל.

התרומה:

העגבניות המיועדות לתרומה²⁵ תהיינה אותן עגבניות
טבל שאפרט לקמן, עפ"י סדר העדיפויות הבא:

25. הבעיה בבית אריזוזה זה היא שאין בכל יום כמות מספקת של פסולת במהלך
המיון. לכן נצרכנו לקבוע אלטרנטיבות שונות להשלמת הכמות. מלכתחילה אנו
מעדיפים להשתמש בירקות שיש בהם פחות בעיות הלכתיות.
לכן, העדיפות הראשונה תהיה בעגבניות שתהיינה בתוך אולם האריזוזה
ותהיינה מופרדות כבר בשעת חלות ההפרשה. כך לא תהיינה בעיות של
"מוקף" או "ברירה". העדיפות השנייה תהיה לאלה שמחוץ לאולם זה. מעמדן
כ"מוקף" הוא מסופק, בעוד שאין בהן שאלה של "ברירה". העדיפות השלישית
תהיה לעגבניות המופרשות בסוף היום, בהן אין שאלה של "מוקף" אך יש
בעיה של "ברירה". העדיפות האחרונה תהיה לעגבניות שתשארה אצל
החקלאים בשטח, בהן יש גם בעיה "ברירה" וגם לא היה בהן גמר מלאכה.
מצד "מוקף" בשעת החלות יש להן חיסרון גדול, אך מצד "מוקף" בשעת
האמירה – יש להן עדיפות, שכן בשעת האמירה הן היו סמוכות לעגבניות
שבחממות.

- א. העגבניות שתהיינה בתוך אולם האריזה: בארגוני ה"בררה", בשקיות שיביאו החקלאים לצורך ההפרשה ומה שיילקח מהם לשם הפרשה בתחנת הקבלה.
- ב. עגבניות הטבל הראויות לאכילה שבמיכל ה"בררה" בחוץ, ומה שיביאו החקלאים לצורך ההפרשה או יילקח מהם לשם כך ויונח בחוץ.
- ג. העגבניות שאפריש בערב להשלמת הכמות.
- ד. עגבניות ה"בררה" הצפוניים ביותר שישארו אצל אותם חקלאים שלא יביאו כמות מספקת של ירקות לתרומה.
- שם תרומה יחול רק על עגבניות שלא ישווקו ולא יאכלו ע"י אדם שאסור לו לאכלן²⁶.

תרומה גדולה:

הגראם התחתון בעגבניה הצפונית ביותר מבין העגבניות המיועדות לתרומה לפי סדר העדיפויות שאמרתי – יהיה תרומה גדולה על העגבניות שברצוני לתקן באותו הרגע.

מעשר ראשון:

עגבניות בכמות²⁷ השווה ל-1/99 ממה שברצוני לתקן באותו רגע, שיהיו בתחתית העגבניות המיועדות לתרומה, לפי סדר העדיפויות שאמרתי – יהיו מעשר ראשון. שאר המעשר הראשון יהיה בצד העליון של העגבניות שברצוני לתקן.

תרומת מעשר:

אותו 1/99 שצינתי, מבין העגבניות המיועדות לתרומה – יהיה תרומת מעשר.

26. הערה זו מועילה למספר דברים: אם משהו יקח בטעות ירקות "בררה" לביתו – לא יחול עליהם שם תרומה. ולהיפך, הם ייכללו בהפרשה מכוח סעי' ג' בהקדמה.

27. ראה פרק י"א סעי' 4.

מעשר שני:

מעשר שני — יהיה בתחתית העגבניות שברצוני לתקן.

חילול המעשר:

מעשר שני זה, הוא וחומשו²⁸ — יהיה מחולל כל דרגת חיוב, על פרוטה ורבע בנפרד במטבע המיוחדת לחילול מעשר שני.
חילול המעשר יחולל²⁹ בכל פעם שמאן דהו יקח ירקות המיועדים למאכל מבית האריוזה, דקה לפני לקיחתם.

י. הפרשת תרו"מ בשדה חמניות³⁰**הצגת הבעיה**

1. הקציר נעשה בקומביינים. הקומביינים דשים את הגרעינים ושופכים אותם למשאיות.
2. נהגי הקומביינים כולם ערבים.
3. בסך הכל יש כ-5-6% פחת הנשאר בשטח. חלק ממנו (4%-3) נשאר בתוך הקרקפות, וחלק (כ-2%; אך יכול להיות פחות מ-1%) נשאר בתור גרעינים פזורים בשטח.
4. הגרעינים משווקים לבית אריוזה. בשיחה עם הרב המשגיח על בית האריוזה התברר שאף שהוא משתדל לתקן את הכל, אין לו שליטה על כל האגפים ולא הכל מתוקן.
5. לאחר הקציר שורפים את השלף הנשאר בשטח. לא ידוע אם הגרעינים הנשארים שם נשרפים ג"כ. מסתבר שהגרעינים שבתוך הקרקפות (ראשי החמנית) אכן נשרפים, והגרעינים הפזורים אינם נשרפים.

28. מכיון שהמשגיח הוא שליח של בית האריוזה, וגם המטבע שייכת לבית האריוזה — יש להוסיף חומש. ראה פרק י"ד סעי' 4.
29. מועד החילול הופרד ממועד הפרשה כדי לצמצם את מספר החילולים. הדבר נדרש בכדי למנוע מילוי מהיר של המטבע: ראה פרק י"ד סעי' 3.
30. סדר הפרשה זה נקבע לשטחי החמניות של "מ.ח.ע." (משקי חבל עזה). תודתנו נתונה למר יהודה רבין ולמר אברהם במברגר על שיתוף הפעולה בסידור ההפרשה.

6. כדי למנוע נביטת ספיחין בעונה הבאה, מרססים את השטח במונעי נביטה.
7. אם נשארות קרקפות רבות בשטח, הקומביין עובר פעם נוספת ואוסף אותן.
8. קבלן האיסוף מקבל בשכרו 20% משקי הגרעינים.

עקרונות לסדר ההפרשה

1. כדי למנוע בעיה של תערובות פטור וחייב בבית האריזה – יש להפריש על תנאי.
2. נוסח ההפרשה יאמר פעם אחת לצורך כל העונה.
3. מכיון שהגרעינים הפזורים הם לפני גמר מלאכה, יש לעשות את כל ההפרשה לפני גמר המלאכה, היינו לפני מילוי המשאיות.
4. כתרומה יופרשו הגרעינים שיישארו בשטח.
5. יש לדאוג לכך שמה שמיועד לתרומה לא יופקר.
6. קבלן האיסוף יקבל לבעלותו את חלקו בגרעינים רק לאחר ההפרשה.

הנחיות

1. יש להחתים את מנהל "מח"ע" על נוסח ההרשאה. בנוסח ההרשאה יש להוסיף את המשפטים הבאים:
א. הגרעינים שייוותרו בשטח לא יופקרו עד לאחר ההפרשה.
ב. קבלן האיסוף יקבל לבעלותו את הגרעינים המגיעים לו רק לאחר ההפרשה.
2. יש להתנות עם קבלן האיסוף שהוא מסכים לסעיף ב'.
3. נוסח ההפרשה יאמר פעם אחת, לפני תחילת האיסוף. אין לברך על ההפרשה.
4. יש לשלוח העתק של סדרי ההפרשה והתנאי לרב האחראי על בית האריזה, ולוודא שהדבר מקובל עליו.

נוסח ההפרשה

הקדמה:

מה שאומר לקמן יתקן את גרעיני החמניות שיאספו בשדות חברת מח"ע בקיץ תשנ"א. ההפרשות השונות יחולו בזו אחר זו לפי הסדר הקבוע בהלכה. ההפרשה תחול בכל פעם שיסתיים מילוי מיכל הקומביין בגרעינים ותתייחס למה שיהיה בהם באותו רגע. אם מישוהו יקח גרעינים לאכילה בביתו – תחול ההפרשה עליהם רגע לפני הגבתם.

תנאי:

- אם הפרשה זו תגרום מכשול למישוהו ותנאים אלו אינם מקלקלים את ההפרשה, הריני מתנה שההפרשה שלי תחול על הסדר הזה:
1. הפרשה זו לא תתייחס לאותם הגרעינים שמהם ייגרם המכשול.
2. אם תבטל הפרשת המעשרות או חלק מהם, תחול ההפרשה שלי על הגרעינים הסמוכים להם בזמן חלות הפרשה זו.
3. הכמויות בהפרשה זו תהיינה לפי מה שלא יפרישו ממנו שוב.
4. אם מישוהו יקח גרעינים מהארץ – לא יחול עליהם שם תרומה. הם יתוקנו כמו שאר הגרעינים. סדר ההפרשה יהיה על הדרך שהתניתי לעיל.

תרומה גדולה:

גרעיני הטבל שעל הארץ, הסמוכים ביותר לגרעינים שברצוני לתקן – יהיו תרומה גדולה.

מעשר ראשון:

גרעיני הטבל הצפוניים ביותר באותו שדה, בכמות של 1/99 ממה שברצוני לתקן – יהיו מעשר ראשון, עם עוד תשעה חלקים כאלה הנמצאים בצד העליון של הגרעינים שברצוני לתקן.

תרומת מעשר:

אותם גרעינים שבצפון, שעשיתי אותם מעשר ראשון – יהיו תרומת מעשר.

מעשר שני:

עוד תשעה חלקים כאלה, שיהיו בתחתית הגרעינים שברצוני לתקן, יהיו מעשר שני.

חילול המעשר:

מעשר שני זה, הוא וחומשו יהיה מחולל על פרוטה אחת מן המטבע המיוחדת לחילול מעשר שני.

יא. סדר הפרשה לאורח

הנחיות:

1. סדר הפרשה זהו³¹ מיועד לאדם המתארח במקום בו ישנה סבירות גבוהה לכך שהופרשו תרומות ומעשרות, אך הדבר אינו ודאי. לפירות אלו יש דין "דמאי"³².
2. יש מקילים להפריש בדרך זו גם ספק טבל³³.
3. ביום חול יש לומר את נוסח ההפרשה לפני תחילת הסעודה. המתארח בשבת יאמר את הנוסח לפני כניסת השבת.
4. בסעודה עצמה, יפריש מכל מה שיוגש לו כמות שהיא למעלה מ-1%. בסלטים וכדו' יש להקפיד על כך שתופרש כמות מספקת מכל מין.
5. אם אין אפשרות מעשית להפריש את הכמות הדרושה לפני שאוכל – יש להשאיר אותה בעלחת בסוף האכילה³⁴.
6. אם לוקח מספר פעמים את אותה מנה – מועילה הפרשה אחת מראש לכל הפעמים³⁵.

31. דמאי פ"ז מ"א–ד'; רמב"ם מעשר פ"א ה"ז; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' כ"ו והע' צ"ו.
32. דין דמאי אינו נוהג כיום, מפני שאין לנו מצב שירוב עמי הארץ מעשרים: חזו"א מעשרות ז' י"ז; כרם ציון פרק ג' סעי' כ"ה; "הליכות שדה" 49 עמ' 11. אעפ"כ, נוהגות קולות דמאי גם כיום, במקומות בהם מעשרים בדרך כלל, אך יש בהם חשש לתקלה: שמירת שבת כהלכתה פרק י"א הע' צ"ו; "הליכות שדה" 49 עמ' 11. ועי' מנחת שלמה סי' ס"ג אות ג' וכרם ציון פרק ג' גידולי ציון סי' ז', שבמקום שבו מעשרים עפ"י רוב, יש דין דמאי, אבל במקום שיש שאלה של "קבוע" – חוזר הדין להיות "ספק טבל".
33. שמירת שבת כהלכתה פרק י"א הע' צ"ו (וכן יש לדייק מדברי הכו"פ בפרק ל"ח). אך מדברי הגרש"ז אויערבך, שם, משמע שאין להקל בספק שקול. ועי' חזו"א דמאי ט' י"ט, שבחשוד על המעשרות אין להקל.
34. דמאי פ"ז מ"ב. מנה זו תתוקן בדרך "ברירה", המועילה בדמאי. ראה פרק ט"ז סעי' 2.
35. גם דרך זו מועילה מדין "ברירה".

7. אם אפשר, יש להצניע את התרומה בתוך מפית וכדו' לפני שאומר את נוסח ההפרשה³⁶. בשבת התרומה היא מוקצה³⁷.
8. לפני אכילת כל מנה יש לומר בלחש³⁸: "סדר ההפרשה שאמרתי קודם, יחול עכשיו על מה שאוכל"³⁹.
9. כדי שלא לפגוע במארח, יש לעשות את ההפרשה בצינעה ובאופן שלא יורגש⁴⁰.

36. תוספתא דמאי פ"ח ה"ז; ירושלמי דמאי פ"ז ה"ה; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' ט"ז, כ', והע' ס"ז. בשעת הדחק יש לדאוג לכה"פ לכך שהתרומה לא תאכל: ירושלמי שם ה"א; כו"פ פרק ל"ח (עמ' תקל"א); הלכתא גבירתא (להתפא') דמאי פ"ז מ"ב. ועי' פנימ לירושלמי שם ד"ה מליהון.

37. ירושלמי דמאי פ"ז ה"ב וה"ה; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' ט"ז, כ', בהערה. לדין תרומה מאוסה, עי' תפא"י דמאי פ"ז, בועז ס"ק א'. במקרים הנדירים בהם התרומה טהורה — היא איננה מוקצה.

38. דעת ר' יוחנן בירושלמי דמאי פ"ז ה"א; מסקנת הירושלמי עפ"י פנ"מ שם ד"ה א"ל, ר"ש למ"א ד"ה ירושלמי בפירושו השני, רע"ב למ"ב ד"ה אומר, תפא"י שם אות ו'; רמב"ם בפיה"מ מ"ב ד"ה אחר, הלכות מעשר פ"ט ה"ט; כו"פ פרק ל"ח (עמ' תק"ל); מצוות הארץ סי' י"ז סעי' ב'; שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' י"ט. ועי' קונט' לאפרושי מאיסורא סי' ג' אות ח', שצריך לרחוש בשפתיו רק כשהחלות היא בשבת. אבל אם ההפרשה חלה למפרע, בהסתמך על "ברירה" — אין צורך בכך.

ויש חולקים: ריבמ"ץ דמאי פ"ז מ"א ד"ה המזמן; ר"ש שם ד"ה ירושלמי, בפירושו הראשון; תוריד שבת קמ"ב ע"א ד"ה רשב"א; שניא דמאי פ"ז מ"אב' ובהג"א לירושלמי ה"א ד"ה אידחי (מובא בפאה"ש סי' י"ד סעי' כ"ח). וכן משמע בעוד מקומות: מלא"ש למ"ב ד"ה מזוג, בשם הר"י אשכנזי; רדב"ז לרמב"ם שם ה"ז וה"ט; מהר"י קורקוס שם ה"י בשם הרא"ש; ערוה"ש זרעים סי' ק"ט סעי' ב'. ויש שהסתפקו בשאלה זו: מהר"א פולדא לירושלמי שם ה"א ד"ה אידחי; רידב"ז שם ד"ה ר'.

39. לדעת החזו"א מועילה דרך זו בכל מקרה: ראה פרק י"ח סעי' 2. לדעת הגרש"ז אויערבך, המובאת בשמירת שבת כהלכתה פרק י"א הע' ע"ז, דרך זו מועילה מפני שעיקר ההפרשה הוא אמירת הנוסח מראש, וההלכה בשפתיו אינה אלא בירור. לבירורה של שיטה זו, עי' "הליכות שדה" 73 עמ' 5-6;

שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעי' י"ח והע' ע"ב, פ"ז.
40. ירושלמי דמאי פ"ז ה"א.

סדר ההפרשה — לערב שבת / לסעודה

הקדמה:

- א. הפרשה זו⁴¹ תתקן את כל מה שחייב בתרומות ומעשרות ואני או אחד מבני ביתי נאכל במשך השבת / הסעודה הקרובה.
- ב. ההפרשה תהיה על כל מין בנפרד, ותתייחס רק למה שראוי למאכל אדם.
- ג. ההפרשה תחול באחד המועדים הבאים:
 1. בשעה שאומר שהפרשה זו תחול⁴².
 2. אם לא אומר, לאחר שאפריש⁴³.
 3. אם לא אפריש — לפני⁴⁴ שאוכל / שנאכל, מכל מאכל בנפרד.
- ד. קביעת המקום של המעשרות תהיה לפי מקומם בשעת חלות ההפרשה. המעשרות ייקבעו במה שיהיה אז ברשותי או ברשות בני ביתי⁴⁵.

תרומה גדולה:

המיליגרם העליון במה שאני עתיד להפריש או לשייר יהיה תרומה גדולה.

מעשר ראשון:

1/99 ממה שברצוני לתקן, בתחתית מה שאני עתיד לשייר או להפריש, ועוד תשעה חלקים כמותו בצד העליון של מה שברצוני לתקן — יהיו מעשר ראשון.

41. סדר הפרשה זה מתאים לכל המצבים: שבת בשלו בטבל ודאי, שבת ויום חול באורח בדמאי ולמוצרי דמאי שעתיד לקנות בעצמו בזמן שייקבע. איחוד הנוסחאות בא להקל על המשתמש.
42. כדין הלחשה בשפתיו.
43. מועיל מדין הפרשה מראש, לדעת הגרש"ז אויערבך, וכן לסוברים שאין צורך להלחיש בשפתיו. לדעת החזו"א הדבר מועיל רק בדמאי בשלו.
44. ניסוח זה מועיל מדין "ברירה".
45. ניסוח זה מועיל לאדם שרוצה להפריש בפעם אחת על כל מאכל, למרות שלוקח ממנו כמה פעמים. הדבר מועיל מדין הפרשה משלו על של חברו.

תרומת מעשר:

אותה כמות שאני עתיד לשויר או להפריש, שעשיתי אותה מעשר ראשון – תהיה תרומת מעשר.

מעשר שני או עני:

מעשר שני או עני – יהיה בצד התחתון של מה שברצוני לתקן.

חילול המעשר:

מעשר שני זה, בתוספת חומש⁴⁶, יהיה מחולל בשוויו או על פרוטה ורבע, כל דרגת חיוב בנפרד, במטבע שייחדתי לחילול מעשר שני / שייחד ממונה קרן המעשרות, לפי תנאיו.

חילול רבעי:

אם נאכל, אני או בני ביתי, פירות רבעי – יהיו מחוללים באותו אופן על פרוטה נפרדת.

46. המחלל מעשר שני שלו – צריך להוסיף חומש. וכן הדין לאורח, אם נאמר שהוא מוסמך להפריש מדין תקנת בעלות או מכוח קנין שיש לו במנה שקיבל.

יב. נוסח הפרשה מראש לגינה ביתית⁴⁷

הצגת הבעיה

1. בגינה ליד הבית גדלים פירות וירקות, ובני הבית קוטפים מהם כמויות קטנות לאכילה. לבעל הבית קשה לומר את נוסח ההפרשה בכל פעם.
2. בין הקוטפים והאוכלים יש גם ילדים ואנשים שאינם יודעים להפריש תרומה.
3. מדובר בפירות וירקות שכבר גדלו והם קרובים להבשלה ולקטיף.
4. בעל הבית מתקשה להבין ולומר נוסח הפרשה מסורבל ומורכב.
5. קשה מאד לאמוד את מספר הפעמים בהן יילקטו פירות או ירקות בגינה.

הנחיות

1. יש לבצע את סדר ההפרשה בתחילת כל שבוע⁴⁸.
2. אין לקטוף פירות או ירקות בגינה לפני ההפרשה.
3. יש להכין שתי שקיות, ובכל אחת מהן להכניס כמות שהיא בוודאי יותר מאשר 1% ממה שייקטף בגינה במשך השבוע, ולהניח אותן זו על גבי זו.
4. לאחר מכן יש לומר את נוסח ההפרשה.
5. לאחר אמירת נוסח ההפרשה יש להניח את שתי השקיות במקום מוצנע ומשתמר (אפשר להניח אותן בתוך כלי מיוחד במקרר ולהזהיר את בני הבית שלא יקחו ממנו).
6. בסוף השבוע יש לקבור באדמה את שתי השקיות.

47. נוסח הפרשה זה הוכן עפ"י בקשתו של הרב יגאל הראיה, רב מושב גרוד שבגוש קטיף, עבור תושבי המושב.

48. ראה פרק ט"ו סעי' 3-1.

נוסח ההפרשה

הקדמה:

הפרשה זו תחול בכל פעם שאני או אחד מבני ביתי יגמור לקטוף פירות או ירקות מגינה זו. ההפרשה תהיה מכל מין בנפרד. ההפרשות השונות יחולו בזו אחר זו עפ"י הסדר הנהוג.

תרומה גדולה:

העשירית העליונה⁴⁹ מהטבל שבשקית העליונה שלפני – תהיה תרומה גדולה.

מעשר ראשון:

1/99 ממה שברצוני לתקן, הנמצא בצד העליון של הטבל שבשקית התחתונה שלפני, ועוד תשעה חלקים כאלה שיהיו בצד העליון של מה שברצוני לתקן – יהיו מעשר ראשון.

תרומת מעשר:

המעשר הראשון שקבעתי שבשקית העליונה – יהיה תרומת מעשר.

מעשר שני / עני:

עוד תשעה חלקים כאלה, שיהיו בתחתית מה שברצוני לתקן – יהיו מעשר שני או מעשר עני.

חילול המעשר:

המעשר השני הזה יהיה מחולל, כל דרגת חיוב בנפרד, על פרוטה ורבע במטבע המיוחדת לחילול מעשר שני.

49. בדרך זו, של יעשורייאת דרביי, ניתן לקיים מספר כמעט בלתי מוגבל של הפרשות.

ספרים העוסקים בבעיות המיוחדות של הפרשת תרו"מ בזה"ז

שו"ת משפט כהן – הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הרב הראשי לארץ ישראל.

חזון איש, זרעים – הרב אברהם ישעיה קרליץ, בני ברק.

שו"ת הר צבי, זרעים – הרב צבי פסח פראנק, הרב הראשי לירושלים.

עשר תעשר – הרב יוסף צבי הלוי, יפו, תל אביב.

תשובות וכתבים, מצוות התלויות בארץ – הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי לישראל.

שו"ת שארית ישראל – הרב ישראל זאב מינצברג, ירושלים העתיקה.

ספר ארץ ישראל, עיר הקודש והמקדש – הרב יחיאל מיכל טיקוצ'ינסקי, ירושלים.

המעשר והתרומה – הרב חנוך זונדל גרוסברג, ירושלים.

מעיל שמואל – הרב שמואל אהרן יודלביץ, ירושלים.

שו"ת מנחת יצחק – הרב יצחק יעקב וייס, ירושלים.

מצוות הארץ, חקר ועיון – הרב קלמן כהנא, חפץ חיים – ירושלים.

מעדני ארץ, תרומות; קונטרס "לאפרושי מאיסורא" (נדפס בסוף מעדנ"א

שביעית); שו"ת מנחת שלמה – הרב שלמה זלמן אויערבך, ירושלים.

ארץ חמדה, חוות בנימין – הרב שאול ישראלי, כפר הרא"ה, ירושלים.

שו"ת שבט הלוי – הרב שמואל הלוי ואזנר, בני ברק.

חידושים וביאורים – הרב חיים קנייבסקי, בני ברק.

שו"ת ישועת משה – הרב יהושע משה אהרנסון, פתח תקוה.

הארץ ומצוותיה – הרב אברהם הלל גולדברג, כפר פינס.

קיצור הלכות – הרב יהודה בויאר, בני ברק.

כרם ציון השלם, אוצר התרומות; כרם ציון הלכות פסוקות – מדרש בני ציון, ירושלים.

ידיעון חדשי, הליכות שדה – בטאון המכון לחקר החקלאות עפ"י התורה, נחל שורק.

התורה והארץ א, ב – מאמרים במצוות התלויות בארץ, בהוצאת מכון התורה והארץ, כפר דרום.

פרסומי מכון התורה והארץ

פרסומים הלכתיים:

מדריך שמיטה לחקלאי

מדריך שמיטה לגן הנוי

מדריך שמיטה לצרכן

"התורה והארץ" א'

"התורה והארץ" ב'

חוות בנימין - כתבי הגר"ש ישראלי שליט"א

מערכים לימודיים:

מערך אור קולי - ערלה

"אגודה אחת" - סרט וידאו ולימוד הלכות ארבעת המינים

"אל השורשים" - משחק כיתתי להכרת המצוות התלויות בארץ

פרסומים בהכנה:

"שבת הארץ" השלם

מדריך שמיטה לגידולי שדה

מדריך שמיטה למטעים

מדריך שמיטה לגידול במצע מנותק

מדריך שמיטה לציבור הרחב

מדריך להלכות תולעים

"התורה והארץ" ג'

סרטי וידאו ללימוד הלכות שמיטה

מדרשת התורה והארץ

בפיקוח האגף לתרבות תורנית - משרד החינוך והתרבות

מטרות המדרשה:

להנחיל את ערכי הארץ ומצוותיה בקרב תלמידי בתי הספר היסודיים והתיכוניים והציבור הרחב.
במסגרת זו עורך צוות המדרשה סדנאות למידה ייחודיות בבתי הספר והרצאות וימי עיון למבוגרים.
ייחודה של המדרשה בכך שהיא מגיעה אל בתי הספר ולכל מקום נדרש ברחבי הארץ; עובדה החוסכת זמן יקר, התארגנות וכסף רב.

תוכניות לעתיד הקרוב:

גן המצוות התלויות בארץ ומרכז מבקרים להמחשה והדגמה של המצוות התלויות בארץ על ידי חזיון אור-קולי, שטחי הדגמה והפעלה ותצוגה קבועה.

לפרטים והזמנות:

מדרשת התורה והארץ

כפר דרום, ד. נ. חוף עזה

טל. 051-847325

פקס. 051-847055